

LA METRÒPOLI (POST)-COVID

IMPACTES, ESCENARIS
I REPTES

ANUARI METROPOLITÀ
DE BARCELONA 2020

LA METRÒPOLI (POST)-COVID

IMPACTES, ESCENARIS
I REPTES

ANUARI METROPOLITÀ
DE BARCELONA 2020

LA METRÒPOLI (POST)-COVID. IMPACTES, ESCENARIS I REPTES
Anuari Metropolità de Barcelona 2020

Coordinador editorial: Juan Carlos Migoya Martínez

Dipòsit Legal: B10497-2021
ISBN: 978-84-92940-45-5

Bellaterra, maig de 2021

SUMARI

Presentació. La metròpoli (post)-covid	5
Jordi Martí Grau	

Reconstruir i transformar la metròpoli postcovid: les aportacions de la recerca.....	7
Ricard Gomà	

I. Metròpoli, covid-19 i impactes en l'estructura i les relacions socials

1. Els efectes de la pandèmia sobre la pobresa i les desigualtats a la metròpoli.....	19
Lara Navarro-Varas, Sergio Porcel i Irene Cruz	

2. Els efectes de la pandèmia sobre les relacions veïnals i la convivència.....	33
Carlos González Murciano i Marta Murrià Sangeris	

II. Metròpoli, covid-19 i impactes en els mercats de treball i de lloguer

3. Els efectes de la pandèmia sobre l'ocupació metropolitana	59
Joan Trullén (UAB), Sandra Aguilera, Marc Figuls i Vittorio Galletto	

4. Els efectes de la pandèmia en el mercat de l'habitatge de lloguer a la metròpoli.....	81
Jordi Bosch i Carles Donat (Observatori Metropolità de l'Habitatge)	

III. Metròpoli, covid-19 i impactes en la infància i la població jove

5. Els efectes del confinament i la pandèmia en la infància i l'adolescència de Barcelona...	107
Laia Pineda, Mari Corominas, Laia Curcoll i Kenneth Pitarch (Institut Infància i Adolescència de Barcelona)	

6. Els efectes de la pandèmia en la població jove de Barcelona.....	143
Albert Julià i Sebastià Riutort	

IV. Metròpoli, covid-19 i impactes sobre la mobilitat i els espais oberts

7. La pandèmia i la mobilitat metropolitana: canvis efímers o transició permanent? 163
David Andrés, Xavi Bach, Samuel Nel·lo, Núria Pérez, Maite Pérez i Gemma Solé
8. La pandèmia i la contribució dels parcs metropolitans a la salut i el benestar..... 185
Tarik Serrano, Marcos González, Raúl Velasco-Fernández, Isabel Martín (AMB), Jordi Bordanove (AMB),
Pau Guzmán (CREAF), Joan Pino (CREAF) i Joan Marull
9. La pandèmia i l'ús social dels espais oberts metropolitans..... 213
Xavier Garcia, Elena Domene i Marta Garcia-Sierra

V. Metròpoli, covid-19 i la governança de l'emergència complexa

10. La pandèmia i el model de governança: agilitat, adaptabilitat i innovació pública
a Barcelona 241
Marc Martí-Costa, Roger Barres i Andreu Termes

Presentació. La metròpoli (post)-covid

Jordi Martí Grau

Fa poc més d'un any, la presentació de l'anuari de l'IERMB es va fer en un moment crític de la crisi sanitària provocada per la covid-19, amb confinaments domiciliaris i restriccions de drets i llibertats. En aquell moment ja s'apuntava que les conseqüències socials i econòmiques impactarien sobre dinàmiques i desigualtats preexistents. Ha passat un any i, amb totes les reserves, ara la pandèmia sembla controlada gràcies al procés de vacunació. De la mateixa manera que som conscients dels efectes i els costos que ha tingut sobre la salut —física i mental—, també cal estudiar-ne les conseqüències socials, econòmiques i ambientals per poder aplicar les polítiques adequades per tal de revertir-les. Aquesta és l'aportació que fa l'anuari d'enguany, amb el títol ben explícit de *La metròpoli (post)-covid*.

Efectivament, ens trobem en una cruïlla complexa davant tres emergències accentuades per l'epidèmia: una emergència climàtica, que amenaça la pervivència del planeta; una emergència social, que incrementa la desigualtat i genera pobresa i vulnerabilitat, i una emergència econòmica, amb una crisi de la qual encara és difícil percebre'n l'abast. Les ciutats hi juguen un paper central, en part perquè les conseqüències de les tres crisis s'hi manifesten amb més cruïsa, però alhora perquè són les grans metròpolis les que disposen de l'energia i el potencial per donar-hi resposta.

Els treballs de l'IERMB sempre ens ofereixen un coneixement polièdric de la realitat metropolitana i les seves dinàmiques. Aquest darrer any ho ha fet, com s'havia autoexigit, produint coneixement d'urgència per aportar-nos dades, idees, hipòtesis i propostes al voltant dels efectes d'una nova realitat sobrevinguda. Una recerca imprescindible que ens dona molts elements per a la construcció col·lectiva de la metròpoli, que és més necessària que mai.

Les dades sobre desigualtat social a la regió metropolitana ens indiquen que es va observar un increment sostingut de la cohesió fins a principis d'aquest segle i que van tornar a empitjorar, accentuant la segregació, amb la crisi de 2008. La sortida d'aquella crisi, caracteritzada per l'austeritat i la conseqüent manca de lideratge públic, va ser profundament injusta. Avui, però, hi ha un ampli consens a afrontar la crisi provocada per la pandèmia enfortint la capacitat de resposta de l'àmbit públic i sense excloure'n els municipis, que han anat creixent com a actors imprescindibles per abordar les respostes a una situació excepcional. Però com que les ciutats han superat el municipi i han esdevingut àrees urbanes de límits difusos, i la realitat urbana té estructura de regió metropolitana, caldrà despla-

gar polítiques en urbanisme, educació, promoció econòmica, cultura, gestió de residus, zones verdes o habitatge a escala metropolitana.

La metròpoli (post)-covid presenta, en cinc blocs, com ha impactat la pandèmia en àmbits com l'estructura sociocomunitària i les relacions socials; el mercat de treball i d'habitatge; la infància i l'adolescència; la mobilitat, la infraestructura verda i els usos socials de l'espai obert; i finalment, el model de governança necessari per afrontar una emergència de gran envergadura com aquesta.

La presentació de l'anuari metropolità és l'oportunitat anual per conèixer les línies de recerca i els resultats més rellevants de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB), indispensables per definir el futur d'una metròpoli que ha de ser socialment cohesionada, econòmicament justa i ambientalment sostenible. La tasca de l'Institut i la sòlida recerca dels seus excel·lents equips de treball, que cal agrair públicament, són una gran contribució per aconseguir-ho.

Reconstruir i transformar la metròpoli postcovid: les aportacions de la recerca

Ricard Gomà

Fa poc més d'un any esclatava l'emergència sanitària de la covid-19 i, de manera immediata, els seus impactes socials, econòmics i ecològics. A l'últim anuari de l'IERMB, publicat el maig del 2020, expressàvem el nostre compromís amb la producció de coneixement d'urgència a l'entorn dels efectes de la nova realitat sobre el conjunt de dinàmiques metropolitanes. Hem anat desplegant aquest compromís al llarg dels darrers mesos, i hem anat difonent resultats parcials i primeres anàlisis.¹ S'ha confirmat, des de múltiples dimensions, l'abast substancial dels efectes. I s'ha pogut constatar, també, com els escenaris emergents intensificaven i acceleraven, en bona part, patrons de canvi en marxa. En aquest sentit, el marc estratègic de recerca 2020-2023 de l'IERMB ha resultat validat i enfortit en les seves apostes clau: l'estudi de les grans transicions metropolitanes (tecnològica, demogràfica, ecològica), dels processos socioespacials (segregació, desigualtats) i dels marcs de governança (reptes de legitimació democràtica i d'articulació territorial).² Aquestes opcions afronten ara el repte d'incorporar les alteracions produïdes per la pandèmia, així com de generar els marcs de comprensió sobre la naturalesa, la direcció i l'abast dels canvis. Es tracta, en síntesi, d'abordar el desafiament consistent a traçar les coordenades de la metròpoli postcovid. Amb aquesta finalitat hem treballat, i en aquesta publicació en cristal·litzen els resultats més rellevants.

Hem estructurat l'Anuari de l'IERMB en cinc grans blocs i deu capítols. El primer bloc dibuixa els impactes de la pandèmia sobre l'estructura (eixos de pobresa i desigualtat) i sobre les relacions socials (veïnatge i convivència) a la metròpoli. El segon bloc traça els canvis recents en els grans àmbits on es forgen o es dificulten els projectes d'autonomia personal: l'esfera laboral (mercat de treball) i l'esfera habitacional (mercat de lloguer). El tercer situa el focus en els cicles de vida i en concret en la infància, l'adolescència i la població jove, col·lectius on es creuen amb força els riscos de vulnerabilitat amb el potencial de construcció d'inclusió. El quart bloc aporta coneixement sobre la dimensió socioecològica: la transició en el model de mobilitat metropolitana i, d'altra banda, les interaccions entre la infraestructura verda, els usos socials dels espais oberts i el benestar de la ciutadania. En l'últim bloc

---

¹Pla de Treball 2021 IERMB <https://iermb.uab.cat/ca/linstitut/activitats-2/>

²Síntesi Estratègia de Recerca 2020-2023 IERMB <https://iermb.uab.cat/ca/linstitut/activitats-2/>

s'analitzen els components clau del model de governança d'una emergència complexa, amb concreció en la ciutat de Barcelona com a cas d'estudi referent.

No és fàcil fer una síntesi de continguts que reculli el conjunt de les dimensions. Tanmateix, cal fer-ho per tal de generar una visió que ofereixi un sentit global i que pugui fonamentar una agenda estratègica de polítiques públiques ben connectada als reptes de reconstrucció i transformació de la metròpoli postcovid.

L'estructura sociocomunitària: desigualtats socials i relacions veïnals

A l'àrea metropolitana de Barcelona, la renda mitjana de les llars ha caigut l'any 2020 entre un 7% i un 8% respecte del 2018. La desigualtat torna a situar-se al nivell del 2011, moment en què la Gran Recessió va desplegar amb més força els seus impactes socials. Sens dubte, però, l'onada més potent de la pandèmia ha esclatat en forma de pobresa: la població en risc ha augmentat d'un 20%. No tan sols se n'amplia l'abast, ho fa també la intensitat: les persones en situació de pobresa tenen avui uns ingressos mitjans més allunyats del llindar de risc. Quan la pobresa mostra la distribució d'impactes entre diferents perfils socials, observem unes pautes d'alta focalització: efectes molt intensos sobre les classes treballadores, infants, població jove i persones migrants. Sobre l'esclatxa de classe: la pobresa de les capes treballadores creix mentre directius i professionals n'esquiven l'impacte. La pobresa infantil metropolitana, ja abans de la pandèmia molt elevada (27%), augmenta en l'actual context al voltant de 7 punts. La població migrant mostra la situació més severa: increment d'entre 5 i 10 punts, a partir d'una taxa de risc que ja ratllava el 40%, en contrast amb el 13% de la població autòctona. La crisi de la covid-19 fragmenta i polaritza encara més el teixit social de la metròpoli.

La metròpoli de la pandèmia es llegeix en clau de vulnerabilitat econòmica ampliada, amb una distribució més desigual de la renda. I es llegeix també en termes de segregació socioresidencial. A les ciutats hi operen dinàmiques simultànies de gentrificació i de reproducció de vulnerabilitats a escala de barri. La gentrificació implica l'expulsió/substitució del col·lectiu resident per nous habitants de rendes més altes. La vulnerabilitat s'explica, en sentit contrari, per la mobilitat (sortida) residencial selectiva d'habitants amb perfils econòmics i/o ètnics diferents dels predominants al barri. La pandèmia de la covid-19 ha contribuït també a fer més visible la plasmació territorial de la desigualtat. A l'àrea metropolitana de Barcelona la vulnerabilitat urbana presenta un triple patró de persistència (es cronifiquen els àmbits de pobresa), concentració (focalització en l'espai) i complexitat (amb diferents articulacions entre els vessants social i residencial). Des de fa dècades l'exclusió es focalitza amb intensitat als eixos del Besòs i el Llobregat, i afecta àmplies àrees transmunicipals configurades sobre una lògica clarament metropolitana, però amb fort impacte també en uns determinats municipis. En el context de la pandèmia, el 51% dels habitants de Santa Coloma de Gramenet resideixen en barris d'extrema vulnerabilitat, a Cornellà el 28%, a l'Hospitalet de Llobregat el 27% i a Badalona el 26%.

El 90% de la població metropolitana conviu en blocs de pisos, fet que emmarca la tipologia i les condicions de les llars, i també la dinàmica de relacions veïnals en tant que fet social de quotidianitat. La pandèmia ha accentuat la rellevància de totes dues qüestions. Es tracta d'una situació sense precedents a la metròpoli. La covid-19 ha comportat una dràstica reducció de les mobilitats i una reubicació d'activitats cap al context habitacional més proper. La tendència de les dècades recents cap a la difusió i *metropolitanització dels espais de vida* ha quedat sobtadament estroncada. El confinament i la nova quotidianitat, plena de restriccions incertes, ha desencadenat un procés de lògica inversa cap a la *contracció dels espais de vida*.

Aquesta contracció té una expressió bàsica en l'habitatge. El confinament va deixar sense efecte el potencial redistributiu i de construcció ciutadana de l'espai públic, i evidencià amb força les fractures quotidianes que travessen l'espai de les llars: desigualtats en les condicions mateixes d'habitabilitat, en les relacions de gènere vinculades als temps de cura, en la dimensió digital connectada a l'educació... Però la pandèmia va significar també en molts casos una redescoberta del veïnat, un increment de les relacions de veïnatge i un enfortiment de la solidaritat veïnal. No tan sols d'aquelles iniciatives que requereixen algun tipus d'acció col·lectiva, sinó també de les pràctiques informals de suport. Més de la meitat de la població de la metròpoli, segons l'enquesta de convivència metropolitana (ECAMB 2020) manifesta haver prestat ajuda a les persones més fràgils en la seva escala o bloc d'habitatges. Unes relacions de suport que impliquen també el comerç de proximitat i les xarxes informals de reciprocitat que van sorgir o es van reforçar en l'àmbit dels barris.

La realitat és, però, complexa. A la metròpoli han estat i són encara presents les pors que genera la covid-19 com a explicació del desistiment a pràctiques quotidianes de sociabilitat (ús d'equipaments, d'espais comuns, del transport públic...). I han crescut també, a la metròpoli de la pandèmia, les experiències de solitud. La situació d'aquelles persones que, tot i viure en entorns de densitat, expressen una absència no volguda de relacions quotidianes, i el fet de no poder comptar amb amics o familiars en cas de necessitat. En l'escenari pre-pandèmia, l'índex de solitud relacional se situava a l'entorn del 5-6% de la població metropolitana. El 2020, segons dades de l'ECAMB, aquestes xifres es tripliquen fins a assolir el 16,2%. Una taxa de solitud que afecta sobretot les persones més vulnerables en l'àmbit de la salut, les llars unipersonals, i les formades per persones d'edat més avançada. Aquestes dinàmiques configuren un escenari de reptes: el retorn als espais col·lectius, la reducció de la solitud no desitjada i la prevenció de situacions d'aïllament.

L'autonomia personal: mercats de treball i d'habitatge

El treball i l'habitatge són les dues palanques clau d'autonomia personal. Totes dues, tanmateix, situades en coordenades de mercat. En l'esfera laboral, l'impacte de la recessió desencadenada per la pandèmia està resultant especialment dur per a la metròpoli de

Barcelona. La caiguda de l'ocupació ha estat més elevada als municipis metropolitans (-5,7%) que a Catalunya i a Espanya (al voltant d'un 4%). El nou escenari, a més, ha ampliat asimetries preexistents. La població jove (franges de 16-24 i de 25-34), les dones (alta feminització dels sectors d'activitat més afectats) i els col·lectius amb vincle laboral precari han rebut els cops més intensos. Així, a tall d'exemple, la contractació temporal i a jornada parcial representa el 37% de les persones ocupades, però ha concentrat el 75% de la destrucció d'ocupació a la metròpoli. A aquest conjunt d'impactes s'hi afegeixen, d'una banda, la dinàmica de pèrdua de teixit empresarial, i d'altra banda, l'increment de dificultats d'inserció per a les persones en atur de llarga durada, atès el context de fortes incerteses. Aquest escenari hagués estat encara més greu sense els efectes mitigadors derivats del desplegament dels programes de protecció de l'escut social. Els ERTO i els ajuts als autònoms estan jugant un rol clau en el manteniment d'ingressos. L'estimació ens diu que aquests instruments han reduït la desigualtat social a l'àrea metropolitana de Barcelona a l'entorn d'un 8%; i la pobresa moderada i extrema, un 18,5% i un 35,7%, respectivament. Serà clau, en aquest sentit, el moment i la manera en què es desactivin els ERTO.

Al llarg dels anys de reactivació econòmica previs a la pandèmia, la bombolla immobiliària es va traslladar de les hipoteques al lloguer, que va assolir els seus valors màxims a la metròpoli. Un escenari marcat per la feble evolució dels salaris en un marc de creixent precarietat, i l'extrema debilitat de les polítiques públiques d'habitatge (insuficient parc públic de lloguer social i absència de regulació dels preus del lloguer) van implicar un deteriorament creixent de la capacitat de les llars per cobrir les despeses bàsiques d'habitatge. La pandèmia ha aguditzat la situació. Al llarg del 2020, l'habitatge es consolida en el nucli dels riscos d'exclusió social a la metròpoli, de manera especialment intensa per a les persones que viuen en règim de lloguer. El percentatge de llogateres i llogaters que està patint sobrecàrrega de despeses d'habitatge (per sobre del 40% del seu ingrés mensual) ha crescut a l'entorn de 6 punts: del 34% al 40%. Més greu encara, una de cada cinc d'aquestes persones (entre el 20,9% i el 21,5%) destina a despeses d'habitatge més del 60% dels seus ingressos. Durant els últims mesos, tot sembla indicar que s'ha obert una fase d'ajustament a la baixa, amb reduccions dels preus d'oferta i contractual. El preu mitjà, tanmateix, se situa encara molt per sobre del de demanda tant a Barcelona com en el conjunt de la metròpoli. En aquest context, les mesures urgents i amb caràcter excepcional adoptades el 2020 i successivament prorrogades poden haver contingut i ajornat l'esclat d'una nova i intensa crisi habitacional, però resten del tot pendents polítiques estructurals a escala metropolitana i general.

Els cicles de vida: infància, adolescència i població jove

La pandèmia ha visualitzat l'elevada vulnerabilitat dels col·lectius en les etapes més fràgils del cicle de vida, i l'enorme fragilitat de les polítiques i els dispositius de cures. La covid-19 ha fracturat també la realitat metropolitana pels dos pols del curs vital: infància, ado-

lescència i joventut, d'una banda; persones grans, de l'altra. El col·lectiu d'edat més avançada ha patit intensament l'emergència sanitària i la mercantilització dels serveis residencials. Infants i joves han vist agreujada la seva relativa desprotecció, instal·lada en el nostre règim de benestar. Els impactes sobre aquests grups socials, alhora, han estat interinament desiguals i segregats en funció de variables socioeconòmiques i d'altres.

Els infants i adolescents van travessar els dies més durs de la pandèmia enmig d'una quotidianitat creuada per realitats i emocions complexes. Van gaudir més de la família i menys de les amistats; van experimentar una combinació de diversió i curiositat amb solitud i angoixa. Es van trobar amb experiències motivadores (ús intens de la llar i noves formes de comunicació en línia) i d'altres decebedores (suspensió de les activitats educatives i de lleure). Algunes pèrdues van ser acceptades amb menys dificultats i d'altres van ser doloroses, com la mort d'algun familiar o persona propera. Aquest ventall d'impactes socioafectius van resultar desiguals en funció de les edats i dels contextos residencials, de barri o de tipus social. Els malestars van ser més intensos en adolescents, així com en infants en situacions familiars de risc, i amb condicions precàries d'habitabilitat i difícils per a l'educació no presencial. No es pot obviar, tanmateix, que el marc de presa de decisions, en relació amb la infància, va venir marcat per un biaix múltiple: *adultocèntric*, amb menysteniment de necessitats específiques (relacions amb iguals, suports en aprenentatges diversos...); *jeràrquic*, amb absència de participació infantil, sense espais per a l'escolta activa de les seves veus; *sanitarista*, amb asimetries respecte del dret a l'educació, al joc i al lleure; i *elitista*, amb una extrema feblesa de les mesures compensatòries de les desigualtats socioresidencials, digitals i educatives que afecten la infància en el marc de famílies i barris metropolitans de rendes baixes. Tot això configura un gran repte de superació: l'aposta necessària i justa de construcció d'un marc de governança de l'emergència que no causi, mai més, mals evitables a nenes i nens, que no vulneri els drets de la infància.

Bona part de la població jove, des de fa més d'una dècada, viu en un doble context d'inseguretat econòmica i residencial, derivat d'un mercat de treball amb elevades taxes de precarietat (sense garantia pública de rendes efectiva) i d'un mercat d'habitatge altament excloent (parcs públics de lloguer insuficients i absència de mecanismes de control de preus). Aquesta doble realitat obstaculitza els processos d'emancipació i limita de manera substancial el dret a un projecte de vida amb autonomia. Amb la pandèmia, plou sobre mullat: la població jove ha patit, en el conjunt de l'Estat, una caiguda d'ingressos (a l'entorn del 20%) quatre vegades superior a la de la població adulta (un 5%). A Barcelona, les trajectòries laborals juvenils s'han vist fortament impactades. La taxa d'atur creix i ho fa de manera desigual segons l'origen, la renda i els barris. A mitjan 2020 el nivell d'atur dels joves d'origen migrant doblava el dels autòctons, i l'atur dels joves residents en barris de rendes baixes multiplicava per tres el dels joves de barris benestants. La incidència sobre el dret a l'habitatge no és menor. El 42% de la població jove de Barcelona manifesta algun tipus d'impacte negatiu vinculat a la pandèmia. D'entre la gent jove emancipada, un 28,3% expressa dificultats de pagament de les despeses d'habitatge, i un 7,4%, impossibilitat sobre-

vinguda de fer front al lloguer. Finalment, pel que fa a l'educació, un 9,8% dels joves ha hagut de suspendre o abandonar els estudis que realitzava; i en l'àmbit de la salut, l'afectació psicològica de la pandèmia torna a evidenciar fortes desigualtats de gènere i de classe: és 10 punts superior en dones que en homes (57% a 47,2%), i és 6 punts superior en joves de barris vulnerables respecte dels de zones benestants (47,4% a 41,8%).

El territori i la sostenibilitat: mobilitat i infraestructura verda

La pandèmia ha alterat de manera substancial algunes dinàmiques de mobilitat. El confinament i el ventall de restriccions van implicar una reducció inèdita de fluxos, i un conjunt també sense precedents d'impactes positius sobre els principals indicadors ambientals. L'escenari, tanmateix, va expressar amb força les pautes de segregació socioeconòmica en l'espai: a les zones benestants, el teletreball provocava la caiguda dels patrons preexistents d'hipermobilitat en vehicle privat; als barris de rendes baixes, l'ocupació en serveis essencials de caràcter presencial (cadena alimentària, cures...) mantenia un ús relatiu molt més elevat del transport públic. Més enllà dels efectes inicials, la disrupció que ha suposat la covid-19 constitueix un joc d'oportunitats i amenaces per al necessari procés de canvi a partir de l'actual model de mobilitat urbana i metropolitana. En el vessant de les oportunitats, l'escenari de reducció ajuda a situar en l'agenda una transició cap a la mobilitat sostenible amb dos pilars: d'una banda, el canvi cap a modes actius, públics, col·lectius i no contaminants; d'altra banda –i això és el més rellevant–, el decreixement dels nivells actuals de mobilitat, amb la posada en valor de criteris de proximitat i accessibilitat. En el vessant de les amenaces, la covid-19 afecta el transport públic col·lectiu (renúncies d'ús per por del contagi) i podria consolidar un desplaçament parcial cap al vehicle privat. Finalment, cal aprofundir la recerca sobre els impactes del teletreball i el comerç electrònic en la mobilitat quotidiana, que poden ser complexos. Sembla, d'una banda, que poden tenir un efecte reductor (part positiva). Però pot emergir també una tendència de mobilitat residencial cap a municipis petits i amb molta menor densitat, amb el que això comporta d'estils de vida 'rururbans', amb un increment d'ús del vehicle privat i una més elevada petjada ecològica.

La covid-19 ha incrementat la consciència de formar part d'un món globalitzat i, per tant, dels riscos, les incerteses radicals i les desproteccions que això comporta. Les pandèmies víriques –relacionades amb la progressiva destrucció de la biodiversitat– i els impactes del canvi climàtic han deixat de ser una ficció i poden esdevenir fenòmens cada cop més habituals i severos. Les metròpolis han d'enfortir la seva resiliència a aquestes noves amenaces. Un dels vectors de resposta passa per la infraestructura verda, per l'ampliació i millora integral de parcs i espais oberts, incorporant criteris de salut i benestar en la seva planificació, disseny i gestió. Els espais oberts metropolitans han estat un actiu rellevant per pal·liar els efectes negatius de la pandèmia. S'han incrementat les visites, s'han enriquit les pautes d'ús i se n'ha diversificat el ventall funcional (retrobament, convivència, lleure, esport, producció d'aliments...). En aquest nou escenari, els espais i parcs urbans han contribuït a mi-

llorar el conjunt de determinants ambientals de la salut i, en conseqüència, el benestar físic, emocional i mental de la ciutadania.

En el marc del Laboratori d'Ecologia i Territori, s'ha desenvolupat una bateria d'indicadors que permeten mesurar les contribucions concretes dels parcs urbans a la salut i el benestar. Es tracta de deu indicadors estructurats en tres dimensions: 1) Relació amb la societat (disponibilitat, població vulnerable i freqüentació); 2) Estructura del parc (coberta vegetal, frondositat i biodiversitat); 3) Funcionalitat (emissions VOC, absorció de contaminants, illa de calor i refugi climàtic). El sistema d'indicadors socioecològics interrelacionats ha permès analitzar, d'entrada, les diferents característiques de sis parcs metropolitans (Fontsanta, Muntanyeta, Turonet, Pinetons, Torrent de la Font i Turó de l'Enric), avaluats com a prova pilot, posant en relleu les fortaleses o debilitats de cadascun en diversos aspectes relacionats amb la qualitat de vida. L'aproximació multicriteri utilitzada ha proporcionat una visió sistèmica, detallada i completa, orientada a contribuir a la consolidació d'una agenda potent de polítiques públiques d'infraestructura verda en escenaris urbans i metropolitans postpandèmia. Polítiques que haurien d'enfortir les estructures i funcionalitats ambientals dels parcs i, sobretot, millorar la interrelació amb persones i col·lectius, per mitjà d'elements de proximitat, accessibilitat, apropiació ciutadana i reducció de la segregació socioespacial en la distribució dels espais oberts.

L'acció col·lectiva i institucional: la governança de l'emergència

La covid-19 ha desplegat impactes sobre la metròpoli en múltiples dimensions, i ha activat també capacitats de resposta diverses. Els efectes han estat intensos, i les reaccions socials i institucionals han estat ràpides i innovadores. Els actors del territori han mostrat un potencial d'agència rellevant per fer front a la pandèmia i han establert les bases per a un procés estratègic de reconstrucció i transformació. Les respostes s'han anat articulant des de l'acció col·lectiva urbana i des de l'entramat institucional.

En el camp de la ciutadania, cal considerar un cicle llarg de creixement i diversificació de pràctiques connectades a la tutela comunitària de drets bàsics i a la cobertura de necessitats materials que, a diferència de les lògiques assistencials, no han renunciat a alterar relacions de poder en el territori. En la seva irrupció adopten el format d'experiències d'auto-gestió urbana, en el marc de l'onada de mobilitzacions contra la globalització neoliberal, a l'entorn del canvi de mil·lenni. Cristal·litzes poc després, en resposta a la gran recessió i en el marc del 15-M, com a pràctiques d'innovació social. La reactivació econòmica posterior ofereix un context que permet transitar de pràctiques reactives a estratègiques, forjadores de models alternatius de producció i accés a béns comuns. Seria difícil d'entendre, sense aquest bagatge, el nou esclat de la lògica col·laborativa com a resposta als impactes de la pandèmia. Emergeixen nous tipus d'iniciatives ciutadanes de solidaritat: xarxes orientades al suport mutu, a l'activació de lligams veïnals i comunitaris, per tal de fer front a les vulne-

rabilitats materials i relacionals que la pandèmia deixa al descobert. En el conjunt de la metròpoli han estat cartografiades gairebé 650 pràctiques, estructurades en 29 categories i 7 grans àmbits. A escala global, la xarxa Solivid ha generat un mapatge obert i col·laboratiu on es recullen a la ratlla de 2.800 experiències entre Europa i l'Amèrica Llatina.

En el camp institucional, els 36 municipis metropolitans van desenvolupar, al llarg del 2020, 1.414 actuacions de resposta, tractant-se en el 84,5% dels casos d'accions noves, i en el 86% de respostes de caràcter mitigador. Han estat actuacions desplegades en 6 grans sectors i estructurades en 15 mesures-tipus: un 66,2% focalitzades en l'àmbit de la inclusió i un 45,6% articulades per mitjà de la provisió de serveis. La instrumentació multinivell de les mesures ha tingut, tanmateix, una presència reduïda: només un 4,2% han generat lògiques de col·laboració entre escales de govern. Per la seva dimensió i rellevància institucional, l'Ajuntament de Barcelona ha jugat un paper referencial, ha desplegat un conjunt de formes de governança i processos d'aprenentatge que assenyalen un camí suggeridor per tal d'afrontar la gestió d'aquesta emergència complexa (i possibles noves emergències). Apareixen diverses dimensions clau per a la governança de l'emergència complexa: a) lideratge polític i gerencial habilitador d'espais col·lectius i plurals de presa de decisions, amb forta presència de valors i dinàmiques de construcció de confiança; b) capacitat institucional i d'iniciativa en l'esfera regulativa i de la coproducció de polítiques de resposta; c) transversalitat organitzacional articulada per missions operatives que posen en valor la intel·ligència latent en el territori i la proximitat; d) cooperació en xarxa entre agents i nivells d'administració; e) producció de coneixement per tal de fonamentar respostes basades en l'evidència. Una lectura transversal d'aquestes cinc dimensions situa en el nucli l'aposta per la innovació, tant en clau de relat i models de política pública com en termes operatius: adaptabilitat, agilitat i eficàcia.

Una agenda metropolitana per a la reconstrucció i la transformació postcovid

Els impactes de la covid-19 sobre la metròpoli resulten intensos i desiguals. Configuren, d'una banda, una estructura social i laboral més complexa, polaritzada i fracturada a l'entorn dels eixos de renda, gènere, origen i edat. S'enforteix, d'altra banda, la centralitat de la vulnerabilitat residencial, i ho fa en un context de desigualtats urbanes persistents i concentrades. Les dinàmiques de mobilitat dibuixen una cruïlla d'oportunitats (mobilitat activa i decreixement) i d'amenaques (més desplaçaments en vehicle privat), mentre que els espais oberts es configuren com a infraestructures clau de salut, benestar i sostenibilitat. La metròpoli mostra capacitat de resposta i resiliència. D'una banda, un enfortiment de les relacions veïnals –coexistent amb índexs més elevats de solitud– i de les iniciatives ciutadanes de solidaritat. D'altra banda, accions municipals àgils i innovadores, i processos d'aprenentatge referencials en la gestió de l'emergència complexa.

Sobre la base d'aquestes evidències, es pot sostenir que la reconstrucció i transformació de la metròpoli postcovid requereix un intens compromís públic. D'una banda, un marc estructural de polítiques públiques que deixi enrere el paradigma de l'austeritat i que incorpori forts components de transició ecosocial i tecnològica. I requereix també, d'altra banda, un gir metropolità, la presència determinant de la metròpoli com a subjecte institucional amb capacitat de desplegar polítiques i d'interactuar en marcs de governança multinivell. El quadre mostra un decàleg d'acció connectat a les evidències sorgides en les múltiples dimensions que han estructurat la nostra reflexió.

Metròpoli i transformació postcovid: decàleg de polítiques públiques

- Elaborar un *Green New Deal Metropolità* com a estratègia de reactivació econòmica i de l'ocupació sobre la base d'un nou model productiu vertebrat per inversions públiques en transició verda i digital.
- Desenvolupar una estratègia de transició socioecològica metropolitana basada en l'acció climàtica, la millora de la infraestructura verda, l'alimentació sostenible i la gestió de l'aigua com a bé comú.
- Implementar el pla metropolità de mobilitat amb perspectiva de gènere, prioritzant les polítiques orientades al canvi modal (mobilitat activa i transport públic), la cohesió territorial i la tarifació inclusiva.
- Posar en marxa un pla de barris metropolità com a política estructural per abordar la vulnerabilitat urbana, amb intervencions flexibles i adaptades, i amb processos de coproducció veïnal i comunitària.
- Desplegar l'agenda d'habitatge amb múltiples instruments: operador metropolità de lloguer, generació d'habitatge assequible en el parc existent, regla del 30% d'habitatge protegit en sòl urbà, impuls de l'habitatge cooperatiu en cessió d'ús, rehabilitació amb criteris socials i ecològics, ajuts al lloguer.
- Aprovar un salari mínim metropolità, d'acord amb el càlcul territorial del cost de la vida per a àrees urbanes.
- Establir, com a ingrés complementari a la RGC i a l'IMV, un suport econòmic metropolità de caràcter incondicional sobre la base d'un procés d'harmonització i enfortiment dels ajuts municipals d'urgència. Dotar d'escala metropolitana el Fons 0-16, com a instrument d'acció contra la pobresa infantil severa.
- Articular xarxes socioeducatives i de cura en l'àmbit metropolità (escoles bressol, espais familiars i serveis d'atenció domiciliària) com a estratègia vinculada a la igualtat de gènere i el canvi demogràfic.
- Ampliar els convenis amb el CUESB (Centre d'Urgències i Emergències Socials de Barcelona) com a llavor d'una política d'atenció a la vulnerabilitat que doti la metròpoli d'una xarxa de serveis d'inclusió.
- Definir un marc metropolità de suport a les pràctiques d'innovació social i a les iniciatives ciutadanes de solidaritat que faci possible dinàmiques de reescalatge (*scaling up*), transferència interterritorial (*scaling out*) i enfortiment en barris d'alta vulnerabilitat (redistribució).

El municipalisme, sens dubte, ha estat i és una palanca bàsica de construcció de benestar. És necessari, però ja no és suficient. Les grans dinàmiques de canvi i les quotidianitats on es fan tangibles s'expressen avui en àmbits de barri i de ciutat, sí; però també, i amb molta intensitat, a escala de metròpoli. D'altra banda, els municipis amb més col·lectius i barris vulnerables són també els que tenen menys recursos per fer-hi front. La metròpoli que emergeix de la pandèmia ha de desplegar capacitats d'autogovern: ha de transitar de prestar serveis a definir polítiques; d'administració tecnocràtica a autoritat democràtica d'elecció ciutadana directa. Cal forjar, en síntesi, les noves bases institucionals que facin possible reconstruir i transformar la metròpoli.

Al llarg dels capítols següents, trobareu reflexions i arguments amb la voluntat compartida de generar coneixement sobre la metròpoli de la pandèmia: els impactes, els escenaris, els reptes. Són el resultat, un any més, del treball sòlid i compromès de l'extraordinari col·lectiu d'investigadores i investigadors de l'IERMB, al qual vull reiterar un agraïment ben sincer. Tant de bo hi trobeu elements d'interès i utilitat. Finalment, aquest Anuari és el primer, en molt de temps, l'edició del qual no ha estat coordinada per Jaume Clapés. És també, per tant, un homenatge i un reconeixement a l'excel·lent feina realitzada durant tants anys. En nom de tothom, gràcies immenses, Jaume.

I. Metròpoli, covid-19 i impactes en l'estructura i les relacions socials

1. Els efectes de la pandèmia sobre la pobresa i les desigualtats a la metròpoli

Lara Navarro-Varas, Sergio Porcel i Irene Cruz

Introducció

La pandèmia de la covid-19 ha propiciat un xoc econòmic mundial sense precedents. I, tal com auguraven algunes de les projeccions macroeconòmiques efectuades per organismes internacionals (OCDE, 2020), l'economia espanyola està sent una de les més afectades en el context europeu. Segons l'Eurostat, la caiguda del PIB a Espanya l'any 2020 va ser la més elevada dels països del seu entorn (-10,8%), i es va situar clarament per sobre de la mitjana europea (-6,2%). De moment, però, les mesures extraordinàries per protegir els llocs de treball –com els Expedients de Regulació Temporal d'Ocupació (ERTO)– estan evitant que aquesta greu recessió econòmica es tradueixi en una espiral de destrucció d'ocupació, com ja va succeir durant la crisi financera de 2008. Tanmateix, les perspectives econòmiques continuen estant molt condicionades per l'evolució epidemiològica i la prolongació en el temps de la crisi sanitària. Segons les estimacions més actualitzades del Banco de España (2021), es preveu que les afectacions en el mercat de treball no es revertiran fins l'any 2023.

Davant d'aquest escenari, el repunt de la desigualtat social i de la pobresa està sent inevitable. Encara no hi ha dades oficials que puguin revelar la magnitud de l'impacte socioeconòmic d'aquesta nova crisi, però l'increment durant el darrer any de persones assistides pels Serveis Socials i per les entitats del Tercer Sector parla per si sol. La pobresa torna a créixer en una societat que encara no s'havia refet dels estralls que va deixar la Gran Recessió. Just abans de la pandèmia –i malgrat el període de reactivació econòmica que es va obrir entre 2014 i 2019–, Espanya encara registrava nivells elevats de pobresa, particularment de pobresa infantil, així com una preocupant dinàmica de cronificació de la pobresa severa i d'enquistament de la desigualtat social (Ayala et al., 2018; Fundación FOESSA, 2019).

A la metròpoli de Barcelona la situació no és gaire diferent. El sistema productiu metropolità, amb un pes elevat d'activitats com el turisme, el comerç o la cultura, està acusant aquesta crisi pandèmica d'una manera particularment intensa (Trullén et al., 2020). A més, la societat metropolitana també ha hagut d'encarar aquesta nova recessió econòmica en un moment delicat, quan encara no s'havia recuperat de l'anterior. L'any 2018-2019, el 23% de la població metropolitana encara es trobava en risc d'exclusió social i un de cada quatre

infants vivia per sota del llindar de pobresa, tot plegat en un context marcat per una escalada feridora de preus de l'habitatge. Abans de la pandèmia un 34,9% de la població llogatera metropolitana patia sobrecàrrega de despeses de l'habitatge (població que destina més del 40% dels ingressos a cobrir aquestes despeses).

La velocitat amb què s'han anat desencadenant els esdeveniments des de la irrupció de la pandèmia, juntament amb la gravetat de la crisi econòmica i el decalatge de dos anys amb què es fan públiques les dades oficials d'ingressos de les llars al conjunt de l'Estat espanyol, ha obligat a impulsar iniciatives d'innovació metodològica per tal de generar un coneixement aproximat de quina és la situació actual en termes de cohesió social. En aquest sentit, des de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB) s'ha dissenyat un mètode de simulació de rendes que permet fer un primer balanç provisional dels efectes socioeconòmics de la pandèmia a la metròpoli de Barcelona (Cruz et al., 2020). Aquest capítol recull precisament els principals resultats d'aquesta recerca, els quals reflecteixen, efectivament, un nou increment de la desigualtat social i de la pobresa. A més, tot indica que l'impacte de l'actual crisi econòmica està sent més focalitzat que el de l'anterior –la de 2008–, i que afecta amb més intensitat aquells col·lectius que prèviament ja presentaven un major risc de vulnerabilitat social, com ara els infants, la població jove, la població d'origen migrant i la classe treballadora. Tot això, malgrat l'important dispositiu de manteniment d'ingressos que ha desplegat el govern espanyol –l'anomenat *escut social*–, el qual, juntament amb altres suports econòmics extraordinaris impulsats des de les autonomies i els governs locals, marca també una diferència important respecte del model de gestió de la crisi financera.

Mesurar la desigualtat social i la pobresa en temps d'incertesa

Tal com s'ha apuntat anteriorment, encara no es disposa de dades oficials que informin amb detall de quin està sent l'impacte social de la crisi econòmica derivada de la pandèmia. El motiu és el decalatge temporal de dos anys que caracteritza la producció de l'estadística oficial sobre els ingressos de les llars a Espanya.¹ Es tracta d'un retard inevitable, en la mesura que es depèn de la informació que genera l'Agència Tributària a partir de l'impost sobre la renda de les persones físiques (IRPF). Això implica que no es disposarà de la informació relativa a l'exercici 2020 fins a mitjans de l'any 2022. Mentrestant, però, continua sent urgent disposar de dades que omplin aquest buit (temporal) d'informació, les quals han de servir per orientar les estratègies per tal de fer front als efectes econòmics i socials de la pandèmia.

¹Per a Espanya i per a Catalunya la font de dades oficial sobre ingressos de les llars és l'Enquesta de Condicions de Vida (ECV). Per a l'àmbit metropolità de Barcelona la font de dades de referència són les Estadístiques metropolitanas sobre condicions de vida (EMCV), construïdes a partir de l'ECV. Per a més informació: <https://iermb.uab.cat/ca/enquestes/cohesio-social-i-urbana/>

És per això que des de les ciències socials s'estan duent a terme grans esforços metodològics per tal d'oferir de manera accelerada estimacions sòlides sobre aquesta qüestió. En el context espanyol, concretament, s'estan duent a terme monitoritzacions amb una elevada freqüència temporal (mensual) de l'evolució dels salaris a partir de dades bancàries (Aspachs et al., 2020). Aquestes dades inclouen també les prestacions socials, però no deixen de ser dades d'ingressos individuals, no equiparables a les rendes de les llars. Des d'una altra perspectiva, però també a partir de dades bancàries –en aquest cas, amb informació de les targetes de crèdit–, s'han dut a terme estimacions sobre l'evolució del consum de les llars durant la pandèmia (González et al., 2020). També s'ha inferit la distribució de les rendes de les llars a partir de l'evolució del PIB i de la taxa d'atur, però sense poder considerar de manera adequada la protecció de l'escut social (OXFAM-Intermón, 2020). Aquests esforços s'alineen amb altres iniciatives que s'estan desenvolupant a nivell internacional amb el mateix objectiu, particularment als Estats Units (Parolin i Wimer, 2020) i a Europa (Palomino et al., 2020). Fins i tot l'oficina d'estadística europea, l'Eurostat (2020), hi ha fet la seva contribució,² efectuant estimacions de les tendències que estan seguint els ingressos per treball arran de la pandèmia, tot basant-se en dades provinents d'enquestes oficials i de registres administratius.

En aquesta mateixa línia, l'IERMB també ha dissenyat un mètode de simulació de rendes per a les llars residents a l'àrea metropolitana de Barcelona, el qual opera pràcticament amb les mateixes fonts de dades que utilitza l'Eurostat en les seves estimacions. Tanmateix, el mètode d'estimació de l'IERMB difereix del de l'Eurostat en la mesura que persegueix altres objectius. D'una banda, amb aquesta simulació de rendes es busca estimar la renda anual de les llars metropolitanes per a l'any 2020, fent possible el càlcul d'indicadors estàndard sobre desigualtat social i pobresa i la seva anàlisi evolutiva. D'altra banda, el disseny d'aquest mètode també respon a la necessitat d'oferir una estimació de l'efecte protector de les principals mesures de manteniment d'ingressos que s'han implementat en el context de la pandèmia –com els ERTO i els ajuts als autònoms–, així com del nou programa de rendes mínimes estatal, l'Ingrés Mínim Vital (IMV). Aquests dos elements, per tant, atorguen especificitat al mètode d'estimació desenvolupat per l'IERMB i el diferencien substancialment de la resta de mètodes esmentats anteriorment.

Les fonts de dades que alimenten aquest mètode de simulació de rendes són les *Estadístiques metropolitanes sobre condicions de vida* (EMCV), l'*Enquesta de Població Activa* (EPA) i els registres administratius sobre els nous suports econòmics concedits per l'Estat (ERTO, ajuts a autònoms i IMV) –no inclosos en les EMCV–. Les EMCV 2018-2019 aporten la

²Disposar d'indicadors de pobresa monetària i desigualtat avançats en l'estadística oficial constitueix una prioritat per a la Comissió Europea i el Sistema Estadístic europeu. Sota la rúbrica d'Estadística experimental s'han realitzat diferents exercicis d'estimació que en el context actual adquireixen encara més rellevància. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/experimental-statistics/income-inequality-and-poverty-indicators>

informació d'ingressos de les llars de partida, sobre la qual s'apliquen diferents transformacions de les rendes individuals en funció del risc que presenta cada persona (segons les seves característiques sociodemogràfiques i de relació amb l'activitat) de veure's afectada per dues de les situacions més habituals que s'estan donant en el mercat laboral en l'actual context: perdre l'ocupació o entrar en EERTO (o bé obtenir, en el cas dels autònoms, la prestació extraordinària per cessament d'activitat). En cas de perdre l'ocupació, també s'assignen a cada persona les probabilitats de rebre o no la prestació d'atur. A més, es modula el temps que cada individu passa en cadascuna d'aquestes noves situacions. L'assignació de totes aquestes probabilitats i del temps d'afectació es realitza a partir de l'EPA i dels registres administratius que publica el Ministerio de Inclusión, Seguridad Social y Migraciones (MISSM) sobre les prestacions concedides. Un cop seleccionades les persones afectades,³ se'ls assignen uns nous ingressos individuals, atenent a la seva nova situació, i es recalculen els ingressos de les llars. Finalment, tenint com a referència la nova situació d'ingressos, s'assignen els ingressos de l'IMV a un conjunt de persones seleccionades segons els criteris d'elegibilitat de la prestació i la proporció de prestacions atorgades fins al moment segons les dades del MISSM.

Un aspecte important d'aquest mètode de simulació de rendes és la manera com es calcula el risc de perdre l'ocupació. S'estableixen dos escenaris de càlcul –un de més optimista i l'altre de més pessimista– que alhora serveixen per delimitar una forquilla en les estimacions dels diversos indicadors. En l'*escenari I* (més optimista) es pren com a referència la taxa d'atur estàndard que proporciona l'EPA d'acord amb la definició de l'Organització Internacional del Treball (OIT). Aquesta taxa només comptabilitza com a població aturada la que no està ocupada i busca feina activament. En l'*escenari II* (més pessimista) s'afegeixen a la població aturada de l'*escenari I* els anomenats aturats "desanimats" que, tot i estar disponibles, no busquen feina activament per raons econòmiques o relacionades amb el mercat de treball. A més, també s'inclou en aquesta definició la resta de persones que no estan treballant ni buscant feina durant el darrer mes, però que sí estan disponibles i desitgen treballar. Aquesta segona definició més àmplia de la població aturada és especialment interessant en l'actual context, ja que és molt possible que algunes persones que hagin perdut l'ocupació també hagin perdut l'oportunitat de cercar-ne una de nova a causa de les males perspectives econòmiques, de l'aturada de l'activitat empresarial o com a conseqüència de les mesures de restricció de moviments que s'estan aplicant per contenir la propagació del virus. De fet, aquesta i altres formes de calcular l'atur s'han suggerit per part d'alguns autors per tal d'analitzar de manera més exhaustiva les dinàmiques del mercat de treball en cicles de recessió econòmica (Abellán i Felgueroso, 2016). Per tant, l'*escenari II* el que busca és apropar-se el màxim possible a aquesta demanda insatisfeta d'ocupació, que

³En la selecció de persones afectades s'apliquen 100.000 iteracions seguint el mètode Montecarlo i s'acaben seleccionant les que responen a l'escenari més plausible.

en el cas espanyol és especialment elevada⁴ (un 25,9%, mentre que la mitjana europea se situa en el 14,5%). A més, aquesta situació s'ha incrementat notablement a Espanya com a conseqüència de la pandèmia (+3,3 punts percentuals, per +1,5 punts percentuals de mitjana a Europa) (Eurostat, 2021).

Finalment, s'ha de dir que les estimacions que es presenten en aquest capítol estan realitzades en base al conjunt d'informació disponible fins al tercer trimestre del 2020. La propera actualització d'aquestes estimacions es basarà ja en informacions de tot l'any sencer i, per tant, serà més precisa.

Plou sobre mullat: la població més vulnerable, la més afectada per la crisi pandèmica

L'impacte socioeconòmic de la crisi sanitària s'estima en una reducció de la renda de les famílies metropolitanes d'entre un 7% i un 8% respecte del context previ a la pandèmia.⁵ L'any 2020, la mitjana de renda de les llars metropolitanes va caure dels 34.757,2 €/anuals del 2018-2019 a entre els 32.036,4 €/anuals (escenari I) i els 32.330,0 €/anuals (escenari II). Tanmateix, aquesta pèrdua d'ingressos no ha estat homogènia per al conjunt de la població metropolitana, sinó que ha estat molt més intensa entre la població amb rendes més baixes (**Gràfic 1**).

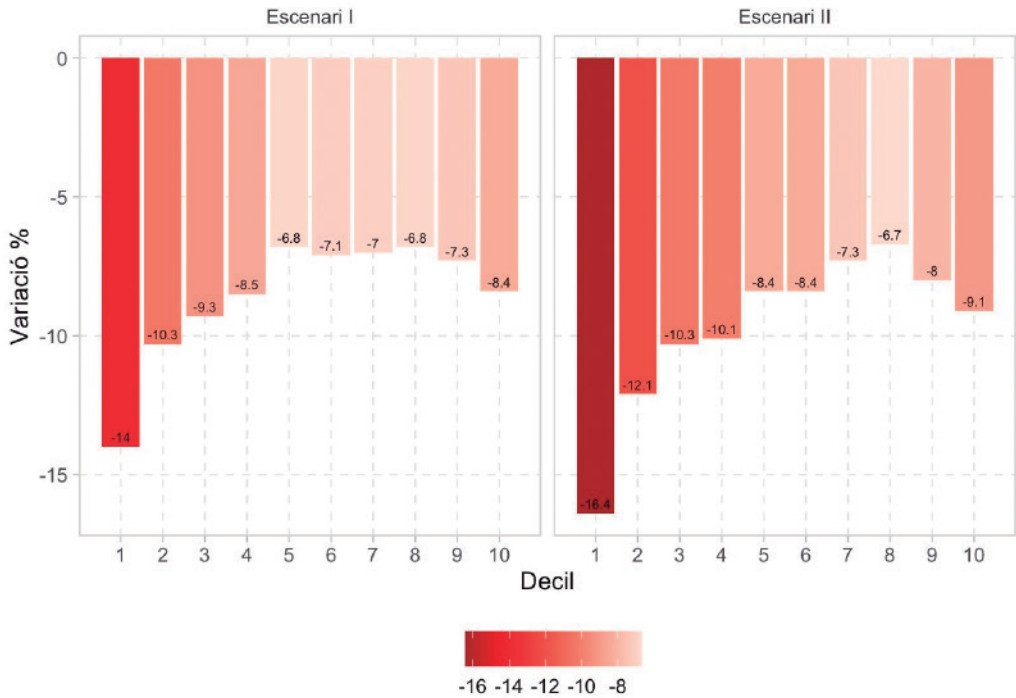
Aquest és, salvant les distàncies, un primer element destacable de l'actual crisi que marca diferències amb l'anterior cicle recessiu. La crisi econòmica de 2008 va tenir un impacte més transversal en l'estructura social, i va arribar a afectar també amb força determinades capes de les classes mitjanes metropolitanes (Sarasa et al., 2013). En canvi, com dèiem, l'actual crisi pandèmica està tenint, almenys durant aquest primer any, un impacte més focalitzat. Això, de fet, ha afavorit que es produeixi un nou augment de la desigualtat d'ingressos (**Gràfic 2**). Segons l'estimació del coeficient de Gini,⁶ aquest increment ha estat moderat, ja que ha passat del 0,321 l'any 2018-2019 a situar-se entre els valors de 0,329 (escenari I) i de 0,331 (escenari II) l'any 2020. En tot cas, cal tenir present que el nivell de desigualtat de rendes a la metròpoli de Barcelona s'ha mantingut elevat des de la crisi econòmica de 2008. El que és més rellevant és que la desigualtat d'ingressos se situa ara a un nivell similar al que es va arribar a registrar en plena Gran Recessió (0,327). Per tant, es pot considerar que la crisi pandèmica ha desfet els petits avenços que s'havien produït en termes de co-

⁴Es tracta de l'indicador "atonía del mercat laboral" (*labour market slack*), entès com el dèficit existent entre el volum de treball desitjat pels treballadors i el volum real del treball disponible. S'expressa com el percentatge de la població activa (definida en termes amplis) que està desocupada.

⁵Per aprofundir més en els resultats, vegeu Cruz et al. (2020).

⁶El coeficient de Gini és un dels indicadors estàndard per mesurar la desigualtat d'ingressos. Els valors del coeficient se situen en el rang d'entre 0 i 1. El valor 0 faria referència a la igualtat màxima en una societat determinada (tothom tindria el mateix nivell d'ingressos), mentre que el valor 1 remetria a una societat amb desigualtat màxima.

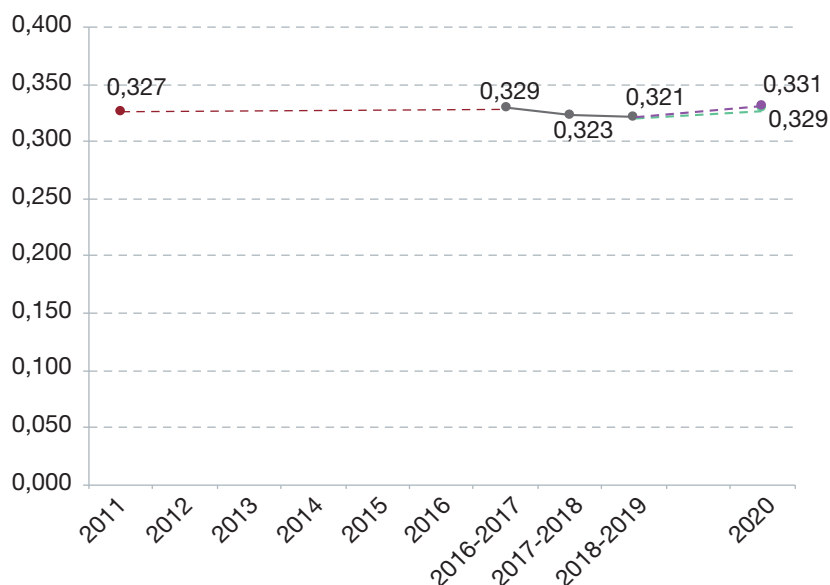
Gràfic 1. Variació percentual de la mitjana d'ingressos equivalents segons decils de renda del 2020 respecte del 2018-2019 (%). Total població. Àrea metropolitana de Barcelona, 2020. Font: IERMB i Idescat, *Estadístiques metropolitanas sobre condicions de vida, 2018-2019*; IERMB, *Estimacions de renda escenari covid-19, 2020*.

hesió social durant el darrer període de reactivació econòmica postcrisi (2014-2019) i torna a situar-la a un nivell lleugerament superior al de l'any 1995 (0,325).⁷

Però, segons les estimacions efectuades, ha estat la pobresa la que ha experimentat un creixement més important a la metròpoli de Barcelona. Tenint com a referència com era la situació socioeconòmica prepanidèmia,⁸ la població metropolitana en risc de pobresa moderada s'ha incrementat l'any 2020 entre 4 i 5 punts percentuals. Això significa

⁷Abans de la crisi econòmica de 2008, el coeficient de Gini a l'àrea metropolitana de Barcelona era de 0,293 (2006).

⁸Per tal d'avaluar de forma neta la pobresa generada per l'actual crisi econòmica, s'han calculat les taxes de risc de pobresa moderada i extrema amb el llindar ancorat en l'any 2018-2019 (**Gràfics 3 i 4**). D'aquesta manera, el risc de pobresa es mesura tenint com a referència la situació prèvia a la pandèmia i es neutralitza l'efecte que pugui tenir en aquest mesurament l'alteració del llindar de risc de pobresa com a conseqüència de la reducció generalitzada dels ingressos. A tall il·lustratiu, el llindar de risc de pobresa moderada a l'àrea metropolitana de Barcelona l'any 2018-2019 se situava en 11.052,9 €/anuals per a llars unipersonals i en 23.211,1 €/anuals per a llars de dos adults i dos infants. En el cas del llindar de risc de pobresa extrema, se situava en 5.525,5 €/anuals per a llars unipersonals i en 11.605,6 €/anuals per a llars de dos adults i dos infants.

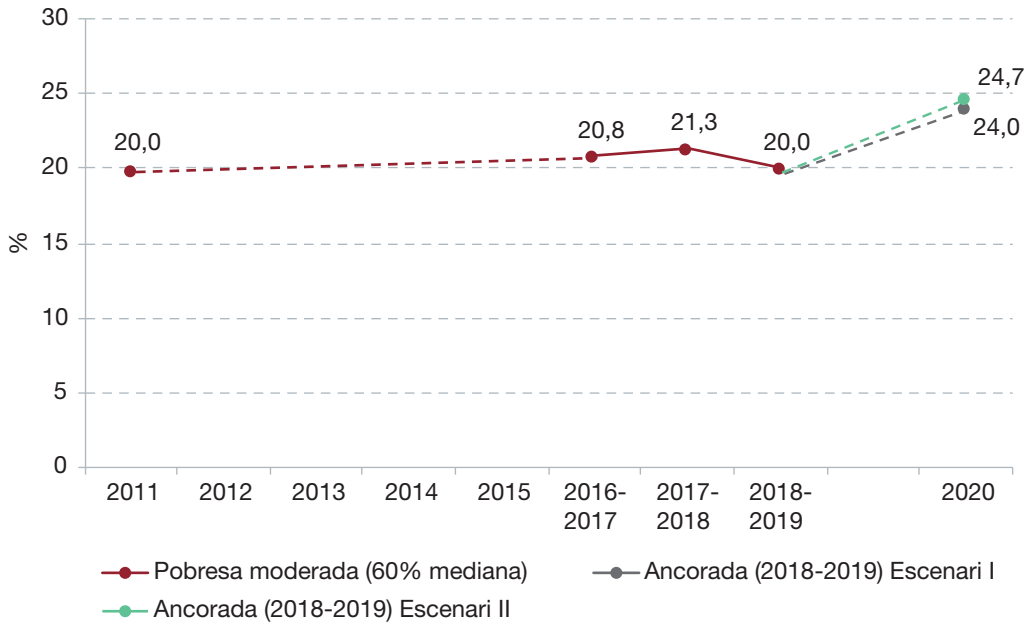
Gràfic 2. Coeficient de Gini. Total població. Àrea metropolitana de Barcelona, 2011-2020.

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*; IERMB i Idescat, *Estadístiques metropolitanques sobre condicions de vida, 2016-2017 – 2018-2019*; IERMB, *Estimacions de renda escenari covid-19, 2020*.

que actualment hi ha entre unes 129.000 i unes 152.000 persones més en risc de pobresa moderada, les quals s'afegeixen a les 648.000 preexistents. També s'ha incrementat la població en risc de pobresa extrema en unes 50.000 persones més, les quals se sumen a les 171.000 persones que l'any 2018-2019 ja es trobaven en aquesta situació. A més, una qüestió rellevant que revelen les estimacions és que amb l'actual crisi econòmica ha augmentat també la intensitat de la pobresa. És a dir, que ara els pobres són més pobres que abans de la pandèmia. Un altre aspecte preocupant és que el creixement de la pobresa està molt concentrat en segments de població que ja eren prèviament molt vulnerables econòmicament (**Gràfic 5**). Els infants i adolescents, la població jove (entre 18 i 34 anys) i les persones d'origen migrant són els col·lectius socials que han perdut més ingressos. També ho és la classe treballadora, mentre que els directius i professionals (classe mitjana) gairebé no han vist alterada la seva situació econòmica arran de la crisi pandèmica. Plou sobre mullat.

La protecció de l'escut social: esmorteint els efectes de la crisi

Les recessions econòmiques afecten els equilibris socials i polítics de les societats, però les seves conseqüències sobre el benestar de les persones no són ni universals ni determi-

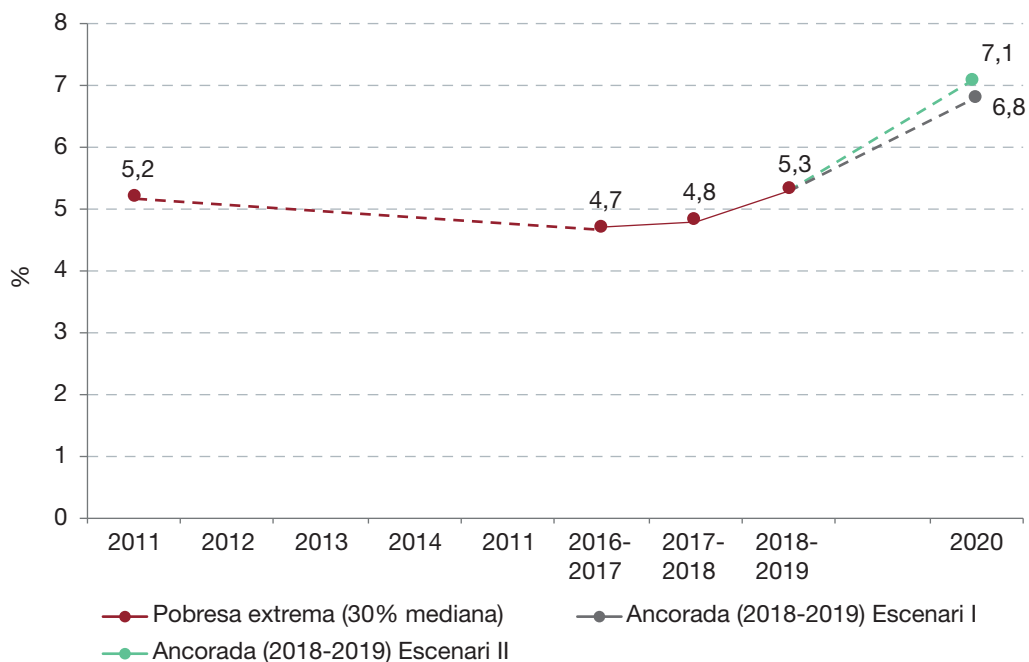
Gràfic 3. Taxa de risc de pobresa moderada (60% mediana) i taxa de risc de pobresa moderada ancorada (2018-2019). Total població. Àrea metropolitana de Barcelona, 2011-2020.

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*; IERMB i Idescat, *Estadístiques metropolitanques sobre condicions de vida, 2016-2017 – 2018-2019*; IERMB, *Estimacions de renda escenari covid-19, 2020*.

nades, sinó que tot depèn de quins són els sectors econòmics i els grups ocupacionals més afectats. A més, l'acció de les polítiques públiques i la capacitat que presenta el sistema de protecció social per garantir ingressos són també factors cabdals en aquest sentit (Farré i Vella, 2008; Jenkins et al., 2011). Des d'aquesta perspectiva, el desplegament per part del govern espanyol de l'anomenat *escut social*, juntament amb la resta de suports econòmics que s'han implementat des de les administracions autonòmiques i locals, constitueix una diferència fonamental respecte de la gestió de l'anterior crisi econòmica basada en principis d'austeritat.

De l'*escut social* en destaquen sobretot dues mesures, els ERTOS i les ajudes a autònoms per cessament d'activitat, les quals estan jugant un paper fonamental en la contenció de l'impacte de la crisi, ja que contribueixen a protegir els llocs de treball i a mantenir els ingressos d'una part important de la població. D'altra banda, una altra mesura rellevant ha estat l'activació d'un programa estatal de rendes mínimes, l'IMV.⁹ En aquest cas, tot i que

⁹Real Decreto-ley 20/2020, de 29 de mayo, por el que se establece el ingreso mínimo vital.

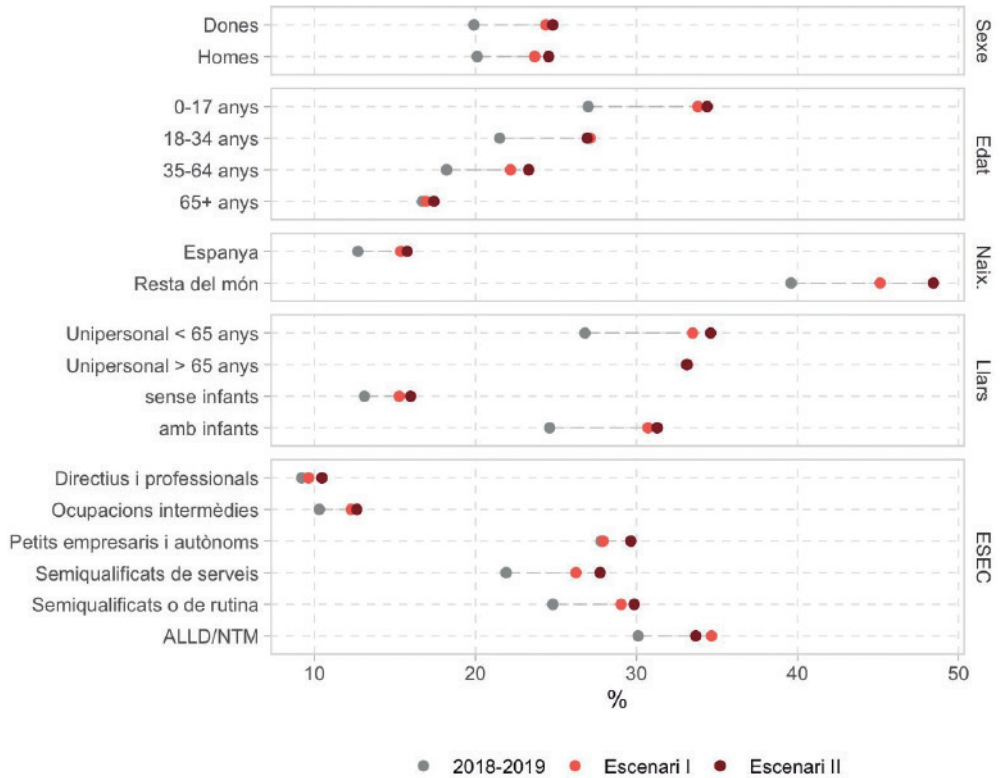

Gràfic 4. Taxa de risc de pobresa extrema (30% mediana) i taxa de risc de pobresa extrema ancorada (2018-2019). Total població. Àrea metropolitana de Barcelona, 2011-2020.

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*; IERMB i Idescat, *Estadístiques metropolitanas sobre condicions de vida, 2016-2017 – 2018-2019*; IERMB, *Estimacions de renda escenari covid-19, 2020*.

es tractava d'una política planificada a quatre anys vista –per posar en marxa durant el curs de la legislatura del govern actual, de majoria progressista–, la situació sobrevinguda de la pandèmia n'ha accelerat la implementació. Es tracta d'una prestació adreçada a protegir del risc de pobresa i de l'exclusió social a les persones amb insuficiència de recursos econòmics per cobrir les seves necessitats bàsiques, posant fi així a l'anomalia que Espanya fos pràcticament l'únic país de la Unió Europea sense un programa de rendes mínimes d'àmbit estatal. El disseny de la mesura inclou aspectes innovadors en el sistema de protecció social, com ara una condicionalitat laxa a mesures d'inserció laboral i la compatibilitat amb els ingressos laborals i amb les prestacions de rendes mínimes autonòmiques (Noguera, 2020), tot i que els problemes que n'han acompanyat la seva posada en marxa han obert un debat sobre el seu marge de millora.

En la **Taula 1** es mostren les dades sobre els efectes que han tingut aquestes mesures entre la població metropolitana des del punt de vista de la reducció de la desigualtat social i de la pobresa. La primera columna de la taula (Abans ERTO i Ajuts Autònoms i IMV) simula quina seria la situació si no s'haguessin aplicat aquestes mesures de manteniment d'ingres-

Gràfic 5. Taxa de risc de pobresa moderada i taxa de risc de pobresa moderada ancorada (2018-2019) segons característiques socials. Total població. AMB 2018-2019 - 2020.
Font: IERMB i Idescat, *Estadístiques metropolitanas sobre condicions de vida, 2018-2019*; IERMB, *Estimacions de renda escenari covid-19, 2020*.

sos.¹⁰ Per tant, en aquest sentit, dóna una idea de quin hagués estat el resultat si l'actual crisi s'hagués gestionat com la Gran Recessió de 2008. Segons les estimacions efectuades, l'impacte hagués estat duríssim. La desigualtat social s'hauria disparat fins a valors propers als que es registraven a l'àrea metropolitana de Barcelona en els anys 80¹¹ (0,362). Això hauria implicat, per tant, un retrocés en termes de cohesió social de gairebé 40 anys. D'altra banda, l'increment de la pobresa hauria estat també molt important, fins a 10 punts percentuals en el cas de la pobresa moderada, pràcticament el doble del que s'ha estimat per al context actual.

¹⁰En la simulació d'aquest escenari sí que s'inclou la possibilitat de rebre una prestació d'atur en cas de perdre l'ocupació.

¹¹L'any 1985 el coeficient de Gini a l'àrea metropolitana de Barcelona era de 0,397 i l'any 1990 de 0,349, segons l'Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població.

Taula 1. Coeficient de Gini, taxes de risc de pobresa moderada i extrema ancorades (2018-2019) i intensitat de risc de pobresa abans i després de mesures de manteniment d'ingressos. Total població. Àrea metropolitana de Barcelona, 2020 (escenari II)

	Abans ERTO i Ajuts Autònoms i IMV	Després ERTO i Ajuts Autònoms sense IMV	Després ERTO i Ajuts Autònoms i IMV	% reducció ERTO i Ajuts Autònoms	% reducció IMV
Coeficient de Gini	0,362	0,332	0,331	-8,3	-0,3
Taxa de risc de pobresa moderada (60% mediana) ancorada (2018-2019) (%)	30,3	24,7	24,7	-18,5	0,0
Taxa de risc de pobresa extrema (30% mediana) ancorada (2018-2019) (%)	11,2	7,2	7,1	-35,7	-1,4
Intensitat de risc de pobresa	0,385	0,312	0,312	-19,0	0,0

Font: IERMB, *Estimacions de renda escenari covid-19, 2020* (escenari II).

Els resultats, en tot cas, posen de manifest el gran paper protector que estan desenvolupant les mesures de manteniment d'ingressos per a les persones assalariades (ERTO) i per als autònoms. Aquests instruments estan reduint la desigualtat d'ingressos en un 8,3%, sobretot, estan reduint de manera molt significativa la pobresa. La població en risc de pobresa moderada s'ha reduït en un 18,5%, i fins a un 35,7% la població en risc de pobresa extrema. Al mateix temps, la intensitat de pobresa també s'ha reduït en un 19% com a conseqüència d'aquestes mesures. En canvi, els efectes protectors de l'IMV estarien sent, de moment, molt modestos. Aquest programa només estaria aconseguint reduir la pobresa extrema a l'àrea metropolitana de Barcelona en un 1,4%.

Conclusions

La irrupció de la pandèmia de la covid-19 i les mesures per evitar la propagació del virus han desencadenat una profunda crisi econòmica amb greus efectes socials a l'àrea metropolitana de Barcelona. Malgrat que encara s'està a l'espera de les dades oficials que permetin avaluar amb detall quin ha estat l'impacte social d'aquesta nova recessió econòmica, des de l'IERMB s'ha dissenyat un mètode de simulació de rendes que permet oferir una primera radiografia sobre aquesta qüestió. Segons les estimacions efectuades, la renda mitjana de les llars metropolitanes ha caigut al voltant d'un 8%. Però aquesta reducció d'ingressos s'ha produït amb més intensitat entre els estrats de renda més baixos. S'ha incrementat la pobresa i també la seva intensitat (la població pobra d'ara ho és més que abans), alhora que s'ha produït un repunt de la desigualtat social, que es torna a situar al nivell re-

gistrat en un dels moments més punyents de la crisi financera (2011). La crisi pandèmica, per tant, ha desfet els petits avenços que s'havien produït en termes de cohesió social durant el període de reactivació econòmica postcrisi (2014-2019) i ha empitjorat la situació econòmica dels col·lectius socials més desafavorits de la metròpoli.

A grans trets, hi ha dos elements que diferencien l'impacte social de la crisi pandèmica respecte del de la crisi financera de 2008. El primer té a veure amb aquestes afectacions més intenses que estan patint els segments de població més vulnerables socialment, com ara els infants, la població jove, la població d'origen migrant i les classes treballadores. Es tracta, per tant, d'un impacte social més focalitzat en l'estructura social, mentre que en el cas de la crisi financera va ser més transversal, amb afectacions també importants entre les classes mitjanes (Sarasa et al., 2013). El segon element està relacionat amb la gestió de la crisi des del punt de vista de la protecció social. En aquesta ocasió, el desplegament de l'*escut social* per part del govern espanyol, amb mesures extraordinàries orientades a protegir els llocs de treball i al manteniment d'ingressos, i l'activació d'un programa estatal de rendes mínimes (IMV), han jugat un paper cabdal per a la contenció dels efectes socials de la crisi econòmica. Aquest model d'augment de la despesa pública es contraposa clarament amb els principis d'austeritat que van regir la gestió de la crisi financera de 2008 i que van causar uns efectes dramàtics prou coneguts. Segons les estimacions efectuades, si no s'haguessin implementat els ERTO i els ajuts als autònoms, el retrocés en termes de cohesió social a la metròpoli de Barcelona hagués estat de 40 anys. La desigualtat d'ingressos s'hagués situat a nivells registrats en els anys 80, i la pobresa s'hagués incrementat el doble del que ho ha fet.

Tanmateix, no es pot oblidar que tant els ERTO com els ajuts a autònoms són mesures limitades en el temps, i que encara no podem saber fins quan es podran mantenir. Sens dubte, la manera com es procedeixi a la desactivació d'aquests instruments serà clau per encarar la recuperació econòmica minimitzant els efectes socioeconòmics de la crisi. D'altra banda, l'efectivitat que estan tenint aquestes mesures en la reducció de la desigualtat social i de la pobresa no pot amagar tampoc la necessitat d'ampliar les polítiques de protecció social de naturalesa estructural. Un cop se superi la crisi sanitària, els efectes en el mercat de treball persistiran, amb el risc que es produeixi destrucció d'ocupació permanent i un augment de les situacions d'atur de llarga durada. Però, sobretot, caldrà atendre la cronificació de les formes de pobresa més severa. I aquí, la millora d'alguns aspectes de disseny de l'IMV que n'agilitin la tramitació i n'ampliïn la cobertura és d'extrema importància. També ho és resoldre de manera més efectiva el seu encaix –en el cas de Catalunya– amb la Renda Garantida de Ciutadania (RGC), fet que implica una oportunitat sense precedents per ampliar la cobertura i la intensitat de protecció del sistema de rendes mínimes. Les traves administratives que dificulten la compatibilitat entre ambdues prestacions són nombroses, i cal també una bona dosi de voluntat política per superar-les.

Bibliografia

- ABELLÁN, C.; FELGUEROSO, F. (2016). "El mercado de trabajo en el inicio de la recuperación". *Fedea, Estudios sobre la Economía Española*, 2016/23.
- ASPACHS, O.; DURANTE, R.; GRAZIANO, A.; MESTRES, J.; GARCIA-MONTALVO, J.; REYNAL-QUEROL, M. (2020). "Real-Time Inequality and the Welfare State in Motion: Evidence from COVID-19 in Spain". *Barcelona GSE Working Paper Series*, núm. 1202.
- AYALA, L.; CANTÓ, O.; MARTÍNEZ, R.; NAVARRO, C.; ROMAGUERA, M. (2018). *Necesidades sociales en España: bienestar económico y material*. Barcelona: Obra Social "La Caixa".
- BANCO DE ESPAÑA (2021). *Proyecciones macroeconómicas de la economía española (2021-2023): contribución del Banco de España al ejercicio conjunto de proyecciones del eurosistema de diciembre de 2020*. Madrid: Banco de España.
- CRUZ, I.; NAVARRO-VARAS, L.; PORCEL, S. (2020). "Una aproximació als efectes socioeconòmics de la covid-19 a la metròpoli de Barcelona". *IERMB. Estimacions desigualtat social i pobresa. Àrea metropolitana de Barcelona*, III trimestre, pàg. 1-19.
- EUROSTAT (2020). "Flash estimates of income inequalities and poverty indicators for 2019 (FE 2019): Experimental results". *Eurostat Experimental Statistics: Income Inequality and Poverty Indicators*, versió 2, octubre 2020.
- EUROSTAT (2021). *Labour market slack – annual statistics on unmet needs for employment -Statistics Explained*.
- FARRÉ, L.; VELLA, F. (2008). "Macroeconomic conditions and the distribution of income", *Labour*, 22(3), pàg. 383-410.
- FUNDACIÓN FOESSA (2019). *VIII Informe sobre exclusión social y desarrollo social en España*. Madrid: Fundación FOESSA.
- GONZÁLEZ, J.; URTASUM, A.; PÉREZ, M. (2020). "Evolución del consumo en España durante la vigencia del estado de alarma: un análisis a partir del gasto con tarjetas de pago". *Artículos Analíticos*, 3/2020.
- IERMB (2020). *Estadístiques metropolitanes sobre condicions de vida, 2018-2019. Resultats sintètics. Àrea metropolitana de Barcelona*. Barcelona: Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.
- JENKINS, S.; BRANDOLINI, A.; MILCKLWRIGHT, J.; NOLAN, B. (2011). *The Great Recession and its consequences for households in 21 countries*. Milà: Fondazione Rodolfo de Benedetti.
- NOGUERA, J. A. (2020). "Ingreso mínimo vital: un avance histórico". *Agenda Pública*. <http://agenda publica.elpais.com/ingreso-minimo-vital-un-avance-historico/>
- OCDE (2020). *OECD Economic Outlook, Volume 2020 Issue 1*. París: OECD Publications.
- OXFAM-INTERMÓN (2020). *Una reconstrucción justa es posible y necesaria: No es momento para la austeridad, elijamos dignidad*. Madrid: OXFAM-Intermón.
- PALOMINO, J.; RODRÍGUEZ, J.; SEBASTIAN, R. (2020). "Wage inequality and poverty effects of lockdown and social distancing in Europe". *European Economic Review*, 129.
- PAROLIN, Z.; WIMER, C. (2020). "Forecasting Estimates of Poverty during the COVID-19 Crisis". *Poverty and Social Policy Brief*, (4)6.
- SARASA, S.; PORCEL, S.; NAVARRO-VARAS, L. (2013). "L'impacte social de la crisi a l'Àrea Metropolitana de Barcelona i Catalunya". *Papers. Regió Metropolitana de Barcelona*, 56, pàg. 10-86.
- TRULLÉN, J.; GALLETTO, V.; FIGULS, M.; AGUILERA, S. (2020). "Impacte de la crisi covid-19 en el mercat de treball metropolità de Barcelona". *IERMB Working Paper in Economics*, 20.02.

2. Els efectes de la pandèmia sobre les relacions veïnals i la convivència

Carlos González Murciano i Marta Murrià Sangenís

Introducció

En una societat urbana i densament poblada com la metropolitana, el 90% de la seva població conviu en blocs de pisos, és a dir, hi ha una gran proximitat física entre els habitatges. Aquesta manera d'establir-se en el territori fa que les relacions veïnals (de sociabilitat, de solidaritat, de conflicte o d'evitació) esdevinguin una part fonamental de la vida quotidiana que, a més a més, ha adquirit una nova dimensió d'importància amb l'arribada del coronavirus un cop que, amb motiu de les restriccions de mobilitat i les mesures de confinament, s'ha impel·lit les persones a romandre als domicilis.

En el darrer any, la convivència als edificis ha esdevingut un dels epicentres principals de la vida social a la metròpoli, sent l'Enquesta de Relacions Veïnals i Convivència de l'AMB (ECAMB) l'única font d'informació estadística disponible que permet fer un seguiment sistemàtic i avaluar els efectes d'aquesta crisi sanitària en la convivència a la metròpoli.

L'ECAMB és un estudi biennal que en la seva darrera edició disposava d'una mostra de 5.437 entrevistes fetes en el darrer trimestre de 2020. Arran de la irrupció de la pandèmia es va adaptar el qüestionari, afegint-hi tot un conjunt de preguntes específiques destinades a analitzar els efectes de la pandèmia de la covid-19 en la convivència i en l'estat de les relacions de veïnatge en el conjunt de municipis que integren l'àrea metropolitana..

El capítol que segueix presenta així els resultats d'aquesta anàlisi, i està estructurat en cinc parts. La primera, dedicada als efectes de la pandèmia en la seva relació amb el poblament i les experiències viscudes a l'habitatge durant el confinament. La segona s'ocupa de com han evolucionat les relacions de sociabilitat, de suport i de conflicte a les escales de veïns amb motiu de la pandèmia. La tercera aporta informació sobre els efectes de la crisi sanitària en els usos dels espais del barri de residència. La quarta analitza com han evolucionat les situacions de solitud relacional arran del confinament. Finalment, la cinquena part explora els costos emocionals que s'han derivat de la primera fase de la pandèmia i les expectatives de futur.

Viure en confinament

Al llarg dels anys, la creixent difusió urbanística residencial i l'ordenació de les activitats en el territori (econòmiques, de serveis i lúdiques) havien permès anar definint un espai geogràfic que, considerant les pautes de mobilitat diària de la població resident, es definia com a metròpoli. Tanmateix, amb motiu de la pandèmia, els usos socials d'aquest territori han conegut una modificació que no té cap precedent en la història social més recent de la metròpoli.

En efecte, lluny dels processos de difusió i d'ampliació dels espais de vida –tots dos atributs característics de les anteriors etapes del procés de metropolinització–, la conjuntura actual s'ha caracteritzat per una dràstica reducció i reubicació de les activitats socials quotidianes de la població, que en molts casos i moments han quedat circumscrites als límits del propi habitatge i als de l'entorn residencial més proper.

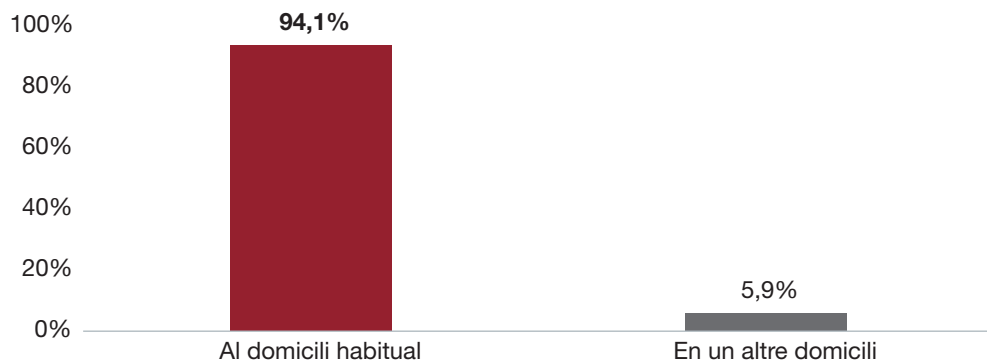
En aquest primer apartat s'estudiarà la manera com ha afrontat i gestionat la població metropolitana la contracció del seu territori quotidià de vida, molt especialment pel que fa a la decisió de romandre al seu domicili, així com als usos i l'adequació dels habitatges.

On ens vam confinar?

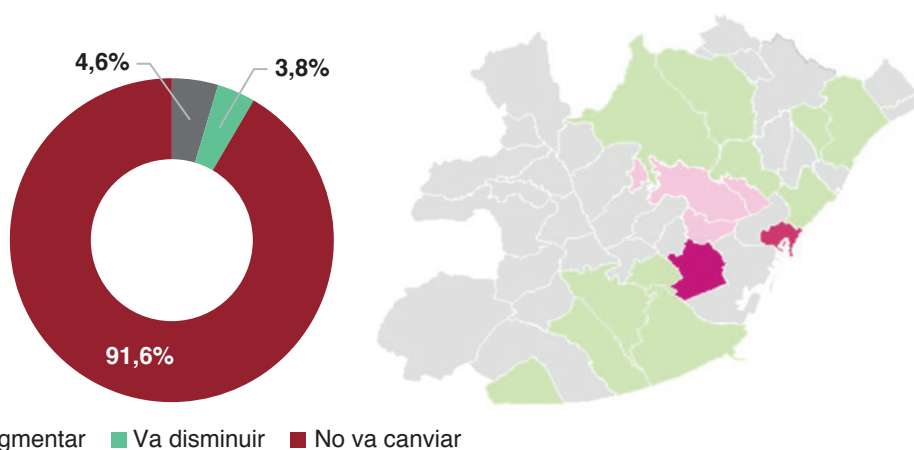
El confinament domiciliari no va arribar de sobte. El seu anunci i la posterior entrada en vigor havien estat precedits de setmanes de notícies i de rumors que descrivien les mesures i les restriccions que s'havien anat adoptant a la Xina i, posteriorment, en territoris geogràficament més propers com ara els d'Itàlia, Dinamarca o Noruega. És en aquest context que les dades de l'ECAMB mostren com, malgrat que la majoria de la població metropolitana va romandre al seu habitatge habitual (94,1%), la mobilitat residencial es va intensificar notablement en els dies previs al 15 de març. S'estima així en un 5,9% la proporció de persones majors de 16 anys que van passar el confinament allotjats en un habitatge diferent del seu domicili habitual (uns 163.500 habitants) (**Gràfic 1**).

L'abast d'aquests moviments residencials es fa encara més palès quan es constata que aquests canvis de domicili van afectar la grandària i la composició del 8,4% de les llars metropolitanes. El 3,8% de la població refereix una reducció en el nombre de residents durant el confinament, i el 4,6% explica que el seu nucli de convivència habitual va augmentar. Considerant aleshores el balanç d'entrades i de sortides, es pot apreciar que en ciutats com l'Hospitalet de Llobregat o en el districte barceloní de Ciutat Vella hi ha més llars que van perdre residents que no pas que en van guanyar. I a la inversa, el balanç va resultar positiu a Badalona, a Santa Coloma de Gramenet i als municipis metropolitans mitjans, així com als districtes de Sarrià-Sant Gervasi o d'Horta-Guinardó, tots dos a Barcelona.

Abans de continuar, és important tenir en compte que l'ECAMB únicament pot informar d'aquells canvis d'habitatge que van tenir com a origen i destinació els municipis que con-

Gràfic 1. Distribució de la població segons el domicili on va passar el confinament domiciliari.
Font: Enquesta de Relacions Veïnals i Convivència, ECAMB 2020.

Figura 1. Canvi en la grandària de les llars segons el nombre persones confinades.
Font: Enquesta de Relacions Veïnals i Convivència, ECAMB 2020.

formen la metròpoli. Cal tenir present, doncs, que el volum total de les mobilitats residencials associades a la pandèmia ha de ser encara més gran; és clar, s'hi haurien d'afegir també els fluxos de mobilitat exterior (els moviments d'entrada i de sortida en relació amb altres ciutats o països). Malgrat tot, aquesta és una informació que l'ECAMB no pot oferir i que s'haurà d'analitzar en un futur considerant els registres poblacionals (**Figura 1**).

Si relacionem les mobilitats residencials que es van produir en el si de la metròpoli amb les característiques sociodemogràfiques bàsiques de la població, el que s'observa és una molt més elevada mobilitat residencial entre el grup de 16 a 29 anys (12,2%) que no pas entre la resta de grups d'edat. També s'aprecia que la proporció de persones que van can-

viar de domicili és lleugerament més elevada entre els homes que entre les dones, per bé que en aquest cas les diferències no són estadísticament significatives. En canvi, quan es considera la relació amb l'ocupació, l'anàlisi dona com a resultat una major mobilitat residencial entre les persones que van experimentar un canvi en la seva situació ocupacional. Són sobretot estudiants (9,0%) i persones a l'atur (7,6%). Les proporcions són menors entre les persones assalariades (6,4%), les que treballen per compte propi (5,7%) o les que estan sotmeses a una regulació temporal de feina (5,4%). Els mateixos percentatges no arriben al 4% entre les persones jubilades i les que es dediquen a les tasques de la llar.

L'anàlisi permet comprovar, doncs, que, amb motiu del confinament domiciliari i del conjunt de mesures adoptades a partir del maig de 2020, se'n van derivar conseqüències socials molt rellevants, les quals van afectar especialment els projectes residencials de la població estudiant i assalariada més jove. En efecte, s'aprecia com, sense les constriccions derivades de les activitats formatives presencials i/o sense una feina i uns ingressos adequats, 1 de cada 8 persones d'entre 16 i 29 anys van haver de canviar el seu lloc de residència habitual, ja fos retornant amb la família (i suspent així el seu procés emancipatori), ja fos emprenent un nou projecte residencial que fes viable la inversió en habitatge (**Taula 1**).

Taula 1. Domicili on va passar el confinament segons característiques sociodemogràfiques

	Al domicili habitual	Altre domicili
Gènere		
Home	93,8%	6,2%
Dona	94,5%	5,5%
Edat		
16 a 29	87,8%	12,2%
30 a 44	93,8%	6,2%
45 a 64	96,2%	3,8%
65 a 74	96,3%	3,7%
75 i més	96,7%	3,2%
Ocupació laboral		
Estudiant	91,0%	9,0%
Tasques de la llar	96,2%	3,8%
Jubilat/ Pensionista / Incapacitat laboral	96,3%	3,7%
Treballa per compte propi (autònom, empresari...)	94,3%	5,7%
Treballa per compte d'altri (assalariat)	93,6%	6,4%
Està a l'atur	92,4%	7,6%
Està en ERTO (sense treballar)	94,6%	5,4%
Total AMB	94,1%	5,9%

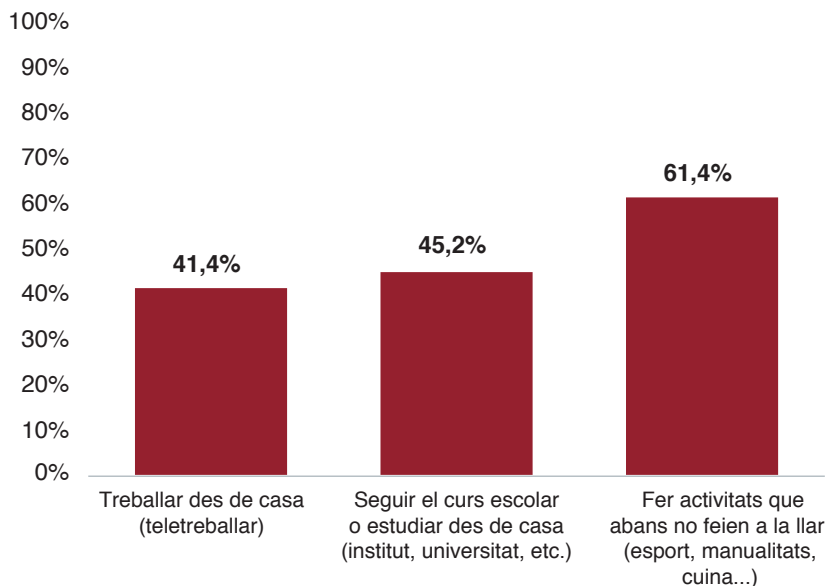
Font: Enquesta de Relacions Veïnals i Convivència, ECAMB 2020.

Què es va fer durant el confinament?

A més d'efectes sobre la localització del domicili, el confinament també va contribuir a canviar la manera d'entendre i d'utilitzar els habitatges. Juntament amb els usos residencials, els domicilis també han hagut d'allotjar tota una sèrie d'altres activitats de producció i de lleure que històricament es venien desvinculant dels habitatges (separació dels llocs de residència, d'estudi i de treball).

Amb motiu del confinament obligatori, el teletreball i l'educació a distància passaren a formar part de la vida diària d'una part significativa de la població, amb presència d'aquestes activitats en més del 40% de les llars metropolitanes. El 61,4% de les llars començaren a organitzar tot tipus d'activitats de lleure per als seus membres (esports, manualitats, música, cuina...), atès que aquestes ja no es podien practicar en espais exteriors o especialitzats (**Gràfic 2**).

Les persones es relacionen tant amb el treball com amb l'oci de manera diferent segons l'edat que tenen, i segons el seu moment vital també viuen en llars que són morfològicament molt diferents entre elles. Considerant en primer lloc la grandària, s'obté que durant el confinament obligatori a les llars metropolitanes hi conviuen una mitjana de 2,9 persones, amb la distribució següent: la gran majoria de la població metropolitana vivia en llars de dues (30,4%), de tres (24,5%) o de quatre persones (23,4%), el 12,6% residia en llars unipersonals i el 9,1% en llars de cinc o més persones.

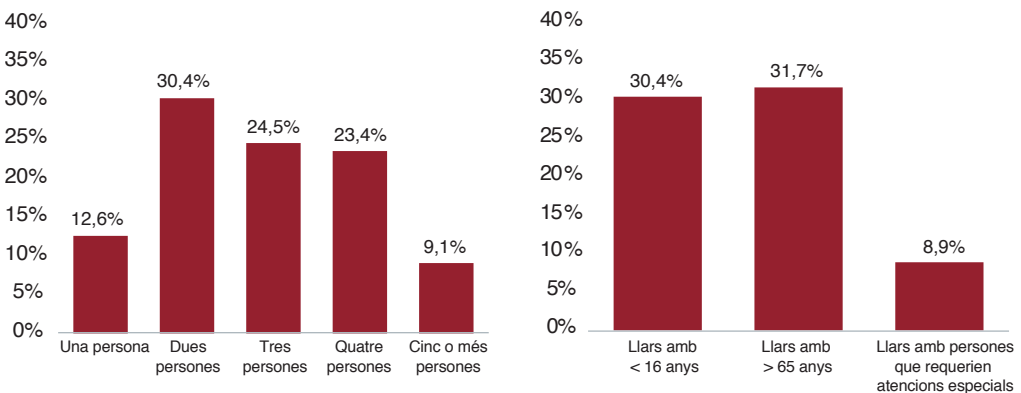
Gràfic 2. Activitats realitzades a la llar durant el confinament.
Font: Enquesta de Relacions Veïnals i Convivència, ECAMB 2020.

En segon lloc, pel que fa a l'edat dels seus membres, es pot apreciar que en el 30,4% de les llars hi vivien persones menors de 16 anys i en el 31,7% persones més grans de 65 anys (ja jubilades). Hi afegirem que la presència de menors de 16 anys va ser més freqüent en llars de tres o més membres, i la de gent gran en llars de dues persones. A les llars d'una sola persona hi vivia gent gran o població en edat adulta, en una proporció molt similar. Finalment, també és important remarcar el 8,9% de llars que, durant el confinament domiciliari, es van haver de cuidar de persones que, per motiu d'incapacitat, de dependència o d'especial risc sanitari, requerien atencions especials (**Figura 2**).

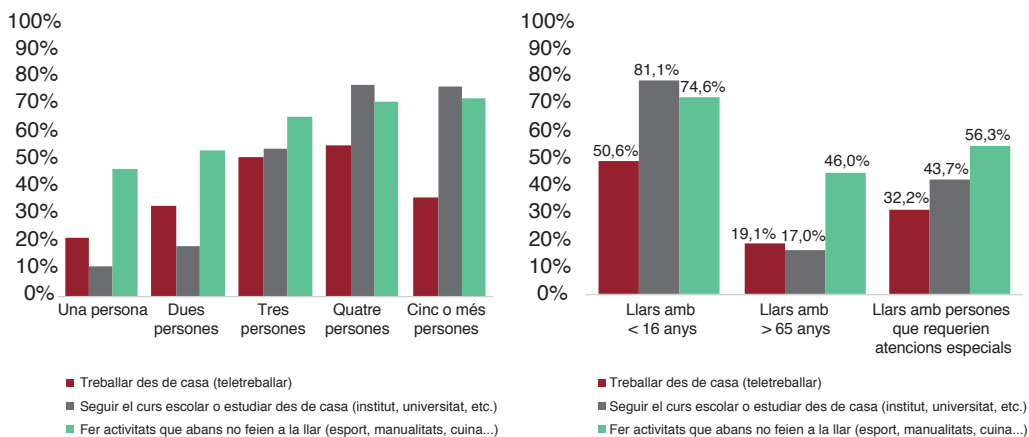
A la **Figura 3** s'ofereix la proporció de llars que van incorporar l'educació a distància, el teletreball i noves formes d'oci a la seva vida diària durant el confinament. Aquests resultats es calculen en funció de les característiques fins ara esmentades, fet que permet comprovar com, efectivament, es van produir diferències rellevants. Així, en el 81% de les llars on es convivía amb persones menors de 16 anys es van continuar les classes a distància, i en el 50% d'aquestes llars es va teletreballar. Es van organitzar activitats d'oci en tres de cada quatre llars.

A la banda contrària, com era lògic d'esperar, el teletreball i l'educació a distància han tingut una presència molt menor en llars on algun dels seus membres superava els 65 anys. Sens dubte, però, la dada més rellevant resulta en aquest cas del poc temps que es va dedicar al lleure actiu mentre va durar el confinament. Només s'haurien realitzat activitats d'oci al 46% d'aquestes llars.

Finalment, les mateixes dades permeten constatar que el fet de viure en una llar amb persones amb discapacitat, dependència o que requerien atencions especials davant la covid-19 no va significar una reducció important en termes de càrregues educatives o laborals.

Figura 2. Grandària de les llars on resideix la població i característiques dels seus membres.
Font: *Enquesta de Relacions Veïnals i Convivència, ECAMB 2020.*

	Treballar des de casa (teletreballar)	Seguir el curs escolar o estudiar des de casa (institut, universitat, etc.)	Fer activitats que abans no feien a la llar (esport, manualitats, cuina...)
Grandària de la llar			
Una persona	21,4%	10,7%	46,3%
Dues persones	32,9%	18,4%	53,1%
Tres persones	51,0%	53,8%	65,9%
Quatre persones	55,1%	77,7%	71,4%
Cinc o més persones	36,4%	76,5%	72,3%
Característiques			
Llars amb < 16 anys	50,6%	81,1%	74,6%
Llars amb > 65 anys	19,1%	17,0%	46,0%
Llars amb persones que requerien atencions especials	32,2%	43,7%	56,3%
Total AMB	41,4%	45,2%	61,4%

Figura 3. Grandària de les llars on resideix la població i característiques dels seus membres segons activitats realitzades a la llar durant el confinament.

Font: Enquesta de Relacions Veïnals i Convivència, ECAMB 2020.

En el 43,7% d'aquestes llars hi vivien persones que havien d'estudiar a distància i en el 32,2% van estar teletreballant. Com es podrà comprovar més endavant, les persones confinades en aquestes condicions refereixen elevats índexs de malestar emocional i de solitud.

Es van adequar els habitatges a la nova situació?

Considerant totes les experiències viscudes durant el confinament, les persones que van romandre al seu domicili habitual avaluen la satisfacció amb diversos aspectes de l'habitatge en una escala de 0 a 10. Es començarà amb la descripció de les valoracions globals, i seguidament s'analitzaran tenint en compte la composició de la llar, les activitats que s'hi van realitzar durant el confinament, i considerant també algunes característiques bàsiques del propi habitatge, entre les quals la tipologia, grandària, estat de conservació i accés a espais exteriors i comunitaris.

En conjunt, la satisfacció amb els habitatges ha estat força elevada. Malgrat tot, la quantitat de llum natural (8,07) i d'habitacions (7,87) han estat els aspectes més ben valorats, mentre que les avaluacions han estat una mica menors quant a la versatilitat dels espais (7,67). No obstant això, s'aprecia una clara relació entre el grau de satisfacció que s'atribueix a l'habitatge i les seves característiques, així com també variacions en funció de l'ús que se'n va fer durant el confinament.

En primer lloc, el benestar que proporcionen els habitatges és proporcional a la quantitat d'espai que aquests oferien als seus ocupants i també a la possibilitat d'accés a espais exteriors privats o comunitaris. Pel que fa a l'espai, es pot comprovar que els nivells de satisfacció disminueixen a mesura que ho fa la grandària de l'habitatge i augmenta el nombre de membres de la llar. També es constata que la satisfacció és més elevada entre aquelles persones que van passar el confinament en habitatges que disposaven de terrassa, balcó o espais exteriors privats de caràcter comunitari (piscina, jardí...). Considerant el que s'acaba d'exposar en relació amb la densitat i amb la disponibilitat d'espais exteriors, no resulta estrany que les cases i els blocs de pisos petits siguin les tipologies edificatòries més ben valorades per la població metropolitana, ni que el grau de satisfacció sigui menor en els blocs de pisos més grans, especialment quan aquests són petits i amb escasses connexions amb l'exterior.

Continuant amb aquesta anàlisi, el fet que les persones confinades en llars amb menors de 16 anys o amb persones que requerien atencions especials es mostrin crítiques amb el seu habitatge ha de servir per proporcionar una idea de les dificultats que van haver de superar durant el tancament i alhora per evidenciar l'existència d'alguns inconvenients i mancances que atenyen l'adequació dels habitatges quan hi ha persones a càrrec (**Taula 2**).

Conviure als edificis

En una societat urbana com la metropolitana, la possibilitat de desplaçar-se d'una zona geogràfica a una altra o de canviar d'habitatge, així com la gran quantitat de relacions personals que es poden establir més enllà dels límits estrets que defineixen el lloc de residència

Taula 2. Satisfacció amb el lloc de residència segons característiques de l'habitatge, de la llar i activitats que es van realitzar durant el confinament

	Quantitat d'habitacions	Grandària i versatilitat espais	Quantitat de llum natural
Tipologia de l'habitatge			
Casa unifamiliar o aparellada	8,65	8,65	8,73
Bloc de 4 plantes o menys	7,75	7,61	8,13
Bloc de 5 a 9 plantes	7,81	7,53	7,84
Bloc de 10 o més plantes	7,89	7,64	8,54
Grandària de l'habitatge			
Menys de 60 m ²	6,49	6,32	7,29
De 61 a 75 m ²	7,51	7,21	7,88
De 76 a 90 m ²	8,15	7,94	8,23
De 91 a 100 m ²	8,53	8,38	8,32
Més de 100 m ²	8,93	8,83	8,77
Espais exteriors privats i comunitaris			
Amb terrassa, balcó...	8,05	7,86	8,27
Sense terrassa, balcó...	7,10	6,82	7,19
Amb terrat comunitari	7,93	7,71	7,99
Sense terrat comunitari	7,65	7,42	8,01
Amb jardí, piscina o exteriors privats	8,23	8,15	8,70
Sense jardí, piscina o altres espais exteriors privats	7,74	7,49	7,91
Estat de conservació de l'edifici			
Està en bon estat	7,96	7,75	8,13
No està en bon estat	6,69	6,51	7,23
Grandària de la llar			
Una persona	8,29	8,17	8,40
Dues persones	8,20	7,97	8,24
Tres persones	7,68	7,46	7,90
Quatre persones	7,59	7,32	7,92
Cinc o més persones	7,49	7,40	7,87
Característiques dels membres de la llar			
Llars amb < 16 anys	7,35	7,19	7,73
Llars amb > 65 anys	8,34	8,18	8,48
Llars amb persones que requerien atencions especials	7,78	7,57	8,05
Activitats durant el confinament			
Treballar des de casa (teletreballar)	7,78	7,57	8,05
Seguir el curs escolar o estudiar des de casa	7,62	7,40	7,91
Fer activitats que abans no feien (esport, manualitats, cuina...)	7,76	7,54	8,02
Total AMB	7,87	7,67	8,07

cia, són tots factors que dificulten l'establiment de vincles de comunitat. Malgrat tot, una cosa és afirmar l'erosió o la desaparició de les comunitats com una forma d'organització social operativa en aquestes societats, i una altra de ben diferent és proclamar el solipsisme i l'aïllament relacional de les poblacions com un tret característic de la cultura o la vida social modernes.

En efecte, a dia d'avui encara construïm habitatges sovint agrupats en edificis o en grups d'edificis. Això motiva que les persones hagin de conviure les unes a prop de les altres, encara que es considerin desconegudes o estranyes entre si. Fins i tot el desenvolupament urbanístic i la mateixa estructura física dels edificis on viu la majoria de la població metropolitana (els blocs de pisos) imposen un tal grau de proximitat espacial que fan del contacte veïnal un fet social rellevant i característic de la vida quotidiana.

No és només que les trobades ocasionals motivin el coneixement i el reconeixement d'altres persones amb les quals es conviu. Més aviat és que de la vida en edificis n'emergeix una ambigüitat inherent que resulta de la necessitat de gestionar la proximitat física amb altres persones (els veïns i les veïnes) i, alhora, mantenir una distància social suficient que permeti salvaguardar la pròpia vida privada. La noció de *veinatge* remet així a tot un conjunt de pràctiques socials i de normes de comportament amb les quals s'orienten les relacions entre unes persones que, malgrat que no viuen a la mateixa llar, conviuen plegades ocupant un mateix espai residencial.

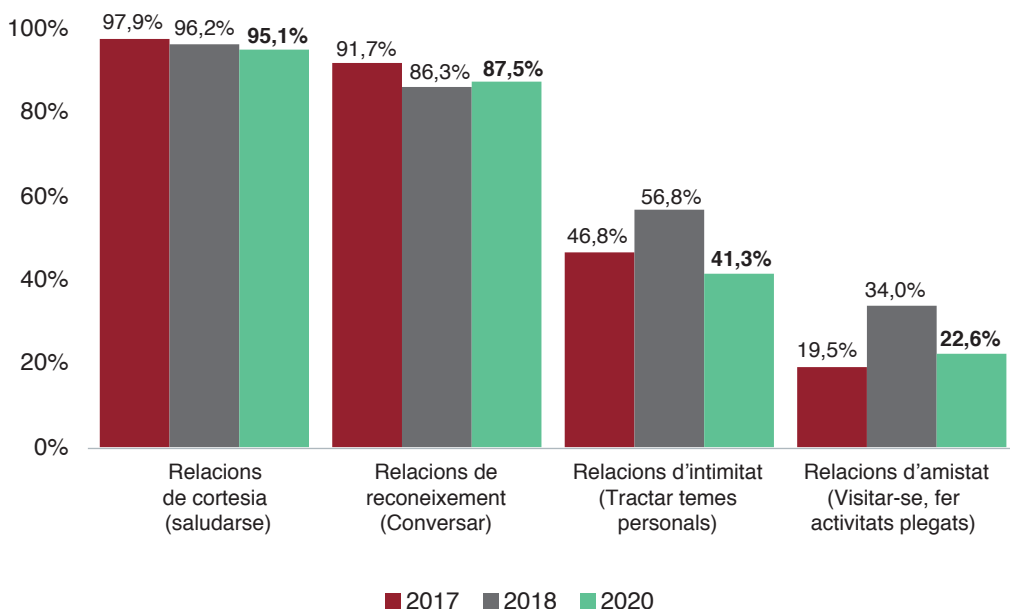
El de les relacions veïnals en societats urbanes complexes és un tema que no ha estat gaire ben explorat per les disciplines socials, si bé és una realitat que va assolir una gran importància en els moments inicials de la pandèmia. D'una banda, les persones i les institucions redescobrien el potencial del veïnat com a font de sociabilitat, de suport i de control social (la policia de balcó). D'altra banda, es van produir canvis notables que afectaven els rols, els horaris i les maneres d'utilitzar els habitatges. Era una situació nova, amb potencial suficient per generar conflictes i disputes veïnals.

Aquest apartat tractarà aquestes diverses qüestions aportant informació i examinant, sobretot, els canvis que es van produir arran del confinament domiciliari. Per tal d'aproximar-se i examinar les diverses manifestacions que poden adoptar les relacions veïnals, l'ECAMB ha anat elaborant una definició operativa que considera tres dimensions. La primera implica les relacions de sociabilitat, les quals s'han conceptualitzat com un continu que va des de les mostres quotidianes de cortesia (que no traspassen els límits de la privacitat) fins a les relacions d'amistat (on aquests límits s'han desdibuixat). La segona ateny les solidaritats veïnals, les quals estan en relació amb la predisposició per intercanviar favors i prestar-se suport mutu en cas de necessitat. La tercera remet a les relacions de conflicte que poden sorgir amb motiu de la convivència i el manteniment dels blocs de pisos.

Com han evolucionat les sociabilitats veïnals amb motiu de la pandèmia?

En la seva primera edició de l'any 2017, l'ECAMB preguntava a la població amb quina freqüència: i) s'havia vist i s'havia saludat amb algun dels seus veïns o veïnes (relacions de cortesia); ii) havia mantingut una conversa breu (relacions de reconeixement); iii) havia parlat d'un problema o d'un assumpte personal (relacions d'intimitat), i iv) s'havien visitat o organitzat alguna activitat (relacions d'amistat). Aquesta bateria de preguntes es va mantenir en edicions posteriors. Ara bé, si les edicions de l'any 2017 i del 2018 consideraven els 30 dies anteriors a la realització de l'entrevista, l'any 2020 es va modificar la referència temporal demanant per les relacions abans del confinament domiciliari. L'objectiu era mantenir una sèrie evolutiva prou estable per permetre la comparació.

Els resultats permeten comprovar que les sociabilitats veïnals són lluny de ser una qüestió residual o menor en la vida de la població metropolitana. Abans del confinament els blocs de pisos eren escenari d'una viva sociabilitat que s'articulava, principalment, al voltant de les mostres de cortesia i de reconeixement mutu. Les relacions de sociabilitat són menys freqüents a mesura que augmenta el grau d'intimitat i es compromet la pròpia privacitat personal. Tot i així, l'any 2020 el 41,3% de la població metropolitana afirmava que abans de la pandèmia parlava de temes personals amb algun dels seus veïns i veïnes d'escala, i el 22,6% hi mantenien relacions d'amistat (**Gràfic 3**).

Gràfic 3. Evolució de les sociabilitats veïnals, 2017-2020.

Font: *Enquesta de Relacions Veïnals i Convivència, ECAMB 2020.*

Amb variacions puntuals, el més destacable en l'evolució recent d'aquestes dades és la lleugera disminució que s'estava produint quant a la proporció de persones que solien tractar de temes personals amb veïnes i veïns de l'escala. Tanmateix, aquesta és una tendència que s'ha pogut revertir. En efecte, com es pot comprovar a la **Taula 3**, el 21,3% de la població metropolitana afirma que amb motiu de la pandèmia les veïnes i els veïns d'escala s'han relacionat més del que ho feien abans del confinament. Un primer punt a destacar d'aquests resultats és que persones que deien que tenien un coneixement baix del veïnat, o que mai no havien tractat temes personals, també han constatat un augment de les sociabilitats veïnes.

Aquest increment sembla que deriva en bona mesura com una conseqüència del tele treball. Una de cada quatre persones confinades en llars on algun dels seus membres tre-

Taula 3. Proporció de persones que consideren que les relacions veïnals van incrementar durant el confinament segons característiques de l'habitatge, coneixement previ i activitats

	Els veïns i les veïnes s'han relacionat més
Municipi de residència durant el confinament	
Barcelona	23,1%
De 100.000 a 500.000 habitants	17,4%
De 50.000 a 100.000 habitants	21,7%
Menys de 50.000 habitants	18,6%
Tipologia de l'habitatge	
Bloc de 4 plantes o menys	21,8%
Bloc de 5 a 9 plantes	21,7%
Bloc de 10 o més plantes	16,3%
Espais exteriors privats i comunitaris	
Amb terrassa, balcó,...	22,1%
Amb terrat comunitari	23,4%
Amb jardí, piscina o exteriors privats	23,4%
Coneixement dels veïns i veïnes d'escala	
Els veïns es coneixen tots o gairebé tots	22,9%
Activitats durant el confinament	
Treballar des de casa (teletreballar)	24,9%
Seguir el curs escolar o estudiar des de casa (institut, universitat, etc.)	22,7%
Fer activitats que abans no feien a la llar (esport, manualitats, cuina...)	24,1%
Total AMB	21,3%

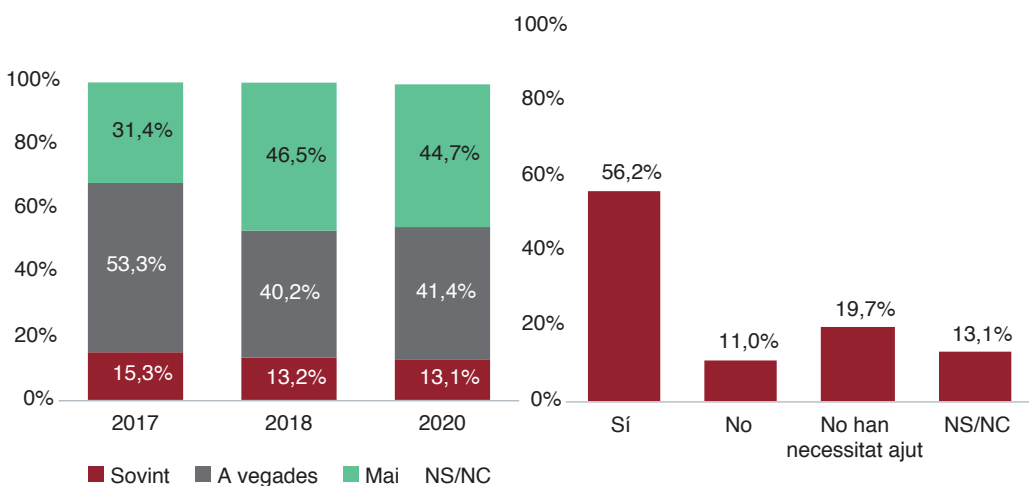
Font: Enquesta de Relacions Veïnals i Convivència, ECAMB 2020.

ballava des de casa afirma un increment de les sociabilitats veïnals. Aquest fet també contribueix a explicar per què és a Barcelona on hi ha més persones que constaten aquest creixement. Un altre element que cal tenir en compte és la mateixa estructura i característiques dels blocs de pisos. En efecte, són poques les persones confinades en grans blocs d'habitatges i sense accés a espais exteriors que donin testimoni d'un augment de les sociabilitats a la seva escala.

Com han evolucionat les solidaritats veïnals amb motiu de la pandèmia?

A diferència de les sociabilitats, la circulació d'ajuts i de favors entre les veïnes i els veïns contribueix a fer pública una situació de necessitat, alhora que genera un deute personal. Tot plegat poden ser factors que limitin aquest tipus de relacions. Tot i així, el 13,1% de les persones residents als municipis que integren l'àrea metropolitana expliquen que abans del confinament domiciliari s'intercanviaven favors de manera habitual amb veïnes i veïns. Val a dir que aquesta és una xifra molt similar a la que s'havia pogut observar en edicions anteriors de l'ECAMB.

El principal canvi arriba amb el confinament domiciliari. Preguntades sobre aquesta qüestió, el 56,2% de les persones expliquen que a la seva escala es va prestar ajuda a les persones que més ho necessitaven i només l'11% afirma que a la seva escala el veïnat no s'ha prestat cap tipus d'ajut, malgrat que aquest es considerés necessari. El 19,7% de la població afirma que cap veí ha necessitat ajut, i és significatiu el 13,1% de persones que no saben què ha passat a l'escala (**Figura 4**).

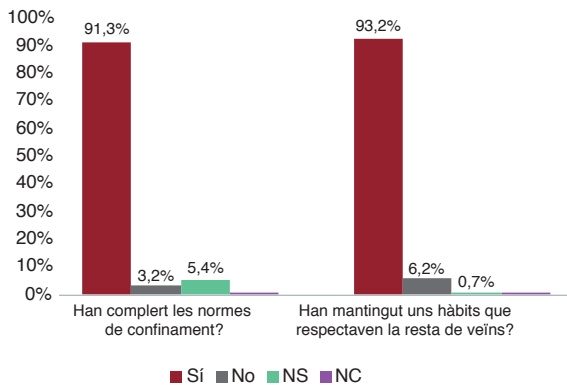
Figura 4. Solidaritats veïnals abans (evolució, 2017-2020) i durant el confinament domiciliari.
Font: Enquesta de Relacions Veïnals i Convivència, ECAMB 2020.

Han augmentat les relacions de conflicte?

L'estudi de les relacions de veïnatge no pot excloure les seves interaccions negatives, motiu pel qual el qüestionari de l'ECAMB inclou una sèrie de preguntes destinades a prendre una mesura i a fer el seguiment dels conflictes que s'esdevenen en la convivència entre els veïnes i les veïnes d'escala a la metròpoli. Atesa la situació d'excepcionalitat, en la darre-ra edició de l'Enquesta també es van incloure dues preguntes on la població podia expressar la seva opinió sobre les conductes que van mantenir els seus veïns i veïnes mentre va durar el primer confinament.

El 91,3% de la població metropolitana que viu en blocs de pisos considera que al seu edifici es van complir les normes de confinament, i el 93,2% de les persones afirmen que a l'escala es van mantenir conductes i hàbits respectuosos amb la resta del veïnat. Aquests resultats s'han desagregat en funció d'alguns trets bàsics dels habitatges. Com era previsible, la probabilitat de trobar persones que no respectaven les normes de confinament és més alta a mesura que al bloc es concentren un major nombre d'habitatges. De la mateixa manera, no generar molèsties a la resta del veïnat esdevé més difícil quan els habitatges són petits i les distàncies paret amb paret, menors (**Figura 5**).

Més enllà de les apreciacions subjectives, l'ECAMB també subministra informació objectiva basada en les vivències de la població. Això permet fer un recompte de les experiències de conflicte que s'esdevenen a les escales de veïns, detectar aquelles situacions que es donen amb una major freqüència i examinar-ne la gravetat.

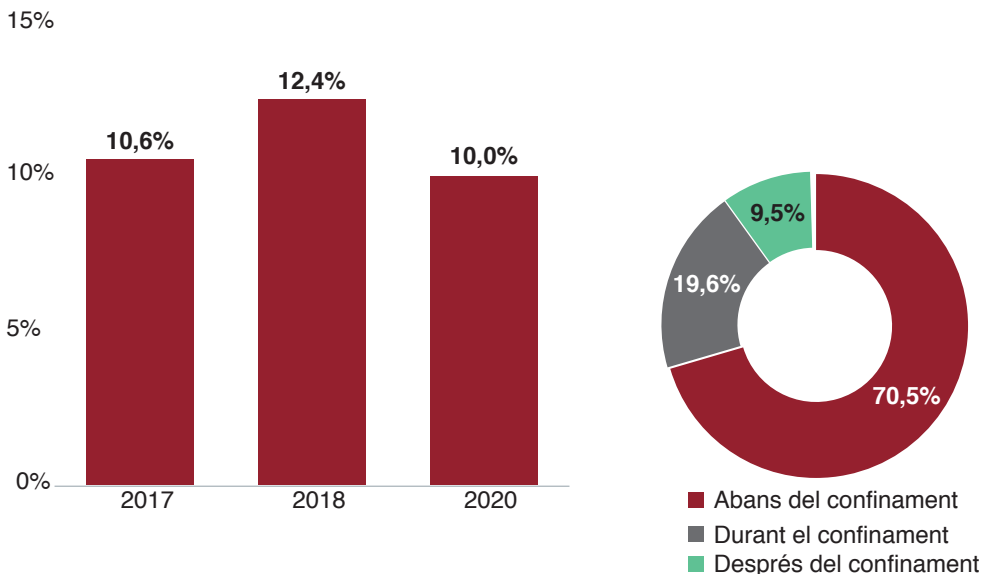
	Respecte confinament	Hàbits respectuosos
Municipi de residència durant el confinament		
Barcelona	90,7%	92,7%
De 100.000 a 500.000 hab.	91,3%	92,4%
De 50.000 a 100.000 hab	92,1%	94,7%
Menys de 50.000 hab.	92,8%	94,2%
Tipologia de l'habitatge		
Bloc de 4 plantes o menys	92,0%	92,6%
Bloc de 5 a 9 plantes	91,5%	93,6%
Bloc de 10 o més plantes	87,0%	92,7%
Grandària de l'habitatge		
Menys de 60 m ²	86,4%	88,5%
De 61 a 75m ²	91,6%	92,9%
De 76 a 90m ²	92,0%	94,1%
De 91 a 100m ²	94,2%	96,0%
Més de 100 m ²	93,2%	96,0%
Total AMB	91,3%	93,2%

Figura 5. Opinió que mereix l'actitud del veïnat durant el confinament.
Font: Enquesta de Relacions Veïnals i Convivència, ECAMB 2020.

Pel que fa a l'any 2020, el 10% de la població metropolitana va experimentar un conflicte en la convivència amb els seus veïns i veïnes d'escala.

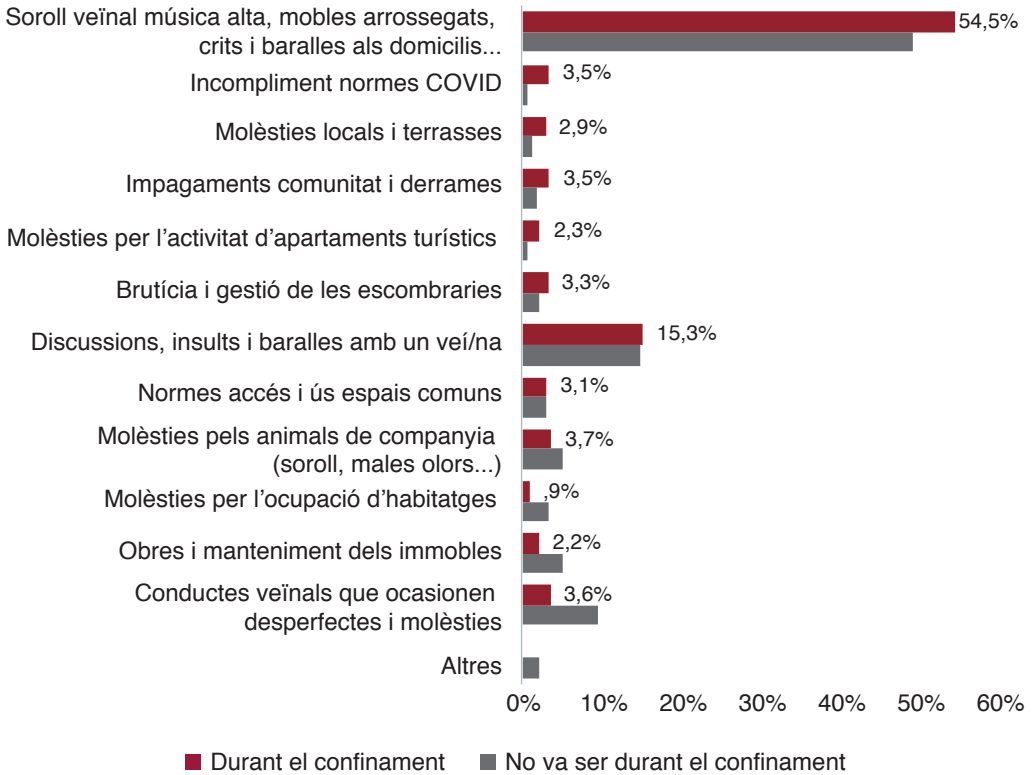
A priori, hom podria esperar que una de les conseqüències del confinament domiciliari hagués estat un augment de les relacions de conflicte entre veïns. Tanmateix, l'índex ha resultat més baix que el de l'any 2018, quan se situà en el 12,4%. I encara més, si s'atén al moment en què es van produir aquests conflictes, s'observarà que només un de cada cinc es van originar en els mesos de vigència del primer confinament (**Figura 6**).

Quan es comparen les situacions que es van produir en el confinament amb les que van passar durant la resta de l'any, es pot apreciar que el descens de l'índex global s'explica en gran mesura per una reducció dels conflictes associats a les obres i als problemes derivats de l'ocupació d'habitatges i per un descens de les conductes veïnals que ocasionen desperfectes als espais comuns. En canvi, es constata que durant el tancament obligatori van ser més freqüents els conflictes a causa del soroll veïnal (música alta, mobles arrossegats, crits i baralles als domicilis...) i per la brutícia i la gestió d'escombraries, alhora que van emergir un nou tipus de conflictes associats a l'incompliment de les normes per reduir els contagis. Les discussions, insults i baralles entre veïns es van mantenir en uns nivells similars al llarg de tot l'any (**Gràfic 4**).

Figura 6. Evolució dels conflictes veïnals (2017-2020) i relació amb el confinament.
Font: Enquesta de Relacions Veïnals i Convivència, ECAMB 2020.

Gràfic 4. Tipus de conflictes veïnals segons relació amb el confinament domiciliari.
Font: Enquesta de Relacions Veïnals i Convivència, ECAMB 2020.

Conviure als barris

Els barris metropolitans són alguna cosa més que un conglomerat de gent, de carrers i d'edificis. Són també espais de relació on el contacte fortuït amb altres persones residents és inevitable; a més, és cert que algunes zones es dissenyen i s'organitzen específicament amb la finalitat d'esdevenir un eix vertebrador de les sociabilitats. És per tot plegat que en edicions anteriors de l'ECAMB es proposaven tot un seguit de preguntes amb la finalitat d'establir si aquests espais oferien un marc prou acollidor perquè les persones poguessin satisfer les seves necessitats de sociabilitat.

Tanmateix, la vida social als barris s'ha ressentit notablement de la crisi de la covid-1. És per aquest motiu que en la darrera edició de l'Enquesta s'ha volgut destinar aquest mòdul a explorar els efectes de la pandèmia en l'ús social dels barris, així com a conèixer l'opinió de la població metropolitana sobre les mesures de prevenció dels contagis.

Per avaluar aquestes qüestions es va començar demanant a la població quin ús feia dels espais del barri i d'alguns equipaments públics, això abans i després que es desencadenés la pandèmia per covid-19. A les persones que havien desistit d'usar aquests espais, o que van començar a usar-los amb menys freqüència, se'ls demanava pels motius que havien contribuït a prendre aquesta decisió (el temor al contagi, el seguiment de les normes de distanciament, la presència de persones que incompleixen les mesures de prevenció dels contagis...).

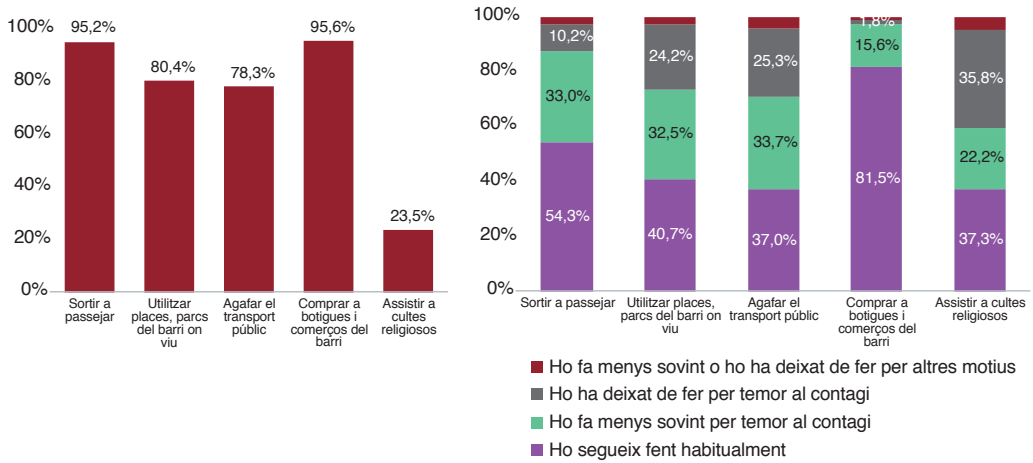
Els resultats permeten apreciar que, abans de la pandèmia, el 95% de la població metropolitana acostumava a sortir a passejar i a fer algunes compres al barri. El 80% anava a parcs i places, i un percentatge similar utilitzava el transport públic. Només una de cada quatre persones assistia a les cerimònies del seu culte religiós. És interessant comprovar que, després del confinament domiciliari, el 81,5% de persones que feien compres al barri ho va continuar fent. En canvi, el passeig presenta un percentatge de desistiment molt més alt, i arriba al 43,2% el percentatge de la població que explica que, amb motiu de la pandèmia, va començar a sortir menys o ja ni tan sols sortia a passejar. Aquest mateix indicador se situa entre el 55% i el 60% quan es considera l'ús de les places, dels transports públics i l'assistència al culte religiós.

Juntament amb els edificis, les restriccions perimetrals van fer dels barris un dels principals escenaris de la vida social. D'una banda, va incrementar el nombre de persones molt mòbils (sobretot estudiant i població ocupada) que amb motiu de la pandèmia van passar més temps al barri, que esdevenia espai per al passeig i les compres quotidianes. D'altra banda, i paral·lelament, l'ECAMB permet constatar un augment en la proporció de persones que per diverses raons van decidir no sortir de casa. Com es veurà més endavant, aquest desistiment ha estat motiu d'un major aïllament social.

Quant als motius pels quals s'han deixat d'usar espais i equipaments de la metròpoli, la por de les aglomeracions aglutina el 47,8% de les respostes. En el cas de les persones usuàries del transport públic, aquesta proporció arriba al 51,9%. El segon argument més utilitzat, amb un 28,6% de les respostes, remet a la presència de persones que no segueixen les normes ni les recomanacions sanitàries. L'excés de zel i la por del contagi és el tercer argument que s'argüeix per justificar la decisió de deixar d'usar espais i equipaments (23,6%) **(Figura 7)**.

Solitud relacional i pandèmia

L'ECAMB té entre els seus objectius estudiar les relacions de sociabilitat veïnal, motiu pel qual l'estudi no podia obviar la situació d'aquelles persones que, malgrat que viuen en entorns residencials densos i en proximitat amb altres persones, experimenten alguna forma de solitud relacional. Més concretament, a partir d'aquesta enquesta s'elabora un índex que mesura la proporció de persones que experimenten alguna forma de solitud relacional en

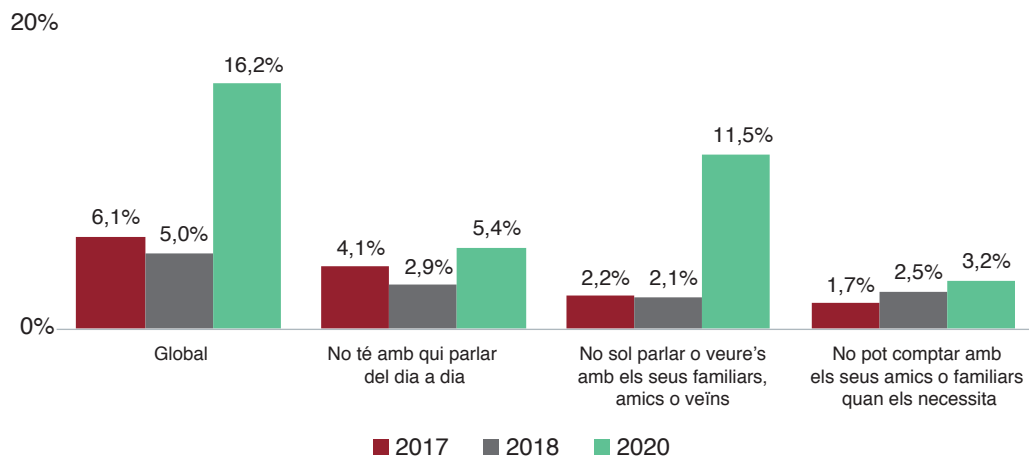

	GLOBAL	Sortir a passejar	Utilitzar places, parcs	Agafar t. públic	Comprar comerç barri	Assistir cultes religiosos
Aglomeració	47,8%	46,5%	46,6%	51,9%	46,8%	47,0%
No se segueixen les recomanacions	28,6%	32,6%	32,3%	28,9%	32,3%	28,4%
Prevenició i por al contagi	23,6%	26,5%	26,6%	25,2%	30,4%	24,8%
Canvi de situació personal	11,6%	8,8%	8,6%	10,1%	7,8%	8,3%
Seguir normes	9,9%	9,9%	9,8%	7,9%	9,3%	7,8%
Tancament de l'espai	3,9%	2,8%	3,4%	3,0%	2,6%	4,6%
Incomoditat mascareta	0,7%	0,9%	0,5%	0,5%	0,4%	0,3%

Figura 7. Efectes de la pandèmia en l'ús del barri i motius del desistiment.
Font: Enquesta de Relacions Veïnals i Convivència, ECAMB 2020.

funció de les respostes que la població metropolitana dona a aquestes tres preguntes: i) Habitualment té algú amb qui pot parlar del seu dia a dia; ii) Sol parlar per telèfon o contactar amb els seus familiars o amics, iii) Pot comptar amb els seus amics o familiars quan els necessita.

Enguany l'índex de solitud relacional s'ha situat en el 16,2%, xifra que suposa un augment molt significatiu, ja que triplica els índexs anteriors disponibles. Per més que any rere any han anat augmentant les persones que afirmen no poder comptar amb amics i familiars quan els necessiten (3,2%), i no tenir amb qui parlar del seu dia a dia (5,4%), no hi ha dubte que el gran increment de les situacions de solitud relacional està associat a la limitació dels

Gràfic 5. Evolució de la solitud relacional (2017-2020).

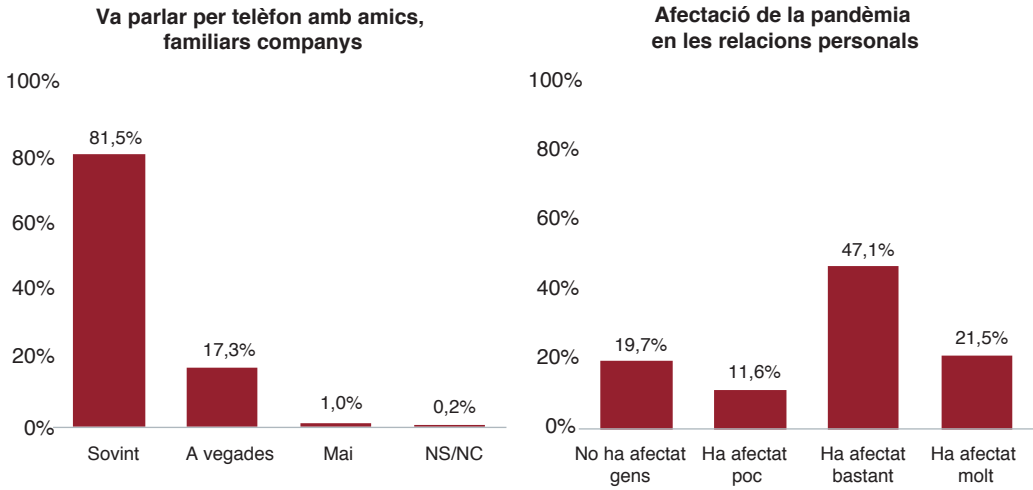
Font: Enquesta de Relacions Veïnals i Convivència, ECAMB 2020.

contactes i a les dificultats per parlar i veure's amb familiars, amics... (11,5%). Cal considerar, doncs, l'increment de la solitud relacional a la metròpoli com un efecte més de la pandèmia (**Gràfic 5**).

Abans de continuar amb l'anàlisi de l'índex, s'aporten dos indicadors més que poden ajudar a completar aquesta imatge. En primer lloc, l'ECAMB ha preguntat amb quina freqüència es va parlar amb amics, familiars o companys de fora de la llar, ja fos a través del telèfon o per videotrucada. En segon lloc, es demanava fins a quin punt la pandèmia va afectar les seves relacions personals (**Figura 8**).

Els resultats són clars, doncs: si, d'una banda, el 81,5% de les persones es van comunicar molt sovint amb altres persones de fora de la llar (telefònicament o telemàticament), el 17,3% només ho feia de tant en tant. D'altra banda, en els primers mesos de pandèmia, tot just començar el primer cicle de restriccions i de confinaments, ja arribava al 21,5% la proporció de persones que referien un gran impacte en les seves relacions personals. En altres paraules, les persones no coneixem sinó la vida en comú, i ni el telèfon, ni la videotrucada, ni el contacte esporàdic amb veïns i veïnes són suficients per cobrir les necessitats relacionals i afectives de la població.

A la **Taula 4** s'ofereix l'índex de solitud relacional desagregat. Els índexs són especialment elevats entre aquelles persones que amb motiu de la pandèmia van deixar de sortir a passejar i de comprar a les botigues del barri. També entre aquelles que gairebé no es relacionen amb el veïnat de l'escala. Són casos que, a més de la solitud relacional, també apunten una pèrdua de contacte amb la vida social. Així doncs, a la solitud s'afegeix el risc d'ai-

Figura 8. Freqüència de les relacions personals durant el confinament i grau d'afectació.

Font: *Enquesta de Relacions Veïnals i Convivència, ECAMB 2020.*

llament. És molt important observar la quantitat de persones en solitud que viuen en llars on han hagut de tenir cura de persones amb dependència, incapacitat o especials dificultats sanitàries. També expressen alguna forma de solitud una de cada cinc persones residents en llars unipersonals. En relació amb l'edat, es pot comprovar que la incidència és menor entre la població més jove que entre la resta de grups d'edat. L'índex de solitud se situa en el 9,1% entre la població més jove, és més alt entre les persones de 45 a 64 anys (18,3%) i afecta una de cada cinc persones majors de 75 anys (19,7%).

Els costos emocionals de la pandèmia i les expectatives de futur

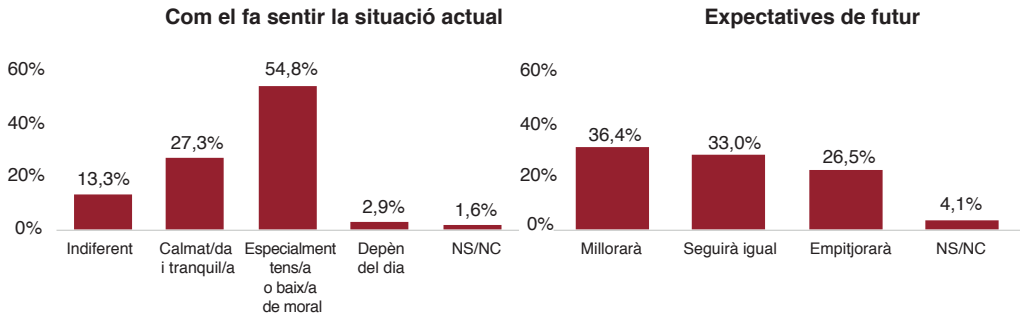
La pandèmia és una qüestió global, comuna a tot el món. Però, quins són els costos emocionals que se n'han derivat per a la població metropolitana? I quina és la percepció que aquestes persones tenen del futur? Per donar resposta a aquests dos interrogants, en el qüestionari es van incloure dues preguntes destinades a recollir informació sobre aquests aspectes.

La primera plantejava a les persones entrevistades com els hi feia sentir la situació que estaven experimentant. S'oferien quatre possibilitats de resposta, amb els resultats següents: el 54,8% de la població metropolitana afirmava que se sentia especialment tensa o baixa de moral davant la situació actual. En canvi, el 27,3% de les persones afirmaven sentir-se calmades, el 13,3% estaven vivint la situació amb una total indiferència, i unes poques anaven canviant d'opinió tot depenent del dia.

Taula 4. Índex de solitud relacional segons característiques sociodemogràfiques, de la llar, coneixement veïnal i ús del barri

	Índex de relacions veïnals
Grandària municipi de residència	
Barcelona	15,4%
De 100.000 a 500.000 habitants	17,0%
De 50.000 a 100.000 habitants	18,2%
Menys de 50.000 habitants	15,8%
Gènere	
Home	14,8%
Dona	17,5%
Edat	
16 a 29	9,1%
30 a 44	16,9%
45 a 64	18,3%
65 a 74	16,1%
75 i més	19,7%
Grandària de la llar	
Una persona	20,0%
Dues persones	16,4%
Tres persones	14,1%
Quatre persones	16,5%
Cinc o més persones	15,0%
Característiques dels membres de la llar	
Llars amb < 16 anys	14,9%
Llars amb > 65 anys	17,4%
Llars amb persones que requerien atencions especials	22,8%
Índex de relacions veïnals	
Baix	23,8%
Mig	15,2%
Alt	13,0%
Molt alt	5,5%
Activitats que s'han deixat de fer per temor al contagi	
Passejar	35,4%
Anar a parcs i places	26,4%
Comprar a les botigues del barri	35,7%
Total AMB	16,2%

Font: Enquesta de Relacions Veïnals i Convivència, ECAMB 2020.

Figura 9. Costos emocionals de la pandèmia i expectatives de futur.

Font: *Enquesta de Relacions Veïnals i Convivència, ECAMB 2020.*

La segona qüestió demanava per les expectatives de futur en un marc temporal de sis mesos. Els resultats obtinguts han permès constatar que en el moment de l'entrevista (a finals de 2020) el 36,4% de la població manifestava esperances de millora considerant un termini de sis mesos. El 33% ja es mostrava més pessimista i opinava que la situació seguiria igual. El 26,5% preveia un canvi de la situació, però cap a pitjor (**Figura 9**).

Conclusions

A tall de resum, començarem destacant els importants fluxos de mobilitat per canvi d'habitatge que es van començar a produir en els dies previs al confinament. S'ha constatat el paper cabdal que van tenir els segments de població més jove en la gènesi d'aquests processos. Malgrat que a primera vista podria semblar que aquests moviments són una resposta transitòria associada a la suspensió de les activitats formatives presencials, l'anàlisi ens ha permès constatar, en canvi, que aquests fluxos responien a les enormes dificultats que es van trobar els segments de població més jove per mantenir un projecte residencial estable. Les dades han mostrat que molts d'aquests moviments residencials s'han realitzat sobre la base de formes temporals de cohabitació, i per tant amb conseqüències a mitjà i llarg termini sobre els projectes emancipatoris, fet que esdevindrà un dels reptes que haurà d'abordar la metròpoli post-covid.

L'ECAMB ha mostrat també com, a conseqüència de la pandèmia i del confinament, s'han accelerat les tendències que apuntaven a un futur laboral basat en el teletreball i la formació a distància. Són noves maneres d'usar els habitatges però que ja han passat a formar part de la vida en moltes llars metropolitanes. En aquest sentit, i considerada en el seu conjunt, la majoria de la població metropolitana s'ha mostrat molt satisfeta amb la capacitat d'adaptació dels seus habitatges a les noves circumstàncies.

Darrere, però, d'aquest panorama favorable, s'apunten alguns inconvenients i mancances en el suport i l'adequació dels habitatges quan hi ha persones a càrrec. S'ha vist així que les persones confinades en llars amb menors de 16 anys o amb persones que requerien atencions especials s'han mostrat més crítiques amb l'adequació dels seus habitatges que la resta de la població de la metròpoli. També s'ha pogut veure que el fet de tenir persones a càrrec no s'ha traduït en una reducció de les càrregues educatives o laborals que han hagut de suportar les llars. Una de les conseqüències d'aquesta sobrecàrrega s'ha vist en els importants índexs de solitud relacional i de malestar emocional associats a aquesta situació.

També s'ha pogut comprovar que l'estructura física dels edificis i, sobretot, l'accés a espais exteriors privats o comunitaris ha significat una gran diferència, tant en termes de qualitat de vida com de possibilitats de conèixer i socialitzar amb la resta de persones residents a l'edifici.

Quant a les relacions veïnals, el confinament ha suposat en molts casos una redescoberta del veïnat. En moltes escales els veïns i les veïnes s'han relacionat i s'han prestat més ajuda del que ho feien abans. Més relacions positives, però també negatives per la via d'un augment dels conflictes veïnals associats al soroll, per la gestió de les escombraries i per l'incompliment de les normes per prevenir els contagis. Malgrat tot, aquests conflictes no han comportat un increment dels índexs globals, perquè amb motiu del confinament es van suspendre les obres i les persones es van poder fer càrrec de les mascotes, evitant moltes situacions conflictives.

Amb tot, una de les pitjors conseqüències de la crisi sanitària ha estat el gran impacte en les relacions personals, amb el consegüent augment de les situacions de solitud relacional, i fins i tot d'aïllament social entre aquelles persones que han desistit completament de sortir al carrer a passejar, o anar a les botigues del barri a comprar. Val a dir que, malgrat que es recuperi la possibilitat de contacte presencial, probablement les seqüeles emocionals seran molt més difícils de superar.

II. Metròpoli, covid-19 i impactes els mercats de treball i de lloguer

3. Els efectes de la pandèmia sobre l'ocupació metropolitana

Joan Trullén (UAB), Sandra Aguilera, Marc Fíguls i Vittorio Galletto

---

Introducció

L'objecte d'aquest capítol és l'estudi de l'impacte de la covid-19 sobre l'ocupació a la metròpoli de Barcelona, presentant resultats tant a escala de Barcelona com d'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB) i de Regió Metropolitana de Barcelona (RMB). Aquesta anàlisi identifica un comportament diferencial del municipi de Barcelona respecte de la resta de l'AMB i la RMB. A diferència d'altres crisis, el municipi central experimenta amb més intensitat la crisi econòmica i ocupacional derivada de la propagació de la pandèmia. En conseqüència, l'estudi per àmbits territorials metropolitans diferenciats constitueix una exigència a l'hora de definir de manera acurada polítiques econòmiques apropiades per a la seva correcció.

La propagació de la covid-19 a partir del febrer de 2020 i la ràpida adopció de mesures extraordinàries per contenir la pandèmia van tenir un gran impacte sobre l'economia i la societat arreu del planeta (Eurofound 2021, p. 9). La resposta política d'emergència a la pandèmia, tant a escala de la Unió Europea com a escala estatal, va ser decisiva per limitar-ne l'impacte social i econòmic. La Unió Europea va adoptar mesures urgents de flexibilització dels Fons Estructurals i d'Inversió, o les Iniciatives d'Inversió en Resposta al Coronavirus, d'abril de 2020, entre d'altres, que van possibilitar una resposta molt ràpida davant d'una situació d'emergència. A nivell estatal es van adoptar mesures de reducció del temps de treball i de manteniment de l'ocupació (com els expedients de regulació temporal de l'ocupació, ERTO), que juntament amb mesures pressupostàries, fiscals i financeres, van limitar-ne l'impacte (Hernández de Cos 2020). La ràpida i intensa caiguda de la producció no es va traduir en una caiguda paral·lela de l'ocupació (Comisión Europea 2021, *Considerandos* 1 i 2). Les conseqüències sobre la producció i sobre l'ocupació de la crisi de la covid-19 no són, però, homogènies ni a escala estatal ni a escala regional (Illanes i Tello, 2021). La diferent composició sectorial de la producció, l'especialització productiva derivada, l'orientació cap a mercats exteriors, la diferent intensitat de coneixement, la intensitat de treball per sexe i la diferent durada mitjana dels contractes comporten diferències substancials que exigeixen diagnòstics i polítiques diferenciats. Una singularitat de la crisi econòmica actual relacionada amb el coronavirus rau en la seva dimensió territorial, ja que és més intensa al centre de la regió metropolitana (al municipi de Barcelona) que a la resta de la metròpoli. Aquest comportament diferencial comporta un canvi respecte del que es pot

considerar com a comportament tradicional, fet que posa en evidència la necessitat de dissenyar polítiques i mesures d'ajust noves, adaptades a aquest nou context.

El treball es divideix en tres apartats. Després d'aquesta introducció, en el segon epígraf s'analitza l'impacte d'aquesta crisi sobre diferents aspectes del mercat de treball en el territori de l'AMB així com en altres àmbits d'interès (com la RMB, la província de Barcelona, i Catalunya). S'incideix en la manera com els ERTO han atenuat els efectes de la crisi, en la diferent intensitat de treball per sexe i en la diferència observada en la destrucció d'ocupació dels sectors afectats per les restriccions contra la covid-19, així com en la intensitat de coneixement de l'ocupació com un factor clau en el manteniment de l'ocupació en un context de crisi. En el tercer epígraf es presenten les polítiques públiques per fer front als impactes que ha deixat aquesta crisi sanitària, i s'identifiquen algunes característiques que cal tenir en compte quan es transiti de les polítiques d'emergència practicades fins ara cap a enfocaments estratègics com els proposats per la Comissió Europea per tal de promoure una recuperació "dinàmica, generadora d'ocupació i inclusiva" (Comisión Europea, *Recomendación 2021/402 de la Comisión, Considerando 6*), en línia amb l'estratègia de creixement inclusiu urbà plantejada per l'AMB.

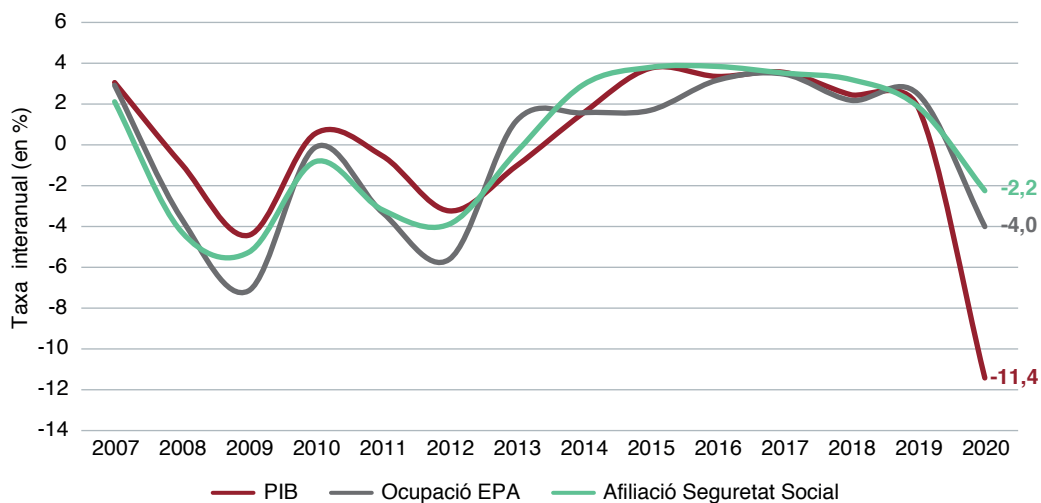
Impacte de la covid-19 en el mercat de treball

Les mesures i restriccions adoptades des del mes de març de 2020 per frenar els contagis de la covid-19 han provocat una crisi econòmica d'abast global.¹ L'impacte de la crisi sobre la destrucció d'ocupació i el teixit empresarial ha estat molt important, d'una magnitud equiparable a la crisi de 2008. No obstant això, a diferència del 2008, durant el 2020 s'han implementat polítiques econòmiques com ara els ERTO, avals a les empreses, ajudes a autònoms, moratòries... Com a conseqüència de l'aplicació d'aquestes polítiques, la caiguda de l'ocupació ha estat menor que la caiguda del PIB (**Gràfic 1**). Durant la crisi de 2008 no es van implementar polítiques de suport a l'ocupació i, com a conseqüència, el PIB i el mercat de treball van evolucionar en paral·lel, si bé l'impacte sobre l'ocupació va ser més fort que la caiguda del PIB.

Impacte en l'ocupació per àmbits

El nombre d'afiliats/des a la Seguretat Social ha caigut de manera accelerada i l'any 2020 es va tancar amb un total de 3.252.802 treballadors/es (afiliats al règim general i autònoms) a Catalunya, dels quals 1.686.693 pertanyen a l'AMB, i d'aquests, 1.067.779 al municipi de

¹Una anàlisi detallada de la crisi actual sobre el mercat de treball metropolità, incloent-hi l'efecte sobre les empreses, la contractació o l'atur (també la taxa d'atur simulada que s'hagués registrat en absència d'ERTO), es pot trobar, amb dades fins al 2n trimestre de l'any 2020, a Trullén et al. 2020.

Gràfic 1. Evolució del PIB, l'ocupació EPA i els afiliats al RGSS i autònoms, Catalunya, taxes de variació (en %), 2007-2020.

Nota: El PIB de 2020 són dades avançades.

Font: Ministerio de Empleo y SS, Secretaría de Estado de la SS; INE, EPA; Idescat. Comptes econòmics anuals de Catalunya.

Barcelona. A Catalunya, el nombre de llocs de treball s'ha reduït en 73.450 persones de desembre de 2019 a desembre de 2020, fet que representa una reducció del -2,2% interanual (**Taula 1**). Aquesta reducció ha estat més intensa a l'AMB, amb una reducció del -2,6% (-45.220 llocs de treball) i, especialment, a Barcelona, amb una caiguda del 3,1% (-34.995 llocs de treball). El fort impacte de la crisi al municipi de Barcelona contrasta amb la resta de l'AMB i de la RMB, on el nombre de llocs de treball s'ha reduït entre un -1,7% i un -1,9% interanual.

L'impacte desigual per àmbits geogràfics en la destrucció de llocs de treball de la crisi actual contrasta amb la destrucció d'ocupació provocada per la crisi anterior, en què el municipi de Barcelona va resultar ser l'àmbit amb una menor afectació en comparació amb la resta (**Gràfic 2**).

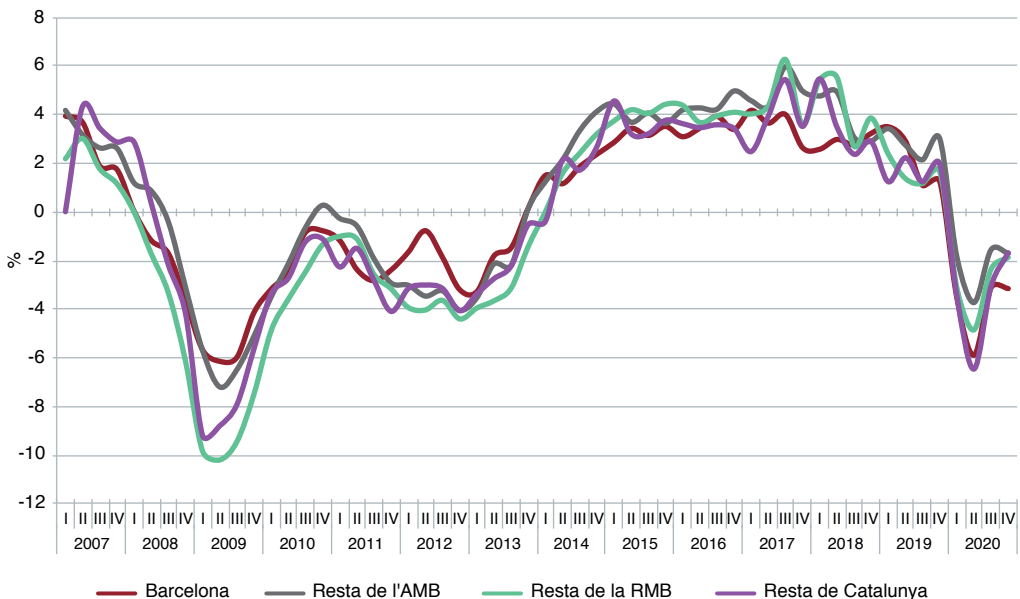
Impacte en l'ocupació per sectors d'activitat

La destrucció d'ocupació no ha afectat tots els sectors econòmics de manera uniforme atès que les activitats caracteritzades per una major interacció social entre persones han estat les més afectades per les mesures adoptades per frenar els contagis de la covid-19. Així doncs, una major especialització del territori en unes determinades activitats podria donar lloc a una major o menor destrucció d'ocupació.

Taula 1. Llocs de treball i variació llocs de treball en diferents àmbits de Catalunya, 2019 i 2020

Àmbits	4T 2019	4T 2020	Variació absoluta	Variació relativa (en %)
Barcelona	1.102.174	1.067.779	-34.395	-3,1
AMB menys Barcelona	629.739	618.914	-10.825	-1,7
AMB	1.731.913	1.686.693	-45.220	-2,6
RMB menys l'AMB	634.840	622.845	-11.995	-1,9
RMB menys Barcelona	1.264.579	1.241.759	-22.820	-1,8
RMB	2.366.753	2.309.538	-57.215	-2,4
Catalunya menys la RMB	959.499	943.264	-16.235	-1,7
Catalunya	3.326.252	3.252.802	-73.450	-2,2

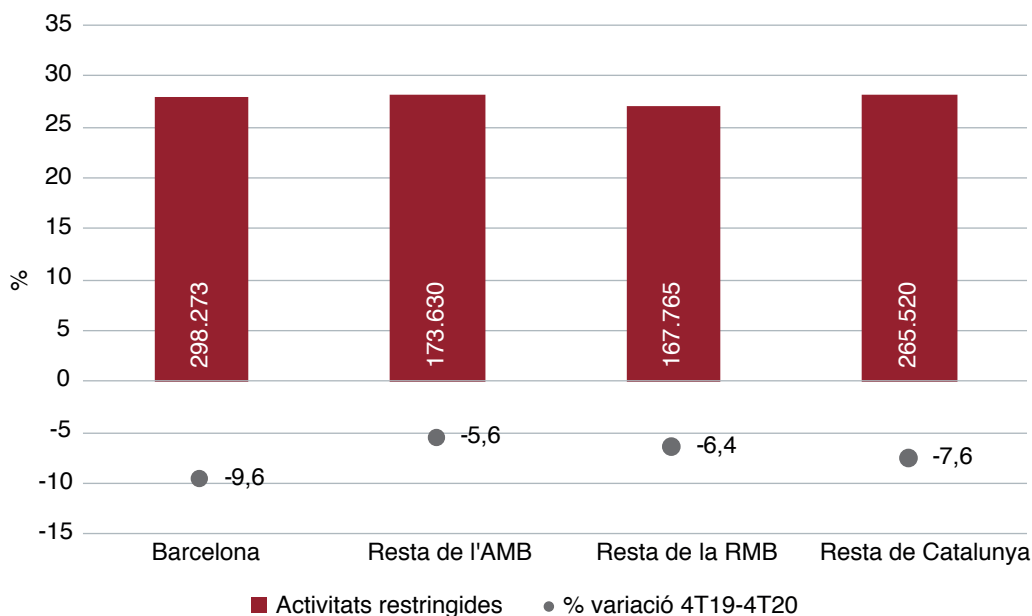
Font: IERMB, a partir del Ministerio de Empleo y Seguridad Social.

Gràfic 2. Evolució dels treballadors/es afiliats al RGSS i autònoms, Barcelona, resta AMB, resta RMB i resta de Catalunya, taxes de variació interanual (en %), 2007-2020.

Font: IERMB, a partir del Ministerio de Empleo y Seguridad Social.

Les activitats més afectades per les restriccions són les relacionades amb el comerç al detall, l'hoteleria i restauració, l'educació, les activitats esportives, culturals i d'entreteniment, les relacionades amb la mobilitat de les persones i els serveis personals. Al municipi de Barcelona el conjunt d'activitats més afectades per les restriccions ocupa un total de 298.273 persones i representa el 27,9% de l'ocupació total. Aquest conjunt d'activitats té un pes similar sobre el total de la resta de l'AMB i la resta de Catalunya (28,1%), mentre que per a la resta de la RMB el pes és lleugerament inferior (26,9%). Respecte del desembre de 2019, el conjunt d'activitats restringides ha sofert una davallada de gairebé el 10% a Barcelona però, en canvi, en la resta d'àmbits la disminució ha estat significativament menor, d'entre un -5,6% a la resta de l'AMB i un -7,6% a la resta de Catalunya (**Gràfic 3**).

Per exemple, tal com es pot observar a la **Taula 2**, el **comerç al detall**, que és l'activitat que representa un major pes d'entre les activitats restringides, amb pesos semblants tant a Barcelona com a la resta d'àmbits (al voltant del 10%), ha perdut gairebé 6.000 llocs de treball al municipi de Barcelona (caiguda del 6,1%), però en canvi a la resta de l'AMB la pèrdua d'ocupació ha estat del 3,1% (la meitat que a Barcelona), a la resta de la RMB la reducció ha estat del 4,4% i a la resta de Catalunya d'un 1,4%, valors significativament inferiors.

Gràfic 3. Ocupació en activitats restringides a Barcelona i altres àmbits de Catalunya, % sobre el total i % de variació, 4T 2020.

Font: IERMB, a partir del Ministerio de Empleo y Seguridad Social.

Taula 2. Ocupació total i variació en l'ocupació en els sectors més afectats

Sector	Barcelona				Resta de l'AMB			
	4T 2020	% total	4T19-4T20	% var	4T 2020	% total	4T19-4T20	% var
Comerç al detall, excepte vehicles de motor i motocicletes	92.161	8,6	-5.968	-6,1	68.706	11,1	-2.164	-3,1
Educació	74.286	7,0	-1.898	-2,5	30.771	5,0	-751	-2,4
Serveis de menjar i begudes	56.661	5,3	-13.635	-19,4	32.617	5,3	-3.867	-10,6
Altres activitats de serveis personals	17.247	1,6	-1.716	-9,0	11.159	1,8	-497	-4,3
Serveis d'allotjament	16.676	1,6	-3.419	-17,0	1.969	0,3	-779	-28,3
Activitats esportives, recreatives i d'entreteniment	13.650	1,3	-1.737	-11,3	8.574	1,4	-841	-8,9
Venda i reparació de vehicles de motor i motocicletes	8.369	0,8	-593	-6,6	10.066	1,6	-374	-3,6
Activitats de creació, artístiques i d'espectacles	7.282	0,7	-687	-8,6	1.431	0,2	-198	-12,2
Agències viatges, operadors turístics i altres rel.	6.697	0,6	-1.244	-15,7	1.107	0,2	-129	-10,4
Biblioteques, arxius, museus i altres activitats culturals*	2.881	0,3	-555	-16,2	535	0,1	324	153,6
Activitats rel. amb els jocs d'atzar i apostes	1.804	0,2	-144	-7,4	531	0,1	-195	-26,9
Transport aeri	559	0,1	-45	-7,5	6.164	1,0	-829	-11,9
Activitats restringides	298.273	27,9	-31.641	-9,6	173.630	28,1	-10.300	-5,6
Activitats no restringides	769.506	72,1	-2.754	-0,4	445.284	71,9	-525	-0,1
Total	1.067.779	100	-36.947	-3,1	618.914	100	-10.825	-1,7

(*) L'increment del 153,6% a la resta de l'AMB es deu a un augment puntual en el nombre d'afiliats
Font: IERMB, a partir del Ministerio de Empleo y Seguridad Social.

En el cas d'activitats més directament relacionades amb el turisme, les diferències entre Barcelona i la resta d'àmbits també són clares. Així, al municipi de Barcelona les activitats de *serveis de menjar i begudes* (bars i restaurants) han reduït els llocs de treball en un 19,4% (-13.635 persones) i, en canvi, a la resta d'àmbits, amb pesos sobre el total semblants (entre el 5% i el 6%), la reducció ha estat menor, d'entre el -10% i el -15%; en els *serveis d'allotjament* (hotels, càmpings i hostals), la caiguda a Barcelona ha estat del -17% (-3.419 persones), en aquest cas un percentatge menor que el dels àmbits no centrals (que varien del -28% al

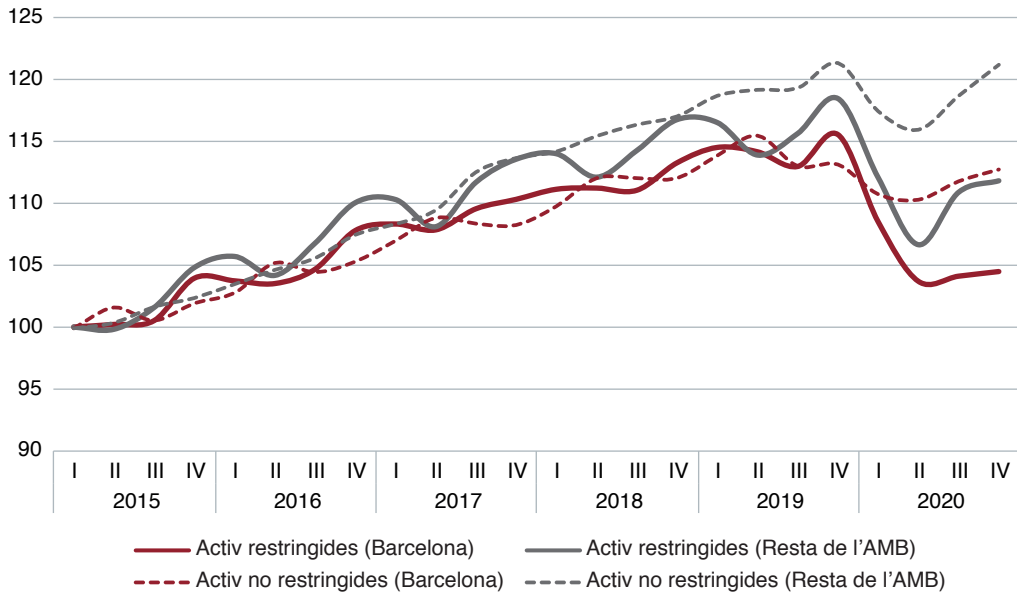
per les restriccions contra la covid-19 a Barcelona i altres àmbits, 4T 2020

Resta de la RMB				Resta de Catalunya			
4T 2020	% total	4T19-4T20	% var	4T 2020	% total	4T19-4T20	% var
62.720	10,1	-2.867	-4,4	100.951	10,7	-1.466	-1,4
25.684	4,1	-1.163	-4,3	38.857	4,1	-1.828	-4,5
36.213	5,8	-3.873	-9,7	56.626	6,0	-9.731	-14,7
13.980	2,2	-809	-5,5	17.142	1,8	-1.141	-6,2
2.773	0,4	-1.059	-27,6	11.558	1,2	-3.531	-23,4
7.706	1,2	-1.098	-12,5	11.675	1,2	-2.718	-18,9
13.535	2,2	-223	-1,6	20.410	2,2	-525	-2,5
2.223	0,4	-204	-8,4	2.377	0,3	-520	-17,9
1.225	0,2	-236	-16,2	1.792	0,2	-358	-16,7
271	0,0	-26	-8,8	687	0,1	-10	-1,4
1.243	0,2	8	0,6	1.433	0,2	-104	-6,8
192	0,0	6	3,2	2.012	0,2	-27	-1,3
167.765	26,9	-11.544	-6,4	265.520	28,1	-21.959	-7,6
455.080	73,1	-451	-0,1	677.744	71,9	5.724	0,9
622.845	100	-11.995	-1,9	943.264	100	-16.235	-1,7

a l'Hospitalet de Llobregat en el sector d'activitats de biblioteques, arxius, museus i altres activitats culturals.

-23%), però amb una importància quantitativa molt menor (per exemple, a Barcelona sumen més de 16.000 treballadors/es i a la resta de l'AMB són menys de 2.000 treballadors/es); i en el cas de les *agències de viatges i operadors turístics*, la caiguda a Barcelona torna a ser més important, tant en termes absoluts com relatius, amb un -15,7% de caiguda (-1.244 persones).

Així doncs, l'anàlisi de l'afiliació en els sectors més afectats per les restriccions posa de manifest que, si bé el pes del conjunt d'activitats és similar en tots els àmbits analitzats, el municipi

Gràfic 4. Evolució de l'afiliació en activitats restringides i no restringides a Barcelona i la resta de l'AMB, 2015-2020 (1T 2015 = 100).

Font: IERMB, a partir del Ministerio de Empleo y Seguridad Social.

de Barcelona ha sofert una major pèrdua d'ocupació (en termes absoluts i relatius) respecte de la resta. L'efecte diferencial per a Barcelona d'unes restriccions imposades de manera uniforme sobre tot el territori és conseqüència d'una major dependència de l'activitat turística del centre de la metròpoli en comparació amb la resta de la regió metropolitana. Un sector que pràcticament va desaparèixer durant la major part de l'any 2020, ja que el nombre de viatgers i de pernoctacions en hotels a la província de Barcelona va caure un 80%, un valor semblant al de les caigudes de passatgers a l'Aeroport de Barcelona-el Prat (-76%) i al Port de Barcelona (-82%).²

El diferent impacte de la crisi també es pot apreciar en la diferent evolució de l'afiliació en aquestes activitats: les activitats restringides mantenen un baix nivell d'afiliació des del segon trimestre de 2020 a Barcelona però, en canvi, a la resta de l'AMB s'hi observa un augment progressiu després de la davallada inicial del primer trimestre de 2020 (**Gràfic 4**).³

D'altra banda, cal destacar que el conjunt d'activitats no directament afectades per les restriccions, tant a Barcelona com a la resta de l'AMB, mostra una evolució positiva a partir

²A més, a Barcelona el personal ocupat en hotels es va reduir en un 78% i el nombre d'establiments hotelers en un 70% interanual el 2020. Vegeu el Flaix econòmic del 4t trimestre de 2020.

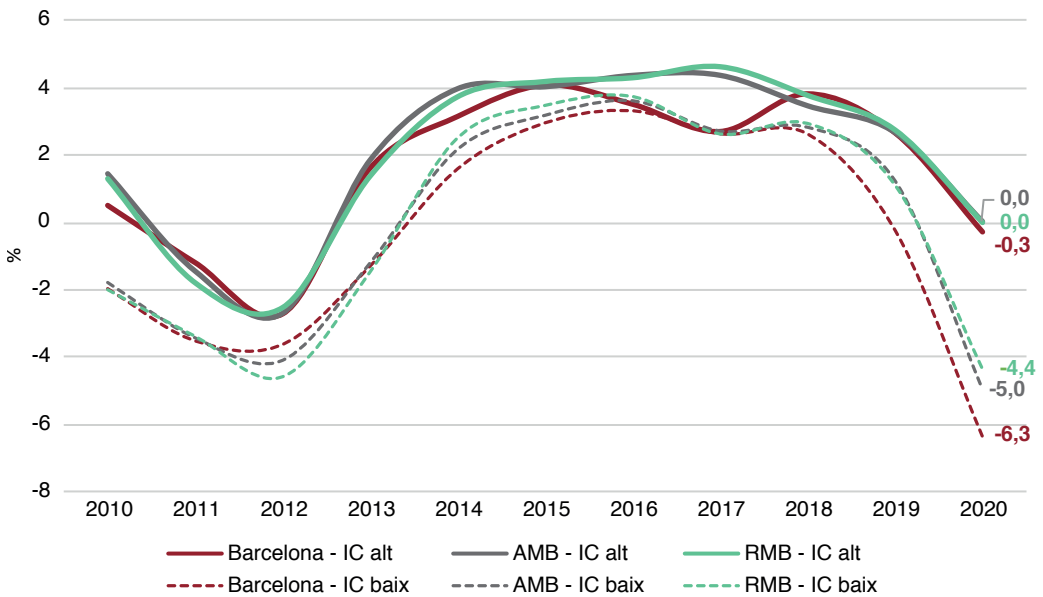
³Aquesta anàlisi s'ha efectuat també per al conjunt de municipis de la resta de la RMB, amb resultats similars.

del segon trimestre de 2020 i la tendència és a recuperar la trajectòria anterior a la crisi, tot i que de manera més accelerada a la resta de l'AMB.

Impacte en l'ocupació per intensitat de coneixement

Els efectes de la crisi sobre el mercat de treball han estat diferents també segons la naturalesa de les diverses activitats i, en aquest cas, el factor diferencial ve marcat per la intensitat de coneixement i no pas per l'àmbit territorial (centre vs. resta de la metròpoli). Tal com es pot apreciar en el **Gràfic 5**, l'ocupació en activitats amb intensitat de coneixement alta s'ha mantingut pràcticament estable l'any 2020 respecte del 2019, tant a Barcelona com en el conjunt de l'AMB i la RMB; en canvi, l'ocupació en activitats no intensives en coneixement s'ha reduït significativament (entre el -4% i el -6%) en tots els àmbits.

Un fet destacable és que, fins al 2020, l'ocupació en les activitats intensives en coneixement i en les no intensives mostra en tots els àmbits una evolució similar,⁴ però a partir de

Gràfic 5. Treballadors/es per intensitat de coneixement, RGSS i autònoms, Barcelona, AMB i RMB, taxes de variació (en %), 2010-2020.

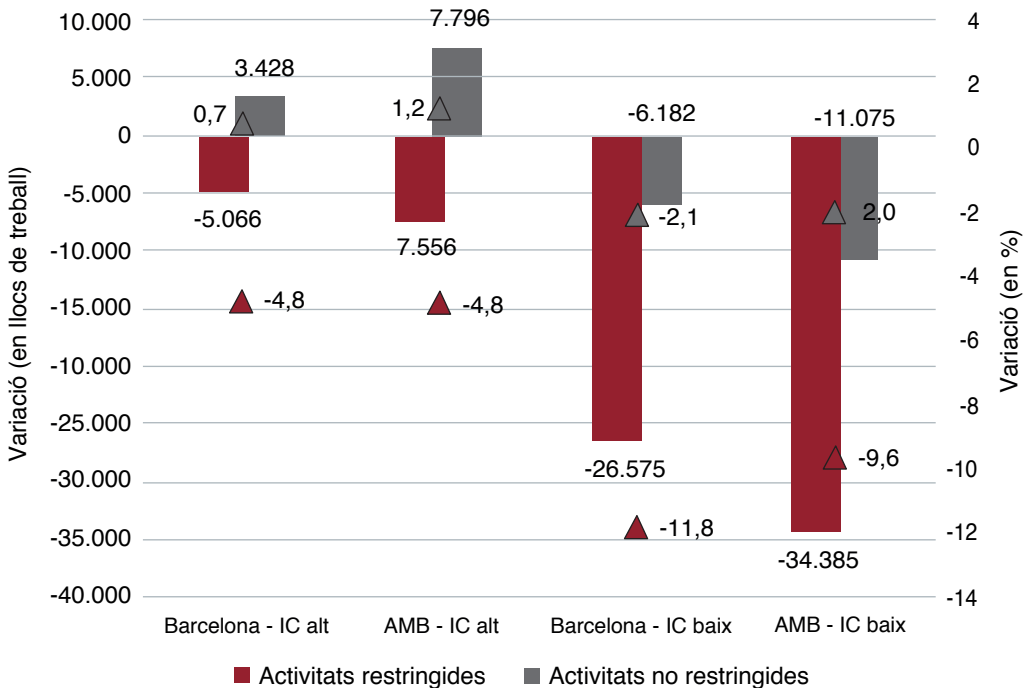
Font: IERMB, a partir del Ministerio de Empleo y Seguridad Social i Eurostat (2009).

⁴El canvi de la CNAE-93 a la CNAE-09 en les estadístiques d'activitat econòmica, realitzat l'any 2009, provoca un trencament en la classificació de sectors per intensitat de coneixement respecte de les dades d'anys anteriors. Per aquest motiu no es mostren dades d'anys anteriors.

la crisi provocada per la covid-19 l'evolució de l'ocupació en activitats no intensives en coneixement és molt pitjor. El coneixement, per tant, protegeix l'ocupació dels efectes adversos de les crisis.

Aquest més bon comportament de l'ocupació intensiva en coneixement pot estar associat, d'una banda, a la major capacitat de les ocupacions d'alta intensitat de coneixement per adaptar-se a noves formes de treballar, com és el cas del teletreball, que hauria permès mantenir llocs de treball que altrament haguessin desaparegut.

Adicionalment, cal destacar dues activitats intensives en coneixement, la indústria farmacèutica i la indústria química, que en el context de l'emergència sanitària actual han augmentat l'ocupació en els municipis de l'AMB: 209 llocs de treball (1,5% interanual) i 157 llocs de treball (1,3%), respectivament. En el municipi de Barcelona aquestes dues activitats (manufactureres) han disminuït l'ocupació, si bé cal tenir present que representen un pes menor en l'ocupació total en comparació amb la resta de municipis de l'AMB.

Gràfic 6. Variació en l'ocupació en sectors afectats per les restriccions i segons la intensitat de coneixement, Barcelona i l'AMB, 2019-2020.

Font: IERMB. a partir del Ministerio de Empleo y Seguridad Social i Eurostat (2009).

D'altra banda, les restriccions de l'activitat econòmica per frenar els contagis de la covid-19 han tingut una menor afectació en les activitats intensives en coneixement (-4,8% a Barcelona i l'AMB) en comparació amb les no intensives en coneixement (-11,8% a Barcelona i -9,6% a l'AMB), atès que les primeres sovint no requereixen un contacte directe entre persones per a la seva realització (**Gràfic 6**).

Les activitats restringides amb intensitat de coneixement alta han reduït l'ocupació en 5.066 llocs de treball a Barcelona i en 7.556 a l'AMB, mentre que les activitats no restringides (amb intensitat de coneixement alta) han augmentat l'ocupació en tots dos àmbits. En canvi, les activitats no intensives en coneixement han perdut ocupació a Barcelona i l'AMB tant si es tracta d'activitats restringides (-26.575 llocs de treball a Barcelona i -34.385 a l'AMB) com si no (-6.182 llocs de treball a Barcelona i -11.075 a l'AMB).

Així, la caiguda de l'ocupació no intensiva en coneixement pot haver estat intensificada per les restriccions imposades per tal de reduir els contagis de la covid-19, ja que entre les activitats que requereixen un major contacte entre persones (comerç, hotels, bars i restaurants, activitats artístiques i esportives, etc.) les activitats no intensives en coneixement tenen un pes elevat i són les que més han reduït l'ocupació durant el 2020. Addicionalment, les activitats que requereixen interaccions socials solen ser activitats en què les fórmules de treball no presencial no són aplicables.

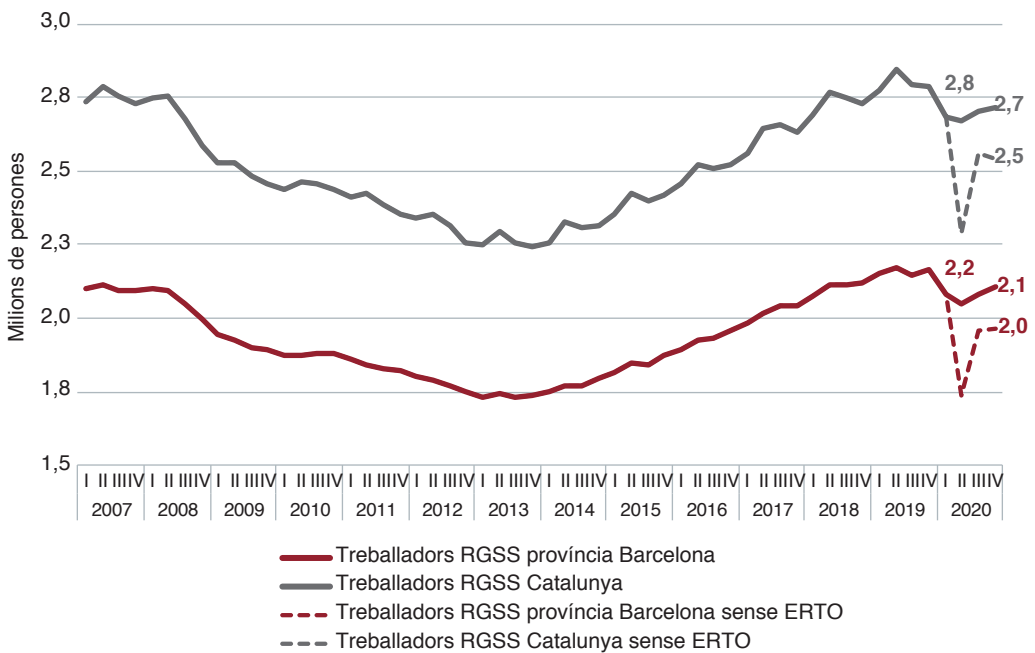
Resposta a l'impacte en l'ocupació: els ERTO

Com a resposta a l'impacte de la crisi de la covid-19, moltes empreses han optat per acollir-se als ERTO, una de les mesures adoptades pel govern central en matèria de suspensió temporal de contractes i reducció temporal de la jornada. Mitjançant el Real Decreto-Ley 8/2020, de 17 de març, es modifiquen les condicions dels ERTO i es permet que les pèrdues derivades de la covid-19 es considerin de força major i que, per tant, moltes empreses i treballadors/es es puguin acollir a aquesta mesura. Aquesta figura permet que les empreses mantinguin en plantilla els treballadors/es sense haver d'eliminar aquests llocs de treball durant un temps excepcional de caiguda de l'activitat empresarial. Els treballadors/es inclosos en els ERTO perceben una prestació d'atur mentre dura l'expedient i mantenen la vinculació amb l'empresa, ja que continuen afiliats a la Seguretat Social. És important destacar aquests fets perquè els treballadors/es afectats per un ERTO operativament no estan treballant, però oficialment tampoc no estan registrats com a aturats, de manera que les xifres oficials d'atur no reflecteixen completament la situació real d'atur.⁵

⁵En el Real Decreto-Ley 8/2020, de 17 de març, no tan sols es contempla la modificació dels ERTO de manera que la covid-19 també es consideri força major, sinó que també es crea, en el cas dels treballadors autònoms, una prestació extraordinària per cessament d'activitat que cobreix la finalització de l'activitat provocada per una situació en tot cas involuntària (vegeu també el Real Decreto-Ley 15/2020, de 21 d'abril, que introdueix altres mesures complementàries). Per a una quantificació de l'impacte de la crisi de la covid-19 en termes d'ERTO i de beneficiaris de prestació extraordinària per cessament d'activitat, fins al juny de 2020, vegeu Trullén et al. 2020.

El nombre de treballadors/es afectats per un ERTO va arribar al seu màxim durant la primera onada del virus, el mes d'abril de 2020, quan es va arribar a les 532.800 persones afectades a la província de Barcelona i a les 678.684 persones a Catalunya.⁶ Progressivament, el nombre de treballadors/es afectats ha disminuït (si bé durant el darrer tram de l'any s'observa un petit increment, arran de les restriccions de la segona onada), fins a arribar el desembre als 137.014 afectats a Barcelona i als 172.735 a Catalunya. Això significa una reducció dels treballadors/es afectats per un ERTO, entre abril i desembre, del 74,3% per a Barcelona i del 74,5% per a Catalunya.

A Catalunya, la caiguda dels afiliats/des del règim general entre el 2019 i el 2020 ha estat de 73.069 persones (-2,6%). Cal tenir en compte que si les persones afectades pels ERTO es consideressin aturats/des, aleshores la caiguda de l'ocupació hauria estat molt més gran, concretament de 245.804 persones, és a dir, del -8,8% respecte del 2019 (**Gràfic 7**). En el cas de la província de Barcelona, la caiguda és relativament superior, tant si es tenen en compte els ERTO (-2,7%, 58.966 persones) com si no (-9,1%, 195.980 persones).

Gràfic 7. Comparació dels afiliats al règim general de la Seguretat Social (RGSS) a Catalunya i a la província de Barcelona amb ERTO i sense ERTO, 2007-2020.

Font: Ministerio de Inclusión, Seguridad Social y Migraciones.

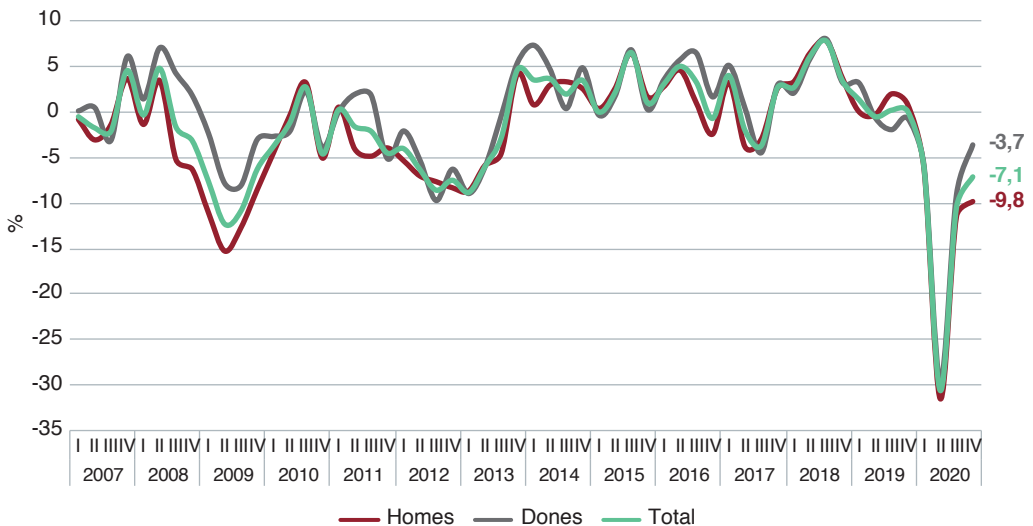
⁶La màxima desagregació territorial de les dades d'ERTO publicades és a nivell provincial.

Per tant, les mesures de protecció que s'han implementat per fer front a les restriccions d'activitat han reduït l'impacte de la crisi en el mercat de treball d'una manera molt diferent a la de l'anterior crisi. En aquella ocasió, en un context de reducció de la despesa pública, no es va optar per mesures com els ERTO sinó tot el contrari i, en conseqüència, la disminució de la demanda de l'activitat es va traduir en una reducció de l'ocupació.

Impacte en la intensitat de treball per sexe

Una de les diferències d'aquesta crisi respecte de l'anterior és l'impacte en termes de sexe. La crisi de la covid-19 no tan sols ha provocat una forta caiguda de l'ocupació sinó també de la intensitat del treball.⁷ Aquest fet és rellevant, ja que la intensitat del treball no inclou els treballadors/es afectats per ERTO, ja que, a diferència del registre d'afiliats a la Seguretat Social, s'hi comptabilitzen únicament les hores efectives de treball.

La caiguda de les hores efectives ha estat especialment intensa durant el segon trimestre de 2020 (al voltant del -30% interanual), més del doble que durant la pitjor etapa de la crisi anterior (-12,3% interanual el segon trimestre de 2009). Un cop passada la primera onada de la covid-19, la caiguda de les hores de treball es modera i se situa en el -7,1%, si bé amb grans diferències entre sexes. La caiguda de les hores efectives ha estat superior en els homes (-9,8%) en comparació amb les dones (-3,7%) (**Gràfic 8**). No obstant això, les

Gràfic 8. Variació en % de les hores efectives dedicades al treball principal durant la setmana de referència, província de Barcelona, 2007-2020.

Font: IERMB, a partir de les microdades de l'EPA, INE.

⁷Mesurat amb les hores efectives dedicades al treball principal durant la setmana de referència, indicador recollit a l'EPA i, per tant, només disponible a escala provincial i autonòmica.

hores efectives treballades pels homes superen les de les dones, aproximadament, en un 17%.⁸

És important destacar que aquesta crisi no té un component clar per sexe, mentre que, en comparació, durant l'anterior crisi les diferències entre sexes eren més marcades. La crisi del 2008 va afectar sobretot el sector de la construcció i la indústria, que es caracteritzen per una major presència masculina. En canvi, la crisi del 2020 afecta de manera negativa especialment els serveis a les persones, hostaleria i turisme, caracteritzats per una elevada presència femenina, però també ha afectat de manera positiva sectors relacionats amb les activitats sanitàries, que també tenen una elevada presència femenina.⁹

Impacte específic en col·lectius determinats

En l'anàlisi del mercat de treball no tan sols és rellevant conèixer aspectes quantitius, com el nombre de persones que estan treballant o no, sinó que també és important considerar aspectes qualitius, com el tipus de contracte i la durada de la jornada laboral. Aquests aspectes es relacionen amb la qualitat de l'ocupació i incideixen en l'accés a la protecció social i al risc de perdre la feina; per tant, es relacionen amb la inclusió i la vulnerabilitat social (OECD, 2020).

Per al seguiment de l'ocupació incorporant-hi aquest aspecte qualitatiu es distingeix entre la població ocupada estàndard (treballadors/es assalariats indefinits i no assalariats a jornada completa) i la població ocupada no estàndard (treballadors/es autònoms, treballadors/es amb contractes temporals i treballadors/es a temps parcial).

De mitjana, l'any 2018, entre els països de la UE-27 i el Regne Unit, els treballadors/es amb ocupació no estàndard representen al voltant del 40% de l'ocupació total (Eurofound 2020). Aquest percentatge pot variar molt entre països: un 30% o menys en molts estats membres de l'Europa de l'Est, un 30%-40% a la gran majoria de països de l'Europa occidental, i superior al 45% en països mediterranis com Espanya, Grècia o Itàlia.¹⁰ Per tant, la població ocupada no estàndard és un grup important que cal analitzar tant des del punt de la seva composició (sexe, edat i sectors d'activitat) com per veure si la crisi hi ha impactat de manera diferent.

En el cas de la província de Barcelona la població ocupada no estàndard el quart trimestre de 2020 assoleix les 969.007 persones, xifra que representa el 39,2% de la població

⁸Les hores efectives treballades pels homes l'any 2020 són 41,5 milions d'hores, mentre que en el cas de les dones són 35,4 milions d'hores (EPA).

⁹La mateixa situació s'ha descrit en el conjunt de la UE (Eurofound 2021).

¹⁰Els Països Baixos són un cas atípic ja que només al voltant d'un de cada tres treballadors/es tenia una relació laboral estàndard (a conseqüència de la forta presència de contractes a temps parcial).

ocupada total (**Taula 3**). Respecte del quart trimestre de 2019, l'ocupació no estàndard ha disminuït en 56.105 persones, que, en termes relatius, representen una disminució del 5,5%, però alhora representen el 58% de la destrucció d'ocupació de la província de Barcelona. En comparació, la població ocupada estàndard, formada per 1.503.293 persones (60,8% del total), ha tingut un comportament menys negatiu, ja que només ha disminuït en -41.307 persones (-2,7%), que representen el 42% de la destrucció d'ocupació. Tot això posa de manifest un dels greus problemes del mercat de treball, l'elevat pes de l'ocupació de baixa qualitat, que en moments de crisi accentua la menor protecció dels treballadors/es, fet que ja es produïa abans de la crisi.

Pel que fa a l'evolució per tipus de contracte i durada de la jornada de la població ocupada, entre el quart trimestre de 2019 i el quart trimestre de 2020, més de la meitat de la destrucció d'ocupació s'ha concentrat en aquells treballadors/es amb la situació relativament més precària, com són els treballadors/es amb contractes temporals, ja sigui a jornada completa (-33.078, -10,7%) o bé a jornada parcial (-20.086, -13,3%), i en menor mesura els treballadors/es assalariats *indefinitos* i altres no assalariats, a jornada parcial (-18.776, -9,2%).

En canvi, els autònoms són els únics que han augmentat l'ocupació, tant a jornada completa (7.856, 2,3%) com a jornada parcial (7.979, 32%), fet que, atès l'impacte de la crisi, pot ser a causa d'un transvasament de treballadors/es prèviament en alta en algun altre règim. De fet, l'increment d'aquest grup s'explica per l'augment de l'ocupació en els sectors d'*intermediació financera, assegurances, activitats immobiliàries, serveis professionals, científics, administratius* i la *construcció*, que, tot i la crisi de la covid-19, han augmentat la seva ocupació.

Taula 3. Població ocupada no estàndard i ocupada estàndard, província de Barcelona, 4T 2019 - 4T 2020

		4T 2019	4T 2020	En % del total	Variació ocupats	Variació ocupats, %
Jornada completa	Autònoms	335.140	342.996	13,9	7.856	2,3
	Temporals	309.611	276.533	11,2	-33.078	-10,7
Jornada parcial	Assalariats indefinits i altres no assalariats	204.987	186.211	7,5	-18.776	-9,2
	Autònoms	24.905	32.884	1,3	7.979	32,0
	Temporals	150.469	130.384	5,3	-20.086	-13,3
Total no estàndard		1.025.112	969.007	39,2	-56.105	-5,5
Total estàndard*		1.544.599	1.503.293	60,8	-41.307	-2,7
Total		2.569.712	2.472.300	100,0	-97.412	-3,8

(*) Inclou els assalariats indefinits i no assalariats a jornada completa.

Font: IERMB, a partir de les microdades de l'EPA, INE.

Població ocupada per sexe

La població ocupada estàndard masculina ha experimentat el quart trimestre de 2020 una caiguda del 3,6% interanual (-30.235 persones), més del doble en comparació amb les dones (-1,6%, -11.072 persones). En canvi, per a la població no estàndard és a l'inrevés, si bé la diferència entre homes i dones és mínima: les dones han experimentat una caiguda del 5,7% interanual (-29.988 persones), mentre que els homes ho han fet un 5,2% (-26.117). És important destacar que, si bé en termes generals les dones han experimentat una menor caiguda de l'ocupació en comparació amb els homes (-3,4% enfront d'un -4,2%), cal tenir present que la major part de la destrucció d'ocupació femenina es concentra en la població ocupada no estàndard (73% del total), mentre que la major part de la destrucció d'ocupació masculina és ocupació estàndard (54%) (**Taula 4**).

Població ocupada per edat

El perfil per edat de la població ocupada estàndard i la no estàndard és molt similar, ja que els pesos dels grups d'edat són semblants. L'única excepció són els més joves (16-24 anys), en què el pes dels ocupats/des no estàndard (3,9%) és més del doble dels ocupats/des estàndard (1,4%). A més, aquest grup d'edat és el que ha experimentat una major caiguda de l'ocupació no estàndard (-24,9% interanual), seguit pel grup de 25 a 44 anys, però amb una menor disminució (-8,2%). Només el grup amb el tram d'edat més gran (45 anys o més) ha experimentat un petit increment de l'ocupació (de nou aquest augment s'explica per l'increment dels autònoms, que es concentren en aquest grup d'edat).¹¹ En comparació, per a l'ocupació estàndard el tram d'edat central (25-44 anys) ha experimentat una major caiguda de l'ocupació. D'altra banda, tant els grups d'edat jove com els d'edat més gran han experimentat una lleugera disminució de l'ocupació (**Taula 5**).

És important destacar que, si bé la caiguda de l'ocupació en termes relatius s'ha concentrat en el grup de 16-24 anys (en què pràcticament la totalitat de la destrucció d'ocupació s'ha produït entre els ocupats/des no estàndard), és un grup d'edat poc nombrós (al voltant del 5% dels ocupats/des). En comparació, el tram d'edat central (25-44 anys), amb una disminució important de l'ocupació, i el tram d'edat més gran (més de 45 anys), amb un lleuger augment de l'ocupació, representen la majoria dels ocupats/des.

Població ocupada per sector d'activitat

Tot i que la població ocupada no estàndard representa, com ja s'ha indicat, un 39% de la població ocupada total, cal tenir en compte que en algunes activitats presenta un valor

¹¹Per explicar aquest increment del nombre d'autònoms seria interessant fer un estudi sobre les transicions en el mercat de treball (és a dir, els diferents canvis en la vida laboral dels treballadors/es) a partir de la Muestra Continua de Vidas Laborales (MCVL).

Taula 4. Població ocupada estàndard i no estàndard per sexe, província de Barcelona, 4T 2019 - 4T 2020

		4T 2019	4T 2020	En % sobre el total	Variació ocupats	Variació ocupats en %
Estàndard*	Home	843.152	812.917	32,9	-30.235	-3,6
	Dona	701.447	690.375	27,9	-11.072	-1,6
	Total	1.544.599	1.503.293	60,8	-41.307	-2,7
No estàndard	Home	502.589	476.472	19,3	-26.117	-5,2
	Dona	522.523	492.535	19,9	-29.988	-5,7
	Total	1.025.112	969.007	39,2	-56.105	-5,5
Total	Home	1.345.742	1.289.389	52,2	-56.352	-4,2
	Dona	1.223.970	1.182.910	47,8	-41.060	-3,4
	Total	2.569.712	2.472.300	100,0	-97.412	-3,8

(*) Inclou els assalariats indefinits i no assalariats a jornada completa.

Font: IERMB, a partir de les microdades de l'EPA, INE.

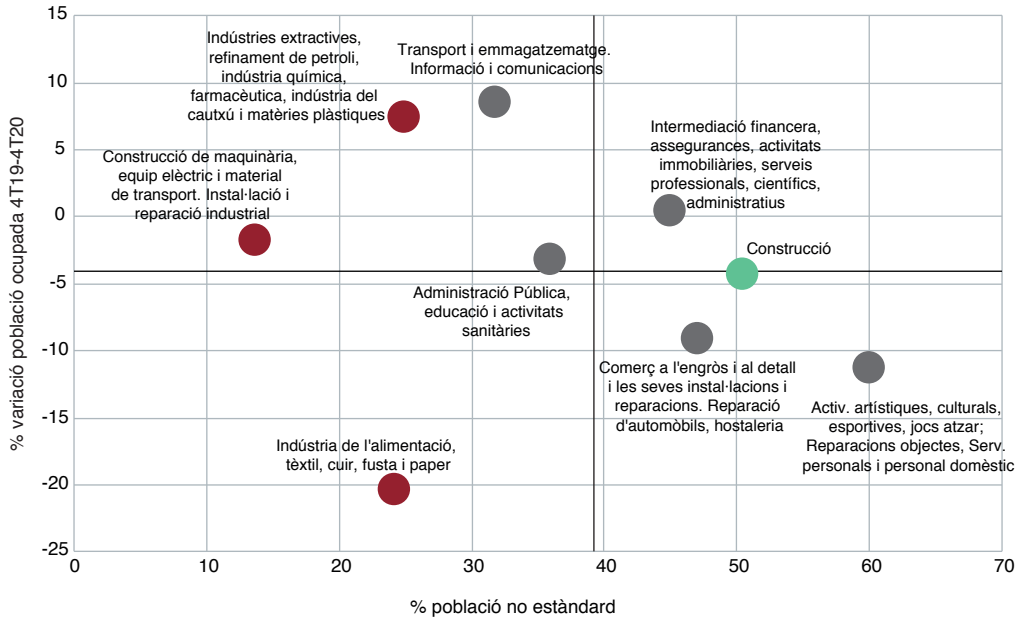
Taula 5. Població ocupada estàndard i ocupada no estàndard per edat, província de Barcelona, 4T 2019 - 4T 2020

		4T 2019	4T 2020	En % sobre el total	Variació ocupats	Variació ocupats en %
Estàndard*	16-24	34.807	34.223	1,4	-583	-1,7
	25-44	767.545	734.926	29,7	-32.619	-4,2
	45 o més	742.248	734.144	29,7	-8.104	-1,1
	Total	1.544.599	1.503.293	60,8	-41.307	-2,7
No estàndard	16-24	128.291	96.346	3,9	-31.945	-24,9
	25-44	490.098	450.026	18,2	-40.072	-8,2
	45 o més	406.723	422.635	17,1	15.912	-3,9
	Total	1.025.112	969.007	39,2	-56.105	-5,5
Total	16-24 anys	163.097	130.569	5,3	-32.528	-19,9
	25-44 anys	1.257.644	1.184.952	47,9	-72.692	-5,8
	45 o més anys	1.148.971	1.156.779	46,8	7.808	0,7
	Total	2.569.712	2.472.300	100,0	-97.412	-3,8

(*) Inclou els assalariats indefinits i no assalariats a jornada completa.

Font: IERMB, a partir de les microdades de l'EPA, INE.

més elevat. Concretament, les *activitats artístiques, culturals, esportives, jocs d'atzar; reparacions d'objectes, serveis personals i personal domèstic* (60%), i la *construcció* (50%) presenten els percentatges més elevats de població ocupada no estàndard sobre el total d'ocupats/des, amb un pes que arriba a superar el 50% (**Gràfic 9**).

Gràfic 9. Població ocupada no estàndard per sector d'activitat, en percentatge sobre el total de treballadors/es i % variació de la població ocupada, província de Barcelona, 4T 2020.

Nota: Els eixos horitzontal i vertical tallen en el valor mitjà de la província de Barcelona pel que fa a la variació de la població ocupada i el % de població no estàndard.

Font: IERMB, a partir de les microdades de l'EPA, INE.

En la resta d'activitats de serveis (*comerç a l'engròs i al detall; intermediació financera, assegurances, i altres activitats; i Administració Pública, educació i activitats sanitàries, i transport i emmagatzematge*), el pes de l'ocupació no estàndard se situa entre el 30% i el 50% de la població ocupada no estàndard. Els tres subsectors de la indústria manufacturera presenten els valors més baixos del pes de la població ocupada no estàndard sobre el total (entre el 14% i el 25%). Aquestes diferències entre sectors en el pes de la població ocupada no estàndard s'expliquen perquè les feines complexes (com les relacionades amb la indústria o amb determinats serveis d'intensitat de coneixement alt), des del punt de vista interpersonal o tecnològic, són menys susceptibles de ser realitzades per treballadors/es temporals i, per tant, és més probable que els treballadors/es especialitzats d'aquestes empreses tinguin contractes més estables (ILO, 2016).

D'altra banda, l'evolució de l'ocupació en aquests sectors l'any 2020 mostra una relació negativa entre la proporció de població ocupada no estàndard i la creació o destrucció de llocs de treball. Així doncs, els sectors amb una proporció d'ocupació no estàndard superior a la mitjana (*activitats artístiques, culturals; comerç a l'engròs i al detall*) presenten una major destrucció d'ocupació entre el quart trimestre de 2019 i el de 2020. En canvi, els sectors que concentren una proporció d'ocupació no estàndard inferior a la mitjana (*indús-*

tria química, farmacèutica, transport i emmagatzematge) són els que tenen una major creació d'ocupació.

Cal destacar que només el sector *d'indústria de l'alimentació i el tèxtil*, tot i presentar una baixa proporció d'ocupació no estàndard, ha experimentat una forta disminució de l'ocupació. Aquest fet s'explica pel fet que són uns sectors en què la major part de la producció es destina al comerç i a la restauració i hostaleria, uns sectors que, com ja s'ha comentat, han estat fortament afectats per les restriccions.

En resum, l'ocupació no estàndard és un grup important, en cap cas marginal, de la població ocupada (39% de l'ocupació total), en el qual l'impacte diferencial de la crisi és més gran que per a la població ocupada estàndard. En termes generals, l'ocupació no estàndard té un comportament més negatiu i concentra la major part de la destrucció d'ocupació (58%). Per sexes, la major part de la destrucció d'ocupació femenina es concentra en la població ocupada no estàndard (73% del total), i per als més joves (16-24 anys) pràcticament la totalitat de la destrucció d'ocupació (98%) s'ha produït entre els ocupats/des no estàndard. Finalment, els sectors amb una proporció d'ocupació no estàndard superior a la mitjana (*activitats artístiques, culturals, [...]; comerç a l'engròs i al detall, [...]*) presenten una major destrucció d'ocupació.

Polítiques

Quan ha transcorregut un any des de l'eclosió de la crisi del coronavirus, la Unió Europea i els Estats membres estan definint la transició des de les mesures d'emergència per combatre les seves conseqüències més urgents a un nou marc estratègic per promoure una recuperació "dinàmica, generadora d'ocupació i inclusiva" (Comisión Europea 2021, *Considerando* 6), tot facilitant les transicions ecològica i digital en el mercat laboral europeu. Un cop superada l'etapa d'emergència, ens endinsem, doncs, en una nova fase que planteja objectius adreçats a la correcció dels desequilibris mitjançant nous instruments financers. Cal que els diferents nivells de govern dins la Unió Europea adoptin la nova estratègia. I aquest serà el nou marc de referència per a l'estratègia metropolitana de Barcelona.

Destacarem dos documents fonamentals per al disseny de la nova estratègia metropolitana que s'han aprovat el febrer i el març de 2021: el Reglament que estableix el Mecanisme de Recuperació i Resiliència (Mecanisme), i la Recomanació de la Comissió sobre un Recolzament Actiu i Eficax per a l'Ocupació després de la crisi de la covid-19 (EASE, *Effective Active Support to Employment*). Tots dos seran fonamentals per definir a escala de metròpoli els grans objectius, indicadors i mesures metropolitans dels propers anys.

Del Mecanisme, en destacarem els recursos de l'Instrument de Recuperació de la UE (element central del *NextGenerationEU*), que inclouen ajuts financers no reemborsables de

fins a 312.500 milions d'euros i préstecs als Estats membres de fins a 360.000 milions d'euros. Les mesures es refereixen a àmbits polítics d'importància europea estructurats en sis pilars:

1. Transició ecològica
2. Transformació digital
3. Creixement intel·ligent, sostenible i integrador
4. Cohesió social i territorial
5. Salut i resiliència econòmica, social i institucional
6. Polítiques per a la pròxima generació, la infància i la joventut

De les mesures EASE de Recolzament Actiu i Eficaz per a l'Ocupació, en destacarem els incentius a la contractació i el conjunt de polítiques actives d'ocupació.

D'altra banda, el Reglament que crea el Mecanisme de Recuperació i Resiliència estableix que els Estats membres han d'incloure les mesures EASE dins dels seus Plans de Recuperació i Resiliència que han de presentar a la Comissió si volen obtenir finançament a càrrec de l'esmentat Mecanisme.

En definitiva, som davant d'un nou escenari al qual caldrà adaptar el conjunt de polítiques públiques els propers anys.

Referències

- AMB-IERMB (2021). *Flaix econòmic 4t trimestre*. Observatori Econòmic Metropolità, AMB.
- COMISIÓ EUROPEA (2021). "Recomendación de la Comisión de 4 de marzo de 2021 sobre un apoyo activo eficaz para el empleo tras la crisis de la COVID-19 (EASE)". *Diario Oficial de la Unión Europea*, 8.3.2021.
- EUROFOUND (2020). "Labour market change: Trends and policy approaches towards flexibilisation", Challenges and prospects in the EU series. Luxemburg: Publications Office of the European Union.
- EUROFOUND (2021). COVID-19: "Implications for employment and working life", COVID-19 series. Luxemburg: Publications Office of the European Union..
- EUROSTAT (2009). "High-tech industry and knowledge-intensive services (htec)". Retrieved from http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/EN/htec_esms.htm
- HERNÁNDEZ DE COS, P. (2020). "Los principales retos de la economía española tras el Covid-19. Comparencia en la Comisión para la Reconstrucción Social y Económica de España tras el Co-

vid-19" / Congreso de los Diputados, 23 de Junio de 2020. Banco de España, *Documentos Ocasionales*, núm. 2024.

ILO (2016). *Non-standard employment around the world: Understanding challenges, shaping prospects*. Ginebra: International Labour Office..

JEFATURA DEL ESTADO (2020). *Real Decreto-Ley 8/2020, de 17 de marzo, de medidas urgentes extraordinarias para hacer frente al impacto económico y social del COVID-19*.

JEFATURA DEL ESTADO (2020). *Real Decreto-Ley 15/2020, de 21 de abril, de medidas urgentes complementarias para apoyar la economía y el empleo*.

OECD (2020). *OECD Economic Outlook*, Volume 2020, Issue 1: Preliminary version, núm. 107. París: OECD Publishing, <https://doi.org/10.1787/Od1d1e2e-en>

PRADES ILLANES, E.; TELLO CASAS, P. (2021). "Heterogeneidad en el impacto económico del COVID-19 entre regiones y países del euro". Banco de España, *Boletín económico, Artículos Analíticos*.

TRULLÉN, J.; GALLETTO, V.; FIGOLS, M.; AGUILERA, S. (2020). "Impacte de la crisi de la covid-19 en el mercat de treball metropolità de Barcelona". *IERMB Working Paper in Economics*, núm. 20.02, November 2020.

UNIÓN EUROPEA (2021). *Mecanismo de Recuperación y Resiliencia*. Reglamento (UE) 2021/241 del Parlamento Europeo y del Consejo de la Unión Europea de 12 de febrero de 2021.

4. Els efectes de la pandèmia en el mercat de l'habitatge de lloguer a la metròpoli

Jordi Bosch i Carles Donat

Introducció

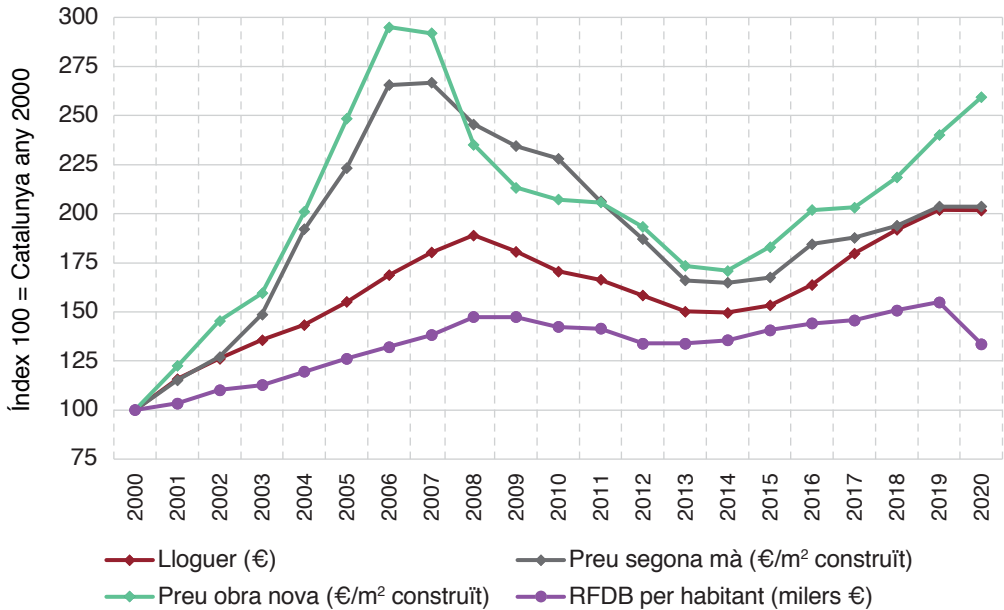
L'esclat de la pandèmia de la covid-19 a principis de 2020 ha tingut un impacte sobtat sense precedents en la nostra vida econòmica, social i cultural. El 31 de gener de 2020 es va confirmar el primer cas a Espanya, l'11 de març l'OMS va declarar la pandèmia a nivell mundial, el 13 del mateix mes el govern central va declarar l'estat d'alarma davant l'espiral de contagis i de persones mortes, i des d'aleshores s'han implementat diferents mesures, des del confinament domiciliari fins a restriccions d'activitats i de mobilitat, per tal de controlar l'epidèmia, tant a nivell estatal com autonòmic i local. Per tenir una idea del seu impacte econòmic, el PIB espanyol i el català es van esfondrar durant el 2020 un 11%, la major caiguda des de la Guerra Civil. En aquest context, el propòsit d'aquest article és examinar la seva incidència en el mercat de lloguer a la metròpoli de Barcelona.

Després d'aquest primer apartat introductori, el següent analitza en un sentit longitudinal l'evolució del lloguer en aquest territori durant les dues darreres dècades a fi d'identificar les tendències que seguia aquest mercat abans de la pandèmia des de dos eixos: l'evolució dels preus i de les condicions d'assequibilitat de la demanda, i el pes del lloguer com a forma de tinença de l'habitatge principal. El tercer apartat se centra en l'abast de la política d'habitatge per atendre necessitats de les llars llogateres, tant des d'un enfocament estructural com des de les mesures d'urgència adoptades durant el 2020 en relació amb la crisi sanitària. El quart estudia en detall quin ha estat el resultat de la confluència de tots els factors abans esmentats, és a dir, de la tendència que ja seguia el segment del lloguer, de les mesures adoptades en matèria d'habitatge, i sobretot de l'impacte de la covid-19, en el comportament dels preus i en el nombre de nous contractes de lloguer formalitzats durant el 2020.

Una mirada longitudinal al segment del lloguer durant el període 2000-2020

El problema estructural de l'accessibilitat a l'habitatge

L'evolució dels preus de l'habitatge des de l'any 2000 fins al 2020 es pot dividir en tres fases diferenciades: el període alcista dels anys 2000-2007, la fase de recessió dels anys

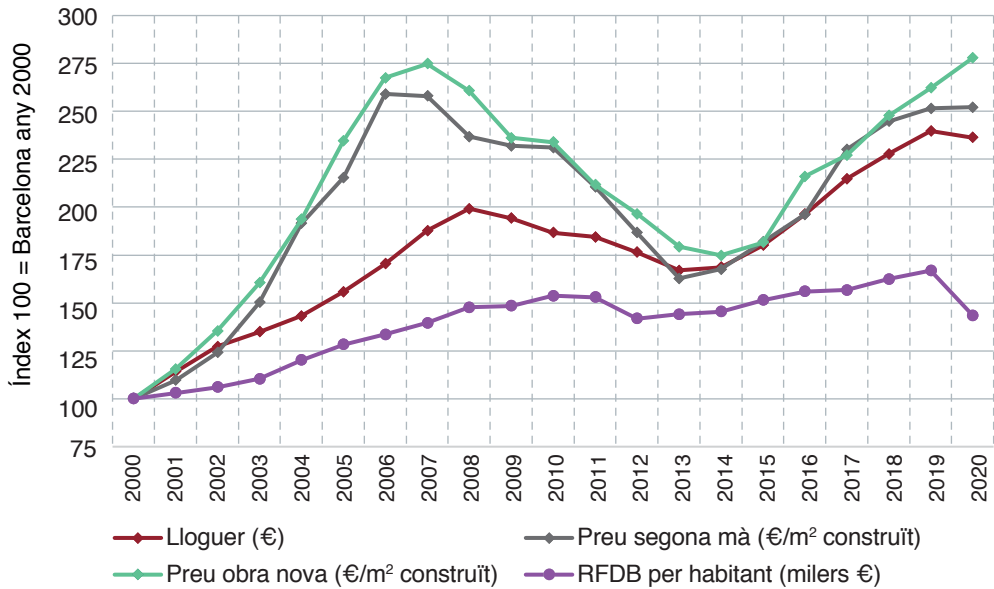

Figura 1. Evolució de la Renda familiar disponible bruta per habitant i dels preus mitjans de l'habitatge. 2000-2020. Catalunya (2000 = 100).

2008-2013, i la posterior recuperació iniciada el 2014 (**Figures 1 i 2**). Cadascuna d'aquestes etapes té uns aspectes característics propis de la dimensió econòmica de l'exclusió residencial.

El període alcista va començar en la segona meitat dels anys noranta i va estar marcat per un fort increment dels preus residencials, amb més intensitat en el segment de la compravenda que en el del lloguer, i per un elevat ritme de construcció de nous habitatges i d'operacions de compravenda. Durant aquests anys, la renda familiar va créixer a un ritme molt inferior al del preu de l'habitatge. Ara bé, aquest distanciament entre ingressos i preus va quedar esmorteït per l'enorme liquiditat dels mercats financers i per les condicions de finançament, la qual cosa va generar un augment significatiu del deute hipotecari de les llars, especialment preocupant entre les que van accedir a la propietat al final del cicle.

La bombolla que es va formar en aquesta primera fase era insostenible i va esclatar cap a finals de 2007 i inicis de 2008. Aleshores, el cicle econòmic es va invertir, l'economia catalana va entrar en recessió i l'atur va començar a créixer amb força. Davant l'acumulació d'habitatges en oferta per la retracció de la demanda i la restricció creditícia del sector financer (*credit crunch*), el sector residencial va frenar bruscament l'inici de noves promoci-

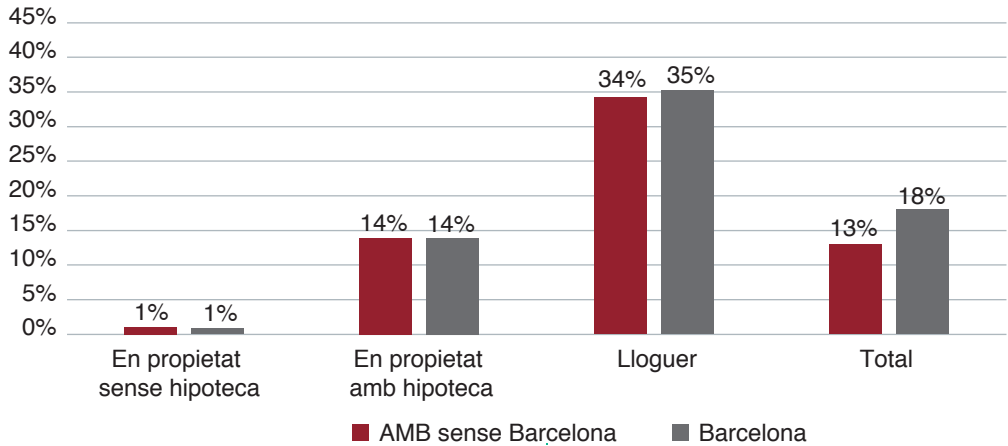

Figura 2. Evolució de la Renda familiar disponible bruta per habitant i dels preus mitjans de l'habitatge. 2000-2020. Barcelona (2000 = 100).

Font: Elaboració pròpia a partir de: a) Renda Familiar Disponible Bruta 2000-2017 de l'Idescat; Estimació RFDB 2018, 2019 i 2020 a partir de: Hermes, Diputació de Barcelona; b) Preu mitjà de lloguer: Secretaria d'Hàbitat i Millora Urbana, a partir de fiances dipositades a l'Incasòl; c) Preu mitjà de compravenda 2000-2013: Secretaria d'Hàbitat i Millora Urbana; d) Preu mitjà de compravenda 2013-2017: Secretaria d'Hàbitat i Millora Urbana, a partir del Col·legi de Registradors.

ons. En aquest nou escenari, el preu de l'habitatge, en particular el de compravenda, va experimentar una forta caiguda, així com els ingressos de les llars, i els problemes de solvència de les llars a l'hora de satisfer els costos del seu habitatge van créixer exponencialment, en molts casos malauradament en forma d'execucions hipotecàries.

A partir de l'any 2013 l'economia catalana va començar a mostrar signes sòlids de recuperació. La reducció de l'atur va afavorir l'augment de la renda familiar, i tot plegat va comportar de nou el creixement del preu de l'habitatge, fins al punt de superar en alguns submercats els valors màxims de la bombolla immobiliària, com, per exemple, a Barcelona en el segment d'obra nova, o en el de lloguer tant en el conjunt de Catalunya com a la ciutat de Barcelona (Figures 1 i 2). I com ja va succeir anteriorment, aquest encariment de l'habitatge no va tenir lloc amb un increment proporcional de la renda de les llars, per la qual cosa les dificultats d'accés i permanència també van determinar aquesta darrera etapa, sobretot entre les llars llogateres. A partir de 2014, la diferència entre ingressos i preus de lloguer va assolir el seu punt màxim, i com que per accedir a un habitatge de lloguer les condicions de finançament no hi intervenen, aquestes diferències es van anar traslladant de manera directa cap a l'esforç que havien de fer aquestes llars en el pagament.

Figura 3. Taxa de sobrecàrrega de les despeses d'habitatge segons règim de tinença. Barcelona i àrea metropolitana sense Barcelona, 2018-2019.

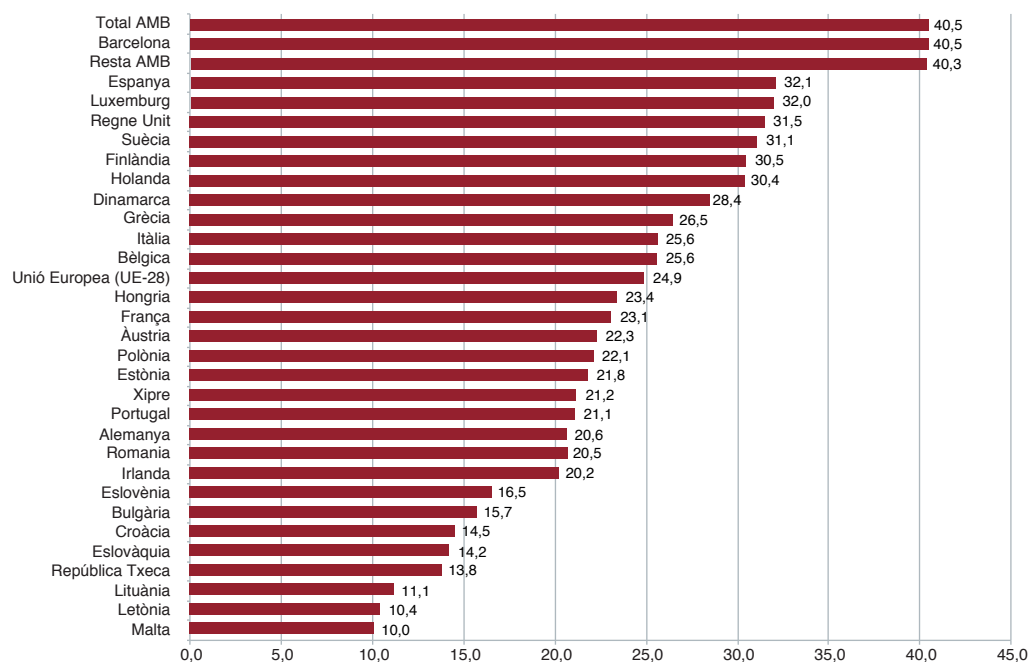
Nota: En el cas de la població que viu en llars que estan pagant una hipoteca, en el total es comptabilitzen les amortitzacions del préstec.

Font: IERMB i Idescat, *Estadístiques Metropolitanes de Condicions de Vida*.

Aquestes majors dificultats de les llars llogateres per satisfer els costos del seu habitatge queden paleses en les diferents taxes de sobrecàrrega de les despeses d'habitatge segons el règim de tinença, és a dir, en el percentatge de llars que han de destinar més del 40% dels seus ingressos a cobrir les despeses residencials. Durant el bienni 2018-2019, tant en el conjunt de Catalunya com a l'àrea metropolitana i a Barcelona ciutat, aquesta taxa va ser molt més elevada en el segment de lloguer que entre les llars propietàries del seu habitatge, amb o sense pagaments pendents (**Figura 3**).

Una altra manera de conèixer l'extraordinari esforç econòmic que han de fer les llars en lloguer a l'àrea metropolitana és mitjançant el percentatge que representen les despeses de l'habitatge en relació amb els ingressos. Actualment la població de l'àrea metropolitana de Barcelona que viu de lloguer, majoritàriament persones en edats joves i adultes, destina de mitjana més del 40% dels seus ingressos al pagament de l'habitatge, una xifra difícilment assumible per aquelles llars situades en els dos quintils inferiors d'ingressos. Per poder valorar correctament aquesta xifra, cal posar-la en comparació amb el conjunt de països europeus. L'any 2019, Espanya era el país comunitari amb el major percentatge del cost del lloguer sobre el total d'ingressos disponibles de la llar, i aquest valor encara era força més elevat a l'àrea metropolitana i a la ciutat de Barcelona, vuit punts per sobre de la mitjana estatal i més de quinze per sobre del valor mitjà de la Unió Europea (**Figura 4**).

Una conseqüència d'aquesta crisi d'assequibilitat entre les llars en lloguer és l'elevat nombre de desnonaments que es produeixen en virtut de la llei d'arrendaments urbans:

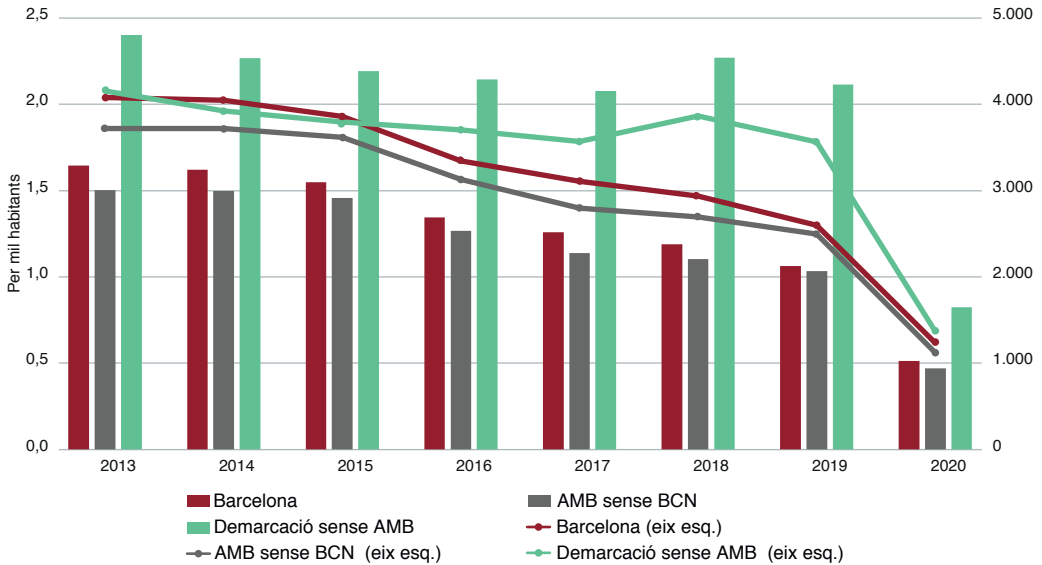

Figura 4. Percentatge del cost del lloguer sobre el total d'ingressos disponibles de la llar. Barcelona, resta àrea metropolitana, total àrea metropolitana i països europeus, 2018-2019.

Font: Barcelona, resta àrea metropolitana i total AMB, IERMB i Idescat, EMCV anys 2018/2019 (Sistema d'Indicadors Metropolitans de Barcelona); Regne Unit segons dades d'EUROSTAT, European Survey on Income and Living Conditions (EU-SILC), 2018; resta de països segons dades d'EUROSTAT, European Survey on Income and Living Conditions (EU-SILC), 2019.

fins a un 80% del total de llars desnonades el 2019 a Barcelona eren llogateres, i més del 65% a la resta de l'àrea metropolitana i de la demarcació. No obstant això, si fem una anàlisi longitudinal del darrer període, entre 2013 i 2019 el nombre de desnonaments va disminuir un 35% a la ciutat de Barcelona, un 31% a la resta de l'àrea metropolitana, i tan sols un 12% a la resta de la demarcació (**Figura 5**). No hi ha dubte que segueixen una tendència positiva, però encara se situen en xifres massa elevades, i més si tenim en compte els esforços realitzats per les administracions i els moviments socials al respecte, així com la legislació d'habitatge aprovada des de 2015 amb l'objectiu de protegir les llars més vulnerables. De ben segur que l'eixamplament del *gap* entre ingressos i cost de l'habitatge de lloguer que s'ha produït des de 2013 ha socavat l'impacte positiu que ha tingut la recuperació de l'economia i, en particular, la creació de nous llocs de treball, en l'evolució dels desnonaments.

Pel que fa a l'avenç en la reducció del volum de desnonaments executats que ha tingut lloc el 2020 (**Figura 5**), cal atribuir-lo a les mesures urgents adoptades en matèria d'habitatge

Figura 5. Desnonaments executats. Barcelona, resta àrea metropolitana i resta demarcació, 2013-2020.

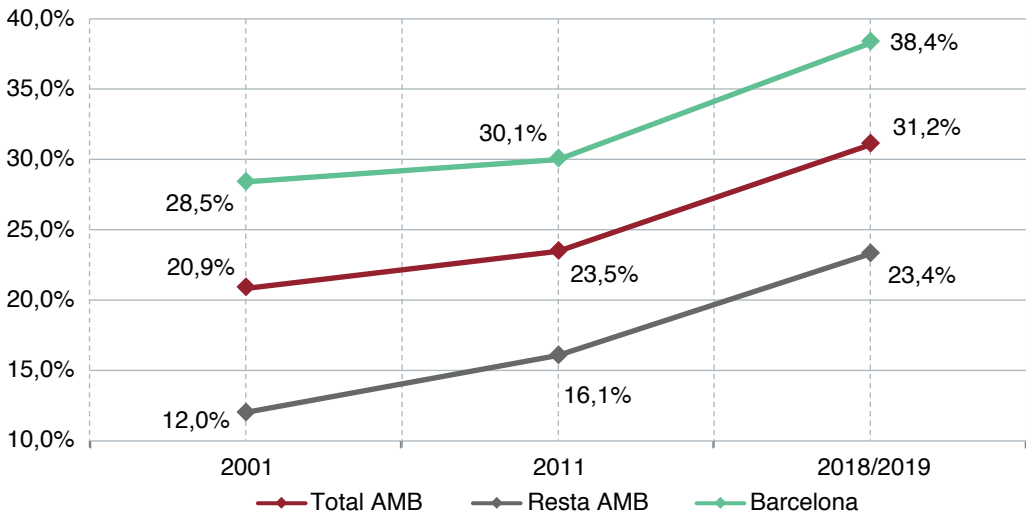
Nota: Les dades de l'AMB es basen en la seu del partit judicial, però hi ha alguns partits judicials amb municipis de l'AMB i de fora de l'AMB.

Font: Elaboració pròpia, a partir de dades del Consejo General del Poder Judicial.

ge per fer front a la covid-19, sobretot a la suspensió dels procediments de desnonament i dels llançaments per a llars vulnerables sense alternativa residencial (vegeu l'apartat 3.3). Sense aquesta protecció, és lògic pensar que s'hagués produït un repunt, atesa la caiguda de la renda familiar bruta disponible a causa de la crisi sanitària i econòmica associada (**Figures 1 i 2**).

L'augment del lloguer com a forma de tinença de l'habitatge principal

Durant la segona meitat del segle xx, les polítiques d'habitatge a Espanya han fomentat la compra en detriment del lloguer fins al punt que la propietat s'ha convertit des de fa dècades en la forma de tinença de l'habitatge principal àmpliament majoritària. Aquesta circumstància és determinant per entendre el nostre sistema residencial, així com els problemes associats al segment del lloguer. Un percentatge important de la demanda de lloguer acostuma a tenir una capacitat econòmica limitada. Convé tenir present que l'opció del lloguer és majoritària entre les persones estrangeres, entre les persones joves (l'any 2018, el 71,5% de les llars encapçalades per joves de 16 a 34 anys vivien de lloguer a l'àrea metropolitana) i, en general, gairebé l'única opció per a aquelles llars que no reuneixen les condicions per accedir a un crèdit hipotecari, ja sigui per manca de solvència o d'estabilitat en els ingressos.

Figura 6. Percentatge de llars que viuen de lloguer. Barcelona, resta àrea metropolitana i total àrea metropolitana, 2001-2018/2019.

Font: Idescat, Cens de població i habitatges 2001, 2011; Idescat i IERMB, Estadístiques metropolitanas sobre condicions de vida, 2018/2019.

No obstant això, des de principis del segle XXI s'observa un increment notable i sostingut del percentatge de llars llogateres (de més de deu punts), tant en el conjunt de Catalunya com a l'àrea metropolitana i a Barcelona ciutat (**Figura 6**). La intensitat d'aquesta dinàmica ens duu a pensar que el lloguer ja no es concep com una forma d'accés temporal, associada a uns determinats grups de població, sinó que s'està consolidant com un règim de tinença (voluntari o obligat) de l'habitatge principal molt més transversal. Segons dades d'Idescat i IERMB, el 47% de les llars encapçalades per una persona de 35 a 44 anys també viu de lloguer (Estadístiques Metropolitanas de Condicions de Vida, 2017/2018).

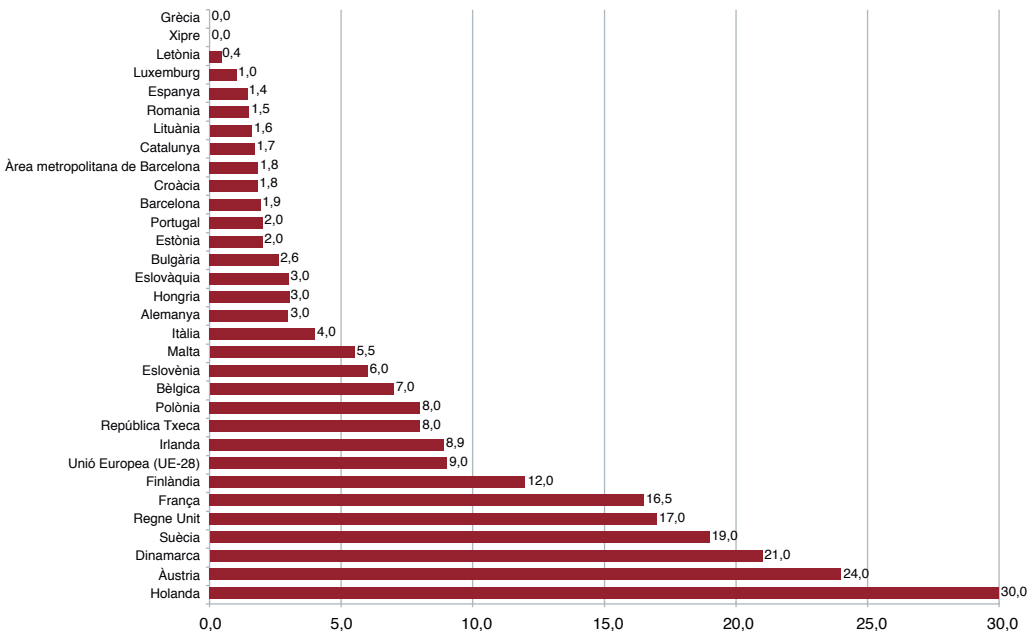
Una conseqüència directa d'aquesta tendència és l'increment de la inseguretat residencial i del creixent paper de l'habitatge com a eix de desigualtat social i generacional. Mentre que per a les generacions més grans de propietaris, l'habitatge ha estat un element de seguretat i estalvi, les noves generacions, amb molta més inclinació pel lloguer, són molt més vulnerables al comportament dels preus. Aquesta circumstància tindrà un impacte directe en el sistema de benestar durant l'envelliment. En cas que es mantinguin les tendències assenyalades, és a dir, l'augment i consolidació del lloguer, d'una banda, i la separació dels ingressos i els preus dels habitatges, de l'altra, les generacions de llogaters arribaran a la jubilació havent d'afrontar uns costos pel pagament de l'habitatge que absorbiran una part considerable de les pensions (Donat, 2020; Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona i Centre d'Estudis Demogràfics, 2019).

Les polítiques d'habitatge adreçades a les llars en lloguer

El context: la necessitat d'un major esforç pressupostari en les polítiques d'habitatge

Un altre element fonamental per entendre les dificultats de les llars per accedir i mantenir el seu habitatge, sobretot entre les que viuen de lloguer, és el limitat abast de les nostres polítiques d'habitatge (Trilla, 2014). Des d'una perspectiva europea comparada, tant el sistema residencial català i espanyol com el subsistema de Barcelona i l'àrea metropolitana, es caracteritzen per un extremadament petit parc de lloguer social, per sota del 2% del total d'habitatges, mentre que a la gran majoria de països europeus aquesta xifra és molt superior, del 9% de mitjana en el conjunt de la Unió Europea (**Figura 7**). Lògicament, aquesta escassetat de lloguer social és un gran condicionant a l'hora de desenvolupar polítiques d'habitatge adreçades a les llars amb menys recursos (Trilla i Bosch, 2018).

Figura 7. Percentatge d'habitatge de lloguer social a Barcelona, àrea metropolitana, Catalunya i Europa, 2019.

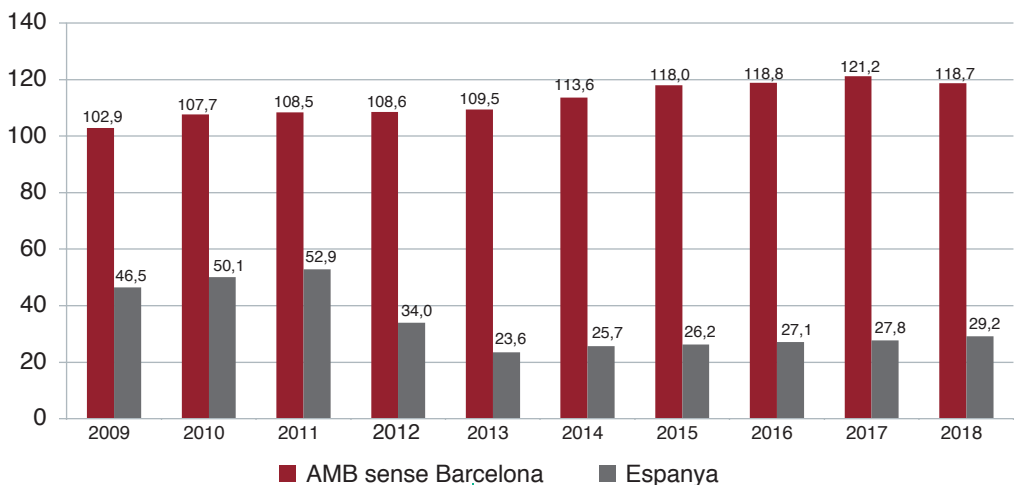
Font: Barcelona, àrea metropolitana i Catalunya segons dades de la Secretaria d'Agenda Urbana i Territori, Espanya, segons dades d'EINSFOESSA; resta de països segons dades de: Pittini, A., Dijol, J., Turnbull, D. i Whelan, M. (2019), *The State of Housing in the UE 2019*. Brussel·les: CECODHAS, Housing Europe; excepte Malta, Hongria, Lituània, Romania, Letònia i Croàcia segons dades de: Pittini, A., Koessl, G., Dijol, J., Lakatos, E. i Ghekière, L. (2017), *The State of Housing in the UE 2017*. Brussel·les: CECODHAS, Housing Europe.

Les dades de la despesa pública destinada a política d'habitatge a Espanya corroboren la debilitat estructural de la intervenció pública en aquest camp. Entre els anys 2009 i 2018, la despesa social en habitatge per habitant a Espanya va ser molt inferior a la mitjana comunitària: va representar tan sols entre un 20% i un 45% de l'import mitjà del conjunt de països de la Unió Europea (**Figura 8**). I sense la disponibilitat de recursos, la capacitat pública per atendre les situacions de vulnerabilitat residencial és molt limitada (Donat, 2017).

Les noves mesures de contenció de rendes de lloguer

A banda de la intervenció pública directa en el segment del lloguer mitjançant instruments com, per exemple, el foment del lloguer social o els ajuts directes al pagament, una altra mesura de política d'habitatge tradicionalment emprada en aquest camp és la regulació o control de la renda màxima de l'oferta privada en uns determinats supòsits.

Abans de l'inici de la pandèmia, el govern de Catalunya va endegar la redacció d'una normativa amb aquest objectiu, però no fou fins al setembre de 2020 que el Parlament va aprovar la Llei 11/2020, del 18 de setembre, de mesures urgents en matèria de contenció de rendes en els contractes d'arrendament d'habitatge i de modificació de la Llei 18/2007, de la Llei 24/2015 i de la Llei 4/2016. L'àmbit d'aplicació d'aquesta Llei són els contractes d'arrendament d'habitatges principals en el mercat lliure subscrits després de 1994 en les anomenades àrees de mercat tens. En aquests casos, la renda inicial del lloguer no pot superar el preu de referència per al lloguer d'un habitatge de característiques anàlogues en

Figura 8. Despesa social en habitatge per habitant en paritat de poder adquisitiu a Espanya i a Europa (UE-27), 2009-2018.

Font: European System of Integrated Social Protection Statistics (ESSPROS).

el mateix entorn urbà. Aquest preu s'instrumenta per mitjà de l'aplicació de l'índex de referència de preus de lloguer d'habitatges que elabora el departament competent en matèria d'habitatge a partir del Registre de fiances dels contractes de lloguer de finques urbanes.

A l'àrea metropolitana, la Llei 11/2020 i la posterior modificació feta pel Decret Llei 33/2020, de 30 de setembre, declara de forma transitòria (amb una durada d'un any a comptar de la seva entrada en vigor) com a àrees de mercat d'habitatge tens i, per tant, subjectes a la regulació establerta en matèria de rendes, 25 dels 36 municipis de l'àrea metropolitana, de manera que només 11 en queden exclosos: Badia del Vallès, Begues, Castellbisbal, Cervelló, Corbera de Llobregat, la Palma de Cervelló, el Papiol, Sant Climent de Llobregat, Santa Coloma de Cervelló, Tiana i Torrelles de Llobregat. Així mateix, la Llei regula els supòsits i la tramitació per a la formulació de noves declaracions d'àrees de mercat d'habitatge més enllà dels municipis inicialment inclosos, i per mantenir la mesura un cop transcorregut el primer any de vigència.

És important subratllar que la finalitat de les mesures d'aquest tipus no és augmentar l'oferta d'habitatge assequible sinó moderar l'increment de preus en l'oferta de lloguer privat, per la qual cosa els problemes d'accés i permanència existents poden romandre després de la seva aplicació però, això sí, difícilment s'agreugen si no es produeix una caiguda dels ingressos de les llars. La qüestió és que la Llei 11/2020 va entrar en vigor en el bell mig de la pandèmia, en un context generalitzat de caiguda de la renda familiar disponible (**Figures 1 i 2**) i d'estancament o, fins i tot en alguns municipis, de descens dels preus de lloguer (vegeu l'apartat 4.3).

Les mesures específiques adoptades davant la crisi de la covid-19

Així mateix, l'arribada de la covid-19 va provocar l'adopció d'altres mesures de caire urgent i excepcional en matèria d'habitatge per part dels diferents nivells de govern, la major part de les quals orientades a donar resposta a la crisi generada en el segment del lloguer.

A nivell estatal, el marc normatiu d'aquestes disposicions està format pel Reial decret Llei 11/2020, de 31 de març, pel qual s'adopten mesures urgents complementàries en l'àmbit social i econòmic per fer front a la covid-19, el Reial decret Llei 15/2020, de 21 d'abril, de mesures urgents complementàries per donar suport a l'economia i l'ocupació, i altra legislació posterior (RDL 16/2020, RDL 26/2020, RDL 30/2020, RDL 2/2021). Pel que fa a l'habitatge de lloguer, les principals mesures adoptades són cinc: (i) la suspensió dels procediments de desnonament i dels llançaments per a les llars vulnerables sense alternativa residencial; (ii) la pròrroga extraordinària del contracte de lloguer per un període de sis mesos; (iii) la moratòria (durant estat d'alarma, amb un màxim de quatre mensualitats) o condonació parcial del pagament de la renda (reducció a la meitat durant quatre mesos), d'obligada acceptació per la propietat quan sigui una entitat pública o un gran tenidor (persona física o jurídica amb més de deu immobles urbans, sense comptar trasters i garatges,

o una superfície construïda de més de 1.500 metres quadrats); (iv) la creació d'un nou programa d'ajuts al pagament del lloguer de concessió directa, amb una quantia de fins a 900 euros o la totalitat de la renda (a través de modificacions del Reial Decret 106/2018, de 9 de març, pel qual es regula el Plan Estatal de Vivienda 2018-2021); (v) i la creació d'una línia de préstecs amb l'aval de l'Estat perquè les llars vulnerables puguin cobrir les seves despeses residencials, amb un termini de devolució de sis anys, prorrogable excepcionalment per quatre anys, sense cap despesa ni interès per al beneficiari.

Des d'una perspectiva europea, cal apuntar que aquestes mesures han estat similars a les aprovades en altres països del sud d'Europa, com Portugal i Itàlia, precisament on la inversió pública en habitatge i el parc social són també molt reduïts (Rede-H, 2020). En canvi, altres països del centre i el nord d'Europa, com, per exemple, Alemanya o França, que gaudeixen d'una política d'habitatge més integrada amb l'estat del benestar i desenvolupada per atendre les situacions d'exclusió residencial, no han considerat necessari aprovar disposicions excepcionals en aquest sentit (Gigling, 2020).

A Catalunya, part de les disposicions estatals han estat desplegades, entre d'altres, mitjançant la Resolució TES/1047/2020, de 12 de maig, per la qual s'estableixen les condicions d'accés als ajuts per contribuir a minimitzar l'impacte econòmic i social de la covid-19 en els lloguers de l'habitatge habitual, en la qual s'estableix en 750 euros la quantia màxima de l'ajut al pagament del lloguer a Barcelona ciutat i a la demarcació de Barcelona, amb una dotació pressupostària per a tot Catalunya de 14,5 milions d'euros. Així mateix, altres mesures adoptades des del govern català davant la covid-19 han estat: la suspensió de la facturació de tots els habitatges que administra l'Agència de l'Habitatge de Catalunya, i l'avançament del pagament dels ajuts al lloguer a les persones majors de 65 anys i a les dones víctimes de violència de gènere.

Per la seva banda, l'Ajuntament de Barcelona va suspendre entre l'abril i el setembre de 2020 el cobrament de les quotes de lloguer dels habitatges del seu parc públic i de les hipoteques dels habitatges de promoció pública, i va endegar a través de l'Institut Municipal de l'Habitatge de Barcelona un programa d'ajuts per a famílies vulnerables que viuen en habitatges de la Borsa de Lloguer de Barcelona.

Pel que fa al finançament d'accions futures en matèria d'habitatge, cal assenyalar, d'una banda, que a finals de 2020 estava en tràmit parlamentari la Llei de Pressupostos Generals de l'Estat 2021, amb un augment previst de les partides destinades a habitatge del 25%, i de l'altra, que la Unió Europea va aprovar a mitjan 2020 la creació d'un Fons de reconstrucció contra la covid-19 amb un pressupost inicial de 750.000 milions d'euros, dels quals es preveu que Espanya en rebí 140.000 milions. Malgrat que manca concretar quina part d'aquest Fons es vehicularà cap a polítiques d'habitatge, tot fa pensar que es podria produir un increment significatiu de la despesa social en habitatge durant el 2021, tant directament des del govern central com a través d'aquest Fons europeu.

La negociació de les condicions dels lloguers durant els primers mesos de l'estat d'alarma

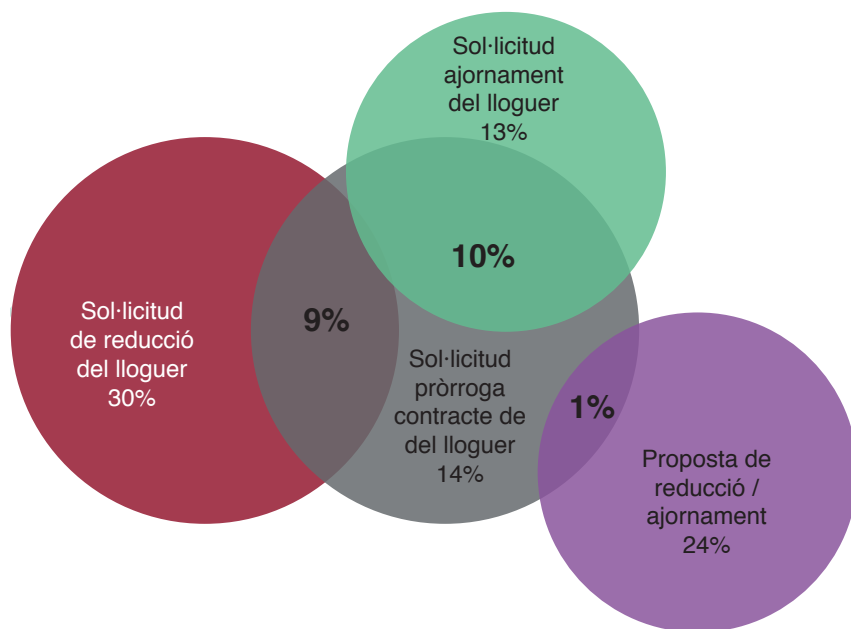
Les mesures de l'apartat anterior tenen un caràcter extraordinari, relacionat amb el context d'emergència sanitària i social provocat per la covid-19. A fi de conèixer l'abast d'algunes d'aquestes mesures, des de principis de maig fins a principis de juliol de 2020, l'Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona va dur a terme l'enquesta "Habitant en confinament", en la qual es preguntava a les persones llogateres per les possibles situacions de negociació de les condicions dels lloguers. Els resultats que es mostren a continuació, doncs, es poden veure com una primera avaluació de les polítiques implementades a la metròpoli de Barcelona. Val a dir que, després del procés de depuració i validació, es disposava de 4.537 enquestes vàlides de l'àrea metropolitana (O-HB, 2020).

Una primera dada que cal tenir en compte és que, durant el període relativament curt de dos mesos al qual ens hem referit, una quarta part (26%) de les llars van iniciar una negociació de les condicions del seu contracte d'arrendament. Certament, no es disposa d'aquest tipus d'informació per a altres períodes, però es tracta d'una xifra significativa, tenint en compte que l'enquesta es va tancar el 7 de juliol i que, molt probablement, les sol·licituds es deuen haver incrementat des d'aleshores.

Si prenem com a referència les mesures extraordinàries que s'han vist anteriorment, cal diferenciar quatre tipus de sol·licituds en la negociació: el 24% de les llars que van negociar van demanar una pròrroga, el 23% un ajornament del pagament, el 39% una reducció del lloguer, i la resta, el 25% de les llars que van iniciar una negociació, van rebre per part del propietari una oferta d'ajornament o de reducció del lloguer (**Figura 9**). Com pot deduir-se dels percentatges anteriors i del diagrama de Venn, hi ha llars que es troben en més d'un dels supòsits de negociació anteriors, però estadísticament aquestes tenen un marge d'error massa elevat per ser analitzades, per la qual cosa només examinarem els quatre grans tipus esmentats.

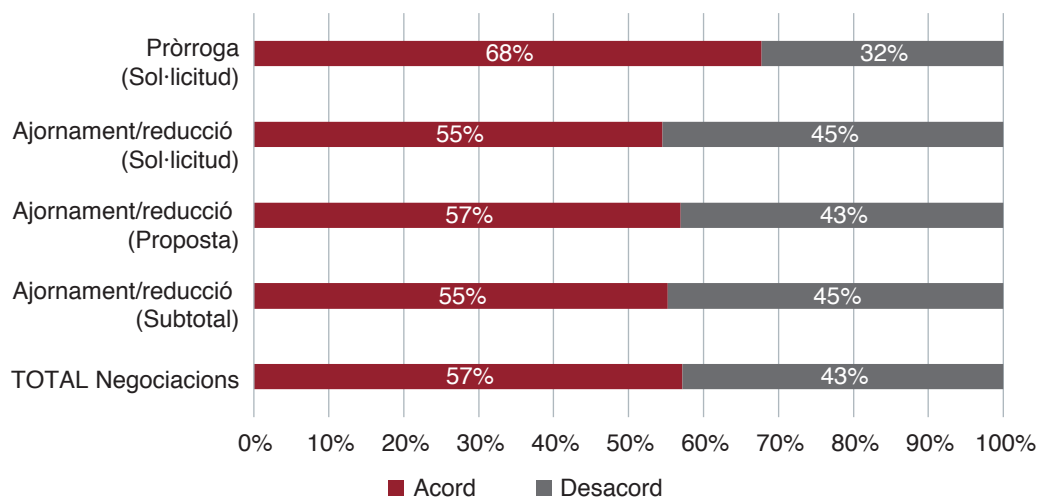
Com es pot constatar, els quatre tipus de negociació es corresponen amb dues mesures recollides en el Reial decret llei 11/2020. D'una banda, la pròrroga del contracte de lloguer, de caràcter obligatori per a tots els propietaris, i de l'altra, l'ajornament i/o la reducció del lloguer, només obligatori per als grans tenidors i les administracions públiques. En la resta de situacions, que són la majoria, l'esperit de la legislació està més orientada cap a la corresponsabilitat dels propietaris, però fonamentada en la lliure negociació entre les parts. Per analitzar els resultats obtinguts en les negociacions utilitzarem aquesta agrupació en dos blocs de regulacions a fi d'obtenir una significació estadística més consistent.

Pel que fa a les peticions de pròrroga, fins a un 32% d'aquestes van ser denegades (**Figura 10**). Aquest resultat contrasta amb l'obligatorietat d'acordar la pròrroga i denota, possiblement, un desconeixement dels deures per part dels propietaris i dels drets per part de

Figura 9. Tipus de negociació de les condicions del lloguer. Àrea metropolitana de Barcelona. 6 de maig-7 de juliol de 2020.

Font: O-HB, Enquesta "Habitant en confinament", 2020.

Figura 10. Resultats de les negociacions de les condicions del lloguer. Àrea metropolitana de Barcelona. 6 de maig-7 de juliol de 2020.

Font: O-HB, Enquesta "Habitant en confinament", 2020.

les llars afectades. Cal tenir en compte que l'enquesta es va realitzar durant els mesos immediatament posteriors a l'aprovació del Reial decret llei. Sigui com sigui, l'elevat percentatge de les pròrrogues no acceptades podria indicar un baix nivell de corresponsabilitat per part dels propietaris.

Quant a les negociacions relacionades amb l'ajornament o la reducció del lloguer, el 55% de les llars van arribar a un acord, mentre que el 45% no ho van fer. Cal destacar que l'èxit de la negociació no va dependre de qui va prendre la iniciativa, ja que tant si ho van fer les llars com si fou el propietari els resultats són molt semblants: un 55% i un 57% d'acceptació, respectivament. De nou, aquestes xifres suggereixen un baix nivell de corresponsabilitat per part dels propietaris en un context d'emergència sanitària i social com el que es va produir. Tanmateix, no és una conclusió que es pugui generalitzar, ja que no es coneixen els termes de les negociacions ni tampoc es va preguntar per les raons del desacord.

En definitiva, els resultats de l'enquesta "habitant en confinament" mostren que durant els primers mesos de la pandèmia, després de l'aprovació del Reial decret llei 11/2020, una part molt significativa (el 26%) de les llars que vivien de lloguer a l'àrea metropolitana de Barcelona van iniciar un procés de negociació de les condicions de l'arrendament. En conjunt, un 57% va arribar a un acord, però l'altre 43% va haver de continuar negociant, canviar d'habitatge o assumir el sobreesforç econòmic en un context d'emergència sanitària i social.

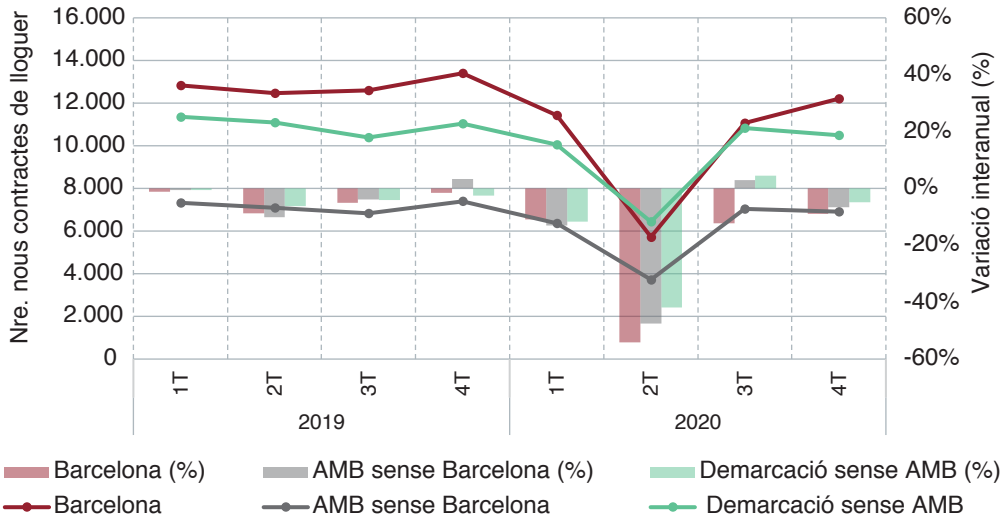
El comportament del mercat de lloguer durant el 2020

El descens del nombre de nous contractes de lloguer

Durant el 2020 es van signar a Catalunya poc més de 135.000 nous contractes de lloguer, un 16% menys que l'any anterior. Aquesta caiguda va ser particularment accentuada a la ciutat de Barcelona, on el nombre de nous contractes fou de només 40.000, un 21% menys que durant el 2019.

A causa de la declaració de l'estat d'alarma i el confinament domiciliari a mitjans de març, així com de les mesures adoptades en matèria d'habitatge, en particular de la pròrroga extraordinària dels contractes de lloguer, el major descens de nous contractes va tenir lloc durant el segon trimestre de 2020 (**Figura 11**).

Malgrat l'absència d'estudis en profunditat sobre les causes subjacents d'aquesta disminució, és evident que la caiguda de l'activitat econòmica i la destrucció de llocs de treball, encara que de manera temporal mitjançant els anomenats ERTOS (expedients de regulació temporal d'ocupació), han estat factors decisius, però altres elements que cal tenir en compte i que de ben segur que hi han influït són: la caiguda de la mobilitat interna i inter-

Figura 11. Nous contractes de lloguer per àmbits territorials. 1r trimestre 2019 - 4t trimestre 2020. Font: Secretaria d'Agenda Urbana i Territori, a partir de les fiances de lloguer dipositades a l'INCASÒL.

nacional, la ràpida generalització del teletreball (fet que ha permès deslligar lloc de residència i ubicació del lloc de treball), la reconversió de segones residències en primeres, o l'ajornament de decisions vinculades a l'emancipació residencial de les persones joves.

L'augment de l'oferta d'habitatge de lloguer

Una conseqüència directa de la caiguda del nombre de contractes de lloguer ha estat l'acumulació d'habitatges en oferta. A més, és probable que aquest augment s'hagi vist afavorit, com a mínim, per unes altres tres dinàmiques complementàries: que part de l'oferta d'habitatges turístics s'hagi reconduït cap al lloguer tradicional davant la caiguda del turisme arran de la covid-19; que una porció del parc d'habitatge vacant i de segona residència s'hagi mobilitzat cap al lloguer com a mecanisme per obtenir ingressos addicionals en un escenari de disminució de la renda de les llars; i que moltes persones joves, en un context d'incertesa econòmica i laboral com el generat per la pandèmia, decidissin tornar a casa dels seus progenitors (les anomenades trajectòries "io-io" que caracteritzen els processos d'emancipació residencial de la joventut en l'actualitat). En qualsevol cas, són hipòtesis que malauradament no poden ser confirmades amb la informació estadística avui disponible.

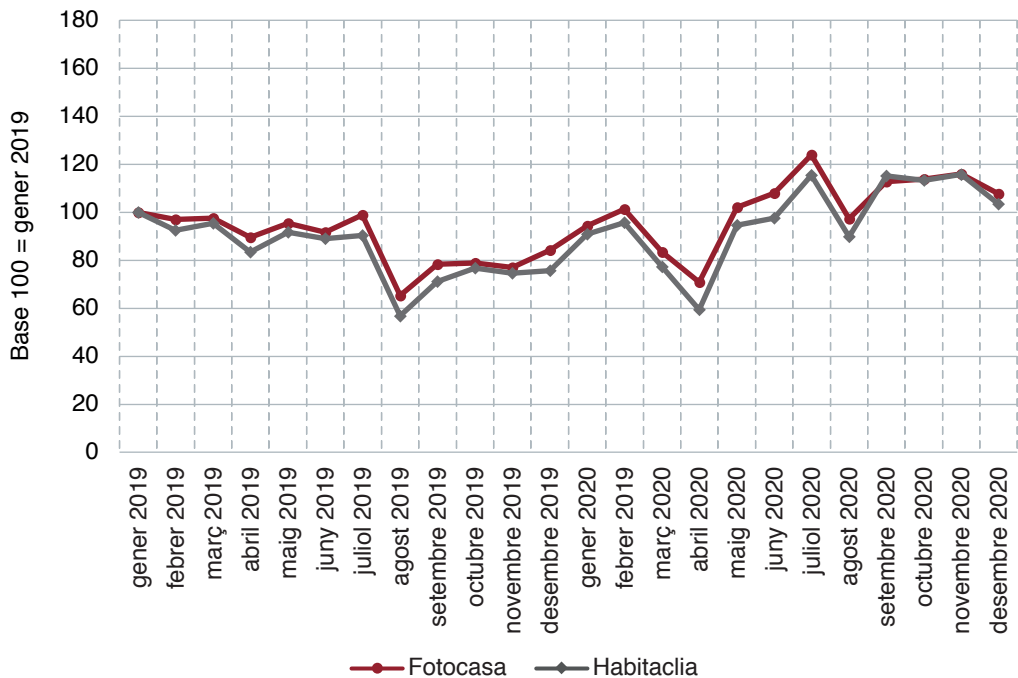
Les dades dels portals immobiliaris Fotocasa i Habitaclia confirmen aquest increment de l'oferta de lloguer, sobretot a la ciutat de Barcelona. Durant el quart trimestre de 2020 es van assolir a la capital catalana els valors màxims de la sèrie històrica iniciada el gener de

2019 (base 100): en el mes d'octubre segons Fotocasa (164 punts), i el novembre segons Habitaclia (167 punts) (**Figura 12**). Així mateix, tot i el descens estacional del desembre, el 2020 va acabar amb un increment interanual del volum d'oferta de lloguer a la ciutat que oscil·lava entre un 81,9% (Fotocasa) i un 107,0% (Habitaclia), segons el portal.

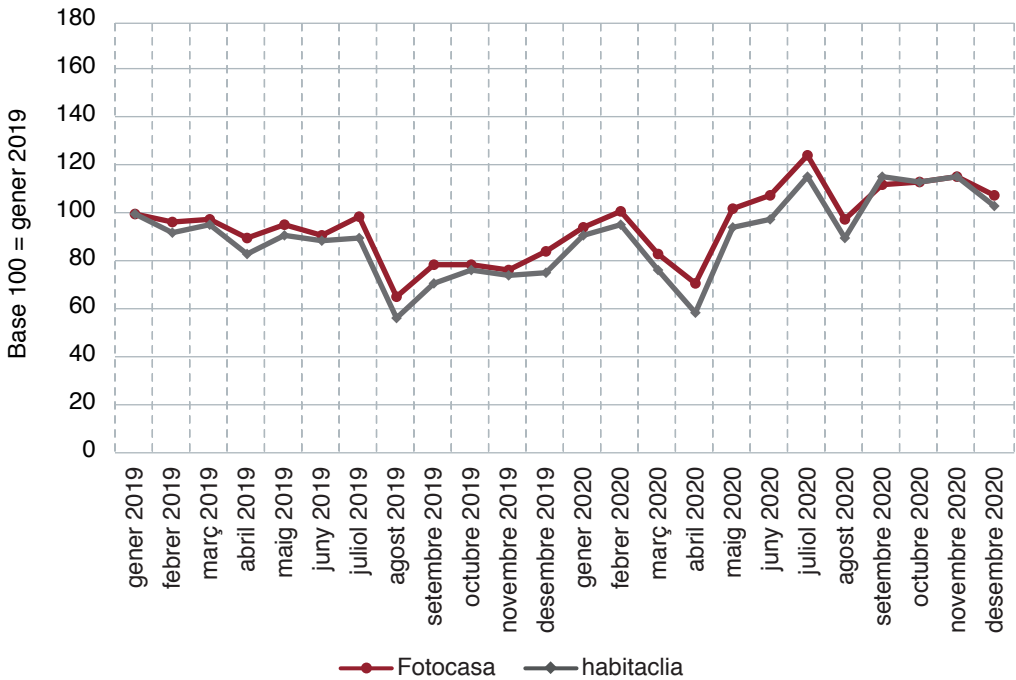
Així mateix, a la resta de l'àrea metropolitana, la variació interanual a desembre de 2020 mostrava un creixement significatiu de la quantitat d'habitatges de lloguer en oferta en aquest àmbit: un 27,6% a Fotocasa i un 36,7% a Habitaclia (**Figura 13**).

Per la seva banda, a la resta de l'àmbit metropolità, el volum d'oferta presentava oscil·lacions en els mesos d'octubre i novembre de 2020 i un descens estacional al desembre (**Figura 14**). En aquest àmbit, la variació interanual el desembre de 2020, tot i que positiva, fou, però, menys intensa que a Barcelona o a l'àrea metropolitana: un 7,0% a Fotocasa i un 20,0% a Habitaclia.

Figura 12. Evolució del nombre d'ofertes d'habitatges plurifamiliars de lloguer. Barcelona ciutat. Gener de 2019 - desembre de 2020.

Font: O-HB, a partir de les dades facilitades pel grup Adevinta.

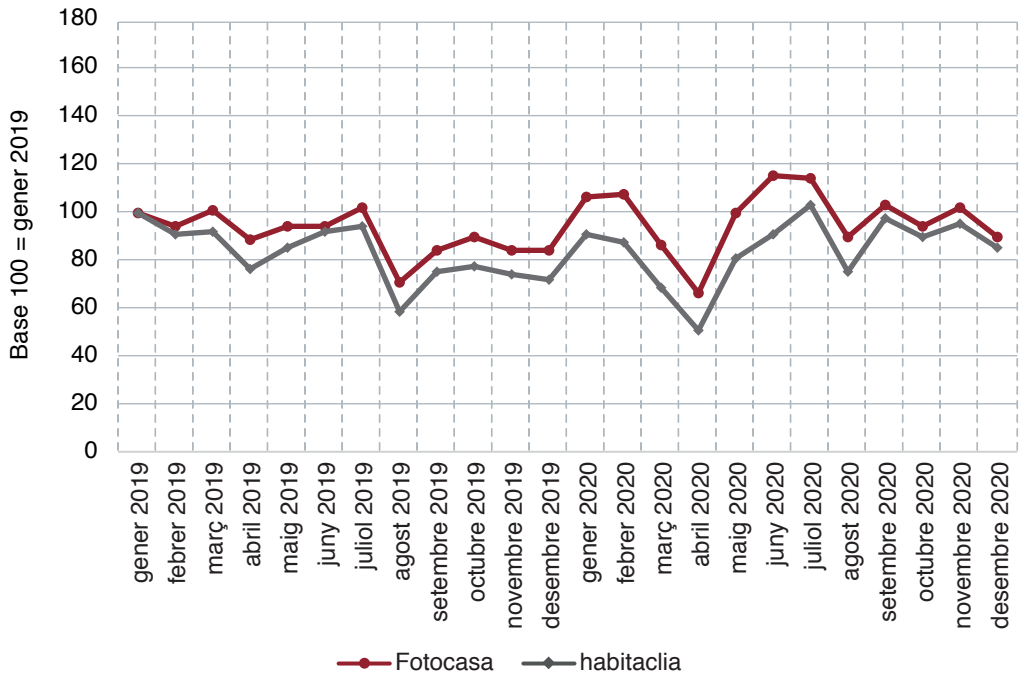
Figura 13. Evolució del nombre d'ofertes d'habitatges plurifamiliars de lloguer. Àrea metropolitana sense Barcelona. Gener de 2019 - desembre de 2020.

Font: O-HB, a partir de les dades facilitades pel grup Adevinta.

El comportament dels preus de lloguer

L'evolució del preu mitjà de lloguer durant el 2020 presenta diferències significatives entre àmbits territorials (**Figura 15**). A la ciutat de Barcelona, des del tercer trimestre de 2019, el preu mitjà mostra una lleu tendència a la baixa, amb l'única excepció de les dades del tercer trimestre de 2020. Aquest comportament queda també palès en la creixent variació interanual negativa que es produeix en el preu mitjà a la capital a partir del segon trimestre de 2020. En canvi, a la resta de l'àrea metropolitana i de la demarcació no s'observa aquest descens fins al darrer trimestre de 2020, tant en termes absoluts com en variació interanual. Per tant, cal concloure que la crisi de la covid-19, tot i la forta caiguda de l'activitat econòmica, no ha tingut una translació directa en una reducció generalitzada dels preus mitjans de lloguer fins al tercer trimestre de 2020.

Així, els resultats del darrer trimestre de 2020 suggereixen la possibilitat que l'ajustament de preus a la baixa es produeixi al llarg del 2021 en tots aquests àmbits territorials. La disponibilitat durant el 2021 d'informació estadística actualitzada sobre els contractes signats permetrà confirmar aquesta tesi. Cal tenir present que, després de cinc anys d'incre-

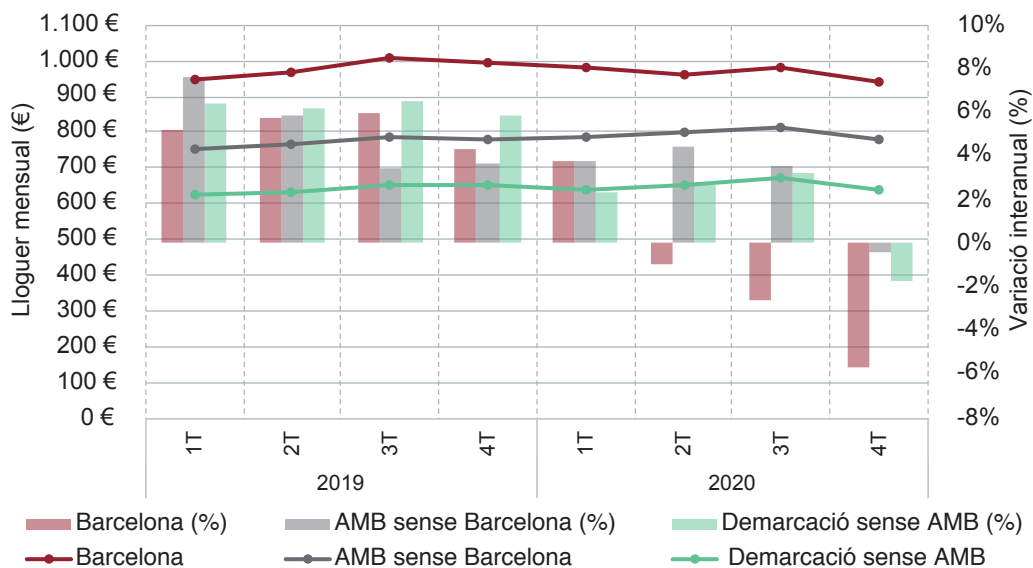
Figura 14. Evolució del nombre d'ofertes d'habitatges plurifamiliars de lloguer. Resta de l'àmbit metropolità de Barcelona. Gener de 2019 - desembre de 2020.

Font: O-HB, a partir de les dades facilitades pel grup Adevinta.

ments pronunciats, durant l'any 2019 ja va començar a produir-se un alentiment en el ritme de creixement dels preus, el qual va tenir continuïtat durant els primers mesos del 2020 (OHB, 2020).

La informació estadística dels portals immobiliaris Fotocasa i Habitaclia sobre el preu mitjà de l'oferta i de les consultes que les persones usuàries realitzen a aquests anuncis sol·licitant més informació (el que anomenem contactes) donaria suport a aquesta hipòtesi. Al respecte, és important subratllar que aquesta estadística reflecteix l'activitat prèvia (volum) i la posició inicial (preu) tant de l'oferta com de la demanda de lloguer abans de cap negociació o acord, és a dir, es tracta d'una estadística d'intencionalitat que ens permet anticipar la tendència que previsiblement seguirà el mercat.

A Barcelona, el mes de desembre de 2020, el preu mitjà d'oferta va registrar un descens interanual del 20%, mentre que el preu mitjà de demanda ho va fer només un 9,3% segons Fotocasa i un 7,4% segons Habitaclia, fet que va permetre reduir el desajust (o *gap*) entre el preu d'oferta i el de demanda. No obstant això, a finals de 2020 aquest desajust era encara considerable, de 423 €/mes a Fotocasa i de 367 €/mes a Habitaclia (**Figura**

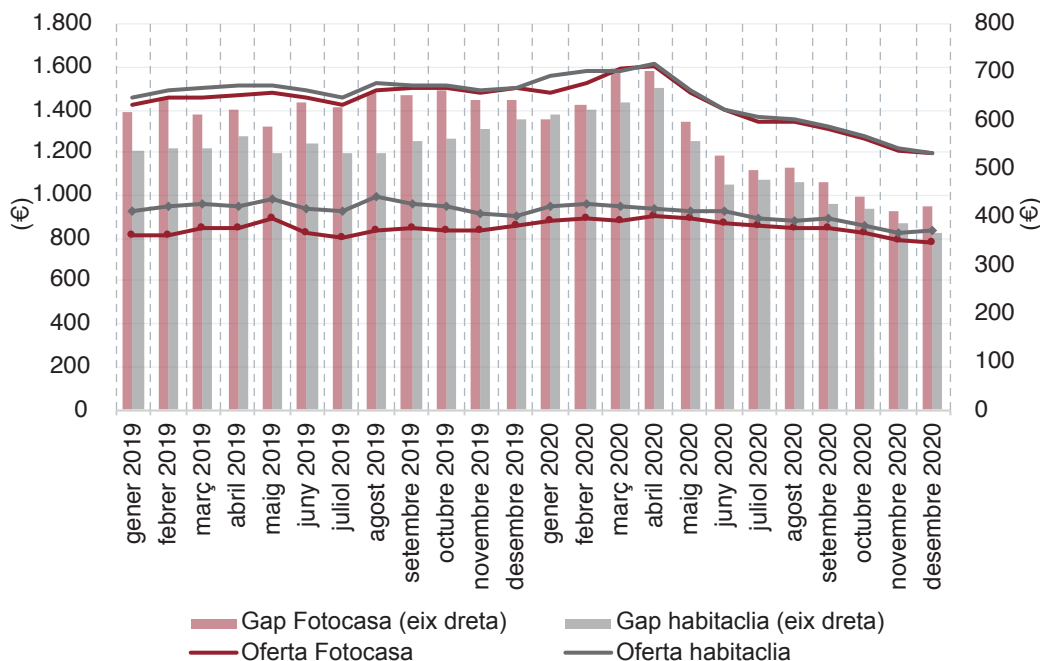
Figura 15. Preu mitjà de lloguer (€/m²) per àmbits territorials. Primer trimestre de 2019 - quart trimestre de 2020.

Font: Secretaria d'Agenda Urbana i Territori, a partir del les fiances de lloguer dipositades a l'INCASÒL.

ra 16). En altres paraules, el preu mitjà d'oferta hauria de fer una correcció a la baixa del 35% segons dades de Fotocasa i del 31% segons Habitaclia per arribar a l'actual preu mitjà de demanda.

A la resta de l'àrea metropolitana de Barcelona, el preu mitjà d'oferta va disminuir un 11% a Fotocasa i un 12% a Habitaclia durant el 2020, i en canvi, el descens del preu mitjà de la demanda va ser més suau, només del 3%, per la qual cosa, el desajust entre el preu d'oferta i el de demanda també va reduir-se en aquest àmbit, i va situar-se en 264 €/mes a Fotocasa i en 316 €/mes a Habitaclia (**Figura 17**). Per tant, en termes relatius, el desequilibri és inferior que a la ciutat de Barcelona, ja que l'ajust del preu mitjà d'oferta necessari per igualar el preu de la demanda hauria de ser del 26% i del 31% segons el portal.

Finalment, a la resta de l'àmbit metropolità, el descens interanual dels preus mitjans d'oferta i el de demanda durant el darrer any van ser força similars: el d'oferta va baixar un 9% a Fotocasa i un 8% a Habitaclia, i el de demanda ho va fer un 6% i un 9% respectivament segons el portal. Tanmateix, però, com que és el territori on la diferència entre el preus mitjans d'oferta i de demanda era menor, de només 147 €/mes i de 156 €/mes segons el portal (**Figura 18**), era també l'àmbit on l'ajust necessari entre preus, en termes relatius, era més baix, del 19-20%.

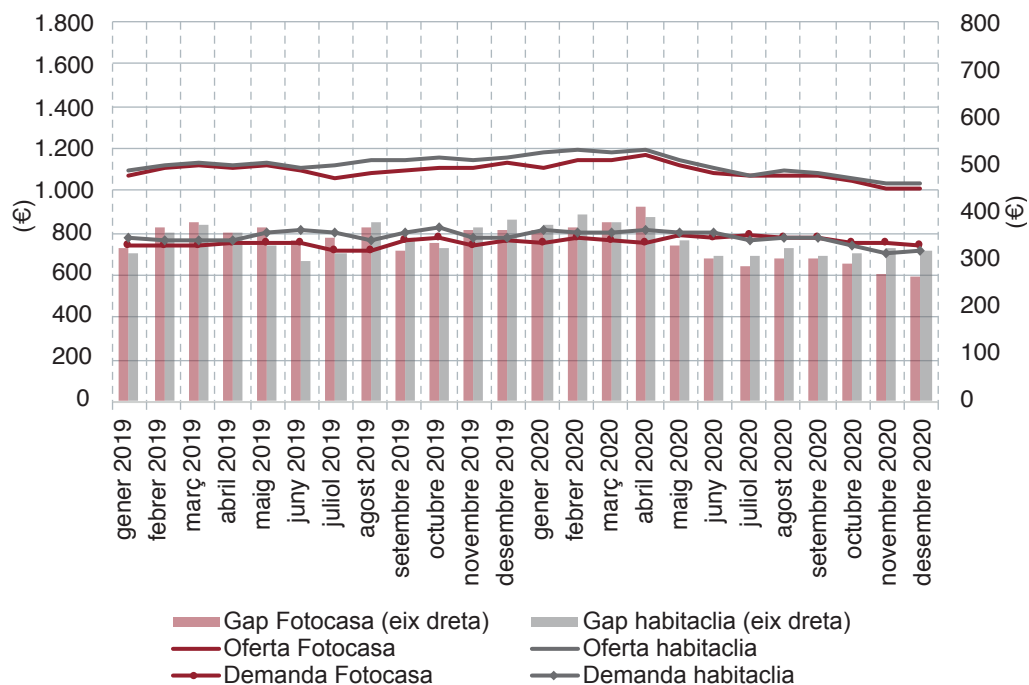

Figura 16. Evolució del preu mitjà de l'oferta, dels contactes i diferència, per a habitatges plurifamiliars de lloguer. Barcelona ciutat. Gener de 2019 - desembre de 2020.
Font: O-HB, a partir de les dades facilitades pel grup Adevinata.

Conclusions

Malgrat la manca de prou distància i de determinada informació estadística per poder avaluar de forma acurada l'impacte de la pandèmia en el mercat de lloguer a l'àrea metropolitana de Barcelona, tots els indicis apunten cap a un fort empitjorament de les tradicionals difícils condicions d'accés i permanència de les llars en aquest règim de tinença a casa nostra. La forta caiguda de l'activitat econòmica, així com de la renda familiar disponible, durant el 2020 inevitablement han de provocar un augment de la incapacitat de moltes llars per satisfer el cost del lloguer a l'àrea metropolitana.

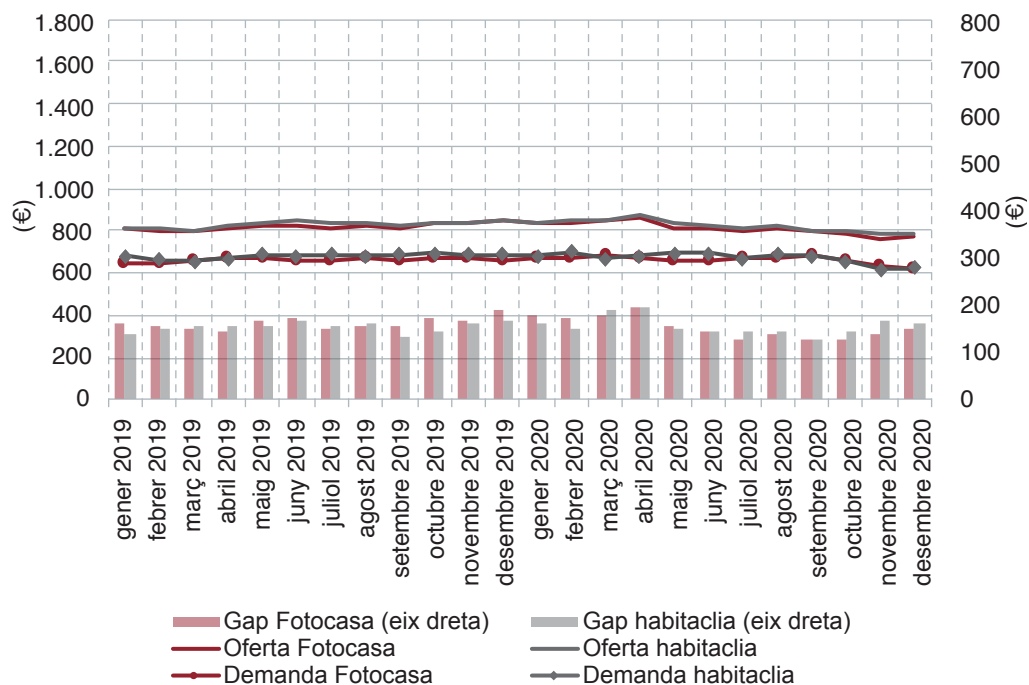
A més, l'escenari és del tot propici. D'una banda, la recuperació de l'economia a partir del 2013 va estar acompanyada d'un notable repunt del preu de l'habitatge, en particular en el segment del lloguer. El preu mitjà de l'habitatge de lloguer va assolir just abans de l'esclat de la pandèmia els seus valors màxims, per damunt dels del pic de la bombolla immobiliària. I atès que la millora dels ingressos de les llars durant aquest període no va tenir ni de bon tros la mateixa intensitat, la capacitat de les llars llogateres per cobrir les despeses del seu habitatge es va anar deteriorant a Barcelona i a l'àrea metropolitana fins a nivells alarmants.

Figura 17. Evolució del preu mitjà de l'oferta, dels contactes i diferència, per a habitatges plurifamiliars de lloguer. Àrea metropolitana sense Barcelona. Gener de 2019 - desembre de 2020. Font: O-HB, a partir de les dades facilitades pel grup Adevinta.

D'altra banda, tant el sistema residencial català com el subsistema de l'àrea metropolitana es continuen caracteritzant per l'extrema debilitat de les seves polítiques d'habitatge per a les llars més vulnerables en lloguer a causa de la reduïda dimensió del parc de lloguer social (per sota del 2% del total d'habitatges) i del limitat abast del sistema d'ajuts al pagament.

En aquest context, les mesures urgents i excepcionals en matèria d'habitatge adoptades el 2020 i successivament prorrogades fins ara han permès ajornar l'esclat d'aquesta crisi de solvència en el lloguer, fet que ha suposat un canvi notable respecte de les polítiques que s'havien dut a terme en la darrera crisi econòmica. Ara bé, aquestes mesures no suposen cap solució estable ni per als problemes ja existents abans de la pandèmia, ni per als que sorgiran un cop aquesta arribi a la seva fi i les mesures perdin vigència. Tampoc no sembla raonable pensar que l'economia recuperarà de manera immediata els nivells d'activitat anteriors quan se superi la crisi sanitària. Un altre element que cal posar sobre la taula és l'impacte de la covid-19 en els nivells de desigualtat socioeconòmica. És molt probable que, com ha succeït en crisis anteriors, aquests hagin augmentat durant el 2020, i difícilment es corregiran de sobte. Tot plegat no permet albirar amb gaire optimisme l'evolució.

Figura 18. Evolució del preu mitjà de l'oferta, dels contactes i diferència, per a habitatges plurifamiliars de lloguer. Resta de l'àmbit metropolità de Barcelona. Gener de 2019 - desembre de 2020. Font: O-HB, a partir de les dades facilitades pel grup Adevinta.

lució dels nivells d'exclusió residencial relacionats amb el segment del lloguer a l'àrea metropolitana en els propers anys.

De fet, el comportament del mercat de lloguer durant el 2020, tot i la incertesa del moment, sembla indicar l'inici d'una nova fase d'ajustament o reequilibri a la baixa. El volum d'oferta d'habitatges de lloguer ha crescut de manera sostinguda en un context de disminució de nous contractes i d'enconyiment de la demanda (tant en volum com en preu de l'habitatge demandat), fet que ha afavorit un descens continuat del preu d'oferta i del preu contractual a la cerca d'un nou punt d'equilibri més coherent amb les capacitats de la demanda, sobretot a la ciutat de Barcelona. Aquest ajustament de preus és una conseqüència lògica davant la reducció del volum i la capacitat econòmica de la demanda de lloguer, però el preu mitjà d'oferta encara se situa molt per sobre del de demanda a Barcelona i a la resta de l'àrea metropolitana. Tal com constata l'enquesta "Habitant en confinament", la resistència de l'oferta a reduir el preu del lloguer és considerable.

Davant d'aquestes perspectives, s'esdevé necessari i urgent obrir el debat sobre quines actuacions caldria impulsar en matèria d'habitatge un cop s'acabi la pandèmia i ja no es

prorroguin les mesures extraordinàries adoptades, no tan sols per revertir el problema estructural d'assequibilitat i estabilitat de les llars més vulnerables en lloguer (i les seves conseqüències negatives sobre la cohesió social) a l'àrea metropolitana, sinó també per poder donar resposta a les necessitats més urgents. Seria un error confiar que la recuperació econòmica, per si sola, farà desaparèixer de cop tots els problemes d'habitatge que pateixen moltes llars llogateres.

A banda de solucions estructurals a mitjà i llarg termini, com una ampliació substancial del parc d'habitatge de lloguer social, les actuacions que caldria desenvolupar a curt termini en el segment de lloguer, atesa la situació actual, haurien de plantejar-se des de quatre eixos: (i) revisar la mesura de control de lloguers, en coherència amb la tendència d'ajust o reequilibri a la baixa que avui segueix el mercat; (ii) reforçar el sistema d'ajuts directes al pagament del lloguer, tant els d'emergència com els de tipus convencional; (iii) impulsar tots els mecanismes disponibles de generació d'habitatge assequible de lloguer en el parc existent, com, per exemple, mitjançant la mediació, la cessió o el lloguer directe per part del sector públic (en aquest sentit, l'acumulació d'habitatges de lloguer en oferta constitueix una oportunitat); (iv) i fomentar la corresponsabilitat de l'oferta d'habitatge de lloguer, sobretot dels grans tenidors, mitjançant incentius de diversa naturalesa a fi que contribueixin en l'atenció de les necessitats de les llars llogateres en situació de vulnerabilitat.

Referències bibliogràfiques

- DONAT, C. (2017). "Els set reptes dels nous plans i polítiques locals d'habitatge", a: *Anuari Metropolità de Barcelona 2016. Repensar la metròpoli: noves claus per a un projecte col·lectiu* (pàg. 61-78). Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.
- DONAT, C. (2020). "Envelliment i habitatge a la metròpoli de Barcelona. Dinàmiques, escenaris i reptes", a: *Anuari Metropolità de Barcelona 2019* (pàg. 151-170). Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.
- GIGLING, M. (2020). *Mesures dirigides al lloguer per pal·liar els efectes de l'expansió del Covid-19 a Espanya, Alemanya i França*. Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona.
- OBSERVATORI METROPOLITÀ DE L'HABITATGE DE BARCELONA (2020). *L'habitatge a la metròpoli de Barcelona 2019*. O-HB.
- OBSERVATORI METROPOLITÀ DE L'HABITATGE DE BARCELONA I CENTRE D'ESTUDIS DEMOGRÀFICS (2019). *Envelliment i habitatge. La dimensió econòmica i socioassistencial de l'autonomia residencial de les persones grans: perspectives de futur a l'àmbit metropolità*. O-HB.
- REDE-H (2020). *A Habitação nas Políticas. Síntese das medidas adoptadas como resposta à crise da COVID-19*. Rede-H.
- TRILLA, C. (2014). "Habitatge i estat del benestar a Catalunya". *Revista Econòmica de Catalunya*, 69, 109-124.
- TRILLA, C.; BOSCH, J. (2018). *El parque público y protegido de viviendas en España: un análisis desde el contexto europeo*. Fundación Alternativas.

III. Metròpoli, covid-19 i impactes en la infància i la població jove

5. Els efectes del confinament i la pandèmia en la infància i l'adolescència de Barcelona

Laia Pineda, Mari Corominas, Laia Curcoll i Kenneth Pitarch
(Institut Infància i Adolescència de Barcelona)

Introducció

L'esclat de la pandèmia per la covid-19 el març de 2020 i la declaració de l'estat d'alarma, amb el consegüent confinament de la població durant diverses setmanes de la primavera del 2020, així com els nous períodes de restriccions intermitents de més o menys intensitat –coincidint amb la segona, tercera i quarta onades de la pandèmia–, han desembocat en una crisi social sense precedents. La covid-19 ha impactat de manera diferent segons el context i el grup social, i ens ha recordat que les desigualtats socials provoquen, també, desigualtats en la salut. Així, doncs, conèixer l'abast i les conseqüències socials de la covid-19 ha estat una de les preocupacions dels poders públics per poder activar actuacions d'urgència i mitigar-ne els impactes, en especial sobre les persones que més els patien.

Des de l'Institut Infància i Adolescència de Barcelona, en el marc de l'*Observatori 0-17 BCN: vides i drets de la infància i l'adolescència a la ciutat*, que executem per encàrrec de l'Ajuntament de Barcelona, hem resseguit els impactes de la covid-19 en la infància i l'adolescència de la ciutat de Barcelona. Així, durant l'any 2020, hem desenvolupat dues grans tasques per poder identificar els impactes socials de la covid-19 en les vides dels infants i adolescents. D'una banda, hem continuat actualitzant el Sistema Integral d'Indicadors d'Infància i Adolescència de Barcelona (SIIAB), que, recollint dades a any tancat, ens ha permès conèixer el punt de partida sobre el qual mesurar els impactes de la covid-19, a partir de més de 150 indicadors (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2021). D'altra banda, justament per poder anar més enllà de les dades del SIIAB, que l'any 2020 informen de la realitat del 2019, l'abril de 2020 vam iniciar el seguiment del que vam anomenar "Recerques Socials d'Urgència" (RSU). És a dir, la localització i el seguiment d'aquelles iniciatives de recerca impulsades amb caràcter d'urgència per grups de recerca universitaris i equips de diferents institucions amb l'objectiu d'aproximar-nos als impactes concrets tant de la pandèmia com de les mesures preses per fer-hi front. Un dels criteris principals per seleccionar les 32 RSU analitzades va ser que estiguessin connectades amb la ciutat de Barcelona: 4 de les 32 RSU es duen a terme en el marc d'un treball de camp exclusivament a la

ciutat de Barcelona, 3 s'han desenvolupat en el context de l'Àrea Metropolitana de Barcelona o la província de Barcelona, 13 en el marc de Catalunya (on la ciutat de Barcelona queda prou representada), 10 d'Espanya (amb cobertura de Catalunya) i 2 internacionals (amb cobertura d'Espanya). Convé tenir en compte que la convocatòria de totes les RSU identificades va arribar a infants i adolescents, famílies, professionals d'infància i/o la població adulta de la ciutat de Barcelona, de manera que la integració dels resultats i les conclusions de les RSU es converteix en una de les fonts singulars que possibiliten l'anàlisi i el coneixement de la infància i l'adolescència en temps de covid-19 a la ciutat de Barcelona (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020d).

Complementàriament, a l'hora de poder analitzar els impactes de la covid-19 en la infància i l'adolescència de la ciutat de Barcelona, també hem utilitzat algunes dades i publicacions de referència que no formaven part del SIIIAB ni de les RSU.

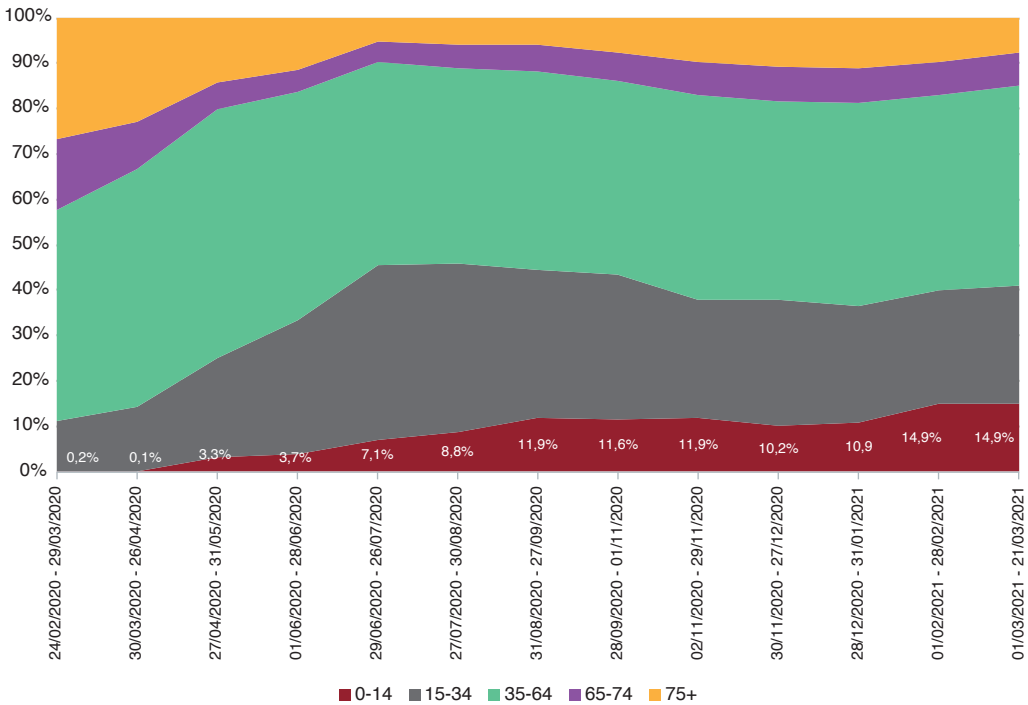
L'afectació de la covid-19 entre els infants i adolescents ha estat menor que per a la resta de grups de població

Després d'uns primers mesos de gran incertesa sobre quina seria la incidència i l'afectació de la covid-19 entre els infants i adolescents, l'evidència epidemiològica ha mostrat que, si bé en cap cas han estat totalment exempts de la malaltia, l'afectació de la covid-19 entre la infància i l'adolescència ha estat menor que per a la resta de grups de població.

Com s'observa en el **Gràfic 1**, fins a finals de juny del 2020 menys d'un 5% del total de casos amb diagnòstic confirmat de covid-19 eren infants o adolescents d'entre 0 i 14 anys. Al juliol, coincidint amb l'ampliació de les mesures de desescalada, aquest percentatge va augmentar i es va situar en un 7,1%, i a l'agost, en un 8,8%. Des de llavors, el percentatge d'infants 0-14 afectats ha augmentat lleugerament fins a arribar al 14,9% del total dels casos registrats (març de 2021).

En paral·lel, dues recerques epidemiològiques catalanes ens han permès conèixer el comportament de la covid-19 entre la població infantil i adolescent. D'una banda, *Kids Corona*, de l'Hospital Sant Joan de Déu de Barcelona, mostra que un 17,5% dels infants que conviuen amb una mare o pare malalts per covid-19 també contrauen el virus, un percentatge molt semblant al que s'identifica en els adults (18,9%), la qual cosa significa que els infants s'infecten igual que els adults quan estan exposats a una font d'infecció. En canvi, segons la mateixa recerca, la malaltia es manifesta molt més lleu en els infants i adolescents que en els adults, ja que més del 99% dels menors d'edat diagnosticats no mostraven símptomes o aquests eren menors (Hospital Sant Joan de Déu de Barcelona, 2020).

La segona de les recerques, *Covid pediàtric a Catalunya: sumant esforços per donar respostes a la covid-19* (COPEDI-CAT), del Vall d'Hebron Institut de Recerca, ha mostrat que un 8% dels pacients pediàtrics amb diagnòstic confirmat de covid-19 a Catalunya en-

Gràfic 1. Evolució mensual del percentatge de persones amb diagnòstic confirmat de covid-19, segons grups d'edat. Barcelona, 2020 i 2021.

Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir de les dades de #COVID19aldiaBCN de Consorci Sanitari de Barcelona & Agència de Salut Pública de Barcelona (2021).

tre l'1 de juliol i el 31 d'octubre van ser els transmissors de la infecció per covid-19 a altres membres del seu nucli familiar. També s'hi assenyalava que gairebé la meitat dels infants i adolescents que havien contret la malaltia havien estat asimptomàtics (un 47% dels pacients pediàtrics amb covid-19) i que el nombre d'infants que va requerir un ingrés hospitalari per la covid-19 va ser del 2,5%. En els casos amb símptomes, el més habitual va ser la febre (70,6%), seguit de tos (36,9%), mal de cap (24,5%), fatiga (24,3%) i diarrea (16,3%). Dels casos hospitalitzats, el 99,2% es va recuperar totalment i el 0,4% van presentar seqüeles, sense registrar-se cap mort infantil per covid-19 (Vall d'Hebron Institut de Recerca, 2020).

Les mesures decretades per fer front a l'emergència social han impactat en totes les dimensions de les vides de tots els infants i adolescents

L'evidència epidemiològica acumulada en relació amb la covid-19 en la infància i l'adolescència (poca transmissió i poca gravetat) ens confronta a un fenomen contraintuïtiu: els principals impactes de la covid-19 en la infància i l'adolescència s'han derivat més de les

mesures preses per fer front a la pandèmia i la seva emergència social que no pas de l'afectació de la malaltia mateixa en infants i adolescents.

Com desenvoluparem seguidament, les mesures decretades per fer front a l'emergència social (sobretot les del confinament absolut entre el decret d'estat d'alarma del 14 de març i el 26 d'abril de 2020, però també les que s'han mantingut o reactivat per fer front a les successives onades de la pandèmia) han impactat en totes les dimensions de les vides de tots els infants i adolescents. Alguns d'aquests impactes no es podran conèixer amb detall ni quantificar fins a mitjà o llarg termini (entre d'altres, amb les diferents actualitzacions del SIIIAB), però alguns d'aquests ja s'han pogut identificar suficientment a partir de les diverses RSU.

En termes generals, la covid-19 i la crisi social que se n'ha derivat han impactat (i ho fan encara) en tota la vida dels infants, tant en els aspectes materials com en els relacionals i els principals àmbits de les seves vides: la salut, l'escola, el temps fora de l'escola i molts dels seus hàbits quotidians. No tan sols s'han modificat les rutines diàries (horaris, àpats, exercici físic o descans), sinó també les relacions interpersonals i socials habituals (amb familiars, amigats, mestres, companys/es i altres adults propers). Però el més preocupant és que, com sol passar en temps de crisi, els impactes no han estat iguals per a tots els infants, sinó que han intensificat les desigualtats preexistents.

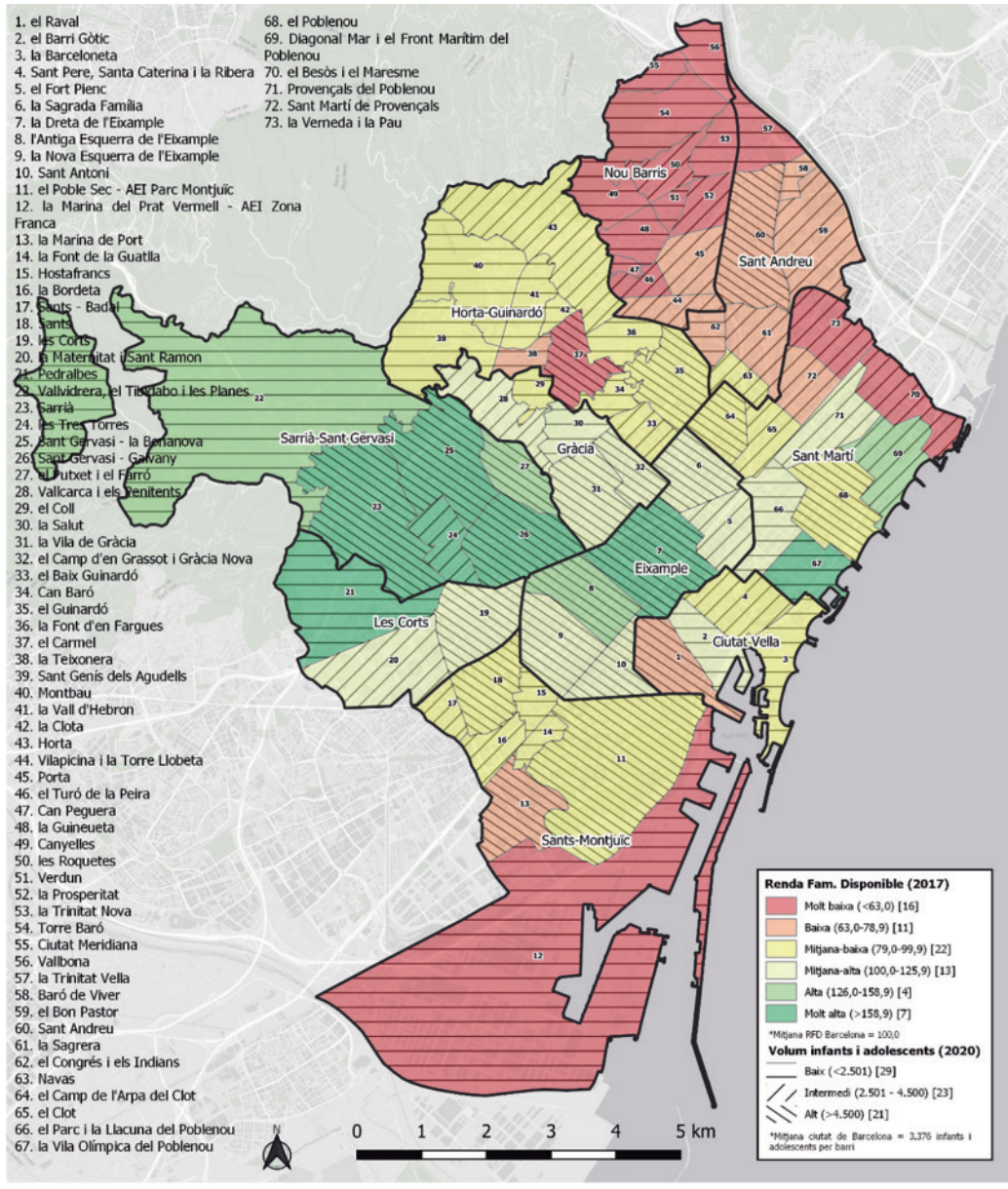
Primers impactes identificats

Desigualtat social

Contextos desiguals

Les condicions de vida dels infants deriven del nivell d'estudis de les mares i/o pares, del seu origen geogràfic, del nivell de renda de la llar, de les condicions de l'habitatge i de si hi ha o no situacions de precarietat laboral i/o atur, així com dels contextos socioeconòmics on viuen i creixen. Aquestes condicions tenen un impacte no tan sols a curt termini, sinó també per a les trajectòries vitals. En aquest sentit, l'*Alt Comissionat contra la pobresa infantil* posa de manifest dues qüestions rellevants en relació amb la pobresa infantil. La primera, que el risc de pobresa és més gran dins les llars amb infants i adolescents a càrrec, i la segona, que per efecte de la reproducció del cicle de les desigualtats, els infants que han crescut en la pobresa tenen altes probabilitats de ser pobres en l'edat adulta (Gobierno de España, 2020).

Resseguint el **Mapa 1** s'observa que, a la ciutat de Barcelona, abans de la crisi oberta per la covid-19, 80.003 infants i adolescents creixien en barris de renda baixa (44.365) o molt baixa (35.368). Aquests infants i adolescents representaven el 32,5% del total d'infants i adolescents de la ciutat.

Mapa 1. Relació entre la Renda Familiar Disponible (RFD) de les llars i el volum de població infantil i adolescent. Barcelona i barris, 2017 (RFD) i 2020.

Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir de les dades de renda familiar disponible (any 2017) de l'Oficina Municipal de Dades i les dades del padró d'habitants (lectura a 1 de gener de 2020) del Departament d'Estadística i Difusió de Dades (Ajuntament de Barcelona).

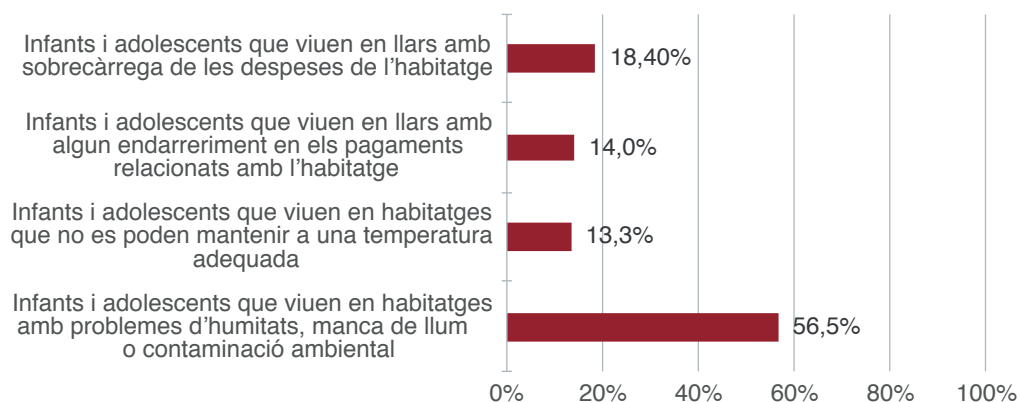

Entre la multiplicitat de condicionants contextuais, cal destacar-ne dos de crítics. D'una banda, la pobresa en el treball i, de l'altra, els costos de l'habitatge.

Pel fa a la pobresa en el treball (és a dir, el fet de viure per sota del llindar de la pobresa, tot i treballar), cal destacar que, ja abans de la covid-19, aquesta problemàtica afectava de manera més significativa les persones adultes amb fills/es a càrrec que les persones adultes sense fills/es (un 22,7% vs. 16,0%, respectivament). Però no tan sols això, sinó que l'increment de l'atur en l'actual context de crisi econòmica ha impactat més als barris de rendes més baixes, que és on, majoritàriament, hi viuen més infants. Cal destacar que, en 8 dels 10 barris amb més atur de la ciutat (Ciutat Meridiana, la Trinitat Nova, la Trinitat Vella, la Marina del Prat Vermell - AEI Zona Franca, Vallbona, el Raval, la Guineueta i Torre Baró), el volum d'infants i adolescents és superior a la mitjana de la ciutat, la qual cosa ens indica que, en termes relatius, la infància és molt present en els entorns més socialment vulnerabilitzats. Als altres dos barris, Canyelles i la Barceloneta, el percentatge d'infants i adolescents està per sota de la mitjana de ciutat (IIAB a partir de les Estadístiques Metropolitanes sobre Condicions de Vida 2018-2019, i dades d'atur i el padró de l'Oficina Municipal de Dades, de l'Ajuntament de Barcelona).

El segon factor crític en l'empobriment de les llars i en l'increment de les privacions materials dels infants són els costos de l'habitatge, que també s'han vist afectats per aquesta crisi. Per exemple, ja a l'inici del confinament absolut de la primavera del 2020 es va ampliar la sobrecàrrega pel cost de l'habitatge a l'Àrea Metropolitana de Barcelona; un impacte que va ser més gran per a les llars que viuen de lloguer que en hipoteca, ja que comptaven amb uns ingressos inferiors a la mitjana. A més, a un 20,7% dels enquestats (el 51,7% amb fills/es) li agradaria buscar un nou habitatge, però no pot per motius econòmics, els quals s'han agreujat en el marc de la covid-19 (Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona, 2020b, 2020a). En aquest sentit, la crisi de la covid-19 ha posat en perill les condicions d'habitabilitat. No disposem de dades per al 2020, però sí de l'evolució recent d'alguns indicadors, que mostren que les dificultats per cobrir els costos de l'habitatge poden condicionar les vides dels infants. Com s'observa en el **Gràfic 2**, ja abans de la covid-19, el 18,4% d'infants i adolescents vivien en llars que patien sobrecàrrega de despeses d'habitatge (dedicació de més del 40% dels ingressos) i el 14,0% vivien en llars amb algun endarreriment en els pagaments relacionats amb l'habitatge. És més, el 13,3% dels infants i adolescents vivien en habitatges que no es podien mantenir a una temperatura adequada i el 56,5% en habitatges amb problemes d'humitats, manca de llum o contaminació ambiental.

La precarització del mercat de treball i els elevats costos de l'habitatge a la ciutat de Barcelona: dos factors crítics de la pobresa infantil a la ciutat que empitjoren per la crisi de la covid-19.

Gràfic 2. Infants i adolescents que viuen en llars amb diferents problemàtiques relacionades amb l'habitatge.

Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir de les Estadístiques Metropolitanes sobre Condicions de Vida (EMCV) (2018-2019), de l'IERMB.

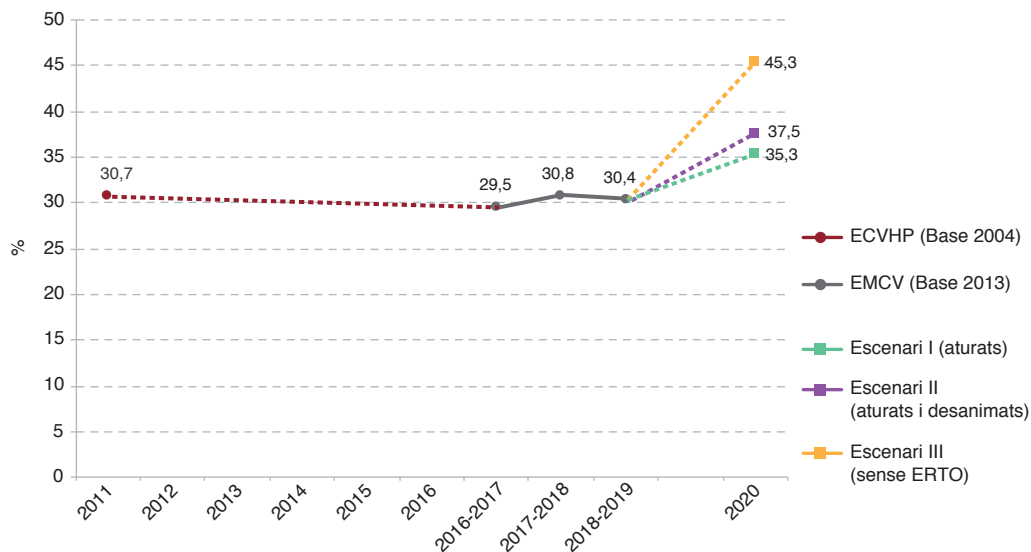
Pobresa infantil

Un dels impactes més rellevants és que la covid-19 està empitjorant les condicions de vida de molts infants i està fent augmentar els nivells de pobresa infantil a la ciutat de Barcelona. Cal recordar que ja abans de la crisi sanitària i social oberta per la covid-19, 3 de cada 10 nens, nenes i adolescents a la ciutat de Barcelona vivien sota el llindar de risc de pobresa moderada (el 30,4%, és a dir, uns 75.000 infants i adolescents) i 1 de cada 10 sota el llindar de risc de pobresa extrema (el 10,8%). Aquest era el llast de la crisi del 2008 i de les mesures d'austeritat, juntament amb un sistema de protecció social de la infància a Catalunya i a Espanya històricament feble i amb un baix impacte de les transferències socials sobre la pobresa infantil (Cruz et al., 2020; Porcel et al., 2020).

A dia d'avui, la crisi de la covid-19 està fent augmentar la pobresa infantil i està empitjorant les condicions de vida de molts infants. Com s'observa en el gràfic 3, la taxa de risc a la pobresa moderada entre els infants de la ciutat hauria augmentat entre 5 i 7 punts percentuals per l'impacte econòmic de la covid-19 (fins al 35,3% o 37,5%), la qual cosa significa que entre 12.000 i 18.000 infants haurien entrat en situació de pobresa a causa de la nova crisi.¹ En

La covid-19 fa augmentar la pobresa infantil a la ciutat de Barcelona: entre 12.000 i 18.000 infants i adolescents haurien entrat en la pobresa, fent créixer el percentatge de pobresa moderada del 30,4% en 5-7 punts més, fins al 35,3%-37,5%.

¹Aquestes estimacions sobre l'evolució de la pobresa infantil provenen del mètode estadístic de simulació de renda desenvolupat per l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB), que permet estimar l'impacte

Gràfic 3. Taxa de risc de pobresa moderada infantil i taxa de risc de pobresa moderada infantil ancorada (2018-2019). Població de 0-17 anys. Barcelona, 2011-2020.

Font: Porcel et al. (2020) a partir d'Idescat i IERMB, Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011; IERMB i Idescat, Estadístiques metropolitanas sobre condicions de vida, 2016-2017 / 2018-2019; IERMB, Estimacions de renda escenari COVID-19, 2020.

aquest nou escenari, entre 3 i 4 infants de cada 10 estarien vivint a dia d'avui en situació de pobresa a la ciutat de Barcelona. Es tractaria, doncs, d'un augment sense precedents, ja que en l'anterior crisi del 2008 la pobresa a Espanya va augmentar 12 punts percentuals en 6 anys, la qual cosa significa que en menys d'un any ja s'hauria arribat a la meitat de l'augment de pobresa que en tota la crisi anterior (tot i havent-se activat mecanismes més potents de protecció, com ara els ERT0) (**Gràfic 3**).

Una altra dada rellevant que permet prendre consciència de l'augment de la pobresa infantil és el nombre d'ajudes municipals d'alimentació concedides pels serveis socials. L'any 2020, les ajudes en alimentació a famílies amb infants i adolescents s'han més que triplicat en nombre (passant de les 3.429 ajudes del 2019 a les 10.573 ajudes concedides de gener a setembre de 2020, amb l'any encara per finalitzar) i quadruplicat en import (de 601.306 € el 2019 a un import de 2.551.752 € a setembre del 2020). Però no només això, sinó que les llars amb infants i adolescents han rebut més ajudes (tant en nombre com en import destinat) que les llars sense menors d'edat a càrrec, la qual cosa indica la propensió dels infants a patir les conseqüències de la crisi. D'altra banda, la distribució territorial de les

ajudes per alimentació mostra que la pobresa infantil creix en tots els districtes de la ciutat (fins i tot els que tenen rendes familiars més altes) i arriba a contextos territorials que fins ara n'havien quedat més preservats (Gràcia, Sant Andreu, l'Eixample, Sants-Montjuïc i Sarrià-Sant Gervasi experimenten els increments relatius més importants). A Gràcia han passat de 29 a 219 en menys d'un any, la qual cosa suposa que s'han multiplicat per 7; a Sant Andreu de 124 a 690, o sigui 5 vegades més; a l'Eixample de 211 a 948, més de 4 vegades; i a Sants-Montjuïc i Sarrià-Sant Gervasi s'han quadruplicat, passant de 289 a 1.174 i de 25 a 101, respectivament. Tanmateix, en termes absoluts, la crisi colpeja més fort a les àrees de la ciutat històricament més vulnerables: Ciutat Vella (de 652 a 2.349 ajuts), Sant Martí (de 888 a 1.831) i Nou Barris (de 764 a 1.985) concentren el 58,3% del nombre d'ajuts de tota la ciutat i el 57,4% de l'import dels ajuts concedits (**Taula 1**).

En aquest context, les iniciatives solidàries han esdevingut estructures indispensables per tenir cura dels infants i adolescents en situacions de vulnerabilitat social i les seves famílies. A partir de la covid-19, almenys hi ha hagut unes 100 iniciatives solidàries a la ciutat de Barcelona, especialment per a la salut i les cures. Atenen infants i adolescents en situacions de vulnerabilitat social, ja sigui directament o indirecta (acompanyament familiar, més distribució d'aliments...). Conèixer quines són aquestes iniciatives i fer-ne una anàlisi en clau de distribució territorial permetria reforçar una acció institucional que contraresti l'increment de desigualtats socials (Blanco et al., 2020; Institut de Govern i Polítiques Públiques et al., 2020).

Taula 1. Ajuts d'alimentació concedits pels serveis socials municipals a les llars amb infants i adolescents (nombre i import €). Barcelona i districtes, 2019 i 2020

Districtes	2019		2020		Increment 2019-2020 (%)	
	Nombre ajuts	Import (€)	Nombre ajuts	Import (€)	Nombre ajuts	Import
Sant Martí	888	172.524,9 €	1.831	473.377,2 €	106,2%	174,4%
Nou Barris	764	119.663,6 €	1.985	407.860,4 €	159,8%	240,8%
Ciutat Vella	652	102.243,4 €	2.349	584.297,1 €	260,3%	471,5%
Horta-Guinardó	359	71.501,4 €	962	237.403,5 €	168,0%	232,0%
Sants-Montjuïc	289	53.011,2 €	1.174	301.180,4 €	306,2%	468,1%
Eixample	211	35.077,4 €	984	271.207,9 €	366,4%	673,2%
Sant Andreu	124	18.937,7 €	690	123.351,3 €	456,5%	551,4%
Les Corts	65	13.010,0 €	231	57.575,0 €	255,4%	342,5%
Gràcia	29	5.781,4 €	219	58.934,2 €	655,2%	919,4%
Sarrià-Sant Gervasi	25	5.095,0 €	101	24.440,0 €	304,0%	379,7%
No consta	23	4.460,0 €	47	12.125,0 €	104,3%	171,9%
BARCELONA	3.429	601.306,0 €	10.573	2.551.752,1 €	208,3%	324,4%

Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir de l'Institut Municipal de Serveis Socials (IMSS), de l'Ajuntament de Barcelona.

Educació

Desigualtats educatives

Abans de la covid-19, al voltant del 10% dels adolescents de la ciutat de Barcelona no assolien les competències bàsiques en acabar l'escolarització obligatòria (català, castellà, anglès, matemàtiques i/o àmbit científicotecnològic). Els districtes amb percentatges més elevats de no-assoliment són Ciutat Vella, Nou Barris i Sants-Montjuïc, mentre que a l'Eixample, Gràcia, les Corts i Sarrià-Sant Gervasi és on hi ha menys adolescents que no assolixin les competències bàsiques (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020a).

En aquest context, com expliquen Bonal i González (2020a, 2020b), el confinament absolut va agreujar les desigualtats educatives ja existents. Les famílies de classes mitjanes-altes van poder mantenir millors estàndards de qualitat educativa durant el confinament absolut, motiu pel qual el tancament dels centres educatius va suposar pèrdues i desigualtats en l'aprenentatge. Per exemple, perquè les famílies amb menor formació no disposen dels coneixements i/o les habilitats per poder donar suport a l'escolarització des de casa. Segons aquesta recerca, les pèrdues i desigualtats en l'aprenentatge es van produir especialment en els processos d'orientació/acompanyament i en l'educació infantil (González i Bonal, 2020). A més, convé tenir en compte que la segregació escolar és el que va suposar que les respostes dels centres i dels equips docents durant les mesures per la covid-19 fossin desiguals. En aquest sentit, la concentració d'infants amb situacions de vulnerabilitat social als centres de més elevada complexitat va comportar que haguessin de prioritzar l'acompanyament i les cures per sobre de les funcions docents (Jacovkis i Tarabini, 2020; Tarabini i Jacovkis, 2020).

Per les desigualtats educatives i la segregació escolar, els centres de més elevada complexitat van haver de prioritzar l'acompanyament i les cures per sobre de les funcions docents.

Com s'observa en la **Taula 2**, els districtes amb centres educatius de més elevada complexitat són Ciutat Vella, Sants-Montjuïc i Nou Barris (entre 2 i 4 de cada 10 centres són de complexitat molt alta), tot i que també és destacable la situació a Sant Martí i Sant Andreu (al voltant d'1 de cada 10 centres és de complexitat molt alta).

Per revertir els impactes educatius de l'escolarització des de casa en temps de pandèmia, Iglesias et al. (2020) proposen avançar cap a l'educació crítica, basada en els afectes i les cures, amb perspectiva intergeneracional, que sigui personalitzada, també compartida o connectada amb el territori i que, a més, eduqui per a la sostenibilitat ambiental, d'identitats i cultural. En aquest sentit, per transformar l'educació davant la crisi global generada per la covid-19, després d'una consulta a docents, Edualter (2021) assenyala que les priori-

Taula 2. Nivell de complexitat dels centres educatius de primària i ESO (%). Barcelona i districtes, 2017

Districtes	Complexitat				
	Baixa	Mitjana baixa	Mitjana alta	Alta	Molt alta
BARCELONA	27,9%	28,1%	19,4%	13,5%	11,1%
Ciutat Vella	4,3%	4,3%	21,7%	30,4%	39,1%
Sants-Montjuïc	11,6%	18,6%	23,3%	20,9%	25,6%
Nou Barris	2,3%	18,2%	25,0%	29,5%	25,0%
Sant Martí	10,5%	38,6%	28,1%	12,3%	10,5%
Sant Andreu	10,8%	43,2%	29,7%	8,1%	8,1%
Horta-Guinardó	16,7%	45,2%	16,7%	19,0%	2,4%
Eixample	48,8%	32,6%	11,6%	4,7%	2,3%
Gràcia	44,8%	31,0%	20,7%	3,4%	0,0%
Sarrià-Sant Gervasi	88,4%	7,0%	2,3%	2,3%	0,0%
Les Corts	56,3%	37,5%	6,3%	0,0%	0,0%

Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir del Consorci d'Educació de Barcelona (dades primàries del Departament d'Educació, de la Generalitat de Catalunya).

Nota: Districtes ordenats en ordre descendent segons complexitat molt alta dels centres educatius.

tats educatius dels docents són acompanyar emocionalment els infants i adolescents, promoure el pensament crític per evitar la infodèmia² i prevenir qualsevol actitud discriminatòria o racista. A més, Moya et al. (2020) emfatitzen que la tasca educativa és molt més que la transmissió de coneixement, que també és transmissió del desig de saber. És per això que, en un món digital, consideren imprescindible entendre la figura docent com a mentora de l'alumnat, acompanyant-lo en el seu aprenentatge, guiant-lo, estimulant-lo i potenciant-lo tant a nivell escolar com personal.

Bretxes digitals

D'acord amb el Consorci d'Educació de Barcelona (2020), durant el tancament de les escoles el tercer trimestre del curs 2019-2020, les famílies en situacions de vulnerabilitat social a la ciutat de Barcelona es van trobar amb més dificultats per garantir l'educació formal dels fills i filles des de casa (en comparació amb les famílies que no es troben amb aquesta problemàtica), aspecte que va condicionar negativament les oportunitats educatives i d'aprenentatge dels infants i adolescents en situacions de vulnerabilitat social. A la

²Difusió ràpida de rumors, informació inexacta i notícies enganyoses amb relació a una malaltia infecciosa o un problema de salut pública paral·lelament a la seva propagació o evolució. La denominació *infodèmia* s'ha popularitzat en els mitjans de comunicació de masses i les xarxes socials arran de la referència feta per l'OMS a l'entorn de soroll mediàtic sobre el coronavirus SARS-CoV-2 i la propagació de la covid-19 (TERMCAT-Centre de Terminologia, 2021).

ciutat de Barcelona, aquests infants i adolescents solen tenir orígens estrangers (ells o els seus pares i/o mares), residir als districtes amb rendes més baixes i anar a centres públics. La dificultat més rellevant amb què es van trobar va ser la derivada per les bretxes digitals. En aquest sentit, és destacable que 4 de cada 10 infants en situació de vulnerabilitat social a la ciutat de Barcelona no disposaven d'ordinador o tauleta a la llar per a les tasques escolars (i gairebé la meitat dels que sí, la compartien).

A més de la manca de dispositius, també convé tenir en compte les llars amb fills/es que no es poden permetre connexió a internet per motius econòmics. Abans de la covid-19, els districtes amb més proporció d'infants que viuen en llars amb aquesta manca eren Nou Barris (14,4%), Ciutat Vella (12,8%) i Sants-Montjuïc (10,2%). Els tres districtes es troben per sobre de la mitjana global de la ciutat de Barcelona, que se situa al voltant del 5%; i molt per sobre dels districtes amb menys dificultats de connexió: les Corts i Sarrià-Sant Gervasi (0,6% dels infants viuen en llars que no es poden permetre connexió a internet) (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020a).

A part de la manca de connexió i de dispositius entre els infants i adolescents en situacions de vulnerabilitat social, cal tenir en compte les dificultats d'acompanyament familiar en la realització de les tasques escolars.

Així mateix, a part de la manca de connexió i de dispositius, entre les famílies amb més dificultats socials, convé tenir en compte les dificultats d'acompanyament familiar en la realització de les tasques escolars (Jacovkis i Tarabini, 2020; Tarabini i Jacovkis, 2020). Però també és rellevant considerar que no tots els centres van poder oferir una oferta educativa en línia. D'acord amb l'Ajuntament de Barcelona (2021), 1 de cada 4 infants i adolescents escolaritzats (26,8%) no va poder seguir l'escolarització des de casa a la ciutat de Barcelona, essent la manca d'una oferta educativa en línia per part del centre la causa més assenyalada per les famílies.

Salut

Hàbits saludables

Ja abans de la covid-19, hi havia importants marges de millora pel que fa als hàbits d'alimentació, descans i activitat física, tots tres per sota dels nivells recomanats. Una gran part d'infants i molts adolescents no dormien prou hores al dia (43,0% dels infants i 70,0% dels adolescents), i molts pocs menjaven les 5 racions de fruita recomanades al dia (7,1%). Tot i que el 76,6% d'infants i adolescents declaraven que feien exercici físic de manera regular fora de l'horari escolar, 1 de cada 4 en feia de forma insuficient –menys d'un cop a la setmana– o no en feia (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020a).

Durant el confinament absolut es van alterar els hàbits de salut de tots els infants i adolescents pel canvi de rutines, però especialment dels que es troben en situacions de vulnerabilitat social. D'una banda, el nivell de formació formal de les famílies va condicionar els hàbits de salut (a menys formació: manca d'activitat física, consum insuficient de fruita/verdura i major exposició a pantalles). A més, les condicions dels habitatges són pitjors entre els infants de llars amb més dificultats econòmiques (presència d'humitats, manca de llum natural, presència de problemes per soroll, manca d'espai exterior i presència de fum de tabac) (Mortieruel et al., 2020; Valero et al., 2020). Pel que fa especialment al *pantallisme* dels infants, cal destacar que va augmentar durant el confinament absolut, però amb dinàmiques diferenciades segons el tipus de llar: l'ús de pantalles o l'entreteniment digital va augmentar considerablement entre les famílies amb fills/es, però la millora de la percepció de la tecnologia va donar-se quan el teletreball permetia conciliar la vida familiar i laboral de les famílies. També quan hi havia espais per parlar sobre la tecnologia i els seus conflictes (educació digital, hàbits de desconnexió o relacions socials a internet) (Empantallados.com i GAD3, 2020).

L'alteració dels hàbits de salut durant el confinament absolut va ser més acusat per als infants i adolescents en situacions de vulnerabilitat social: menys activitat física, menys fruita i més pantalles.

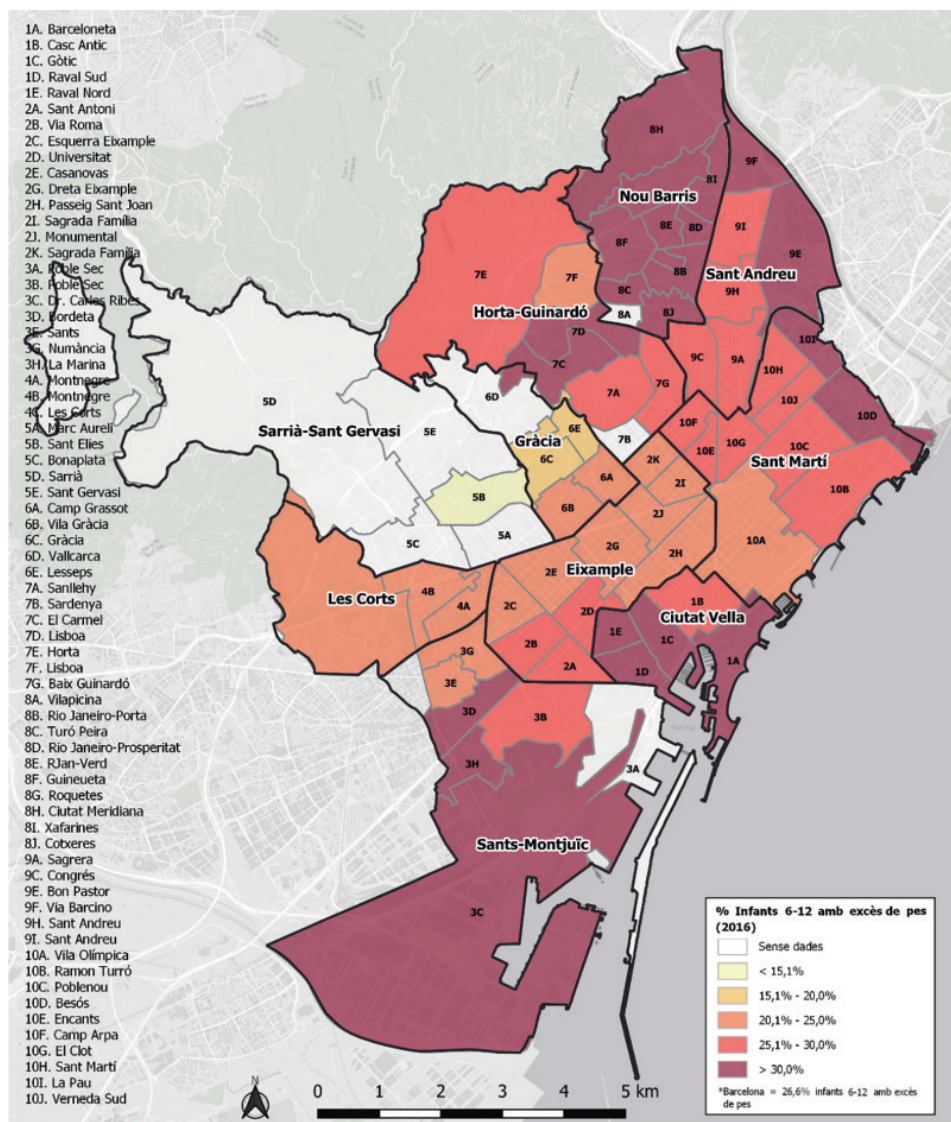
En aquest context, Mayordomo (2020)³ va alertar que el comportament dels infants i adolescents durant el tancament de les escoles i les vacances d'estiu podia esdevenir més obesogènic, és a dir, més propens a afavorir l'excés de pes (sobrepès i obesitat). Com que l'activitat estructurada va desaparèixer, es va propiciar una disminució de l'activitat física, més consum de pantalles, seguiment de patrons més irregulars de son i dieta més calòrica (amb més consum d'*snacks* entre àpats), la qual cosa origina un augment de pes i una pèrdua de la forma cardiorespiratòria.

Pel que fa als hàbits alimentaris específicament, d'acord amb un estudi fet a infants de 10-12 anys a la ciutat de Barcelona i l'Hospitalet de Llobregat, durant el tancament de les escoles va disminuir el percentatge de nens i nenes que feien cinc àpats al dia, passant del 75,8% d'abans del tancament al 66,3% de després. A més, van augmentar els infants que no menjaven ni a mig matí ni prenién berenar (del 6,1% al 15,1%); un canvi vinculat a la desaparició de les rutines escolars. Tanmateix, convé assenyalar una millora en el consum d'aliments (més verdura, menys begudes ensucrades i menys menjar ràpid) i que el 47% dels infants té la percepció que els seus hàbits alimentaris van millorar durant el confinament (Tomando Conciencia Schools i Tandem Social, 2020).

³A partir de Brazendale et al. (2017).

Així mateix, és destacable que l'alteració dels hàbits de salut se suma a uns indicadors d'excés de pes (sobrepès i obesitat) que ja abans de la covid-19 afectaven gairebé 1 de cada 4 infants a la ciutat de Barcelona (el 16,1% sobrepès i el 10,5% obesitat), amb diferències destacables segons el context social del barri de residència (**Mapa 2**).

Mapa 2. Infants de 6 a 12 anys amb excés de pes (sobrepès i obesitat) (%). Barcelona, districtes i Àrees Bàsiques de Salut (ABS), 2016.*

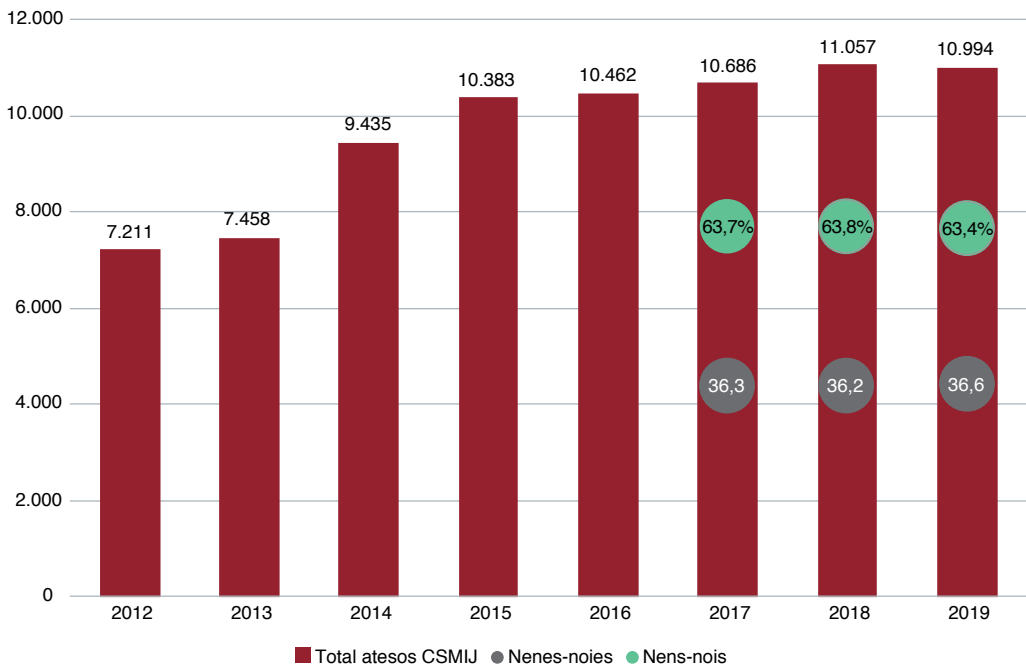
Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir del Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya.

*Nota: La divisió correspon a les 68 Àrees Bàsiques de Salut (ABS) de les quals el Departament de Salut disposava d'informació actualitzada (novembre de 2020) sobre l'excés de pes que es correspon a l'any 2016.

Salut mental

Ja abans de la covid-19, 3 de cada 10 infants d'entre 10 i 12 anys de la ciutat de Barcelona es mostraven no prou satisfets amb la seva vida en global i, entre els infants que creixen en un context de privació material, eren 4 de cada 10 els que no estaven prou satisfets amb la vida (Corominas i Pineda, 2020). En població infantil i adolescent, el risc de patir un problema de salut mental entre els 4 i els 14 anys era d'un 5,9% i de patir, en concret, depressió o ansietat entre els 15 i els 17 anys, d'un 3,5%. En base a aquestes xifres, s'estimava que almenys 11.000 infants i adolescents de la ciutat de Barcelona es trobaven en una situació de patiment psicològic abans del confinament absolut (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020a). Com s'observa en el **Gràfic 4**, la població atesa als Centres de Salut Mental Infantil i Juvenil (CS-

Amb l'esclat de la pandèmia, els canvis i la incertesa van provocar un estat d'ànim més baix que l'habitual en població infantil i adolescent, més preocupant quan havien tingut problemes de salut mental anteriorment, o bé per als infants i adolescents amb més dificultats socials.

Gràfic 4. Infants i adolescents atesos als Centres de Salut Mental Infantil i Juvenil (CSMIJ), total i per sexe (%). Barcelona, tendència 2012-2019.

Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir del Consorci Sanitari de Barcelona, de la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona.

MIJ) mostrava una tendència creixent en els darrers anys, superant els 10.000 atesos des de l'any 2015.

Durant el confinament absolut, els canvis personals, familiars i escolars que els infants i adolescents van viure, així com la incertesa que generaven, van provocar un estat d'ànim més baix que l'habitual en població infantil i adolescent, a més d'un conjunt de pors i preocupacions inusuals. Convé tenir present que els infants i adolescents que van perdre algun familiar van viure el confinament amb estats d'ànim més baixos (amb presència, especialment, de sentiments de ràbia) i climes familiars trasbalsats en processos de dol. Tanmateix, la majoria d'alteracions van ser lleus, i així es va mostrar l'adaptació dels infants i adolescents a un esdeveniment vital estressant com és un confinament absolut (Projecte Òrbita, 2021).

Malgrat l'adaptació generalitzada, però, els infants i adolescents amb antecedents de problemes psicològics van trobar-se més exposats a desenvolupar un trastorn de salut mental durant el confinament absolut. En aquest sentit, amb resultats referents a Catalunya, el 35% dels infants i adolescents entre 4 i 18 anys van estar en risc de desenvolupar trastorns de salut mental, ja fos a partir de símptomes depressius, d'ansietat o de conducta. Sobretot quan els infants i adolescents ja havien manifestat problemes de salut mental prèviament, o bé les seves mares i/o pares (Via et al., 2020).

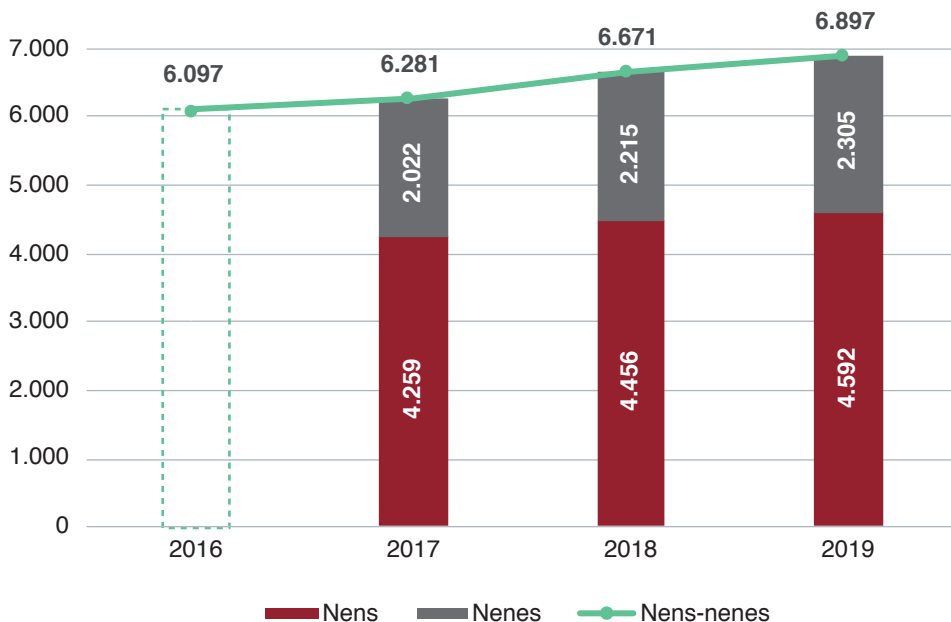
A més, convé tenir en compte que l'impacte en salut mental va ser més greu per als infants i adolescents de famílies que es troben amb més factors d'estrès i dificultats socials. Entre els infants i adolescents en situacions de vulnerabilitat, per exemple, hi va haver més dificultats per concentrar-se i manifestacions més freqüents d'avorriment, irritabilitat, inquietud, nerviosisme, sensacions de solitud i preocupacions (Orgilés et al., 2020). A més, la majoria de mares i/o pares en situacions de vulnerabilitat econòmica van manifestar que les circumstàncies per la covid-19 havien afectat la seva salut mental, i consideraven que la convivència familiar havia empitjorat per l'estrès i les preocupacions econòmiques familiars, la manca d'espai a l'habitatge i l'avorriment (Save the Children-España, 2020a, 2020b).

Discapacitat

D'acord amb les dades de l'any 2018 del Departament de Treball, Afers Socials i Famílies proveïdes per l'Institut Municipal de Persones amb Discapacitat, 4.562 infants i adolescents de la ciutat de Barcelona tenen alguna discapacitat legalment reconeguda, és a dir, l'1,9% del total de la població infantil i adolescent, percentatge que es manté relativament estable des de l'any 2013 (3.705 infants i adolescents, que representaven l'1,6% del total). Entre les diverses tipologies de discapacitat, preval la discapacitat intel·lectual (60,4% dels casos), seguida de la discapacitat física (22,4%), els trastorns mentals (9,5%), la discapacitat auditiva (4,6%) i la discapacitat visual (3,3%).

Tal com va exposar el Síndic de Greuges de Catalunya, que alhora es feia ressò de les recomanacions de la relatora especial de les Nacions Unides sobre els drets de les persones amb discapacitat (Catalina Devandas), en les mesures per reduir la propagació de la covid-19 no sempre es van tenir en consideració les circumstàncies concretes i les necessitats de les persones amb discapacitat. Així que el Síndic manifestava la seva preocupació pel risc de saturació i interrupció dels serveis de suport essencial per a persones amb discapacitat. Si bé és cert que, a partir del 19 de març, el Ministeri de Sanitat va donar permís per sortir al carrer amb un acompanyant a les persones amb discapacitat que tinguessin alteracions conductuals, com ara persones amb diagnòstic de l'èspectre autista i conductes disruptives que es veiessin agreujades per la situació de confinament, el Síndic considerava que reclamar la identificació visual de les persones amb aquestes característiques quan sortien al carrer suposava una afectació dels seus drets i una estigmatització de la persona

Els serveis de suport per a infants i adolescents amb discapacitat en temps de covid-19 són essencials per les especials dificultats i el sobre esforç de les famílies.

Gràfic 5. Infants d'entre 0 i 5 anys atesos als Centres de Desenvolupament Infantil i Atenció Precoç (CDIAP). Barcelona, tendència 2016-2019.

Font: Elaboració pròpia de l'IAB a partir de l'Institut Municipal de Persones amb Discapacitat (IMPD), de l'Ajuntament de Barcelona (dades primàries del Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, de la Generalitat de Catalunya).

Nota: No es disposa de dades desagregades per sexe per a l'any 2016.

afectada. També va fer referència al fet que el tancament de centres educatius (i, en especial, dels centres d'educació especial) va comportar un esforç molt important per a les famílies dels infants i adolescents amb discapacitat, sobretot dels infants amb discapacitat intel·lectual (Síndic de Greuges de Catalunya, 2020).

Tot i les especials dificultats que van viure els infants i adolescents amb algun tipus de discapacitat i les seves famílies, cal assenyalar la tasca dels serveis de suport i acompanyament. És el cas, per exemple, dels Centres de Desenvolupament Infantil i Atenció Precoç (CDIAP), un dels recursos essencials per als primers anys de vida dels infants, que atenen 6.897 infants de 0-5 anys a la ciutat de Barcelona l'any 2019 (**Gràfic 5**). Els CDIAP van facilitar la tramitació de permisos per a la sortida al carrer dels infants menors de sis anys que ho requerien i van continuar acompanyant les famílies amb pautes i consells. Durant el període d'estat d'alarma es van rebre més de 2.400 consultes telemàtiques als dos CDIAP de Barcelona gestionats per l'Institut Municipal de Persones amb Discapacitat (Ajuntament de Barcelona, 2020d).

Entorns relacionals i espai públic

Activitats més enllà de l'escola

Amb dades prèvies a la covid-19, un 66% dels infants d'entre 10 i 12 anys no veia els seus amics i amigues gaire sovint fora de l'escola i un 14,9% dels adolescents deia que no tenia cap amic o amiga (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020a).

Però, més que mai aquest 2020, una manca generalitzada per a tots els infants i adolescents –independentment del seu entorn socioeconòmic– ha estat la pèrdua d'espais de relació amb els amics i les mancances de joc compartit amb els iguals, tots dos espais amb una contribució important en el benestar dels infants. S'ha fet evident que les comunicacions en línia o bé jugar amb el pare, la mare o amb alguna altra persona adulta no poden suplir la necessitat de joc entre iguals, a través del qual es vehiculen aprenentatges tan importants com regular les emocions, desenvolupar habilitats socials, posar en pràctica diferents rols i conformar-se una identitat.

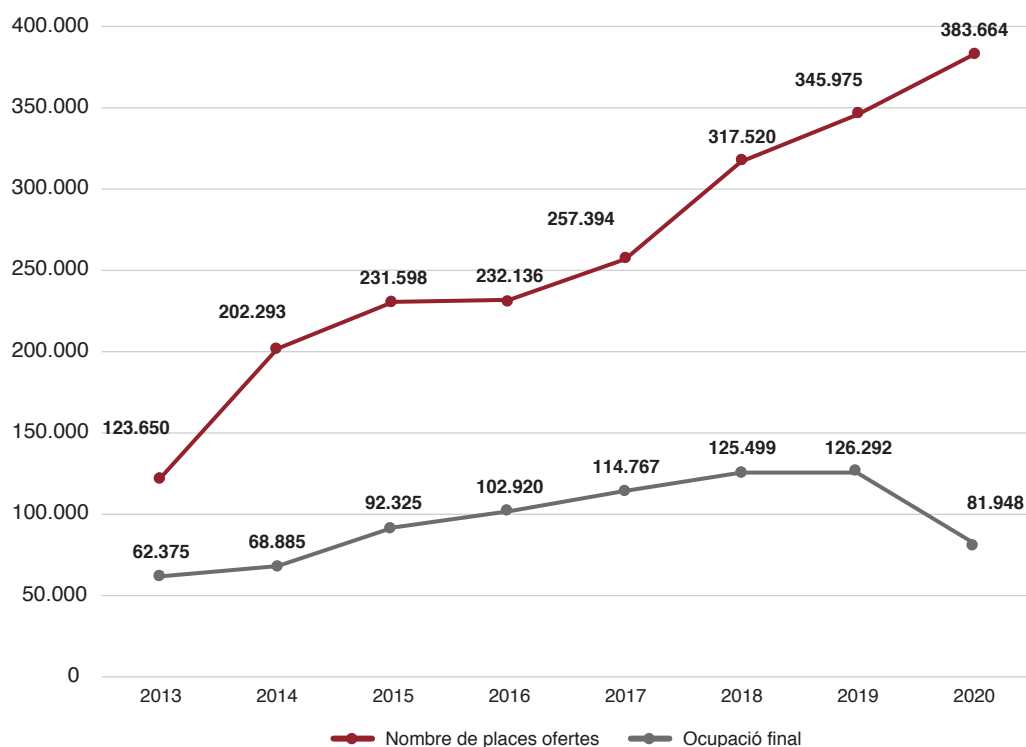
Malgrat l'oferta singular i ampliada d'activitats de lleure durant l'estiu, els infants i adolescents no van poder gaudir-ne amb normalitat i recuperar les relacions amb altres infants i adolescents, segurament per les incerteses encara presents de la covid-19.

D'aquesta manera, sense l'oportunitat de jugar estretament amb els amics i amigues, els infants poden sentir-se sols i aïllats socialment. Les limitacions en temps de desescalada amb els anomenats "grups bombolla" també van implicar una disminució important de les

oportunitats de relació dels infants i adolescents amb les seves amistats i els companys/es d'escola.

Suplir el contacte físic o les trobades amb familiars i amics a través de videotrucades va ser una de les sortides a la necessitat de contacte social durant, sobretot, el confinament absolut de la primera onada de la pandèmia. Però, malgrat les possibilitats de comunicació en línia, els infants i adolescents van trobar a faltar els seus amics i amigues per parlar-hi o jugar-hi, ja que van fer-ho menys del que haurien volgut o, directament, no van poder-ho fer (sobretot en el cas dels més petits o bé els infants amb situacions prèvies de vulnerabilitat que no disposaven d'equipaments digitals adequats) (Queen's University Belfast i Terre des hommes, 2020).

A més, convé tenir en compte que no totes les famílies van poder acompanyar prou el lleure i el joc dels infants i adolescents durant el confinament absolut. Les famílies amb opcions de teletreball (habitualment amb rendes mitjanes-altes) van poder acompanyar les cures i el lleure d'infants i adolescents més satisfactòriament, tot i que, en perspectiva de

Gràfic 6. Nombre de places ofertes i ocupació final a la Campanya de Vacances d'Estiu (CVE) de l'Ajuntament de Barcelona. Barcelona, tendència 2013-2020.

Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir de la Direcció de Serveis d'Infància, Joventut i Gent Gran (Departament de Promoció de la Infància, de l'Ajuntament de Barcelona).

gènere, la desigualtat es manté: si abans del confinament absolut les dones s'ocupaven de les tasques de cura i l'acompanyament escolar dels fills/es en major mesura que els homes, durant el confinament absolut i amb opcions de teletreball es va mantenir el mateix patró (Centre d'Estudis d'Opinió, 2020).

Amb el desconfinament progressiu i un estiu que va venir després de tres mesos sense activitats organitzades, van arribar noves mancances o pèrdues. Malgrat els esforços de l'administració per posar a l'abast de la infància, l'adolescència i les seves famílies una campanya d'estiu molt reforçada (tant amb places com amb beques d'accés), la participació en casals i activitats de lleure (dins de la Campanya de Vacances d'Estiu) va disminuir un 35,1% respecte del 2019 (de 126.262 places ocupades pels infants i adolescents el 2019 a 81.948 el 2020) (**Gràfic 6**).

Ús de l'espai públic

Ja abans de la covid-19, els nens i nenes disposaven de poc temps per jugar de forma lliure a l'aire lliure. A la ciutat de Barcelona, 1 de cada 4 infants de 3 a 14 anys (26,1%) no jugava cap dia al parc o al carrer, i 4 de cada 10 dels infants d'entre 10 i 12 anys (38,4%) no jugaven ni passaven gaire temps a l'aire lliure (entre mai i, com a molt, 1 o 2 dies per setmana). Només el 42% dels infants jugaven a l'aire lliure almenys 5 dies a la setmana, mentre que el 49% de nens i nenes entre 10 i 12 anys usaven les xarxes socials i el 65% miraven la televisió almenys 5 dies a la setmana (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020a).

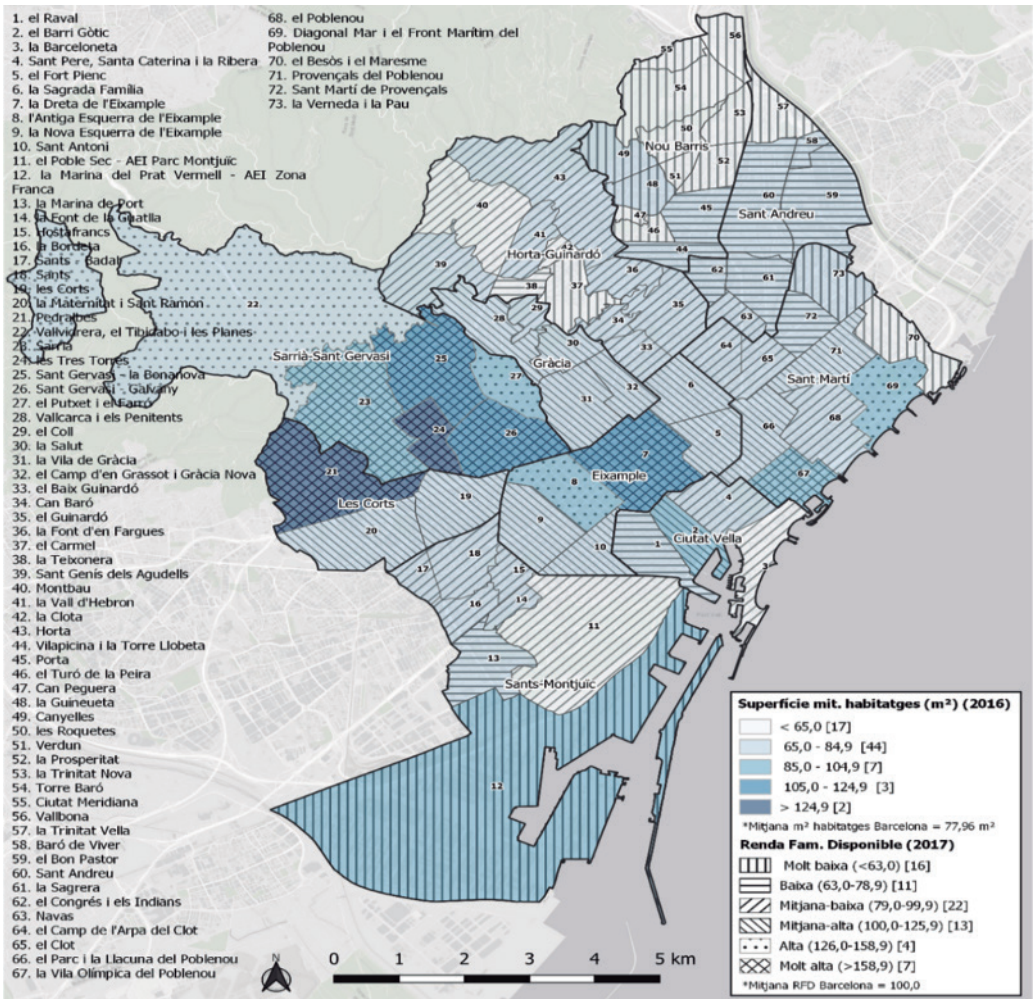
Les restriccions d'accés al carrer van ser una de les mesures principals per combatre la primera onada de la pandèmia per la covid-19. El confinament absolut va mostrar la importància de l'ús de l'espai públic i la vida a l'aire lliure per a tota la ciutadania i, en especial, per als infants i adolescents, ja que els nens i nenes necessiten jugar i fer-ho en diferents formes col·lectives de lleure, recreació o joc a l'aire lliure que no es podien cobrir amb la comunicació en línia (Plataforma de Infància-Espanya, 2020; UNICEF-Espanya, 2020a).

Prohibir la sortida al carrer va significar negar a molts infants que viuen en habitatges petits, sense pati, terrassa o espai exterior, la dosi diària de sol, aire lliure, moviment, activitat física expansiva, joc motor d'alta intensitat i contacte amb la natura que només es pot cobrir fora de casa, al carrer. I és que l'espai públic, sobretot quan és verd i pacificat, juga un rol imprescindible en la salut i en el desenvolupament de les nenes, nens i adolescents; i permet cobrir necessitats específiques de la infància que difícilment es poden cobrir a casa. Però, sobretot, permet igualar oportunitats de salut per a tota la població, també per als infants i adolescents, independentment de quines siguin les característiques diferenciades dels seus habitatges (Cortés i Curcoll, 2020).

El confinament absolut evidencia la importància de l'espai públic i el seu rol igualador de les oportunitats de salut i joc a l'aire lliure.

En aquest sentit, el **Mapa 3** mostra com la superfície mitjana dels habitatges varia segons els barris i les rendes familiars del barris on viuen els infants. A més, convé tenir present que es calcula que hi ha un 16,4% d'habitatges sobreocupats, és dir, habitatges on no es disposa del nombre d'habitacions adient en relació amb el nombre de persones que hi habiten (Porcel et al., 2020).

Mapa 3. Relació entre la superfície mitjana dels habitatges (m²) i la Renda Familiar Disponible (RFD). Barcelona i barris, 2016 (m² habitatges) i 2017 (RFD).

Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir de dades cadastrals (any 2016) de l'Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona i les dades de renda familiar disponible (any 2017) de l'Oficina Municipal de Dades, de l'Ajuntament de Barcelona.

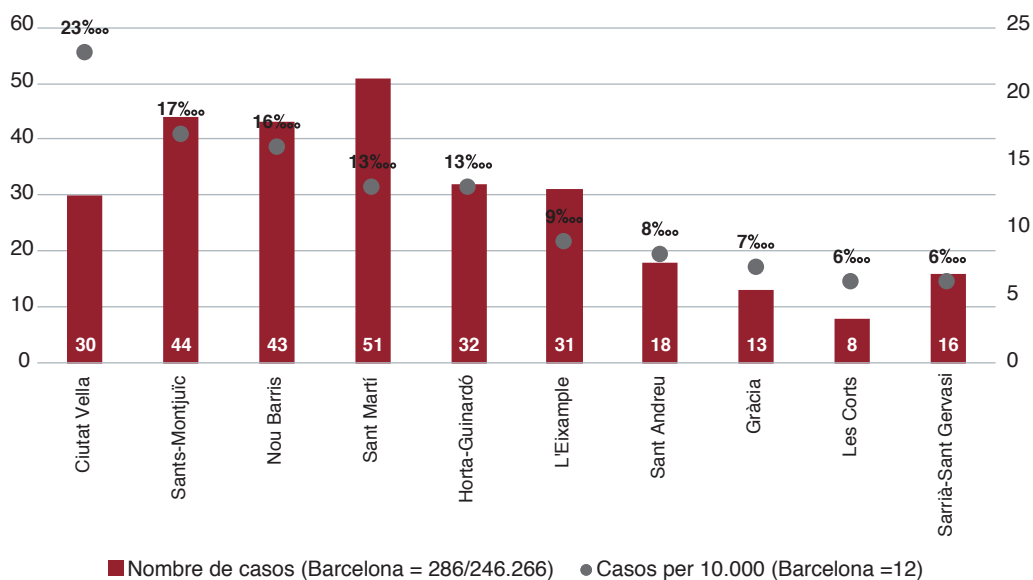

Violències i desemparament

Violències familiars contra els infants

Pel que fa a les relacions dels infants i adolescents en els entorns familiars, un 18% dels infants d'entre 10 i 12 anys de la ciutat de Barcelona no es mostren prou satisfets amb la seva família i un 21% dels adolescents d'entre 13 i 17 anys pensen que les relacions amb la seva família no són prou bones, amb dades prèvies a la covid-19 (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020a).

Pel que fa a les violències familiars contra els infants, l'any 2019, 12 de cada 10.000 infants i adolescents de la ciutat Barcelona eren víctimes de maltractaments al seu domicili familiar (**Gràfic 7**); xifra amb una tendència lleugerament de millora respecte els darrers 5 anys. En aquest context, el Servei d'Atenció, Recuperació i Acollida (SARA), que va adreçat a persones víctimes de situacions de violència masclista, va atendre un total de 529 casos amb infants i adolescents víctimes de violència masclista (268 nenes i 246 nens) l'any 2019. En els darrers anys (2015-2019), el nombre total ha anat oscil·lant entre els 400 i 500 casos, amb una lleugera tendència creixent des del 2017.

Gràfic 7. Infants i adolescents víctimes de violència domèstica (‰ i total). Barcelona i districtes, 2019

Font: Elaboració pròpia de l'IAB a partir del Departament d'Interior, de la Generalitat de Catalunya.

Nota: Districtes ordenats de manera descendent segons nombre de casos per 10.000.

Tot i que no disposem d'estudis específics sobre els impactes del confinament en la violència familiar contra els infants, algunes dades d'ús del telèfon *Infància Respon* de la Generalitat de Catalunya (que dona resposta immediata a comunicacions, denúncies socials i sol·licituds d'informació en relació amb casos de maltractament infantil) ens indiquen més indicis de violència domèstica i masclista, però menys denúncies que abans del confinament absolut. De l'abril a l'agost de 2020, les trucades al telèfon *Infància Respon* van disminuir fins a arribar al voltant de les 900 trucades mensuals i, a partir del setembre, van tornar a augmentar fins al voltant de les 1.300 mensuals (xifres similars a les d'abans del confinament) (Generalitat de Catalunya, 2020b). En relació amb la violència masclista, durant el confinament es van reduir les denúncies (les víctimes havien de continuar convivint amb els seus maltractadors), però, en canvi, les trucades a la *Línia d'atenció contra la violència masclista 900 900 120* van augmentar un 88% més que els mesos anteriors al confinament (Generalitat de Catalunya, 2020a).

Davant d'aquesta problemàtica, convé tenir present que, en termes generals, la tensió i la inseguretat que han viscut les famílies durant el confinament absolut han repercutit en les dinàmiques parentals o de cures dels fills i filles (Günther-Bel et al., 2020). És més: l'aïllament físic pel confinament absolut, l'impacte de la crisi en els llocs de treball, la inestabilitat econòmica, els nivells alts de tensió o la por del virus, així com les noves formes de relació a distància, van fer augmentar els nivells d'estrès de les famílies en situacions de més vulnerabilitat social i va créixer el risc de violència familiar envers els infants i adolescents en aquestes circumstàncies (Pereda i Díaz-Faes, 2020). En aquest sentit, al voltant de 3 de cada 10 famílies catalanes afirmen haver viscut situacions de tensió o conflicte amb els seus fills o filles durant el confinament, mentre que 2 de cada 10 famílies afirmen haver perdut els nervis en alguna ocasió, arribant a cridar o insultar els seus fills/es. A més, seguint amb el desenvolupament d'una espiral de violència des de la violència emocional fins a la violència física, 1 de cada 10 famílies admeten haver pegat els seus fills/es durant el confinament (Perazzo et al., 2020).

Tot i la tendència de millora dels últims anys en el volum d'infants i adolescents víctimes de violència domèstica, el context de la covid-19 fa créixer el risc de violència familiar contra els infants i adolescents.

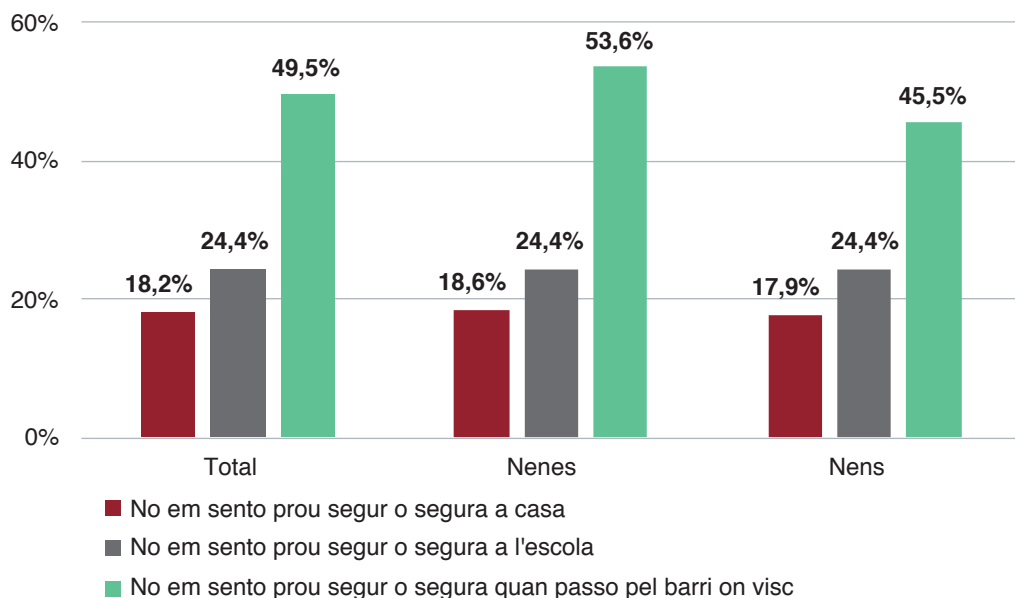
D'altra banda, la majoria de famílies amb adolescents va viure experiències relacionals negatives durant el confinament absolut, que van provocar un empitjorament de la convivència familiar. Per exemple, alguns adolescents van utilitzar males respostes i insults cap a les mares i/o els pares, convertint-se en un mal hàbit més enllà del confinament absolut. En aquest sentit, convé tenir en compte que la violència psicològica filioparental pot progressar des dels insults lleus o moderats fins als insults greus o, fins i tot, l'agressió física (Amalgama7 i Fundació Portal, 2020).

Violències escolars entre els infants

Abans de la covid-19, un 24,4% dels infants d'entre 10 i 12 anys de Barcelona deien no sentir-se prou segurs a l'escola (**Gràfic 8**), aspecte que, més enllà d'afectar el benestar a l'escola, contribueix negativament al benestar subjectiu de la infància en general. En aquest sentit, el 36,5% dels infants pensava que no rebria el suport dels seus companys/es de l'escola en cas de tenir un problema. I, més concretament, 4 de cada 10 infants afirmaven que quasi sempre hi havia baralles entre nens i nenes a la seva escola, o 7 de cada 10 infants deien que havien viscut situacions de violència física i/o verbal a l'escola (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020a).

Amb el tancament de les escoles, si bé van atenuar-se els efectes més evidents associats al *bullying*, com ara l'ansietat i la depressió, per part dels infants que el pateixen, amb la represa del curs presencial el mes de setembre de 2020, el més probable és que els infants es tornessin a trobar amb la mateixa problemàtica (Gómez León, 2021). Abans de la covid-19, un

Si bé el tancament de les escoles suposava que els infants no es trobessin amb situacions de violències a les escoles, convé preguntar-se per la soledat amb què els infants i adolescents víctimes de *bullying* han viscut el confinament i la desescalada.

Gràfic 8. Infants que no se senten prou segurs segons entorns relacionals; total i per sexe (%). Barcelona, 2017.

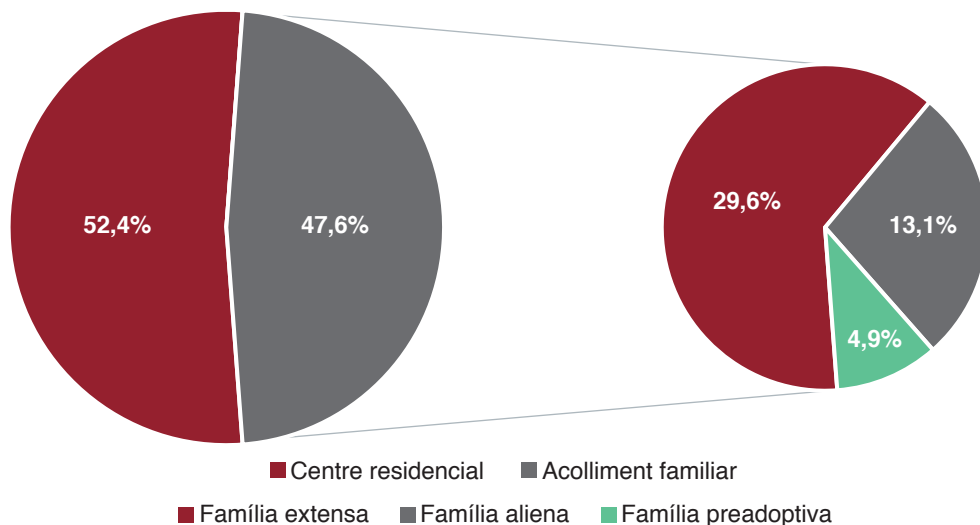
Font: Elaboració pròpia de l'IAB a partir de l'EBSIB-2017.

6,3% d'adolescents afirmava ser víctima de *bullying* i un 10,4% de *ciberbullying* (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020a).

És aquí on també convé tenir en compte que, d'acord amb l'*Estratègia municipal contra la Soledat*, la falta de companys/es de joc, les situacions de *bullying* i el rebuig del grup d'iguals són elements de risc per a la soledat (Ajuntament de Barcelona, 2020a). Les conseqüències derivades de la pandèmia de la covid-19 han intensificat les soledats ja existents i n'han afegit de noves, la qual cosa incrementa el risc d'exclusió social de qui la pateix (Escapa, 2020). És a dir, els infants i adolescents que patien *bullying* abans de la covid-19 poden haver viscut el tancament de les escoles i la desescalada amb més sentiment de soledat, sentint-se més sols que els altres infants i adolescents; aspecte que no tan sols interfereix en la seva salut mental, sinó també en la seva identitat i socialització en sentit ampli.

Desempament i sistema de protecció

L'any 2019 hi havia 1.616 infants i adolescents d'entre 0 i 17 anys a la ciutat de Barcelona amb mesura protectora (7 de cada 1.000) i, per tant, sota la tutela i a l'empara dels recursos dels poders públics; el 47,6% d'aquests vivien en acolliment familiar i el 52,4% en centres residencials (**Gràfic 9**).

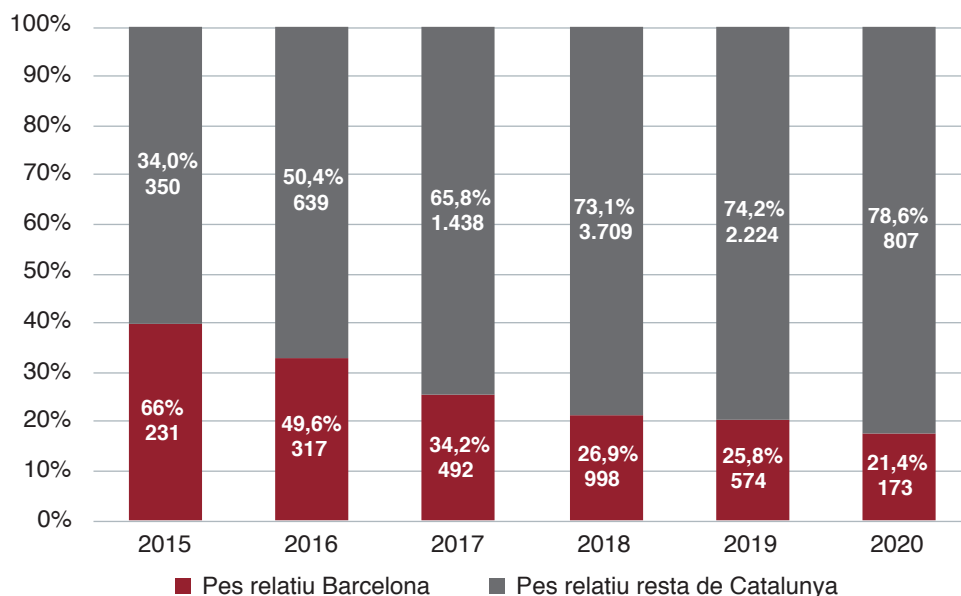

Gràfic 9. Infants i adolescents amb mesura protectora d'acolliment familiar (família extensa, aliena i preadoptiva) i centre residencial (%). Barcelona, 2019.

Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGA-IA), de la Generalitat de Catalunya.

Convé tenir en compte que els infants i adolescents migrants sols, un cop arribats a l'Estat espanyol, reben una mesura protectora directa en un centre residencial. És per això que, entre els infants i adolescents en centres residencials, s'hi compten els que arriben d'un procés de migració sense referents familiars. Com s'observa en el **Gràfic 10**, l'any 2020, el nombre d'adolescents migrants sols acollits en centres residencials de la ciutat de Barcelona va disminuir dels 998 (any 2018) i 574 (any 2019) als 173 (any 2020), xifres que mostren la disminució important en el volum d'infants i adolescents migrants sols acollits l'any de l'esclat de la pandèmia (Generalitat de Catalunya, 2020c).

D'acord amb Montserrat et al. (2020), entre els infants i adolescents amb mesura protectora per part de la Generalitat de Catalunya, el confinament va afectar més negativament els infants i adolescents en acolliment residencial que els qui viuen en acolliment familiar (ja sigui amb família aliena o extensa). No tan sols per les restriccions de mobilitat o d'accés a recursos, sinó perquè el fet de viure en un entorn familiar és sempre més favorable per al benestar dels infants i adolescents que es troben en el sistema de protecció. Els mateixos infants i adolescents en acolliment residencial opinen que la seva vida va empitjorar a causa de la covid-19, sobretot els qui viuen en centres residencials de més de 12 places, ja que no van poder gaudir de tranquil·litat i perquè haurien necessitat espais propis a les habitacions. D'altra banda, els infants i adolescents en els centres residencials grans també perceben

Gràfic 10. Adolescents migrants sols acollits pel sistema català de protecció a la infància i l'adolescència en centres residencials (nombre i %). Catalunya i Barcelona, tendència 2015-2019.

Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir dels informes estadístics del Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. Secretaria d'Infància, Adolescència i Joventut.

que no poden establir el mateix vincle amb els i les educadores que en els centres més petits; un aspecte important, ja que els educadors/es van facilitar l'escolarització des dels centres residencials durant el confinament. Pel que fa a la relació amb la família d'origen, els infants i adolescents que viuen en centres residencials van trobar a faltar la seva família perquè abans del confinament acostumaven a veure-la sovint i tenir-la més present en les seves vides. Encara que poguessin comunicar-s'hi de manera virtual, pensen que s'hi van poder relacionar menys i no n'estan prou satisfets. En aquest sentit, opinen que als centres residencials no hi va haver l'accés digital suficient i perceben que el seu ús va ser problemàtic.

Els infants i adolescents que van viure el confinament en centres residencials (incloent-hi els adolescents migrants sols) van veure com empitjoraven les seves oportunitats de contacte i relació social.

També en relació amb la socialització dels infants i adolescents que viuen en centres residencials, van trobar a faltar anar a l'escola per veure els seus amics i amigues i, en aquest sentit, van sentir-se sols (especialment les noies, que també van mostrar-se menys satisfetes amb la seva vida durant el confinament). A més, la majoria dels que viuen en centres residencials no han estat d'acord amb el tractament que van rebre al principi de la desescalada: expressen que, quan es va permetre que els infants i adolescents sortissin al carrer durant unes franges horàries, a ells i elles no se'ls deixava sortir. Els resultats i conclusions de Montserrat et al. (2020) van en la línia dels expressats per UNICEF-Espanya (2020): que durant el confinament absolut els infants i adolescents que viuen en centres residencials van veure com empitjoraven les seves oportunitats de contacte i relació social, especialment quan no podien sortir al carrer, però, en canvi, podien fer-ho els altres infants i adolescents.

D'altra banda, pel que fa específicament als serveis d'intervenció socioeducativa no residencial a la província de Barcelona, van caldre modificacions i adaptacions de l'acció socioeducativa al llarg de la situació de crisi per la primera onada de la covid-19. D'una banda, per les necessitats dels infants i adolescents atesos pels serveis d'atenció a la infància en situació de risc (sobretot mancances emocionals, tot i que també d'altres d'educatives i de socials), i de l'altra, també per les necessitats de les seves famílies (mancances emocionals, econòmiques i parentals). En termes generals, les modificacions i adaptacions principals es van basar en la prioritització de l'enfocament assistencial per respondre a l'emergència (malgrat l'aturament de les activitats presencials), la inclusió de continguts relacionats amb la covid-19, la realització de noves tasques i funcions derivades de la situació econòmica de les famílies, així com l'atenció en línia o telefònica. Més concretament, les noves tasques i funcions donen resposta a la situació d'emergència econòmica de les famílies, la gestió d'ajuts i tràmits, l'acompanyament escolar, el suport a les necessitats digitals de les famílies (sobretot d'acompanyament tecnològic dels fills/es en els serveis d'atenció diürna), i també, l'acompanyament i contenció emocional per mitjà d'eines telemàtiques (Fuentes-Peláez et al., 2020).

Reflexió final

Sobre la necessitat de tenir una mirada holística per a les respostes que donem als infants

En paraules del president del Comitè dels Drets dels Infants, Luis Pedernera, les respostes a la pandèmia (especialment les de la primera onada) no han tingut prou en compte les necessitats i els punts de vista dels infants i adolescents. Segons Pedernera, les mesures de contenció de la pandèmia es van prendre des d'una triple mirada parcial: sanitarista (prioritzant el dret a la salut per sobre d'altres drets igualment importants i irrenunciables, com el dret a la vida digna, l'educació, el lleure, el joc...), classista (pressuposant que tots els infants viuen en llars de classe mitjana-alta en una casa amb sortida a l'exterior, bona connexió a internet i una família de tipus nuclear amb dues persones adultes amb possibilitats d'acompanyar l'escolarització des de casa) i adultocèntrica (sense tenir en compte les necessitats específiques de la infància: estar en contacte amb els seus iguals, la necessitat d'acompanyament adult, de suport en l'aprenentatge..., ni tampoc les seves opinions). Així, Pedernera també va posar sobre la taula que les mesures de contenció de la covid-19 es van desplegar sense preguntar als infants i adolescents per poder-los escoltar i per tenir en compte les seves veus. Segons Pedernera, aquesta manca d'una perspectiva holística en la presa de decisions per donar resposta a la pandèmia ha perjudicat enormement els infants i adolescents i no ha contemplat els seus drets, les seves necessitats i les seves especificitats. De fet, en relació amb el confinament absolut de la primavera, Pedernera afirma que "molts infants i moltes famílies s'han vist abandonats a la seva sort", ja que les administracions no han complert la seva responsabilitat de garantir els suports necessaris a les famílies per tal que aquestes puguin tenir cura dels seus fills i filles (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020c).

Amb la crisi de la covid-19 no s'ha partit d'una mirada holística ni s'ha tingut prou en compte la situació i l'opinió dels infants, ni tampoc com les mesures de contenció de la covid-19 podien danyar el seu benestar.

Sobre la necessitat que els nens, nenes i adolescents puguin sentir-se part de la societat en què viuen

Malgrat l'omissió generalitzada de les veus dels infants, els adolescents i de les seves famílies, cal reconèixer els espais d'escolta que hi ha hagut en l'àmbit social, els quals han estat molt valuosos i han recollit informació rellevant sobre com els infants i adolescents han viscut i estan vivint la pandèmia a la ciutat de Barcelona. En aquest sentit, l'actuació "Estimat Diari BCN", el programa "L'Alcaldessa respon" de Betevé,⁴ el programa especial

⁴https://ajuntament.barcelona.cat/infancia/ca/noticia/lalcaldessa-respon-els-dubtes-i-les-inquietuds-dels-infants-sobre-el-confinament_937033

“Pregunta al president” de l'InfoK⁵ o el “pregó dels infants” 2020/2021,⁶ així com les consultes “Infància Confinada” o la de Save the Children, en són alguns exemples:

- A partir de l'actuació “Estimat Diari BCN” constatem que el confinament absolut va provocar un calidoscopi divers d'experiències, sentiments i pensaments als infants i adolescents de la ciutat de Barcelona. Els infants i adolescents van gaudir més de la família i menys de les amistats; amb una mescla de diversió i alegria, però també de solitud, angoixa i avorriment. Es van trobar amb experiències noves (ús intensificat de l'habitatge i comunicació en línia) i d'altres de frustrants (anul·lació de les activitats de lleure o recreatives). Algunes pèrdues van ser acceptades amb menys dificultats i d'altres van ser doloroses, com la mort d'algun familiar o persona propera del seu entorn (Ajuntament de Barcelona, 2020c, 2020b; Carbonell, 2020).
- A partir de la consulta “Infància Confinada”, amb un 10% aproximat de participants catalans i amb representació de la ciutat de Barcelona, s'evidencia que els impactes socioafectius del confinament absolut (avorriment, tristesa i preocupació) van ser desiguals en funció de contextos personals i socials diferenciats. Els infants i adolescents que van viure el confinament absolut amb més malestar van ser, d'una banda, les nenes i els adolescents, que es van mostrar menys satisfets amb la seva vida. A part, també cal comptar-hi els infants i adolescents que valoren el seu estat de salut negativament o mostren malestar psicològic (per exemple, els infants i adolescents amb necessitats especials/discapacitat), o bé infants i adolescents amb famílies en situacions socioeconòmiques desfavorides i condicions complexes per a l'escolarització des de casa (Martínez et al., 2020a, 2020b).
- A partir d'un procés participatiu infantil de Save the Children, amb representació de la ciutat de Barcelona, es posa de manifest que rebre una informació adequada es converteix en un element clau per exercir la ciutadania activa en temps de pandèmia. Les propostes identificades pels infants i adolescents per tal d'afrontar la desigualtat en la nova normalitat giren al voltant de la protecció social (garantir les necessitats bàsiques i millorar els salaris), la conciliació (en termes d'igualtat de gènere), la salut i l'educació (major personalització), la discriminació i el racisme, el medi ambient, l'accés a la informació i la seva participació social, i el seu ús del temps lliure per al lleure i les relacions socials (Save the Children-España, 2020c).

Aquests espais d'escolta, però, no han estat mecanismes majoritaris ni generalitzats i, un cop més, també en context de pandèmia, cal dir que encara som lluny d'una participació real, efectiva i generalitzada de la infància i l'adolescència en aquelles qüestions que els

⁵<https://www.ccma.cat/tv3/super3/infok/especial-pregunta-al-president-20032020/video/6036198/>

⁶<http://www.elpregodelsinfants.cat/uncategorized/el-prego-dels-infants-2020-21-ja-esta-en-marxa/>

afecten. Fer efectiu el principi de la participació en tota la seva amplitud vol dir escoltar els infants, però, sobretot, tenir en compte el que ens diuen (article 12 de la Convenció dels Drets de l'Infant). I tot plegat, sense obviar el dret a l'interès superior de l'infant (article 3), que exigeix l'establiment de mecanismes per garantir que les decisions preses en l'àmbit municipal tenen en compte els interessos dels infants per sobre de l'interès adult.

Sobre la necessitat d'idear respostes que no danyin els infants

Finalment, tal com afirmen les Nacions Unides, cal establir un equilibri raonable en l'observança i preservació dels drets, sense que un sol dret hagi de comprometre tots els altres (United Nations, 2012). En aquest sentit, convé assenyalar que malgrat la petició del Comitè Internacional dels Drets dels Infants en el seu comunicat del 8 d'abril de garantir que tots els infants i adolescents poguessin sortir, almenys, una hora al dia a l'aire lliure durant el confinament de la primera onada de la pandèmia, a l'Estat espanyol, els infants de fins a 14 anys van ser l'únic grup de població que es va haver de sotmetre a un confinament absolut durant 6 setmanes. Així, doncs, s'incomplia la recomanació del Comitè de considerar els impactes de la pandèmia sobre els drets dels infants i "vetllar perquè les respostes a la pandèmia, incloses les restriccions i decisions sobre l'assignació de recursos, reflecteixin el principi de l'interès superior de l'infant" (United Nations, 2020).

En aquesta línia, recordem les paraules de Jaume Funes⁷ en el marc del debat organitzat pel Grup d'Igualtat d'Oportunitats de la Infància del Consell Municipal de Benestar Social de Barcelona, quan diu: "Les autoritats públiques no tenen dret a provocar cap mal que es pugui evitar a un infant. No podem pensar que ja hi posarem remei més endavant. [...] Davant d'aquesta o qualsevol altra crisi no val qualsevol mirada, no val qualsevol interpretació i no val qualsevol resposta. [...] Hem de buscar respostes que permetin tenir infància i adolescència i que els nens, nenes i adolescents puguin sentir-se com a persones que formen part de la societat en què viuen" (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020b).

En la línia de les respostes que hauríem de donar als infants en temps de pandèmia, Funes proposa desplegar una atenció a la infància preocupada per la qualitat i l'acompanyament, i no tant pel nombre d'infants que s'hagin pogut atendre superficialment. I, després, poder-ho explicar analitzant com els recursos impacten en el benestar dels infants, en la millora del clima familiar i en la possibilitat de generar espais de temps o d'escolta entre adults i infants (mitjançant avaluacions qualitatives). Entre les prioritats de resposta, n'assenyala cinc (Funes, 2020b, 2020a):

---

⁷Psicòleg, educador i periodista. Adjunt del Síndic de Greuges per a la Defensa dels Drets dels Infants entre el 2004 i el 2007.

- 1) La necessitat de donar ajudes no estigmatitzadores, davant les quals tots els infants se sentin com un més (i d'aquí la necessitat de desplegar-les en llocs que els nens i nenes visquin com a quotidians, essent l'escola el principal).
- 2) La necessitat de suports decidits per a les famílies, per suplir aquelles mancances i impotències que poden tenir mares i/o pares en aquest context i evitar que els suports els "incapacitin" en el desenvolupament de la seva funció parental (reforçant els serveis de proximitat al territori i no el sistema especial de protecció de la infància, garantint entorns enriquits a les famílies empobrides i condicions que els permetin disposar de temps per fer de mare o de pare).
- 3) Activar prestacions vinculades a la condició d'infant i no tan sols a la d'adult (això és, prestacions orientades a la cobertura de les necessitats específiques de la infància: alimentació, roba, material escolar, activitats fora de l'escola...).
- 4) Garantir tots els temps de la infància i l'adolescència: el temps d'escola, el temps de lleure i el temps de relació amb els companys/es (en el marc dels quals es recupera la relació amb les persones professionals que atenen i acompanyen els infants).
- 5) Fer possibles les respostes fent que la infància sigui una de les preocupacions centrals i que així es reflecteixi en els pressupostos. Les ajudes no han de ser de beneficència, sinó de garantia de drets, l'única manera que els infants puguin sentir-se part del mateix grup i, per tant, sentir-se tractats com a iguals.

Referències

- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2020a). *Barcelona posa en marxa una Estratègia per combatre la soledat entre la ciutadania, intensificada arran la Covid-19*. Estratègia municipal contra la Soledat. <https://ajuntament.barcelona.cat/premsa/wp-content/uploads/2020/07/20-07-17NPEstrategia-de-soledat3-amb-decla.pdf>
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2020b). *Estimada escola, estimat infant: Carpeta d'aprenentatge i acompanyament emocional en context de pandèmia*. Direcció de Ciutat Educadora i Cultura als Barris de l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona. <https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/handle/11703/119698>
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2020c). *Estimat Diari BCN*. Direcció de Ciutat Educadora i Cultura als Barris de l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona. <https://estimatdiari.barcelona/>
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2020d, abril 19). "Més de 2.400 consultes telemàtiques ateses pel servei d'atenció precoç a la infància". Ajuntament de Barcelona. https://ajuntament.barcelona.cat/gracia/ca/noticia/mes-de-2-400-consultes-telematiques-ateses-pel-servei-datencio-preco-a-la-infancia_939489
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2021). *La bretxa digital a la ciutat de Barcelona: 2020*. Ajuntament de Barcelona i BIT Habitat. https://ajuntament.barcelona.cat/premsa/wp-content/uploads/2021/01/BretxaDigitalBarcelona_2020_cat.pdf

- AMALGAMA7; FUNDACIÓ PORTAL (2020). *Resultats de l'estudi "Famílies, Adolescents i COVID-19: convivència o supervivència?"*. <https://www.amalgama7.com/ca/resultats-de-lestudi-families-adolescents-i-covid-19-convivencia-o-supervivencia/#.YBLEGujOnIU>
- BLANCO, I.; NEL·LO, O.; GOMÀ, R. (2020). "Per una ofensiva solidària: L'acció col·lectiva davant de l'epidèmia". *Política & Prosa*. <https://politicaprosa.com/per-una-ofensiva-solidaria/>
- BONAL, X.; GONZÁLEZ, S. (2020a). *Desigualtats d'aprenentatge en confinament: Resultats destacats*. Grup de recerca "Globalisation, Education and Social Policies" (GEPS) de la Universitat Autònoma de Barcelona. https://blogs.uab.cat/aprenentatgeiconfinament/files/2020/05/Resultats-Destacats_CAT-1.pdf
- BONAL, X.; GONZÁLEZ, S. (2020b). "The impact of lockdown on the learning gap: Family and school divisions in times of crisis". *International Review of Education*, 66, 635-655. <https://doi.org/10.1007/s11159-020-09860-z>
- CARBONELL, J. (2020). "I ara què podríem fer amb tots aquests textos i dibuixos?". *El Diari de l'Educació: EducaBarcelona*. <https://educa.barcelona/2020/05/30/i-ara-que-podriem-fer-amb-tots-aquests-textos-i-dibuixos/>
- CENTRE D'ESTUDIS D'OPINIÓ (2020). *Enquesta sobre els usos del temps i el confinament 2020: Dossier de premsa*. Generalitat de Catalunya. <http://upceo.ceo.gencat.cat/wsceop/7608/Dossier-de-premsa-966.pdf>
- CONSORCI D'EDUCACIÓ DE BARCELONA (2020). *Els alumnes de la ciutat de Barcelona en situació de vulnerabilitat durant el confinament per la covid-19: Informe de resultats*. Consorci d'Educació de Barcelona (Generalitat de Catalunya i Ajuntament de Barcelona) i GESOP (Gabinet d'Estudis Socials i Opinió Pública). https://www.edubcn.cat/rcs_gene/extra/01_documents_de_referencia/informes/Informe_resultats_confinament_alumnat_vulnerable_maig2020.pdf
- CONSORCI SANITARI DE BARCELONA; AGÈNCIA DE SALUT PÚBLICA DE BARCELONA (2021, març 22). #COVID19 *aldiaBCN*. https://aspb.shinyapps.io/COVID19_BCN/
- COROMINAS, M.; PINEDA, L. (2020). "Desigualtats socials, entorns relacionals i benestar de la infància a Barcelona", dins: CLAPÉS, J. (ed.), *Anuari Metropolità de Barcelona 2019. La metròpoli en transició: Reptes i estratègies* (pàg. 127-150). <https://iermb.uab.cat/es/anyari/la-metropoli-en-transicio-reptes-i-estrategies-2/>
- CORTÉS, E.; CURCOLL, L. (2020). "L'espai públic garanteix necessitats vitals de la infància i iguala oportunitats de joc i salut (Institut Infància i Adolescència de Barcelona)". *El Crític*. <https://www.elcritic.cat/opinio/lespai-public-garanteix-necessitats-vitals-de-la-infancia-i-iguala-oportunitats-de-joc-i-salut-58664>
- CRUZ, I.; NAVARRO-VARAS, L.; PORCEL, S. (2020). *Una aproximació als efectes socioeconòmics de la covid-19 a la metròpoli de Barcelona: Estimacions desigualtat social i pobresa*. Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona. <https://iermb.uab.cat/ca/estudi/una-aproximacio-als-efectes-socioeconomicos-de-la-covid-19-a-la-metropoli-de-barcelona-estimacions-desigualtat-social-i-pobresa/>
- EDUALTER (2021). *Davant de crisis globals, transformar l'educació: Consulta a docents*. Manuscrit inèdit, Edualter.
- EMPANTALLADOS.COM; GAD3 (2020). *El impacto de las pantallas en la vida familiar durante el confinamiento*. http://files.empantallados.com/INFORME_El_Impacto_de_las_Pantallas_en_la_Vida_Familiar_durante_el_Confinamiento.pdf
- ESCAPA, S. (2020). "La soledat en temps de pandèmia". *Revista Barcelona Societat*, 26, 71-75. <https://ajuntament.barcelona.cat/dretssocials/ca/barcelona-societat-num-26>

- FUENTES-PELÁEZ, N.; CROUS, G.; LAPADULA, C.; RABASSA, J. (2020). *Com ha impactat la crisi de la COVID-19 en els serveis adreçats a la infància i l'adolescència en situació de risc a la província de Barcelona? Reptes i propostes dels i les professionals per al desenvolupament de l'acció socioeducativa en temps de pandèmia: Informe complet*. Grup de Recerca sobre Intervencions Socioeducatives en la Infància i la Joventut (GRISIJ) de la Universitat de Barcelona. http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/172051/1/reptes_i_propostes_en_temps_de_pandemia_informe_complet_barcelona.pdf
- FUNES, J. (2020a). *Perquè no val qualsevol resposta quan es tracta de fer possible la infància: Alguns criteris (a debatre) per pensar l'atenció*. Consell Municipal de Benestar Social. https://institutinfancia.cat/wp-content/uploads/2020/05/20200522_xerrada_JaumeFunes_CMBS.pdf
- FUNES, J. (2020b). *Què hem après de la gestió de les anteriors crisis des del punt de vista de l'atenció a la infància i l'adolescència? Quins criteris hem de tenir en compte per no donar-los respostes que els facin mal? Com podem pensar les millors respostes per fer justícia i garantir les infàncies?* Consell Municipal de Benestar Social. <https://www.youtube.com/watch?v=-gjo9q9Mmc4>
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2020a). *Anàlisi de les trucades al telèfon 900 900 120 durant el confinament (de 16 de març a 30 d'abril)*. Institut Català de les Dones. <https://govern.cat/govern/docs/2020/05/09/16/24/6e88167b-61d6-4c82-ab0d-fd413d5f3281.pdf>
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2020b). *Dades del sistema de protecció a la infància de Catalunya*. Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/infancia_i_adolescencia/dades-del-sistema-de-proteccio-a-la-infancia-de-catalunya/
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2020c). *Infants i joves migrants sols: Informe estadístic (2020, desembre)*. Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/infancia_i_adolescencia/estrategiacatalanaacollida/dades/
- GOBIERNO DE ESPAÑA (2020). *La transmisión intergeneracional de la desigualdad en España*. Alto Comisionado contra la Pobreza Infantil. <https://www.comisionadopobrezainfantil.gob.es/sites/default/files/DB16.pdf>
- GÓMEZ LEÓN, M. I. (2021). "Disminución de la ansiedad en las víctimas del *bullying* durante el confinamiento por el COVID-19. *Revista de Educación a Distancia (RED)*", 21(65), 8-9. <https://doi.org/10.6018/red.439601>
- GONZÁLEZ, S.; BONAL, X. (2020). "La primera infància en temps de pandèmia: Desigualtats educatives i reptes per a un futur immediat". *Revista Guix d'Infantil*, 106. <https://cat.grao.com/ca/producte/la-primera-infancia-en-temps-de-pandemia-desigualtats-educatives-i-reptes-per-a-un-futur-immediat-gi10699712>
- GÜNTHER-BEL, C.; VILAREGUT, A.; CARRATALA, E.; TORRAS-GARAT, S.; PÉREZ-TESTOR, C. (2020). "A mixed-method study of individual, couple, and parental functioning during the State-regulated COVID-19 lockdown in Spain". *Family Process*, 59(3), 1060-1079. <https://doi.org/10.1111/famp.12585>
- HOSPITAL SANT JOAN DE DÉU DE BARCELONA (2020). *Els infants tenen una prevalença d'anticossos de la COVID-19 similar als adults però més del 99% presenten símptomes lleus*. <https://www.sjdhospitalbarcelona.org/ca/infants-tenen-prevalenca-anticossos-covid-19-similar-adults-pero-majoria-amb-simptomes-lleus>
- IGLESIAS, E.; GONZÁLEZ-PATIÑO, J.; LALUEZA, J. L.; ESTEBAN-GUITART, M. (2020). "Manifiesto en tiempos de pandemia: Por una educación crítica, intergeneracional, sostenible y comunitaria". *Revista Internacional de Educación para la Justicia Social*, 9(3), 181-198. <https://doi.org/10.15366/RIEJS2020.9.3.010>

- INSTITUT DE GOVERN I POLÍTiques PÚBLIQUES; INSTITUT D'ESTUDIS REGIONALS I METROPOLITANS DE BARCELONA; GRUP DE RECERCA ENERGIA TERRITORI I SOCIETAT (GURB) DE LA UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA (2020). *SOLIVID: Mapa col·laboratiu*. <https://www.solivid.org/construim-un-mapa/>
- INSTITUT INFÀNCIA I ADOLESCÈNCIA DE BARCELONA (2020a). *Dades clau d'infància i adolescència a Barcelona: Focus en gènere i desigualtats territorials (Informe 2019)* (Pineda, L.; Corominas, M.; Pitarich, K.; Curcoll, L.). Institut Infància i Adolescència de Barcelona-Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (Ajuntament de Barcelona). <https://institutinfancia.cat/mediateca/dades-clau-dinfancia-i-adolescencia-a-barcelona-2019/>
- INSTITUT INFÀNCIA I ADOLESCÈNCIA DE BARCELONA (2020b). *Evitar qualsevol dany i donar respostes que garanteixin la infància i adolescència: Notícia*. Institut Infància i Adolescència de Barcelona-Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (Ajuntament de Barcelona). <https://institutinfancia.cat/noticies/evitar-qualsevol-dany-i-donar-respostes-que-garanteixin-la-infancia-i-adolescencia/>
- INSTITUT INFÀNCIA I ADOLESCÈNCIA DE BARCELONA (2020c). *La manca d'una mirada holística en les respostes a la covid-19 ha perjudicat els infants i adolescents: Blog*. Institut Infància i Adolescència de Barcelona-Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (Ajuntament de Barcelona). <https://institutinfancia.cat/blog/la-manca-duna-mirada-holistica-en-les-respostes-a-la-covid-19-ha-perjudicat-els-infants-i-adolescents/>
- INSTITUT INFÀNCIA I ADOLESCÈNCIA DE BARCELONA (2020d, novembre 20). *Covid-19 i infància a Barcelona*. Institut Infància i Adolescència de Barcelona-Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (Ajuntament de Barcelona). <https://institutinfancia.cat/projectes/covid-19-i-infancia-a-barcelona/>
- INSTITUT INFÀNCIA I ADOLESCÈNCIA DE BARCELONA (2021, març 1). *Dades clau d'infància i adolescència a Barcelona*. Institut Infància i Adolescència de Barcelona-Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (Ajuntament de Barcelona). <https://institutinfancia.cat/projectes/dades-clau-dinfancia-i-adolescencia-a-barcelona-2/>
- JACOVKIS, J.; TARABINI, A. (2020). Desigualtat i confinament: "Les dificultats per fer escola des de la distància". *Fòrum: Revista d'Organització i Gestió Educativa*, 53, 20-26. <https://cat.grao.com/ca/producte/desigualtat-i-confinament-les-dificultats-per-fer-escola-des-de-la-distancia-fo053100259>
- MARTÍNEZ, M.; RODRÍGUEZ-PASCUAL, I.; VELÁSQUEZ, G. (2020a). "Hacia una Sociología de Urgencia: Por qué escuchar a las niñas, niños y adolescentes confinados". *Documentación Social: Revista para Pensar la Intervención Social*, 6. <https://www.documentacionsocial.es/6/ciencia-social/hacia-una-sociologia-de-urgencia-por-que-escuchar-a-las-ninas-ninos-y-adolescentes-confinados/?print=pdf>
- MARTÍNEZ, M.; RODRÍGUEZ-PASCUAL, I.; VELÁSQUEZ, G. (2020b). "Infancia Confinada: ¿Cómo viven la situación de confinamiento niñas, niños y adolescentes?". *Infancia Confinada & Enclave de Evaluación y Enfoque de Derechos Humanos*. <https://infanciaconfinada.com/wp-content/uploads/2020/05/informe-infancia-confinada.pdf>
- MAYORDOMO, E. (2020). "La infància: Del marge al confinament". *Revista Barcelona Societat*, 26, 28-34. <https://ajuntament.barcelona.cat/dretssocials/sites/default/files/revista/revista-barcelona-societat-26-cat.pdf>
- MONTERRAT, C.; GARCIA-MOLSOSA, M.; SITJES, R. (2020). *Benestar i valoració de la pandèmia per part dels infants i adolescents en acolliment familiar i residencial: Informe de resultats*. Grup de recerca en Infància, Joventut i Comunitat (Liberi) de la Universitat de Girona. https://www.udg.edu/ca/Portals/47/OContent_Docs/informeCOVID_20-11-2020UdG.pdf

- MORTERUEL, M.; BACIGALUPE, A.; CABEZAS, A.; GINÉ, A.; DOMÍNGUEZ, A.; VALERO, E.; JIMÉNEZ, M.; UTZET, M.; MARTÍN, U.; GONZÁLEZ, Y. (2020). *La salud de la infancia confinada: Dades preliminars sobre l'impacte del confinament en la salut dels nens i nenes d'entre 3 i 12 anys*. Grup de Recerca en Determinants Socials de la Salut i Canvi Demogràfic (OPIK) de la Universitat del País Basc en col·laboració amb Bidegintza i el Centre d'Investigació en Salut Laboral (CISAL) de la Universitat Pompeu Fabra. https://www.ehu.es/documents/3638427/14308653/Infancia+confinada+i+salut_català/8e6529e0-9d36-1b6b-f5d9-cc2ebfb9b4ea
- MOYA, J.; ANGUERA, M. T.; DE ARMAS, M.; CATALÁN, M.; FORNELLS, E. (2020). *Análisis prospectivo de los cambios en las relaciones interpersonales en el contexto de la pandemia covid-19*. DIXIT Centre de Documentació de Serveis Socials. https://dixit.gencat.cat/ca/detalls/Article/analisis_prospectivo_cambios_relaciones_interpersonales
- OBSERVATORI METROPOLITÀ DE L'HABITATGE DE BARCELONA (2020a). *Enquesta 'Habitant en confinament': La demanda d'habitatge a l'Àrea Metropolitana de Barcelona*. Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona (Ajuntament de Barcelona, Àrea Metropolitana de Barcelona, Diputació de Barcelona i Generalitat de Catalunya). https://www.ohb.cat/wp-content/uploads/2021/01/LAB-Enquesta-OHB-Covid-19_Demandahabitatge.pdf
- OBSERVATORI METROPOLITÀ DE L'HABITATGE DE BARCELONA (2020b). *Enquesta 'Habitant en confinament': La negociació de les hipoteques i els contractes de lloguer*. Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona (Ajuntament de Barcelona, Àrea Metropolitana de Barcelona, Diputació de Barcelona i Generalitat de Catalunya). https://www.ohb.cat/wp-content/uploads/2020/07/Enquesta-OHB-Covid19_Negociacio-hipoteques-i-lloguers_julio2020.pdf
- ORGLÉS, M.; MORALES, A.; DELVECCHIO, E.; MAZZESCHI, C.; ESPADA, J. P. (2020). "Immediate psychological effects of the COVID-19 quarantine in youth from Italy and Spain". *PsyArXiv Preprints*. <https://doi.org/10.31234/osf.io/5bpfz>
- PERAZZO, C.; DEL MORAL, C.; SAN JUAN, C.; RIVAS, E. (2020). *Més mal em fa a mi: La violència que pateixen els infants a casa i la protecció especial que necessiten durant el confinament*. Save the Children-Espanya. <https://www.savethechildren.es/sites/default/files/2020-06/InformemesMalemfaamiCAT.pdf>
- PEREDA, N.; DÍAZ-FAES, D. A. (2020). "Family violence against children in the wake of COVID-19 pandemic: A review of current perspectives and risk factors". *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 14. <https://doi.org/10.1186/s13034-020-00347-1>
- PLATAFORMA DE INFANCIA-ESPAÑA (2020). *Parques infantiles y COVID-19: los derechos de los niños y niñas en juego*. <https://plataformadeinfancia.org/documento/parques-infantiles-y-covid-19-los-derechos-de-los-ninos-y-ninas-en-juego/>
- PORCEL, S.; NAVARRO-VARAS, L.; CRUZ, I. (2020). *La situació de la pobresa infantil a Barcelona abans del covid-19 i una aproximació a l'impacte de l'actual crisi social i econòmica*. Manuscrit inèdit, Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.
- PROYECTO ÓRBITA (2021). "Impacte de la Covid-19 en el benestar emocional d'infants i adolescents". *Protagonistes, ja!*, 14-15. <https://protagonistesja.wordpress.com/2021/01/08/impacte-de-la-covid-19-en-el-bienestar-emocional-dinfants-i-adolescents/>
- QUEEN'S UNIVERSITY BELFAST; TERRE DES HOMMES (2020). *#CovidUnder19: Children's Rights during Coronavirus: Children's Views and Experiences*. https://www.tdh.ch/sites/default/files/covidunder19_thematic_summaries_english_20201209.pdf
- SAVE THE CHILDREN-ESPAÑA (2020a). *A tu lado: ¿Qué nos cuentan las familias? (Primera versión)*. <https://www.savethechildren.es/sites/default/files/2020-03/informesavethechildrenatulado.pdf>

- SAVE THE CHILDREN-ESPAÑA (2020b). *A tu lado: ¿Qué nos cuentan las familias? (Segunda versión)*. https://www.savethechildren.es/sites/default/files/2020-07/QueNosCuentanLasFamilias_JUNIO_2020.pdf?utm_source=NotaPrensa&utm_medium=referral&utm_campaign=Coronavirus
- SAVE THE CHILDREN-ESPAÑA (2020c). *Infancia en reconstrucción: Medidas para luchar contra la desigualdad en la nueva normalidad*. https://www.savethechildren.es/sites/default/files/2020-07/Informe_Infancia_En_Reconstruccion.pdf
- SÍNDIC DE GREUGES DE CATALUNYA (2020). *Resolució de Síndic de Greuges de Catalunya sobre l'AO 00063/2020, sobre la garantia dels drets de les persones amb discapacitat i les mesures preses per fer front a la pandèmia de COVID-19 a Catalunya*. [http://www.sindic.cat/site/unitFiles/6991/APP_coronavirus-discapacitat\(3\)-rev.pdf](http://www.sindic.cat/site/unitFiles/6991/APP_coronavirus-discapacitat(3)-rev.pdf)
- TARABINI, A.; JACOVKIS, J. (2020). *Recerca Escoles Confinades: Informes 1-5*. Grup de recerca "Globalisation, Education and Social Policies" (GEPs) de la Universitat Autònoma de Barcelona. <https://geps-uab.cat/informes-recerca-escoles-confinades/>
- TOMANDO CONCIENCIA SCHOOLS; TANDEM SOCIAL (2020). *L'impacte del confinament en els hàbits saludables dels nens i nenes*. Manuscrit inèdit, Tomando Conciencia Schools.
- UNICEF-ESPAÑA (2020a). *Cuadernos para la acción local: Medidas para la creación de entornos protectores de cuidado y recreación para la infancia y adolescencia en el post-confinamiento*. Ciudades Amigas de la Infancia. <https://ciudadesamigas.org/documentos/cuadernos-accion-local-post-confinamiento-entornos-protectores/>
- UNICEF-ESPAÑA (2020b). *Impacto de la crisis por covid-19 sobre los niños y niñas más vulnerables: Reimaginar la reconstrucción en clave de derechos de infancia*. https://www.unicef.es/sites/unicef.es/files/recursos/informe-infancia-covid/covid19-infancia_vulnerable_unicef.pdf
- UNITED NATIONS (2012). *Human Rights Indicators: A Guide to Measurement and Implementation*. https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Human_rights_indicators_en.pdf
- UNITED NATIONS (2020, abril 8). *Committee on the Rights of the Child statement*. https://www.unicef.nl/files/INT_CRC_STA_9095_E.pdf
- VALERO, E.; MARTÍN, U.; DOMÍNGUEZ-RODRÍGUEZ, A.; GRUPO CONFISALUD (2020). "Covid-19 y salud infantil: El confinamiento y su impacto según los profesionales de la infancia". *Rev. Esp. Salud Pública*, 94. https://www.mscbs.gob.es/biblioPublic/publicaciones/recursos_propios/resp/revista_cdrom/VOL94/ORIGINALES/RS94C_202007064.pdf
- VALL D'HEBRON INSTITUT DE RECERCA (2020). *Un estudi prospectiu de Vall d'Hebron confirma que els menors d'edat són poc transmissors del SARS-CoV-2*. <http://www.vhir.org/portal1/news-detail.asp?t=un-estudi-prospectiu-de-vall-d%92hebron-confirma-que-els-menors-d%92edat-son-poc-transmissors-del-sars-cov-2&contentid=218887&s=actualitat>
- VIA, E.; ESTRADA-PRAT, X.; TOR, J.; VIRGILI, C.; FÀBREGA, M.; DURAN, L.; ALDA, J.; KEATING, C.; DOLZ, M. (2020). "COVID-19 Pandemic: Increased risk for psychopathology in Children and Adolescents?". *Research Square*. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-104507/v1>

6. Els efectes de la pandèmia en la població jove de Barcelona

Albert Julià i Sebastià Riutort

L'any 2020 ha estat l'any en què s'ha iniciat una crisi mundial sense precedents en l'era globalitzada moderna. La pandèmia de la covid-19 ha provocat una important crisi sanitària i econòmica en la gran majoria de països del món i amb incidència destacada en les aglomeracions urbanes. En aquest sentit, la ciutat de Barcelona no ha estat una excepció. El major focus d'atenció que ha suscitat la crisi de la covid-19 ha estat al voltant del perjudici en la salut física, la pèrdua de vides que s'han anat succeint al llarg de la pandèmia i el sotrac econòmic i laboral (aquest últim, provocat especialment per les mesures de restricció de la mobilitat i de distanciament físic –començant per l'estricta confinament domiciliari–, que s'han perllongat en el temps). Els diversos països han anat aplicant polítiques de diversa mena, amb majors o menors graus de restricció per als seus territoris i en funció de cada moment d'evolució de la pandèmia, per tal de reduir l'impacte nociu i la transmissió del virus sobre les seves poblacions, tot fent alhora equilibris per mantenir fins a cert punt l'activitat econòmica.

En el darrer any es van acumulant les evidències que mostren els diferents impactes que està tenint la crisi derivada de la covid-19 en la població. Les incidències causades per la pandèmia mateixa i les mesures restrictives estan fent aflorar i intensificar vells i nous riscos socials, com ara l'empitjorament de la salut mental (Pierce et al., 2020), la pèrdua de llocs de treball (Fana et al., 2020), l'empobriment i intensificació de l'exclusió social (Cruz et al., 2021), etc. En aquest sentit, aquests riscos derivats de la pandèmia no tenen la mateixa incidència en els diferents col·lectius socials. Segons la dimensió que s'analitzi i el cicle vital en el qual es troben les persones, les conseqüències de la pandèmia poden ser en alguns àmbits més severes en el curt o el mitjà-llarg termini, i en d'altres més en el llarg termini. Per exemple, en la salut física de la gent gran la pandèmia té una incidència extremadament greu a causa de l'alta mortalitat a la qual està associada. Així mateix, moltes d'aquestes persones d'edat avançada tenen un clar deteriorament de les seves relacions socials a causa de les polítiques de restriccions i confinaments que s'han desenvolupat, així com pel temor de poder-se contagiar per altres persones o per la manca d'eines i competències digitals per tal de poder mantenir un contacte virtual amb la seva xarxa relacional de proximitat de familiars o amats.

Tanmateix, tot i la severitat de l'impacte de la pandèmia en la gent gran, els altres grups d'edat són lluny d'estar exempts d'altres impactes negatius. En el cas dels infants i joves,

tenen incidències molt diferents que poden afectar tant a curt com a llarg termini. Pel que fa als infants, podem dir que el gran impacte es podria circumscriure a l'àmbit educatiu, ja que s'ha vist alterat de manera punyent i desigual l'accés a la formació (Bonal i González, 2020). D'altra banda, tampoc no s'hauria de passar per alt l'impacte econòmic que pot haver suposat la pèrdua de llocs de feina en les llars amb infants. En aquest sentit, un dels col·lectius que poden estar damnificats de forma més diversa a causa de la situació en què es troben són els joves. La joventut és l'etapa en què conflueixen de forma més intensa les expectatives i els canvis vitals per desenvolupar els diversos projectes formatius, laborals i familiars. La pandèmia, en aquest sentit, pot estar afectant de forma aguda les seves oportunitats i decisions en múltiples dimensions.

Segons els resultats de l'Observatori del Confinament,¹ les dones, els joves i les persones amb menys formació són els col·lectius més afectats pel confinament. En concret, pel que fa als joves, la recerca indicava que els més joves (fins a 20 anys) eren els que es mostraven més ansiosos, enutjats o tristos, amb menys capacitat per gestionar la situació i mantenir rutines a casa (tot i que els que cursaven estudis primaris i universitaris tenien aquí més bons resultats), dormien pitjor i donaven i rebien menys suport dels seus.

El capítol que presentem pretén aprofundir en les principals dimensions en què la covid-19 ha impactat en els joves de la ciutat de Barcelona. Mitjançant l'*Enquesta a la Joventut de Barcelona*, realitzada durant el 2020 (en endavant, EJOB2020), es fa una anàlisi de com els primers mesos de la pandèmia –de manera particular, les mesures del confinament domiciliari, les restriccions horàries, etc.– van impactar en els joves durant la primera etapa de la crisi pandèmica (les dades sobre l'impacte de la pandèmia es van obtenir durant els mesos de juny i juliol de 2020). En aquesta enquesta s'han entrevistat 1.403 joves, amb edats compreses entre els 15 i els 34 anys, que viuen a Barcelona. Les dades de l'enquesta permeten analitzar la incidència de la covid-19 en diferents dimensions, així com desagregar els resultats segons les característiques d'aquest col·lectiu. D'aquesta manera, es poden analitzar les similituds o diferències dels impactes segons els diversos perfils de joves que es troben a la ciutat de Barcelona.

En aquest capítol, les dimensions que s'analitzen són les següents: l'impacte de la pandèmia i les restriccions en la trajectòria educativa dels joves; l'impacte en la seva situació laboral; la modificació de les seves condicions de vida i de les seves expectatives de futur; l'impacte en les seves relacions amb els seus iguals o amb la família; i, per últim, l'afectació que hi ha hagut en la seva salut mental. En el darrer apartat s'inclouen algunes conclusions i reflexions a tall de contribució a la discussió sobre el disseny de la intervenció pública en aquest àmbit.

---

¹Estudi impulsat pel diari ARA i el Grup d'Investigació en Estrès i Salut de la Universitat Autònoma de Barcelona. L'estudi disposava d'una mostra de 16.000 respostes i es va realitzar entre l'1 i el 5 d'abril de 2020.

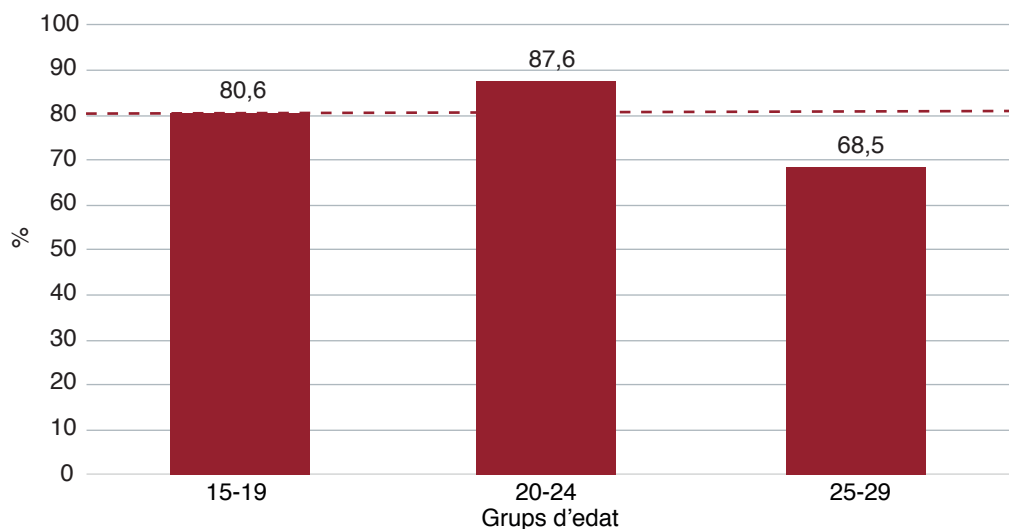
Impacte en la formació i l'educació

Un dels eixos fonamentals que determina les trajectòries dels joves és el seu pas per les diverses etapes del cicle educatiu. Des de les etapes més primerenques, els nois i noies estudiants transiten de manera desigual per aquests etapes educatives. Hi ha una àmplia literatura que assenyala quins són els factors socials que determinen que es donin aquestes diferències en les trajectòries formatives, i que es vagin mantenint i/o ampliant a mesura que aquests infants avancen cap a la seva etapa de joventut. Els joves parteixen d'una situació desigual en el sistema educatiu, a causa de diferents factors exògens a l'escola, com són l'origen o procedència (Salinas Jiménez i Santín González, 2012), el gènere (González de San Román i De La Rica, 2012), el nivell socioeconòmic de la llar, el nivell educatiu dels pares o el seu estatus social (Benner et al., 2016). En aquesta motxilla, que ja condiciona l'accés i les oportunitats educatives, cal afegir-hi ara l'impacte que la pandèmia ha generat en la realització dels estudis, i més concretament, les restriccions que es van donar a partir de mitjans de març del 2020.

La situació de confinament a partir d'aleshores va significar un tancament global dels equipaments educatius i va comportar que alguns estudis s'ajornessin, d'altres es fessin de forma virtual i, en el pitjor dels casos, que d'altres se suspenguessin. Tot i que aquests canvis van impactar en tots els joves que tenien alguna vinculació amb el sistema educatiu, l'afectació no es va produir de la mateixa manera. Els joves que no tenien accés a internet i a equips informàtics, o bé que no disposaven de la capacitat econòmica per proveir-se d'aquests recursos, es van veure afectats de manera més negativa que els altres. També es van produir diferències en la resposta que van donar-hi els diferents centres educatius, tant pel que fa a la velocitat de resposta com a la qualitat d'aquesta. Segons l'estudi de Bonal i González (2021), a Catalunya les escoles privades van reaccionar de manera més intensa que els centres educatius públics. Segons aquest mateix estudi, els joves de llars amb situació econòmica més benestant, els que estaven en nivells educatius més superiors i els que eren autòctons van ser, d'entre els joves, els que van seguir millor els cursos formatius.

A Barcelona, segons les dades de l'EJOB2020, entre els joves de 15 a 29 anys que estaven estudiant el febrer del 2020, la crisi de la covid-19 va afectar el 80,4% pel que fa a la seva formació educativa. Els grups de joves més afectats van ser els d'edats compreses entre els 20 i els 24 anys (87,9%), mentre que en els estudiants d'entre 25 i 29 anys el percentatge que s'observa es substancialment menor (68,5%). Segons les dades que ofereix l'enquesta, pràcticament no hi ha diferències significatives entre homes i dones (79,7% i 80,8%, respectivament) (**Gràfic 1**).

Els tipus d'afectacions que es van produir arran dels primers mesos de confinament domiciliari i de les posteriors restriccions en l'activitat formativa són diverses. Principalment, els joves barcelonins van haver de seguir els cursos a distància (84,5%). Un percentatge força significatiu també va declarar que durant aquest període el seu rendiment es va veu-

Gràfic 1. Percentatge de joves (15-29 anys)* als quals la crisi de la covid-19 ha afectat la seva educació/formació.

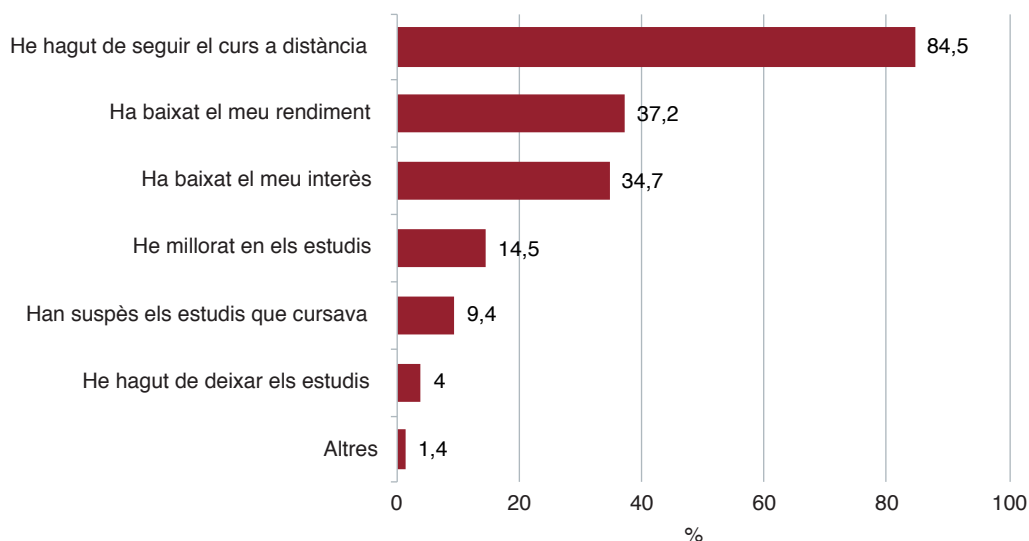
Nota: * Es té només en compte els joves que estaven estudiant el febrer del 2020.

Font: Elaboració pròpia a partir de l'EJOB2020.

re afectat (37,2%), i que també es va veure afectat el seu interès en els estudis o per seguir estudiant (34,7%). Aquests elements són força rellevants, ja que molts d'aquests joves estan en moments en què han de prendre decisions sobre les transicions de les diferents etapes del cicle educatiu que poden condicionar en bona part les seves trajectòries laborals. La motivació i les expectatives són elements clau per desenvolupar trajectòries educatives més reeixides (Gorard et al., 2012). Malauradament, però, la pandèmia sembla que ha afectat negativament en aquest sentit una tercera part dels joves estudiants de Barcelona. El cas més extrem és que el 4% dels que estaven estudiant al febrer declaren que van deixar els estudis a conseqüència de la pandèmia i les restriccions implementades. Segons les dades de l'EJOB2020, els qui més s'han vist afectats negativament per aquests indicadors són els joves d'origen estranger amb pares amb nivells d'estudis primaris. L'afectació sembla que té una certa divergència segons el gènere. Els nois deixen més els estudis i en les noies tendeix més a reduir-se el rendiment. D'altra banda, a les llars més vulnerables econòmicament també s'han vist els joves més afectats per la suspensió dels estudis i per la reducció del seu rendiment.²

L'altra cara de la moneda és que el confinament i les restriccions han provocat una sèrie de canvis d'hàbits que per a un 14,5% dels joves estudiants els han estat més favorables, ja

²Les dades sobre aquests impactes segons característiques dels joves no estan incloses en aquesta recerca.

Gràfic 2. Tipus d'incidència en relació amb l'educació/formació dels joves (15-29 anys) per la crisi de la covid-19.

Font: Elaboració pròpia a partir de l'EJOB2020.

que han aconseguit millorar en els estudis que estaven cursant. Sobre aquest indicador, tanmateix, no hi ha diferències estadísticament significatives entre els diversos perfils de joves (**Gràfic 2**).

Impacte en les trajectòries laborals

L'Organització Internacional del Treball ha remarcat darrerament el greu efecte de la pandèmia sobre l'ocupació dels joves (ILO, 2020). La crisi econòmica derivada de la pandèmia pot agreujar encara més la situació laboral dels joves, que prèviament a la pandèmia ja era especialment preocupant. Durant la darrera dècada –especialment arran de la reforma laboral del 2012– s'ha consolidat a Espanya un model d'ocupació juvenil precària, caracteritzat principalment per una combinatòria de temporalitat dels contractes, parcialitat involuntària i baixos salaris. A més de tenir presents també les elevades taxes d'atur existents entre la població jove, és notori que el model d'ocupació precària impacta en un col·lectiu que és heterogeni. En aquest sentit, l'afectació és considerablement més aguda entre els joves amb nivells formatius baixos (tot i que la formació superior no és condició suficient per garantir estabilitat laboral i bones retribucions), joves de nacionalitat no europea i dones joves. Aquesta és, doncs, una base extremadament fràgil en la qual ha impactat el context de crisi derivat de la covid-19 sobre la població jove espanyola (INJUVE, 2021).

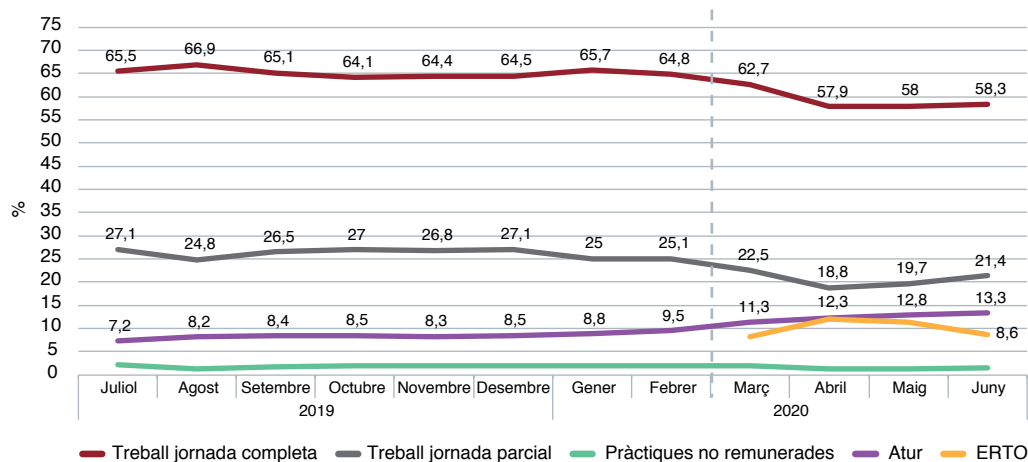
Segons les dades que proporciona l'Enquesta de Població Activa (EPA), a Barcelona s'ha produït una reducció de l'ocupació en els trimestres següents a l'inici de la pandèmia. Si comparem la taxa d'ocupació dels joves de 16 a 24 anys en el tres darrers trimestres del 2019 amb els del 2020, les dades ens mostren que en el segon trimestre la taxa es va reduir 11 punts percentuals (30,2% i 19,2%, respectivament); en el tercer trimestre es va reduir comparativament 4,9 punts percentuals (29,8% i 24,9%, respectivament), i en el quart trimestre la comparativa entre el 2019 i el 2020 mostra una baixada de 5,3 punts percentuals dels joves ocupats en edats compreses entre els 16 i els 24 anys (28,7% i 23,4%, respectivament).³ Això indica un fort efecte del confinament i les restriccions en la primera onada de la pandèmia en l'ocupació, molt per sobre que en els trimestres següents.

Comparar períodes temporals similars en els diferents anys permet reduir l'efecte de l'estacionalitat que es pugui donar, atès que els fluxos d'ocupació varien en bona part per les campanyes turístiques i de consum d'estiu i de l'època nadalenca. Així doncs, si comparem les dades que ofereix l'EJOB2020 dels períodes de juliol del 2019 i el juny del 2020, es pot observar que la taxa de població ocupada en jornada completa es redueix uns 7 punts percentuals, i 6 punts pel que fa a la jornada a temps parcial. Paral·lelament, la taxa d'atur s'incrementa del 7,2% el juliol de 2019 al 13,3% el juny de 2020. És cert que la tendència ja era de creixement en el període pre-covid-19, però s'accelera a partir del confinament (març del 2020). També es produeix un increment dels ERTOS (Expedients Temporals de Regulació de l'Ocupació), que en el mes d'abril arriben al 12,3% dels joves en situació d'activitat, i que es van reduint fins que el juny arriben a representar el 8,6% dels joves actius de Barcelona (**Gràfic 3**).

Atenent a les dades de finals del 2019 i inicis del 2020, tot apuntava que hi hauria un cert creixement de la taxa d'atur entre els joves durant el 2020. Malauradament, però, amb l'arribada de la pandèmia i les restriccions la taxa d'atur s'intensifica. Com ja s'ha comentat amb anterioritat, els efectes de les crisis socials solen tenir impactes diferenciats segons els perfils dels joves. En aquest sentit, les dades de l'EJOB2020 mostren que la desigualtat en la taxa d'atur de la població jove segons el país de naixement s'intensifica amb la crisi pandèmica. Abans d'aquesta ja hi havia una creixent desigualtat, que significava que els joves nascuts fora d'Espanya tenien taxes d'atur més elevades que els autòctons, i en els mesos posteriors a l'inici de la pandèmia aquesta bretxa s'intensifica (**Gràfic 4**). Per contra, no s'observen diferències significatives segons el sexe dels joves.

Les dades de l'EJOB2020 permeten diferenciar la incidència segons els barris de residència dels joves de Barcelona. En aquest sentit, els barris estan dividits en tres estrats segons la renda mitjana de la llar de l'any 2017. El resultat d'aquesta operació són tres agrupacions: el primer conglomerat (Estrat 1) comprèn els barris amb rendes mitjanes de la llar

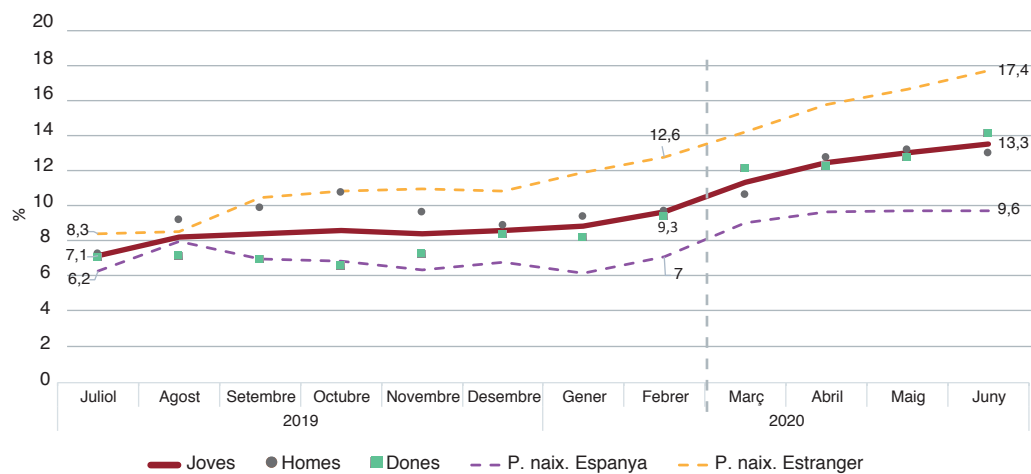
³Dades d'Estadística i Difusió de Dades de l'Ajuntament de Barcelona.

Gràfic 3. Evolució de la situació dels joves de 16 a 34 anys actius (de juliol de 2019 a juny de 2020). Barcelona.

Font: Elaboració pròpia a partir de l'EJOB2020.

Població jove activa de 16 o més anys (no es tenen en compte els que només estiguin estudiant o altres situacions d'inactivitat laboral).

Gràfic 4. Evolució de la taxa d'atur dels joves de 16 a 34 anys segons sexe i país d'origen (de juliol de 2019 a juny de 2020). Barcelona.

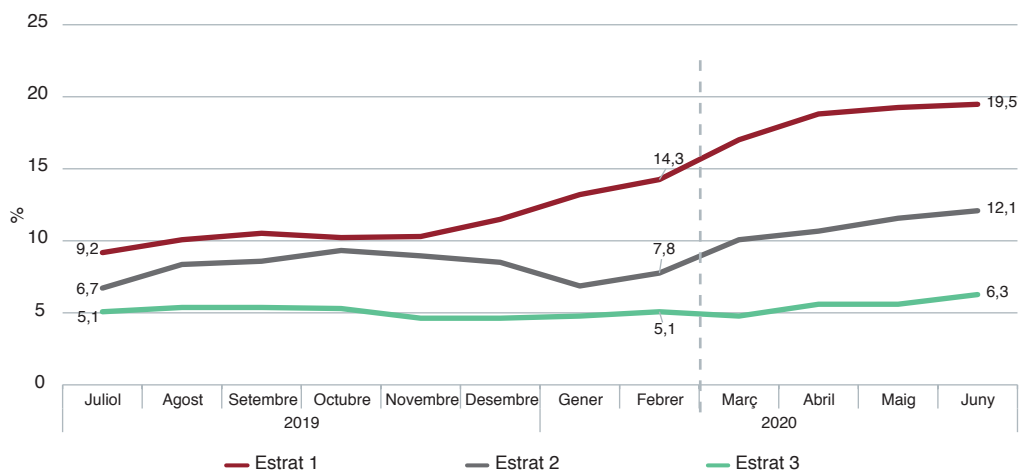
Font: Elaboració pròpia a partir de l'EJOB2020.

entre 21.609 € anuals i 32.806 €; en el segon grup entrarien els barris de rendes mitjanes anuals de 33.078 € a 39.823 € (Estrat 2), i el darrer conglomerat seria l'estrat de barris amb rendes mitjanes més altes de Barcelona (Estrat 3), entre 39.875 € i 109.146 € anuals. Aques-

ta tipologia de tres estrats permet analitzar si hi ha cap incidència d'alguns dels factors que es deriven de la pandèmia que impacti de forma desigual en els joves de la ciutat segons el lloc on resideixen. En el cas de la incidència de la covid-19 en les trajectòries laborals, es poden observar desigualtats entre els joves molt marcades pel territori de residència. Les diferències entre els tres estrats de barris el juliol del 2019 ja eren visibles, però al llarg del 2020 les diferències s'intensifiquen de manera molt pronunciada en pocs mesos (**Gràfic 5**). El juny del 2020, els joves dels barris de l'Estrat 1 tenen una taxa d'atur de més del triple que els de l'Estrat 3 (del 19,5% enfront del 6,3%, respectivament) (**Figura 1**).

Impacte en les condicions de vida i expectatives de futur

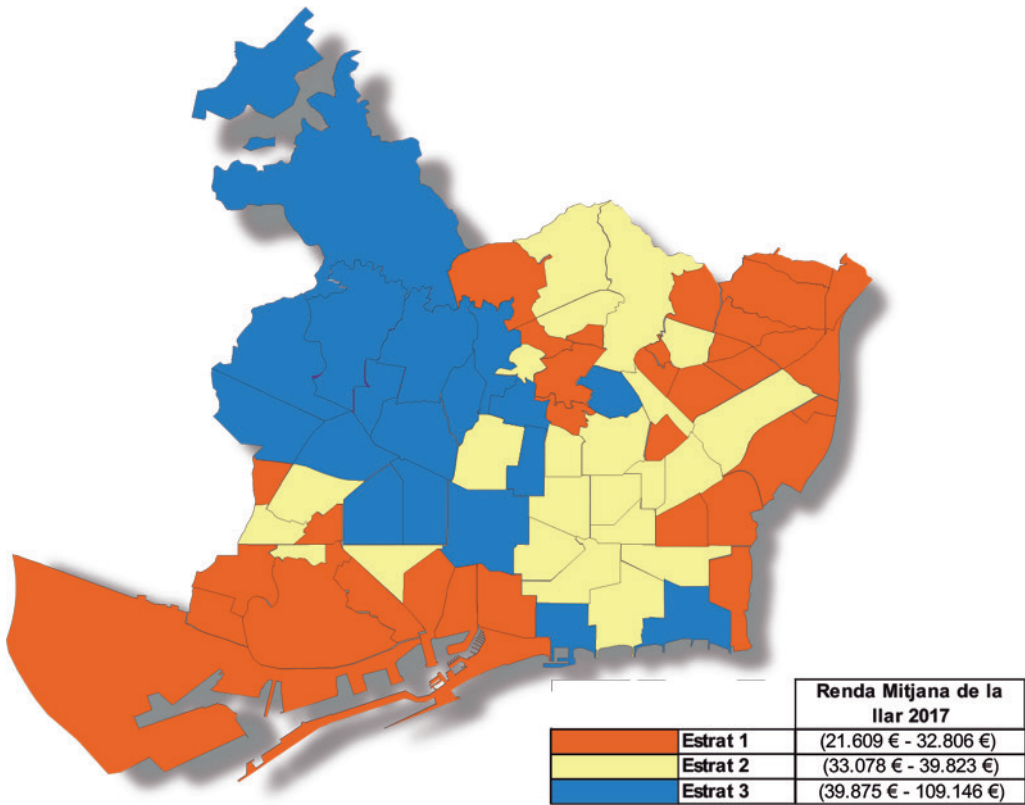
Els efectes de les restriccions adoptades per reduir les diverses onades de la pandèmia han provocat una crisi econòmica de la qual encara no se sap la magnitud dels efectes. En la societat espanyola i catalana la recessió econòmica és especialment punyent a causa de les característiques dels seus sectors laborals i econòmics, marcats per una forta dependència del sector serveis i especialment del turisme. Segons les dades del Banc d'Espanya del desembre de 2020, s'estimava que la caiguda del PIB de l'any 2020 se situaria entre el 10,7% i l'11,6%. El mateix organisme espera una millora substancial durant el 2021 (creixement d'entre el 4,2% i el 8,6%), atesa la gran baixada de l'any anterior. Aquesta gran caiguda econòmica que suposa el 2020 està provocant un fort impacte negatiu en molts sectors eco-

Gràfic 5. Evolució de la taxa d'atur dels joves de 16 a 34 anys segons estrats dels barris (de juliol de 2019 a juny de 2020). Barcelona.

Font: Elaboració pròpia a partir de l'EJOB2020.

Nota: La taxa d'atur es calcula en relació amb la població activa de 16 o més anys. L'Estrat 1 està compost pels barris de rendes mitjanes de la llar més baixes; l'Estrat 2, pels barris de zona intermèdia, i l'Estrat 3, pels barris amb les rendes mitjanes de la llar més altes.

Figura 1. Mapa dels estrats dels barris de la ciutat de Barcelona segons rendes mitjanes de la llar (2017).

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades proporcionades per l'AEAT.

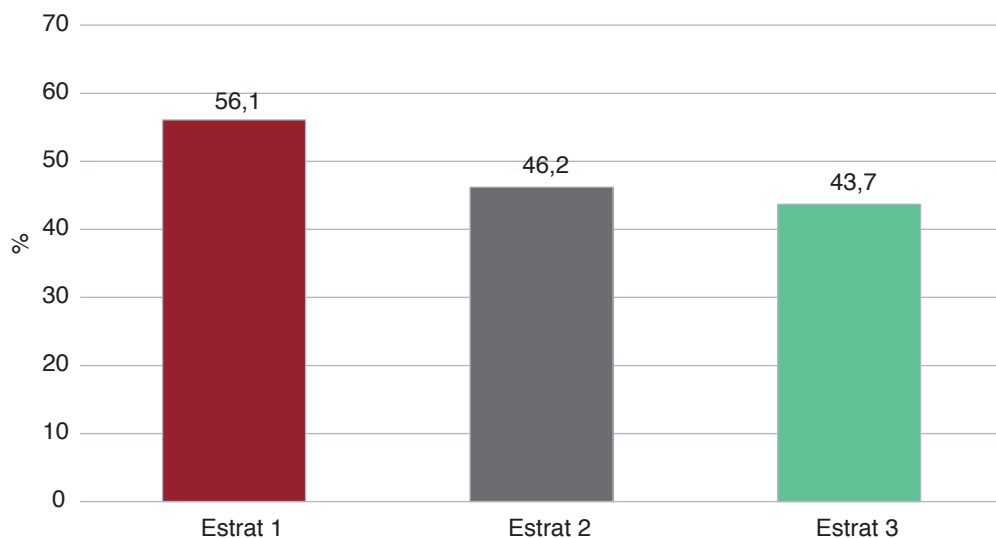
nòmics, afectant multitud d'empreses i famílies. Segons les estimacions de Cruz et al. (2021), la situació derivada de la crisi de la covid-19 ha provocat un descens de les rendes familiars d'entre el 7% i el 8% a Barcelona i a la seva àrea metropolitana. Segons aquest estudi, s'estima que durant l'any 2020 a l'àrea metropolitana de Barcelona s'ha incrementat la taxa de pobresa més de 4 punts percentuals (passaria del 20% del període 2018-2019 fins al 24,0-24,7% el 2020). Els autors assenyalen que els perfils més afectats econòmicament per aquesta crisi serien els infants, la població jove, les persones d'origen migrant i les classes treballadores.

Aquests resultats van en la línia dels que mostra l'EJOB2020. Com s'ha pogut veure en l'anterior apartat, la situació laboral dels joves ha empitjorat els primers mesos després de la irrupció de la covid-19, i en gran mesura l'impacte ha estat desigual segons els diversos perfils socials. Si analitzem quina seria la percepció d'aquesta situació per part dels joves,

trobem que pràcticament la meitat dels joves de Barcelona declaren que amb la covid-19 ha empitjorat la situació econòmica de la seva llar (el 49,1%), mentre que el 45,1% es troben sense canvis i només el 5,4% diuen que ha millorat durant el primers mesos de la crisi. Aquests resultats varien segons el lloc de residència d'aquests joves. En els barris de rendes més baixes, les llars amb joves s'han vist afectades econòmicament en major mesura que a la resta de barris (**Gràfic 6**).

En el cas dels joves emancipats, el percentatge dels que han empitjorat la situació econòmica de la seva llar és del 52,4%, mentre que el dels no emancipats és del 44,6%. Arran de les crisis econòmiques i la pèrdua de poder adquisitiu, un dels majors perills que tenen els joves, estiguin emancipats o no, és que es trobin en una situació de (més gran) dificultat per fer front a les despeses d'habitatge. Aquesta està sent cada cop més una de les dimensions d'exclusió social de major magnitud, especialment a les zones urbanes com la ciutat de Barcelona. En aquest sentit, el 36,3% de la població jove (emancipats i no emancipats) declaren que han patit alguna incidència negativa en relació amb l'habitatge com a fruit de la situació provocada per la covid-19. La principal incidència ha estat tenir més dificultats per pagar l'habitatge (24%), i es produeix especialment als barris de rendes més baixes. D'altra banda, un 5,7% dels joves declaren que a la seva llar no poden fer front a algun dels pagaments del lloguer o la hipoteca (aproximadament uns 25.000 joves residents de 15 a

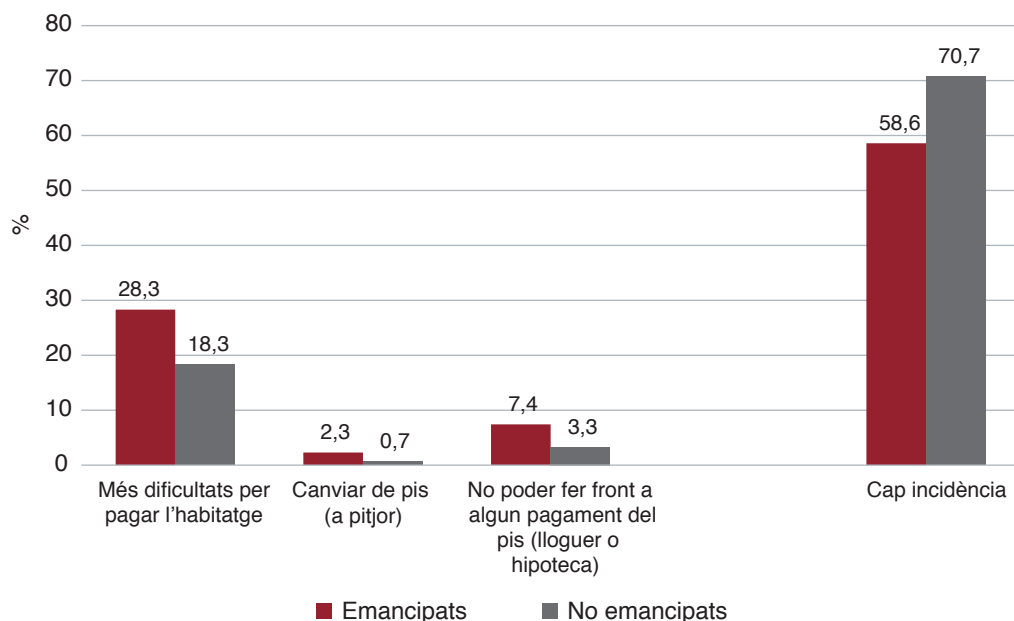
Gràfic 6. Percentatge de llars amb joves que consideren que la seva situació econòmica ha empitjorat durant els mesos de la covid-19.

Font: Elaboració pròpia a partir de l'EJOB2020.

Nota: L'Estrat 1 està compost pels barris de rendes mitjanes de la llar més baixes; l'Estrat 2, pels barris de zona intermèdia, i l'Estrat 3, pels barris amb les rendes mitjanes de la llar més altes.

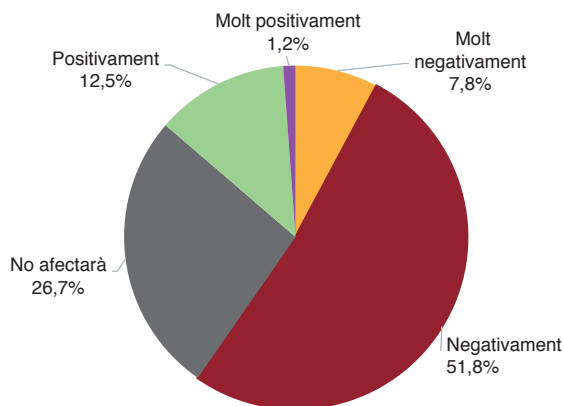
34 anys). Aquest percentatge és més elevat en el cas dels joves emancipats que en els no emancipats (**Gràfic 7**). De fet, els joves emancipats, en general, han patit majors incidències negatives en relació amb l'habitatge que els no emancipats.

La situació de pèrdua de poder adquisitiu, d'inseguretat laboral i d'inestabilitat en els estudis que es va produir a l'inici de la pandèmia ha provocat que molts joves desenvolupin cert desànim i hagin vist afectades les seves expectatives de futur. Més de la meitat dels joves (59,6%) creuen que la crisi derivada de la covid-19 afectarà el seu futur de manera negativa o molt negativa (**Gràfic 8**). Com es pot veure en la **Taula 1**, aquesta visió pessimista del futur es dona de forma desigual segons els diferents perfils sociodemogràfics que s'analitzen. Les dones, els nascuts a Espanya (un element diferent, en aquest cas), els joves de més edat, els aturats i especialment els que estan en situació d'ERTO són els que tenen una visió més pessimista del futur a causa de la covid-19. Anàlisis futures podran detectar què pot implicar aquest pessimisme, i alhora en quina mesura aquesta crisi comportarà un retrocés efectiu de l'edat d'emancipació a Barcelona en particular i a Espanya en general (que segons les dades d'Eurostat, el 2019 era de 29,5 anys).

Gràfic 7. Incidències en l'habitatge a causa de la covid-19 segons si els joves de 16 a 34 anys estan emancipats o no emancipats.

Font: Elaboració pròpia a partir de l'EJOB2020.

Gràfic 8. Com creuen els joves que la covid-19 afectarà el seu futur?

Font: Elaboració pròpia a partir de l'EJOB2020.

Taula 1. Percentatge de joves que creuen que la covid-19 afectarà el seu futur negativament o molt negativament segons perfils socials

Total	59,7	País de naixement	
Sexe		Espanya	62,3
Dona	63,2	Fora d'Espanya	55,8
Home	55,9	<i>Situació actual</i>	
Grups d'edat		Ocupats	59,0
15-19	51,9	Atur	63,1
20-24	62,0	ERTO	73,1
25-29	61,3	Estudiant	59,3
30-34	60,7	Altres inactius	64,8

Font: Elaboració pròpia a partir de l'EJOB2020.

Impacte en les relacions socials de proximitat

La conjuntura de pandèmia ha trastocat profundament com i amb qui s'interactua. Més enllà del creixement de la interacció virtual, val la pena esmentar dues qüestions que cal tenir en compte pel que fa a la interacció social. D'una banda, les restriccions han significat de manera generalitzada que les persones hagin de passar més temps al seu habitatge habitual del que hi passaven anteriorment i, per tant, en cas de no viure soles, han vist intensificada la interacció presencial amb les altres persones amb les quals conviuen. La

magnitud d'aquest temps es pot matisar, per exemple, amb qüestions com la naturalesa de la feina que hom té, la situació habitacional mateixa o d'altres de caràcter psicoemocional.

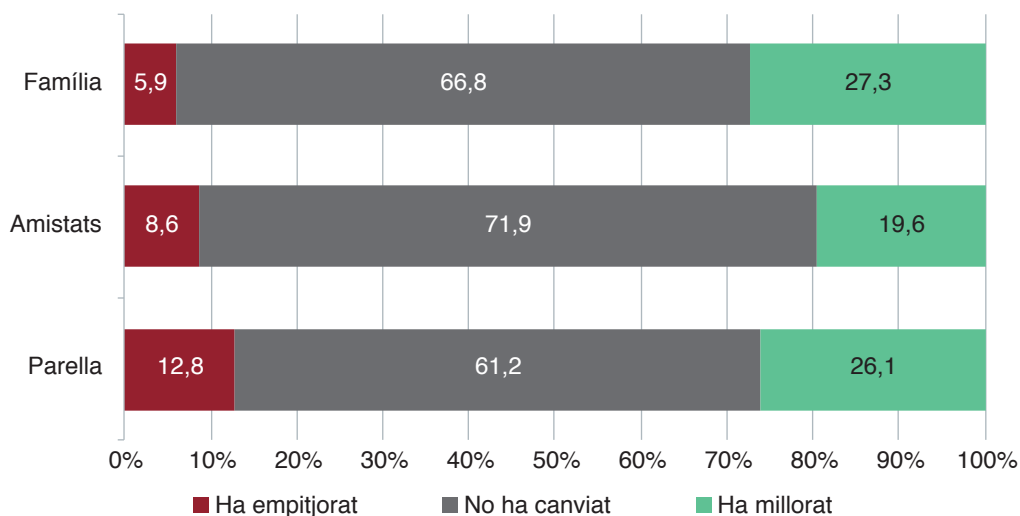
D'altra banda, les formes d'interacció social que poden tenir lloc fora de l'habitatge (del domicili particular) han hagut de restar sotmeses a unes limitacions que impliquen una alteració substantiva sense precedents. Ens referim a qüestions com la reducció del temps disponible per interactuar fora de casa; la necessitat de distanciament físic i ús de màscara (i, per tant, de viure menys la presència del cos de l'altre); la prevalença d'una interacció sotmesa a pauta i menys mediatitzada per l'espontaneïtat i per allò imprevist (o l'atzar); una major interacció amb grups molt reduïts de persones i que probablement són de l'entorn relacional de més proximitat (per tant, ja conegudes); una interacció més sotmesa a una tria prèvia condicionada per la situació de pandèmia (i la càrrega emocional que això pot comportar); la preponderància de l'espai públic com a lloc d'encontre amb persones no convivents en detriment de l'habitatge particular, etc.

En qualsevol cas, resta encara força per mesurar quin tipus d'impacte psicosocial estan generant tots aquests canvis en les persones i, en especial, en la població jove. Algunes aportacions sobre aquesta dimensió relacional fan referència a l'afectació que hagi pogut tenir la pandèmia, especialment durant la seva primera fase, en l'àmbit del capital social (Claridge, 2020), en el de les relacions d'amistat o en el de les relacions familiars (Cluver et al., 2020). No és sobrer recordar que en el seu moment l'Organització Mundial de la Salut va advertir de l'increment detectat de la violència interpersonal en l'àmbit domèstic en molts països arran de la situació pandèmica.⁴

Els resultats de l'EJOB2020 en aquesta dimensió, tot i que estan molt circumscrits a un tipus de relacions socials, serveixen per tenir una primera fotografia que podria servir per abordar properament i amb profunditat aquesta qüestió. Segons la majoria dels joves enquestats, la seva relació amb la família s'ha mantingut igual (66,8%) o bé ha millorat (27,3%) en el context de pandèmia. Si tenim en compte la seva situació habitacional, s'observa que els joves no emancipats que manifesten que la seva relació amb la família ha empitjorat dupliquen els que estan emancipats (un 8,7% enfront d'un 3,9%). Tanmateix, el percentatge és molt menor respecte dels que milloren la relació en ambdós perfils. Sembla, doncs, que la intensificació de la convivència familiar no ha tingut un impacte gaire negatiu.

Pel que fa a les amistats, la majoria de joves asseguren que no hi ha hagut canvis en les relacions d'amistat que ja tenien. Hi ha més del doble de joves que perceben que ha millorat la seva relació amb els seus amics i amigues (19,6%) que no pas que hagi empitjorat (8,6%) a causa de la covid-19 (especialment en els joves de 15 a 24 anys).

⁴<https://www.euro.who.int/en/about-us/regional-director/statements-and-speeches/2020/statement-during-covid-19-pandemic,-violence-remains-preventable,-not-inevitable>

Gràfic 9. Canvis en les relacions amb la família, les amistats i la parella per la covid-19 i les restriccions.

Font: Elaboració pròpia a partir de l'EJOB2020.

Si observem els resultats pel que fa a les relacions de parella, també hi trobem una tendència positiva, en el sentit que el percentatge de joves que creuen que ha millorat la seva relació de parella per la situació derivada de la covid-19 és més alt que els que creuen que ha empitjorat (un 26,1% i un 12,8%, respectivament). Ara bé, això no succeeix en el grup de menys edat, els que es troben en edats compreses entre 15 i 19 anys, on el percentatge s'igualava. El que també és remarcable és que no es detecten en aquesta qüestió diferències significatives per sexe. Finalment, pel que fa a les situacions en què hi ha convivència amb la parella, els resultats de l'enquesta semblen apuntar que aquesta esmorteiria el possible efecte negatiu de la situació de covid-19 en la relació. Només el 6,1% que conviuen en parella afirmen que la seva relació ha empitjorat, mentre que els qui no hi conviuen ho fan en un 21%. Sembla que viure el context de pandèmia sota un mateix sostre no fa que se'n ressentin les relacions de parella dels joves barcelonins (**Gràfic 9**).

Impacte en la salut mental

L'aïllament social propi de les polítiques restrictives de mobilitat, les desigualtats d'accés als serveis psicoterapèutics i la pèrdua important de moltes de les activitats socials (de formació, de treball, d'oci, de cura, etc.) converteix el context actual en una situació de risc per a molts perfils de la població (Orgilés et al., 2020; Schwinger et al., 2020). Experiències recents ens mostren que períodes prolongats de quarantena i de restriccions severes poden influir indirectament en la salut, especialment en la seva dimensió mental, a causa del

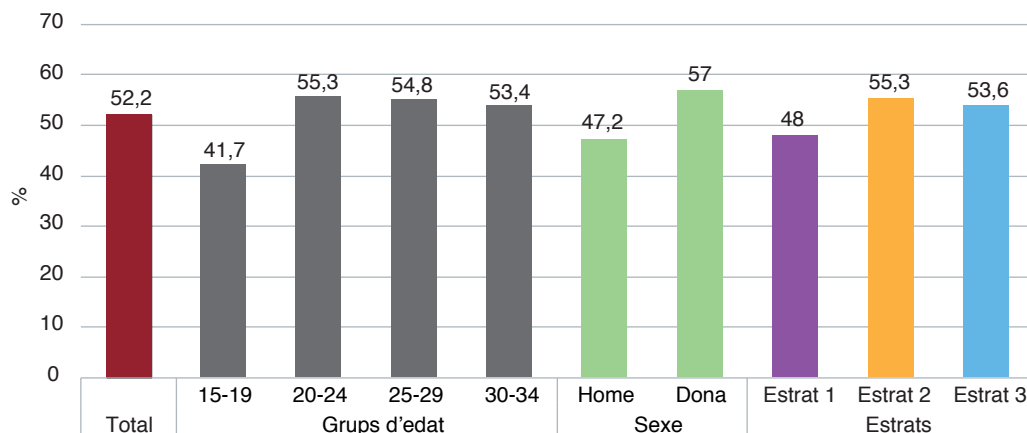
major estrès provocat per la possible pèrdua d'ingressos, la pèrdua de treball i les complicacions per mantenir relacions familiars i socials (Długosz, 2021). Així mateix, alguns estudis ens adverteixen que l'impacte psicològic no tan sols es pateix en el curt termini sinó que es perllonga en el mitjà i llarg termini (Holmes et al., 2020).

L'emergent literatura sobre els perfils vulnerables emocionalment i psicològica a conseqüència de la pandèmia de la covid-19 assenyala que cal tenir en compte uns determinats perfils sociodemogràfics i socioeconòmics. Per exemple, els treballadors joves podrien tenir més probabilitats de patir tensions emocionals a causa de la seva major precarietat laboral (Power et al., 2020). En l'estudi recent de Cao et al. (2020) es mostra que hi ha nivells més elevats de malestar emocional i estrès en estudiants universitaris i dones arran de la pandèmia. En aquest sentit, la pandèmia de la covid-19 i la recessió que l'ha seguit fan minvar les expectatives arran de la poca seguretat laboral que hi havia per a aquests perfils, i amb això es poden veure truncades les seves trajectòries de transició cap a noves etapes vitals.

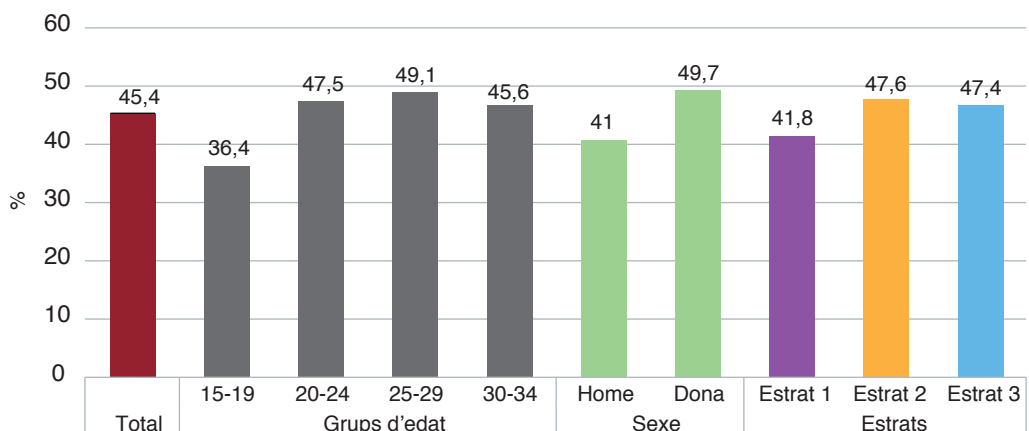
Segons la darrera edició de l'Informe de Joventut a Espanya 2020 (INJUVE, 2021), els joves situats entre els 20 i els 24 anys se'n veuen més afectats psicològicament, a causa probablement del fet que coincideix amb un moment vital vinculat a preses de decisions associades a l'àmbit dels estudis o a les primeres experiències laborals, que són decisions importants per anar configurant les seves trajectòries vitals. D'altra banda, en aquest estudi també es detecten certes diferències segons la situació habitacional en els efectes psicològics dels joves. En termes de patir estrès, s'han detectat efectes més durs entre aquells joves que van passar el confinament en parella o compartint habitatge (mostrant una incidència fins i tot per sobre d'aquells que ho van viure sols). En termes generals, i segons el que apunta l'informe, s'observa el desenvolupament de quadres depressius o d'ansietat a nivells no tan allunyats de l'evidència empírica disponible per a la població adulta. Són dades que estan en línia amb estudis recents que apunten que els joves tenen encara un menor benestar emocional que altres grups i que durant el confinament han estat més propensos a la soledat i a experimentar tensió o depressió (Ahrendt, 2020).

Segons les dades de l'EJOB2020, prop de la meitat de la població jove entrevistada a Barcelona declara que la situació derivada de la covid-19 i el confinament l'ha afectat psicològicament.⁵ Com es pot observar en el Gràfic 10, les dones superen per 10 punts percentuals els homes en aquesta percepció (57% i 47,2%, respectivament). Els perfils que tenen una menor prevalença són els joves d'entre 15 i 19 anys i els residents als barris amb menor renda mitjana (Estrat 1). El 45,4% declaren que s'han sentit amb depressió, ansietat o altres trastorns o malestars psicològics a causa de la covid-19 i el confinament (**Gràfic 10**). El més

⁵A l'EJOB2020 no es pregunta explícitament per la salut mental diagnosticada, sinó per la percebuda (que pot estar o no diagnosticada).

Gràfic 10. Joves que perceben que els han afectat psicològicament la covid-19 i el confinament.
Font: Elaboració pròpia a partir de l'EJOB2020.

Gràfic 11. Percentatge de joves que declaren haver patit situacions de depressió, ansietat o altres trastorns psicològics per la covid-19 i el confinament.
Font: Elaboració pròpia a partir de l'EJOB2020.

freqüent ha estat sentir-se amb ansietat (35% dels joves). Un 1,3% dels joves de Barcelona (uns 5.000 joves residents) abans de la covid-19 no es medicaven per trastorns psicològics i després sí. Els que declaren amb menor freqüència haver patit situacions en què se senti en amb depressió, ansietat o altres trastorns psicològics a causa de la covid-19 i el confinament són: els joves de 15 a 19 anys; els homes; i els que pertanyen als barris amb menor renda (**Gràfic 11**).

Conclusions

Les dades de l'EJOB2020 aporten llum sobre com han viscut els joves de Barcelona la irrupció de la pandèmia de la covid-19. L'enquesta permet afegir coneixement sobre la manera com la realitat d'aquest col·lectiu s'ha vist particularment afectada, tot i haver patit en menor incidència –quantitativament i qualitativament– la malaltia. La situació de brusca alteració de les rutines quotidianes vinculades a esferes que són indispensables per anar transitant cap a la maduresa (com ara la formació, l'activació laboral, les xarxes relacionals o la sortida de l'habitatge familiar) no és quelcom negligible. Les mesures de restricció de la mobilitat, la presència de confinaments i la recessió econòmica han afegit complexitat i gravetat a una situació de partida que per a aquest col·lectiu ja era delicada. Ho era en termes generals per al conjunt de la població jove en qüestions interrelacionades, com són l'accés a l'ocupació no precària i a l'habitatge, que són clau per activar i consolidar l'autonomia personal i poder visualitzar un horitzó de vida pròpia mínimament digne. Però l'heterogeneïtat del col·lectiu marca les diferències: la renda familiar, l'origen o procedència, la zona urbana de residència, l'edat (dins mateix de la franja considerada jove) o el gènere importen per explicar l'afectació en els joves pel que fa a les dimensions exposades en aquest capítol.

Està per veure de quina manera les afectacions avui observades en el curt termini en els joves es desplegaran en el temps, i quina traducció concreta tindran a nivell psicosocial, cultural i, també, d'orientació política. Els joves estan entre la població que ha patit més el confinament i mostra pitjors nivells de benestar. Hi ha recerques que detecten que durant aquesta conjuntura la presència de nivell baix de benestar té menys presència a mesura que l'edat augmenta i que suggereixen no perdre tampoc de vista el paper que hi juga en tot plegat l'ús excessiu de la tecnologia digital (García-Manglano et al., 2020). Tot plegat dibuixa una superfície de capes que se superposen i que configuren una realitat complexa que pot fer expandir i dotar de múltiples manifestacions el malestar juvenil, en un context en què l'ombra de la desigualtat s'allarga (les bretxes intrageneracional i intergeneracional). L'acumulació d'evidències hauria de poder activar la presa de decisions polítiques i ajudar en el disseny d'intervencions públiques que tinguessin efecte en el curt termini però que incorporessin una mirada llarga.

Referències

- AHRENDT, D.; CABRITA, J.; CLERICI, E.; HURLEY, J.; LEONCIKAS, T.; MASCHERINI, M.; RISO, S.; ESZTER, S. (2020). "Living, working and COVID-19", COVID-19 Series. Luxemburg: Publication Office of the European Union.
- BENNER, A. D.; BOYLE, A. E.; SADLER, S. (2016). "Parental involvement and adolescents' educational success: The roles of prior achievement and socioeconomic status". *Journal of youth and adolescence*, 45(6), 1053-1064.
- BONAL, X.; GONZÁLEZ, S. (2020). "The impact of lockdown on the learning gap: family and school divisions in times of crisis". *International Review of Education*, 1-21.

- BONAL, X.; GONZÁLEZ, S. (2021). "Educación formal e informal en confinamiento: una creciente desigualdad de oportunidades de aprendizaje". *Revista de Sociología de la Educación-RASE*, 14 (1), 44-62.
- CAO, W.; FANG, Z.; HOU, G.; HAN, M.; XU, X.; DONG, J. et al. (2020). "The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China". *Psychiatry Res*, 287.
- CLARIDGE, T. (2020). "Social connection and the COVID-19 pandemic: Impacts on social capital". *Social Capital Research and Training*.
- CLUVER, L.; LACHMAN, J. M.; SHERR, L.; WESSELS, I.; KRUG, E.; RAKOTOMALALA, S. ... i McDONALD, K. (2020). "Parenting in a time of COVID-19". *Lancet*, 395(10231).
- CRUZ, I.; PORCEL, S.; ANTÓN, F. (2021). *Una aproximació als efectes socioeconòmics de la covid-19 a la metròpoli de Barcelona*. Bellaterra: Institut d'Estudis Metropolitans i Regionals de Barcelona.
- DEŁUGOSZ, P. (2021). "Factors influencing mental health among American youth in the time of the Covid-19 pandemic". *Personality and Individual Differences*, 175, 110711.
- FANA, M.; S. TOLAN, S.; TORREJÓN, C.; BRANCATI, U.; FERNÁNDEZ-MACÍAS, E. (2020). "The COVID confinement measures and EU labour markets". Comissió Europea. Luxemburg: Oficina de Publicacions de la Unió Europea.
- GARCÍA-MANGLANO et al. (2020): "El bienestar personal i l'ús de la tecnologia en confinament". *Observatori Social de "la Caixa"*.
- GONZÁLEZ DE SAN ROMÁN, A.; DE LA RICA, S. (2012). *Gender gaps in PISA test scores: The impact of social norms and the mother's transmission of role attitudes*.
- GORARD, S.; SEE, B. H.; DAVIES, P. (2012). *The impact of attitudes and aspirations on educational attainment and participation*. York: Joseph Rowntree Foundation. Available at.
- HOLMES, E. A.; O'CONNOR, R. C.; PERRY, V. H.; TRACEY, I.; WESSELY, S.; ARSENEAULT, L. et al. (2020). "Multidisciplinary research priorities for the COVID-19 pandemic: a call for action for mental health Science". *The Lancet Psychiatry*, 7(6), p. 547-560.
- ILO (2020). *Youth and covid-19 impacts on jobs, education, rights and mental well-being. Survey Report 2020*. Ginebra: International Labour Organisation.
- INJUVE (2021). *Informe Juventud en España 2020*. Madrid: INJUVE / Ministerio de Derechos Sociales y Agenda 2030.
- ORGILÉS, M.; MORALES, A.; DELVECCHIO, E.; MAZZESCHI, C.; ESPADA, J. P. (2020). "Immediate Psychological Effects of the COVID-19 Quarantine in Youth From Italy and Spain". *Frontiers in Psychology*, 11, 579038.
- PIERCE, M.; HOPE, H.; FORD, T.; HATCH, S.; HOTOPF, M.; JOHN, A. ... i ABEL, K. M. (2020). "Mental health before and during the COVID-19 pandemic: a longitudinal probability sample survey of the UK population". *The Lancet Psychiatry*, 7(10), p. 883-892.
- POWER, E.; HUGHES, S.; COTTER, D.; CANNON, M. (2020). "Youth Mental Health in the time of COVID-19". *Irish Journal of Psychological Medicine*, 37(4), p. 301-305.
- SALINAS JIMÉNEZ, J.; SANTÍN GONZÁLEZ, D. (2012). "Selección escolar y efectos de la inmigración sobre los resultados académicos españoles en PISA 2006". *Revista de Educación*.
- SCHWINGER, M.; TRAUTNER, M.; KÄRCHNER, H.; OTTERPOHL, N. (2020). "Psychological Impact of Corona Lockdown in Germany: Changes in Need Satisfaction, Well-Being, Anxiety, and Depression". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(23), 9083.

IV. Metròpoli, covid-19 i impactes sobre la mobilitat i els espais oberts

7. La pandèmia i la mobilitat metropolitana: canvis efímers o transició permanent?

David Andrés, Xavi Bach, Samuel Nel·lo, Núria Pérez, Maite Pérez i Gemma Solé

Introducció

L'adveniment sobtat de la pandèmia de la covid-19 ha trastocat la realitat metropolitana a nivell social i econòmic. Una clara manifestació dels canvis propiciats per aquesta situació inesperada la tenim en l'àmbit de la mobilitat i el transport, potser un dels que van patir d'un dia per l'altre un daltabaix més visible. Aquests canvis són atribuïbles, primerament, a les limitacions de la mobilitat i les recomanacions plantejades des de l'Administració amb l'objectiu de minimitzar la transmissió de contagis, com ara el confinament domiciliari o la restricció dels desplaçaments a l'àmbit del municipi o comarca de residència, o la preservació de l'anomenat distanciament social. D'altra banda, les restriccions establertes en els diversos sectors econòmics també expliquen els canvis experimentats en la mobilitat en el darrer any.

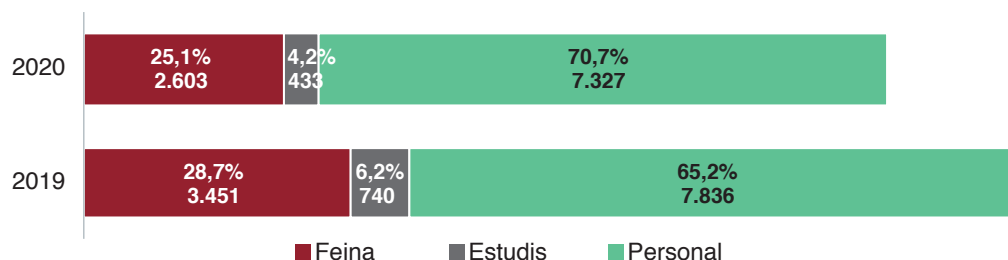
Com a conseqüència, ens trobem davant d'un "experiment natural" sense precedents, que ha comportat una reducció dràstica dels nivells de mobilitat habituals a totes les escales i una modificació de pautes, ja sigui pel que fa a les motivacions i tipus d'activitats a realitzar com a l'ús dels diferents mitjans de transport. Segons dades del Ministeri de Transports, Mobilitat i Agenda Urbana (MITMA),¹ a principis de març del 2021 la mobilitat a la província de Barcelona només s'havia recuperat fins aproximadament el 65% dels valors habituals previs a la pandèmia (al voltant del 80% per a la mobilitat intraprovincial i del 50% per a la mobilitat interprovincial); en el cas de Barcelona, es registraven un 55-60% dels desplaçaments habituals. L'Enquesta de Mobilitat en Dia Feiner (en endavant, EMEF) indica que la mobilitat quotidiana ha experimentat un descens del 14% entre 2019 i 2020 a la província de Barcelona (també a la ciutat de Barcelona), i que s'ha doblat el nombre de persones que no surten de casa (del 7% al 14%). Significativament, la mobilitat activa s'ha mantingut (i, en determinats entorns, ha augmentat) en aquesta nova quotidianitat, però no així el transport públic, que ha patit i continua experimentant una important baixada d'ús, en contrapartida amb el vehicle privat, que mostra una recuperació progressiva de la demanda.

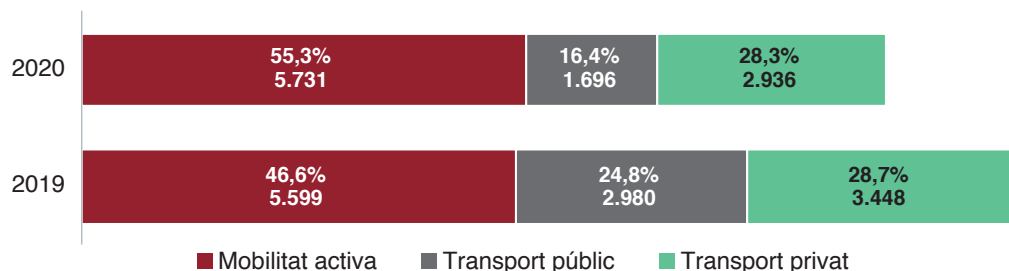
¹<https://www.mitma.gob.es/ministerio/covid-19/evolucion-movilidad-big-data>

De manera més concreta, les **Figures 1 i 2**, així com la **Taula 1**, resumeixen alguns dels canvis clau que han experimentat les pautes de mobilitat a l'àrea metropolitana de Barcelona en aquest darrer any. A més d'observar-s'hi una clara reducció en el volum total de desplaçaments diaris, podem veure-hi canvis importants en relació amb els motius i els modes de desplaçament. La mobilitat per motius personals guanya més de cinc punts percentuals, fet que impacta molt clarament en els mitjans de transport, ja que aquesta mobilitat acostuma a ser de major proximitat. El pes relatiu de la mobilitat activa en el conjunt de l'àrea metropolitana supera la meitat dels desplaçaments i arriba fins al 55%, assolint un màxim històric des que es disposa de dades, i augmentant també en termes absoluts (+2,4%). D'altra banda, hi ha un claríssim retrocés del transport públic tant en termes relatius com absoluts, mentre que el vehicle privat manté pràcticament la mateixa quota modal tot i haver perdut pràcticament un 15% de desplaçaments.

L'objectiu del present article és oferir una visió de conjunt sobre els canvis de mobilitat més significatius que ha comportat la pandèmia de la covid-19 en l'àmbit metropolità de Barcelona, així com reflexionar sobre les seves implicacions i considerar el rol de les polítiques a l'hora de respondre i donar forma a aquest nou escenari de mobilitat. Per descomptat, la gran incertesa actual pel que fa a la futura evolució de la pandèmia i les restriccions

Figura 1. Motiu dels desplaçaments a l'AMB, 2019-2020 (en milers de desplaçaments i en %). Font: IERMB, a partir d'EMEF 2019-2020.

Figura 2. Repartiment modal a l'AMB, 2019-2020 (en milers de desplaçaments i en %). Font: IERMB, a partir d'EMEF 2019-2020.

Taula 1. Desplaçaments a l'AMB per mitjà de transport, variació 2019-2020

Mitjans de transport	2019		2020		Var. absoluts 2019/2020
	N (milers)	%	N (milers)	%	
Caminant	5.332	44,3%	5.452	52,6%	2,3%
Cotxe	2.736	22,8%	2.325	22,4%	-15,0%
Mitjans ferroviaris	1.895	15,8%	1.066	10,3%	-43,8%
Autobús	982	8,2%	568	5,5%	-42,1%
Moto	586	4,9%	473	4,6%	-19,3%
Bicicleta i VMP	267	2,2%	279	2,7%	4,3%
Resta vehicle privat	126	1,0%	138	1,3%	9,6%
Resta transport públic	103	0,9%	62	0,6%	-39,8%
Total	12.027	100,0%	10.363	100,0%	-13,8%

Font: IERMB, a partir d'EMEF 2019-2020.

excepcionals associades fa que sigui realment difícil plantejar escenaris a curt o mitjà termini. Tanmateix, cal tenir en compte que l'evolució de la mobilitat també estarà condicionada per les polítiques públiques que es prenguin en aquest àmbit. El contingut del text s'estructura en cinc apartats –cadascun dels quals se centra en una dimensió específica de la mobilitat– que aboquen a una reflexió final de caràcter més global.

La micromobilitat i els modes actius es veuen reforçats

Arran de la crisi del coronavirus i les restriccions de mobilitat associades, hem vist com s'han incrementat els desplaçaments de proximitat a costa dels de més distància. Mentre que l'activitat habitual al centre de la ciutat i als pols d'atracció laborals ha decaïgut fortament, la població ha fet una vida de barri més intensa i un major ús dels espais públics i verds locals. Això s'ha traduït, per exemple, en un augment de la mobilitat associada a les compres quotidianes (+3,5%, EMEF 2019-2020) o de passejar (+22,9%, EMEF 2019-2020) en dia feiner, amb majors fluxos en entorns residencials o visites a establiments d'alimentació i farmàcies (+11% i +6%, respectivament).² Així, la vitalitat dels barris s'ha fet molt palpable.

Aquest increment de la mobilitat de proximitat s'ha traduït en un major protagonisme dels modes actius i de la micromobilitat (en particular, del patinet elèctric). Aquests mitjans de transport van assolir l'any 2020 un valor rècord, i van arribar a representar un 53,6% de la mobilitat en dia feiner a la província de Barcelona (EMEF 2020). Particularment, mentre

²Dades proporcionades per Google a inici de març del 2021 a partir de dades de telefonia mòbil, disponibles a <https://www.google.com/covid19/mobility/>

que el 10,2% de les persones residents en l'àmbit metropolità feien un ús habitual de la bicicleta abans de la covid-19, la intenció d'ús de la bicicleta augmenta fins al 18,6% per al 2021; contràriament, les persones que es declaren no usuàries de la bicicleta van passar del 78,3% (pre-covid) al 63,3% (intenció d'ús el gener del 2021). Així mateix, el nombre de desplaçaments en patinet elèctric gairebé s'ha doblat entre 2019 i 2020. La rellevància dels modes actius en aquesta situació de pandèmia respon, també, al desig d'evitar el transport públic, ja que hi ha un major grau de confiança en els mitjans individuals (moto, bicicleta o caminar) de cara a protegir-se de la covid-19 (EMEF 2020).

Aprofitant aquesta conjuntura, nombroses administracions han accelerat transformacions que ja tenien en marxa, i que esbossaven una ciutat amb més espai públic adaptat a la mobilitat activa. Sota el nom d'urbanisme tàctic o urbanisme de baix cost, s'han modificat les seccions de carrers per atorgar més espai als vianants, a la bicicleta i als vehicles de mobilitat personal, fet que n'ha incentivat l'ús en moltes ciutats europees (Kraus i Koch, 2021).

Aquesta resposta ràpida, econòmica i lleugera (i aparentment reversible) està transitant cap a una reflexió més estructural. L'acceptació popular i els bons resultats d'aquestes mesures de caràcter tàctic evidencien la necessitat de consolidar aquestes actuacions i fer-les perdurar en el temps. En aquest sentit, la pandèmia ha reivindicat la vigència del model de ciutat mixta i diversa: una ciutat habitable, en què la majoria de les activitats i necessitats essencials es poden dur a terme en un entorn proper i on es redueixen els fluxos pendulars de llarga durada. En aquest escenari, els desplaçaments en modes actius són els més adequats, i per això, cada dia són més les persones que donen suport a aquest model de ciutat. *La ville du quart d'heure*,³ presentada per l'alcalde de París, n'és potser l'exemple més il·lustratiu. En l'àmbit metropolità, veiem com el Pla de Sostenibilitat Ambiental promogut per l'AMB finançarà més de trenta projectes per completar progressivament la xarxa pedalable Bicivia o algunes connexions per a vianants entre municipis. A Barcelona, en el marc del programa Superilles s'està treballant per transformar quatre carrers de l'Eixample en eixos verds i construir quatre noves grans places. Les relacions de proximitat seran les més beneficiades per aquestes transformacions, que aposten per una major infraestructura ciclista i més espai per al vianant. La millora de la qualitat de l'aire i la reducció dels nivells de soroll són una altra de les conseqüències positives, en aquest cas per a la salut de tothom.

Així mateix, hi ha hagut una forta mobilització ciutadana per reclamar una redistribució de l'espai viari urbà a favor dels vianants, dels entorns escolars segurs i saludables, o bé més espai públic. Algunes de les iniciatives i reivindicacions de major ressò han estat la Revolta Escolar⁴ o els talls d'algunes artèries de la ciutat els caps de setmana. En aquesta

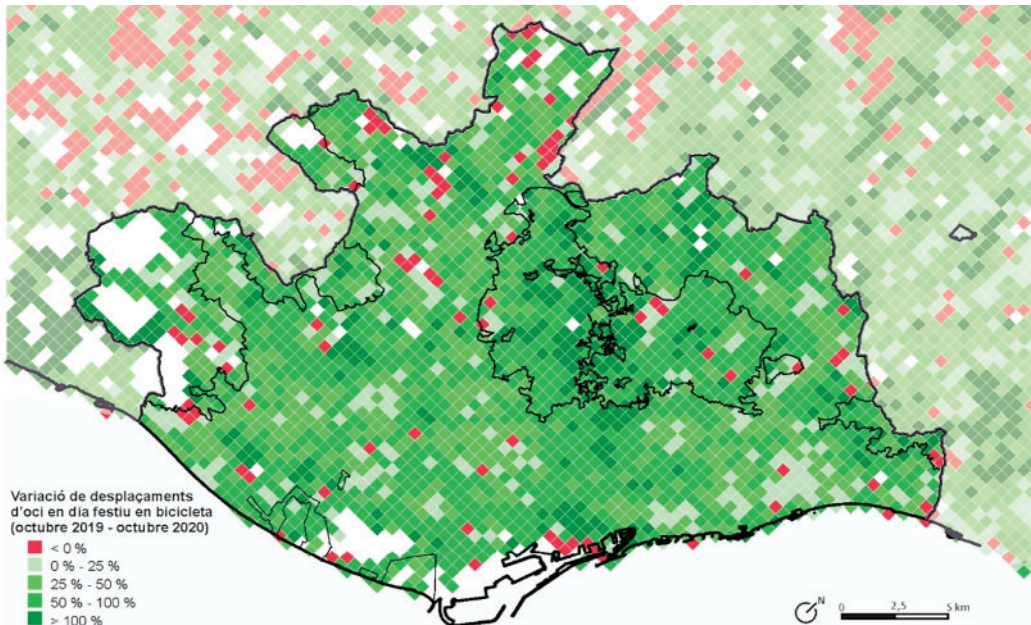
³<https://www.paris.fr/dossiers/paris-ville-du-quart-d-heure-ou-le-pari-de-la-proximate-37>

⁴Vegeu <https://www.revoltaescolar.cat/>

mateixa línia, en el marc dels pressupostos participatius de la ciutat de Barcelona, la majoria de propostes amb més suport han estat relacionades amb millores en l'espai públic.

A banda de l'increment de la mobilitat de proximitat, també hem assistit a un auge de l'activitat física caminant i en bicicleta associada al lleure i les activitats esportives a l'aire lliure, de manera particular en entorns naturals i el cap de setmana (**Figura 3**). Els camins rurals s'han omplert de persones que fan exercici durant el seu temps lliure, i col·lectius que no coneixien la infraestructura verda més propera han començat a conquerir els espais oberts del seu municipi.

La limitació de les activitats d'interacció social, sumada al desig de continuar fent exercici, condicionat pels confinaments perimetrals i pels tancaments d'equipaments esportius, ha propiciat aquest augment de persones corrent i pedalant a l'aire lliure. S'ha constatat l'èxit d'algunes transformacions metropolitanes de les últimes dècades, com el Parc del Besòs, la Franja Litoral o els espais naturals del Delta del Llobregat, que permeten a la ciutadania explorar entorns que ultrapassen els seus límits municipals. Alhora, ha quedat palès que la manca d'espai verd de la ciutat compacta s'ha de compensar reforçant la infraestructura verda no tan sols dins l'espai construït, sinó també en el seu entorn. En aquest

Figura 3. Variació dels desplaçaments d'oci en bicicleta en caps de setmana; octubre 2019-octubre 2020.

Font: IERMB, a partir de dades de Strava Metro.

El tancament perimetral ha provocat un ús intensiu de la carretera de les Aigües.

La carretera BV-1415 podria ser d'ús exclusiu per a veïns i ciclistes els dies festius.

Figura 4. Espais de lleure al Parc de Collserola.
Font: IERMB.

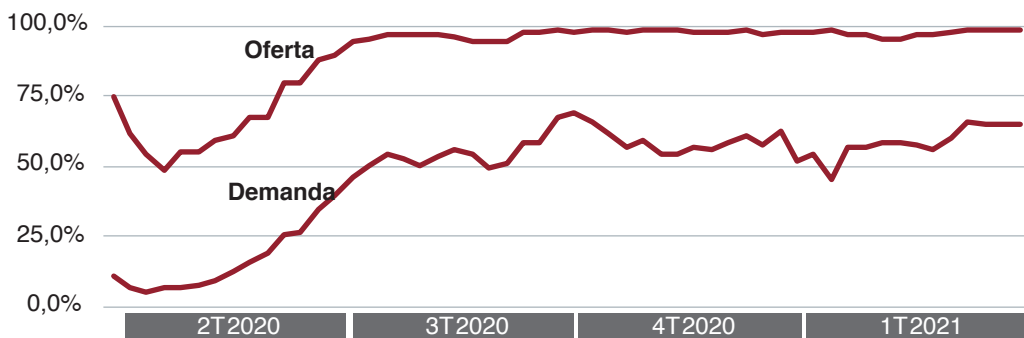
sentit, s'ha evidenciat més que mai la necessitat d'impulsar algunes de les iniciatives que ja es plantejaven en el Pla Metropolità de Mobilitat Urbana (PMMU) 2019-2024. Entre d'altres, s'ha fet evident l'imperatiu de dignificar els espais de vora urbana com a punt central de la mobilitat de lleure, i de millorar la senyalització d'orientació per als ciclistes. Sembla que ja és el moment de fer realitat iniciatives tan ambiciosos, però alhora tan necessàries, com tancar algunes de les carreteres de Collserola al trànsit rodat durant el cap de setmana i donar-les a les persones que fan esport o que passegen, o de reivindicar de nou algunes de les idees del concurs de Portes de Collserola, centrades en els espais de transició entre les zones naturals i urbanes (**Figura 4**).

Finalment, en plena pandèmia, després dels dos mesos de confinament domiciliari, el servei de bicicleta pública Bicing va arribar a superar la demanda de l'any anterior. El mes de juliol de 2020 el Bicing va registrar una mitjana de 6,8 usos al dia per bicicleta,⁵ tot un èxit. Tanmateix, l'e-Bicibox, el seu homòleg metropolità, el 2020 encara ha aguditzat més el seu baix ús crònic (0,2 usos al dia per bicicleta),⁵ posant de manifest la necessitat d'impulsar o replantejar certs aspectes d'aquest servei per tal d'estimular l'ús de la bicicleta a escala metropolitana.

El transport públic requereix un suport decidit per tirar endavant

L'any 2019 el transport públic del sistema tarifari integrat de l'àrea de Barcelona va assolir una xifra rècord de 1.056,6 milions de passatgers anuals, després d'un progressiu i con-

⁵Informe de conjuntura AMB 2020 (pendent de publicació).

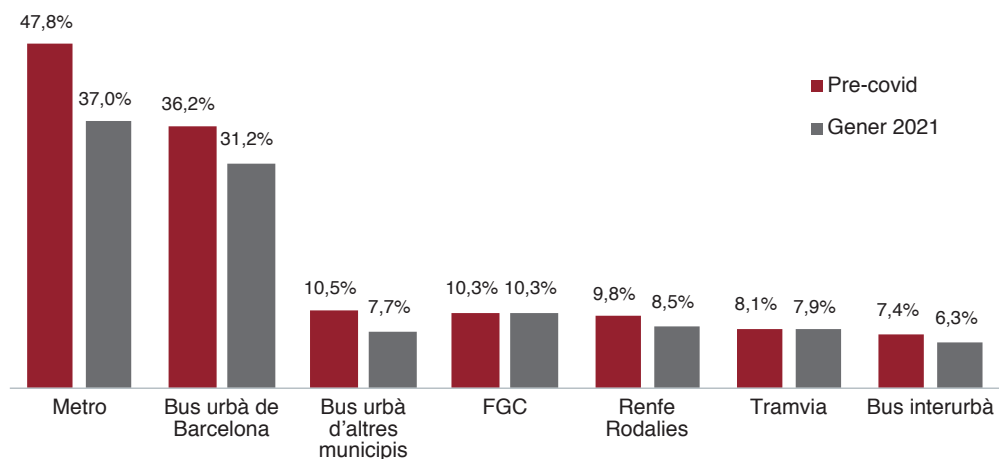
Figura 5. Variació de l'oferta i la demanda respecte de l'habitual dels serveis de transport públic a l'àrea del Sistema Tarifari Integrat de Barcelona.

Font: IERMB, a partir de dades ATM.

tinu augment de demanda des de l'últim període de crisi econòmica. Aquest comportament s'emmarcava en una tendència comuna a tots els mitjans de transport. Tot i així, es tracta d'una fita destacable, que a més va estar acompanyada d'un augment generalitzat de l'oferta de transport públic i d'una aposta ferma per fidelitzar-ne els usuaris (amb mesures com la nova T-Usual o la tarifa plana metropolitana implementada el 2019).

Si algun mitjà de transport ha quedat estigmatitzat per la pandèmia, però, aquest ha estat el transport públic. En aquest aspecte, les dades de demanda registrades durant el darrer any (**Figura 5**) són preocupants des del punt de vista de la mobilitat sostenible i del finançament del sistema. Deixant de banda el període de confinament domiciliari de març i abril –quan la disminució de la demanda va superar el 90%–, la recuperació dels usuaris i usuàries del transport públic no va ser gaire satisfactòria a partir de juny de 2020, i es va mantenir per sota del 40% respecte de l'any anterior, particularment al metro i al servei d'autobús a Barcelona. En aquests primers mesos del 2021, encara continua sent així. És més, només un 40,5% de la població metropolitana manifestava que probablement faria un ús habitual del transport públic a partir del gener de 2021, enfront d'un 52,3% que ho feia abans de la pandèmia (vegeu la informació detallada per mitjà de transport públic a la **Figura 6**). En contrapartida, i ja que es tracta d'un servei essencial, l'oferta de serveis de transport públic pràcticament s'ha mantingut als nivells previs a la pandèmia des del mes de juny de 2020, fet que està generant tensions econòmiques molt accentuades.

La menor mobilitat vinculada a la realització d'activitats on el transport públic té un important pes relatiu és una de les explicacions d'aquesta caiguda en la demanda, i de les no tan optimistes perspectives a curt termini. Cal tenir present que la pandèmia ha impactat notablement en l'activitat econòmica i en el mercat de treball (amb un augment del 27,7% dels aturats registrats entre el quart trimestre de 2019 i el quart trimestre de 2020, i més de mig milió de persones afectades per un ERTO el primer semestre de 2020 a la província de

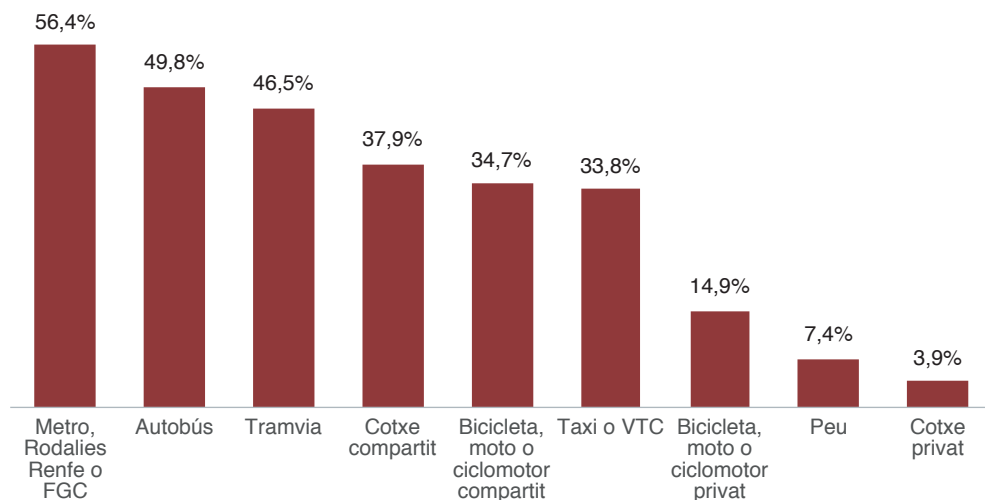

Figura 6. Ús habitual declarat de diferents mitjans de transport públic (pre-covid vs. intenció d'ús el gener de 2021).

Barcelona), i que també ha fet augmentar el teletreball fins al 15,1% de la població activa ocupada (EMEF, 2020); també ha modificat les pautes de mobilitat dels estudiants, particularment els de batxillerat, cicles formatius i estudis universitaris, amb una gairebé nul·la presència als centres educatius, atès que les classes eren a distància. Com a exemple, la mobilitat per motius d'estudis, que el 2019 es realitzava en un 50,6% en transport públic, s'ha reduït un 40,6% en aquest darrer any. Així mateix, la pràctica desaparició de l'arribada de visitants i turistes a Barcelona també ha impactat notablement en aquesta baixada de la demanda, ja que suposen l'11% del total de fluxos a la ciutat (un terç realitzats en transport públic) i, particularment, el 15% de la demanda del metro (Ajuntament de Barcelona, 2017).

Més enllà d'aquestes qüestions, el desig d'evitar les aglomeracions i la por al possible contagi del virus expliquen principalment aquest abandonament del transport públic entre l'habitual població usuària (EMEF, 2020). De fet, durant les fases inicials de la pandèmia, els mitjans de comunicació van jugar un rol important en afavorir aquest discurs. Les xarxes socials anaven plenes d'imatges d'un transport públic atapeït, acompanyades de comentaris que vinculaven el transport públic amb la propagació del virus. El discurs que girava al voltant del distanciament social, que es va promoure durant un temps, també va empènyer la població a buscar alternatives de transport individual.

Amb l'experiència dels darrers mesos, però, ha augmentat el volum d'evidència que apunta que, tot i que el risc zero no existeix, moure's en transport públic és segur. Així, el Robert Koch-Institut, per exemple, conclou que tan sols el 0,2% dels brots que s'han traçat a Alemanya estan vinculats al transport públic (Buda et al., 2020). Per la seva banda, l'organisme de seguretat ferroviària del Regne Unit (RSSB) va demostrar que la probabilitat de

Figura 7. Percentatge de població metropolitana que declaren poca o gens de confiança en diferents mitjans de transport.

Font: IERMB, a partir d'EMEF 2020.

contagiar-se en el transport públic portant mascareta és irrisori (0,005%).⁶ A Barcelona, s'ha arribat a demostrar que la càrrega viral present a l'aire dels autobusos i metros té un potencial molt baix d'infecció (Moreno et al., 2021), i que la mesura més efectiva per reduir-ne el risc és la ventilació. Tot i el desplegament per part de les autoritats i els operadors de transport públic de nombroses iniciatives o mesures higièniques per fer-ne un viatge segur, la mesura més ben valorada pels seus usuaris és l'obligació de l'ús de mascaretes (EMEF, 2020). Així doncs, el repte actual per a les institucions i operadors de transport públic consisteix a revertir aquesta imatge negativa del transport públic i guanyar de nou la confiança dels usuaris, que s'ha mantingut molt baixa l'any 2020 (**Figura 7**).

Com s'esmentava prèviament, malgrat la dràstica reducció de la demanda de transport públic, les administracions han fet el possible per preservar-ne l'oferta, garantir la mobilitat de les persones i evitar aglomeracions de passatgers. Entre el 2019 i el 2020 només s'ha reduït el 6% de l'oferta anual en veh-km del transport ferroviari del sistema tarifari integrat, mentre que la caiguda de la demanda ha estat del 47,3%, segons les dades de l'ATM. Aquesta dissociació entre oferta i demanda ha fet augmentar el pou econòmic del transport públic. El dèficit causat per la covid-19 per al conjunt de l'ATM de l'àrea de Barcelona s'estima en 750 M€ (442 M€ el 2020 i previsió de 308 M€ el 2021). No tan sols hi ha hagut una reducció dels ingressos produïts per la baixa demanda, sinó que s'hi suma un sobre-

⁶<https://www.rssb.co.uk/what-we-do/the-coronavirus-pandemic-how-we-can-help-you/infection-risks>

cost de 45 M€ per a partides de neteja i desinfecció, de campanyes de comunicació i sensibilització addicionals i de l'aplicació de noves tecnologies. És cert que s'han hagut de reduir altres partides de costos i que el Govern d'Espanya va aprovar⁷ un fons de 275 M€ per pal·liar aquest dèficit extraordinari dels serveis de transport públic de les entitats locals, però caldrà mantenir aquestes ajudes a curt i mitjà termini fins que les pèrdues no minvin.

En qualsevol cas, cal abordar amb serenor el rescat econòmic d'aquest servei des de totes les institucions competents, i posar sobre la taula l'ús d'aquells mecanismes que atorguin estabilitat al seu finançament. A nivell autonòmic, és important desplegar el Reglament proposat a la llei 21/2015, de finançament del sistema de transport públic a Catalunya, i concretar les eines necessàries per a aquesta estabilitat pressupostària. A nivell estatal, el camí que cal seguir segurament passa per accelerar la tramitació i aprovació de la *Ley de Movilidad Sostenible y Financiación del Transporte*, actualment en fase de redacció. Complementàriament, l'arribada dels fons europeus Next Generation EU ofereix una altra oportunitat per continuar posant el transport públic al centre de les polítiques de mobilitat, possibilitant noves inversions en serveis, infraestructures i mesures de gestió.

Les restriccions de mobilitat han reduït les externalitats negatives del transport privat, però només de forma temporal

Els mesos de confinament i les restriccions de mobilitat inicials van comportar una reducció dràstica del trànsit motoritzat rodat: durant el segon trimestre de l'any 2020, en algunes vies de l'àrea metropolitana de Barcelona, la reducció del trànsit va superar el 60% respecte del mateix trimestre de l'any anterior.⁸ No obstant això, la demanda del vehicle privat va iniciar la seva recuperació poc després i, en l'actualitat, pràcticament ja s'ha recuperat a les principals artèries d'accés a la ciutat, amb valors superiors al 90% respecte del trànsit de l'any 2019 (**Taula 2**).

Si considerem el conjunt de l'any 2020, el descens del trànsit a les vies de connexió de l'àrea metropolitana va ser del 26%, molt inferior a la caiguda del transport públic. Si ens atenim a dades de l'EMEF, podem constatar que la mobilitat en cotxe en un dia feiner a l'àrea metropolitana s'ha reduït un 15% respecte de l'any 2019, i un 19% en el cas de motocicleta o ciclomotor. Per contra, ha augmentat la mobilitat de furgonetes i camions.

Tot i el seu caràcter temporal, aquesta disminució del trànsit motoritzat durant bona part del 2020 s'ha traduït en una reducció notable de les externalitats negatives del trànsit que afecten la salut pública, com ara la contaminació de l'aire, el soroll i la sinistralitat viària.

⁷Real Decreto-ley 27/2020, de 4 de agosto, de medidas financieras, de carácter extraordinario y urgente, aplicables a las entidades locales.

⁸Informe de conjuntura AMB 2020 (pendent de publicació).

Taula 2. % de l'IMD en dia feiner de març de 2021 a les vies d'alta capacitat de l'àrea metropolitana de Barcelona respecte de l'IMD en dia feiner de març de 2019

A-2	B-20	B-23	C-16	C-17	C-31	C-31S	C-32	C-33	C-58
92,1%	95,2%	83,6%	64,0%	90,2%	94,4%	71,7%	94,7%	79,4%	92,7%

Font: Elaboració per l'IERMB, a partir de dades SCT.

Figura 8. Mitjana dels nivells diaris de contaminació (NO₂ i PM₁₀) registrats als punts de mesurament de la XVPCA ubicats a l'àrea metropolitana de Barcelona segons la seva tipologia (de fons, trànsit i industrials) i valors límit establerts per la UE i recomanats per l'OMS.

Font: IERMB, a partir de dades XVPCA (Generalitat).

Pel que fa a la qualitat de l'aire, les estacions de la Xarxa de Vigilància i Previsió de la Contaminació Atmosfèrica (XVPCA) van mesurar durant el confinament inicial mínims històrics de contaminació (**Figura 8**), especialment de NO₂, com a conseqüència de la reducció de la principal font d'emissions, el trànsit. De fet, aquest 2020 totes les estacions de vigilància van complir per primera vegada el nivell guia anual de l'OMS i el valor límit anual de la UE per a l'NO₂ (40 µg/m³). Tanmateix, es va superar el nivell guia de l'OMS per a partícules PM₁₀.

És important destacar que les fites assolides són estadístiques anuals. Malauradament, la bona qualitat de l'aire només ha coincidit durant les primeres restriccions de mobilitat i

el confinament domiciliari: la recuperació progressiva del trànsit també ha comportat la recuperació dels nivells de contaminació anteriors a la pandèmia. Si s'extrapolen els valors dels nivells mesurats a partir de l'inici del curs escolar, al mes de setembre, a una mitjana anual, se superaria el nivell recomanat per l'OMS i el valor límit anual de la UE per a l'NO₂ (40 µg/m³) a les dues estacions de la XVPCA: Barcelona (Eixample) i Barcelona (Gràcia-St. Gervasi), on tradicionalment se superen aquests llindars.

Paradoxalment, tot i que aquesta crisi sanitària ofereix una oportunitat per accelerar la transició cap a una mobilitat més sostenible i saludable, amb un repartiment de l'espai públic més important cap als modes actius o posant en relleu el paper del transport públic com a servei essencial i imprescindible per facilitar la mobilitat, també ha posposat la implantació d'algunes de les mesures metropolitanes que apunten en aquesta direcció, com ara el protocol sancionador de les restriccions permanents a la circulació per a determinats vehicles: la Zona de Baixes Emissions (ZBE) en l'àmbit Rondes de Barcelona. Les sancions contemplades per incomplir les restriccions finalment van entrar en vigor el 15 de setembre, cinc mesos i mig més tard del previst. Malgrat que aquest allargament dificulta l'avaluació del primer any de funcionament de la ZBE, el repunt de la contaminació associat al trànsit rodat suggereix que les restriccions actuals són insuficients per fer complir els objectius de qualitat de l'aire que marquen la UE i l'OMS. Des que es va començar a plantejar el calendari de restriccions l'any 2017, el parc de vehicles circulants afectat per aquestes restriccions ha anat disminuint progressivament. En realitat, el que s'ha produït és una renovació del parc i no pas un traspàs modal de la població que circulava en vehicles sense etiqueta cap al transport públic, com era previsible. Així, en el moment d'iniciar-se les restriccions aquest 2020, el percentatge de vehicles sense etiquetatge que circulava per la ZBE ja era molt reduït (**Taula 3**).

Taula 3. Evolució del percentatge de vehicles sense distintiu ambiental de la DGT a l'àmbit metropolità per tipus de flux

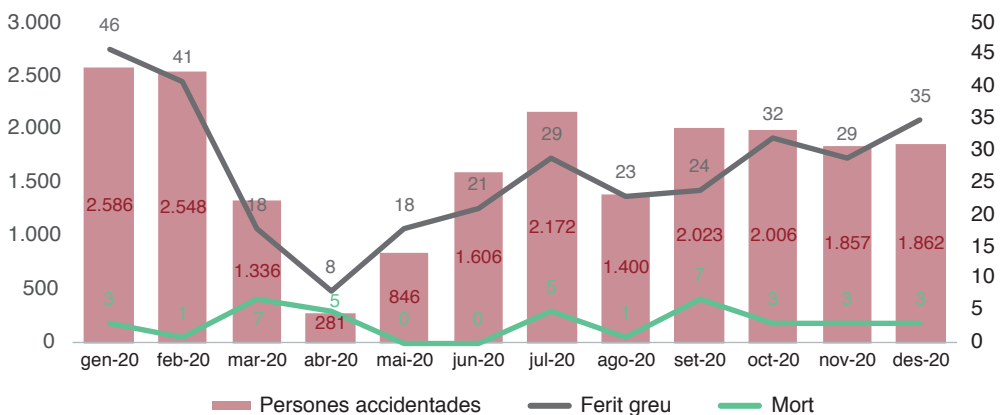
Tipologia de vehicle sense distintiu ambiental de la DGT per tipus de flux	2017	2018	2019	2020
Cotxe conductor / intern ZBE	14,6%	10,9%	6,2%	5,7%
Moto conductor / intern ZBE	14,9%	14,1%	5,7%	1,2%
Cotxe conductor / entre ZBE i resta AMB	19,6%	13,1%	10,6%	4,5%
Moto conductor / entre ZBE i resta AMB	9,6%	8,9%	3,9%	0,7%
Cotxe conductor / entre ZBE i fora AMB	13,0%	13,3%	11,2%	5,1%
Moto conductor / entre ZBE i fora AMB	17,5%	13,1%	18,6%	<1,3%

Font: IERMB, a partir d'EMEF 2017-2020.

En termes de sinistralitat viària, l'any 2020 també s'ha caracteritzat per una tendència en els indicadors que segueix l'evolució dels volums globals de trànsit. En termes generals, en l'àmbit metropolità el nombre de víctimes d'accidents de trànsit aquest any 2020 s'ha reduït un 38% en comparació amb l'any anterior, si bé encara són 20.523. Els ferits greus van reduir-se un 32%, i els morts un 24%. Tanmateix, i de manera similar a la qualitat de l'aire, la represa del trànsit motoritzat després dels primers mesos de l'any ha tingut com a resultat un repunt de la sinistralitat viària (**Figura 9**). Un altre aspecte significatiu respecte de la sinistralitat viscuda en aquest darrer any ha estat l'augment de la velocitat associada a gran part d'aquests accidents, fet que denota una baixada en la percepció del risc per part dels usuaris de la via, tot i saber que a major velocitat, major és la gravetat i el resultat dels accidents. En aquest sentit, des de les diferents administracions competents s'han d'emprendre mesures –encara més– per conscienciar sobre les greus conseqüències que té per a la societat assumir aquest nombre de víctimes d'accidents de trànsit, any rere any.

El teletreball i l'educació a distància, un fenomen irreversible

L'escenari de pandèmia ha evidenciat l'enorme potencial que té el teletreball en molts entorns laborals, particularment en feines administratives i tècniques, així com en l'àmbit de l'educació postobligatòria. Fins a la primavera de 2020, el teletreball era una pràctica abordada principalment en l'àmbit de la regulació de les relacions laborals de les persones treballadores i, en molt menor mesura, en l'àmbit de les estratègies per reduir les externalitats de la mobilitat quotidiana. Malgrat que aquest ja era plenament factible des del punt de vista tecnològic, a la pràctica esdevenia un exercici amb poca penetració en el nostre en-

Figura 9. Persones accidentades en accidents de trànsit a l'àrea metropolitana de Barcelona (gener 2020-desembre 2020).

Font: IERMB, a partir de dades SCT.

Nota: Dades provisionals a l'espera de la publicació de les dades definitives del SCT per al 2020.

torn. Entre altres motius, la manca de regulacions a diferents escales era la raó principal que impedia l'avenç d'aquesta pràctica.

El març de 2020, les oficines, les escoles i les universitats van passar d'un dia per l'altre a la modalitat virtual, i van contribuir així a controlar la transmissió del virus. Com a resultat, i malgrat els costos de la pandèmia per al conjunt de la societat, s'ha fet un pas endavant inesperat i sense precedents pel que fa a la digitalització del treball, que ha estat molt positiu en diversos aspectes. Tal com mostra la Taula 4, mentre que l'any 2019 el 2% de la població ocupada de l'àmbit metropolità realitzava teletreball en un dia tipus feiner, un any més tard aquest percentatge arribava al 16,8%. A més de la reducció dels desplaçaments d'accés al lloc de treball, també hem assistit a una reducció dels desplaçaments presencials durant la jornada per fer reunions, visites a clients o a proveïdors, i també dels viatges de feina. Tot això ha comportat que en el seu conjunt la mobilitat per motiu de feina hagi experimentat un descens del -23,1% el 2020 en el conjunt de l'àrea metropolitana (**Taula 4**).

A aquesta menor mobilitat s'hi ha de sumar també un canvi de pautes en l'ús dels mitjans de transport. Cal destacar que entre les persones de l'àmbit metropolità que l'any 2020 van fer teletreball, l'any anterior un 42,0% feien servir el transport públic per anar a la

Taula 4. Principals canvis en la mobilitat laboral 2019-2020

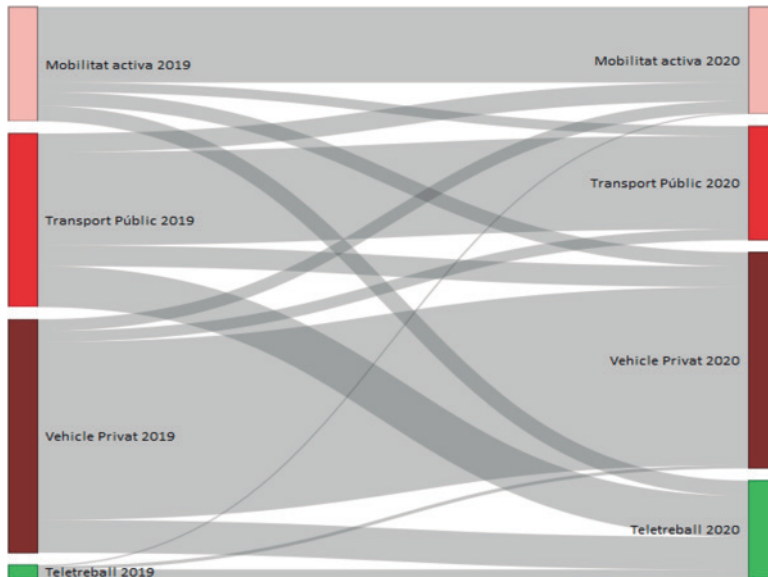
	Corona de residència									
	Barcelona		Resta AMB		Total AMB		Resta província de Barcelona		Total província de Barcelona	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Mobilitat per feina (anades i tornades a casa)	26,2%	22,5%	27,8%	27,2%	26,6%	23,2%	27,6%	28,8%	26,9%	24,5%
Variació mobilitat per feina 2019/2020 (anades i tornades a casa)	-	-25,3%	-	-14,7%		-23,1%	-	-11,6%	-	-21,1%
Teletreballadors en dia feiner (població ocupada)	2,3%	20,9%	2,9%	16,7%	2,0%	16,8%	3,5%	8,3%	2,2%	15,1%
Freqüència habitual del teletreball entre teletreballadors (població ocupada)	-	65,0%	-	68,9%	-	63,1%	-	68,3%	-	64,2%

Font: IERMB, a partir d'EMEF 2019 i 2020.

feina, un 33,4% el vehicle privat, un 15,6% hi anaven caminant o amb altres modes actius, i un 8,9% ja feien teletreball (EMEF). La captació d'usuaris del transport públic que van fer teletreball és, doncs, superior a la resta de modes. A més a més, només el 66,6% de la mobilitat laboral (primera anada) de la població metropolitana es va efectuar amb el mateix mode entre 2019 i 2020. El principal traspàs modal es va registrar des del transport públic al vehicle privat (3,9% dels desplaçaments) i des del transport públic als mitjans de mobilitat activa (3,5% dels desplaçaments) (**Figura 10**).

A banda de permetre constatar el potencial que té la tecnologia per poder continuar treballant a distància, aquest nou escenari també ha posat de manifest algunes mancances i reptes que caldrà superar a mesura que els riscos relacionats amb la pandèmia es vagin reduint i el teletreball es mantingui com una pràctica habitual. A continuació, se'n esmenten tres que podem considerar particularment rellevants.

En primer lloc, aquest nou escenari ha evidenciat l'existència del teletreball com a privilegi. És a dir, moltes feines requereixen presencialitat: no tota la població ocupada té la possibilitat de teletreballar. En termes generals, la impossibilitat de treballar a distància afecta la població ocupada en serveis essencials (salut, seguretat, transport públic, emer-

Figura 10. Mitjà de transport en el primer desplaçament per motiu laboral, de la població de l'àrea metropolitana de Barcelona; 2019-2020.

Font: IERMB, a partir d'EMEF 2019 i 2020.

Nota: Aquest gràfic només inclou la població que tant el 2019 com el 2020 van treballar (tant presencialment com teletreballant).

gències...), en els sectors industrial, agrari, de transport i distribució, comercial i turístic, i també les persones que desenvolupen treballs informals vinculats amb les tasques domèstiques i de cura. Ja que la població amb rendes més baixes tendeix a treballar més sovint en feines que requereixen presencialitat, el teletreball o la immobilitat esdevé, en part, un privilegi de les classes més acomodades. En el conjunt de Barcelona, un 59% de les persones ocupades van poder desenvolupar la seva activitat laboral a distància durant el període de confinament domiciliari, però tan sols el 43,7% de les persones que viuen en zones de renda baixa van poder teletreballar (Ajuntament de Barcelona, 2021a). Així mateix, durant la fase de confinament establert en la primera fase de la pandèmia també es va observar que les zones urbanes de la metròpoli de Barcelona amb menor renda són les que van experimentar un menor descens en la demanda de transport públic (Checa et al., 2020). A més de constatar la necessitat de mantenir l'activitat laboral fora de l'habitatge, aquestes dades també posaven en relleu la menor capacitat d'aquestes persones d'utilitzar el vehicle privat en desplaçaments laborals. És interessant remarcar que aquestes dinàmiques recents suposen un canvi de tendència respecte dels últims anys: fins ara, el grau de mobilitat diària individual estava inversament relacionat amb el nivell de renda. En altres paraules, les persones que gaudien d'un major nivell de renda presentaven una immobilitat i un grau d'autocontenció (proporció dels desplaçaments en el municipi o barri de residència) menor, i de mitjana feien més desplaçaments al llarg del dia.

En segon lloc, aquest nou escenari ha posat de manifest la necessitat de disposar de marcs de referència que regulin diverses qüestions del teletreball i que, per tant, estableixin els drets i les obligacions de les diverses parts. A l'inici de la pandèmia, la majoria de les empreses es van veure obligades a adoptar mesures havent de fer una adaptació molt ràpida, en molts casos improvisant i experimentant en la manera de fer-ho efectiu. Aquesta situació va comportar l'aprovació d'una nova norma estatal (*Real Decreto-ley 28/2020, de 22 de septiembre, de trabajo a distancia*) aplicable en el sector privat, que hauria de permetre consolidar i millorar la pràctica del teletreball a mesura que avanci el temps.

En tercer lloc, el nou context també ha evidenciat que la gestió de la demanda de la mobilitat a la feina pot tenir conseqüències positives en relació amb la mitigació dels impactes socioambientals de la mobilitat quotidiana. Aquestes mesures de gestió són tan necessàries com les que impliquen millores en l'oferta dels mitjans de transport més sostenibles i saludables. De fet, sabem que la mobilitat per feina, per les seves característiques (majors distàncies recorregudes, un major ús del vehicle privat i baixa ocupació dels vehicles) és la que té uns impactes socioambientals més elevats, tot i representar només el 25-30% de la mobilitat diària. En aquest context, la normalització de la figura del gestor/a o del coordinador/a de la mobilitat als centres de treball pot esdevenir un catalitzador per impulsar i consolidar pràctiques com el teletreball o la flexibilitat horària, així com altres pràctiques que derivin dels plans de desplaçaments d'empresa, amb l'objectiu de racionalitzar la demanda de mobilitat laboral. El nou escenari, doncs, ha evidenciat el potencial d'aquestes polítiques de gestió de la mobilitat generada, sovint negligides en el nostre entorn.

Pel que fa a l'educació a distància, si bé aquesta ja era una pràctica més implantada en l'àmbit de l'educació no obligatòria (particularment en l'àmbit universitari), també s'ha experimentat un canvi sense precedents. Més enllà de la primera fase de la pandèmia, quan totes les etapes educatives (tant reglades com no reglades) van mantenir l'activitat de forma virtual, l'educació telemàtica ha tingut un pes rellevant entre els estudiants majors de 16 anys durant la tardor de 2020, quan el 26,1% dels estudiants que resideixen a l'àrea metropolitana realitzaven classes de manera telemàtica. Així doncs, els desplaçaments diaris per motiu d'estudis han experimentat un descens del 42,1% entre el 2019 i el 2020 en el conjunt metropolità (EMEF). Tot i que es fa difícil fer-ne una previsió, és probable que aquestes xifres es vagin reduint a mesura que els riscos de la pandèmia disminueixin, atès que a la tardor del 2020 les universitats mantenien pràcticament tota la seva activitat a distància.

Finalment, no s'ha d'oblidar que el teletreball i l'educació a distància, i en general la digitalització de moltes de les activitats quotidianes, presenten riscos que s'han de tenir presents i revertir progressivament. Entre d'altres, s'ha visibilitat la desigualtat en l'accés a les TIC i en les condicions dels habitatges per desenvolupar amb dignitat el teletreball o la formació i, també, s'ha fet visible la desigualtat de rols de gènere a les llars, i per a moltes persones ha suposat un desgast mental molt rellevant. Un altre aspecte que cal tenir present té a veure amb els riscos potencials sobre la salut pública que pot implicar l'augment del teletreball i l'educació a distància. Tal com assenyala l'OMS, en les societats desenvolupades la mobilitat quotidiana esdevé una gran oportunitat per fer activitat física, ja que els nivells d'inactivitat solen ser elevats; de fet, el sedentarisme és el quart factor de risc de mortalitat al món (OMS, 2009). Per aquest motiu, l'increment de la digitalització de la feina i de la formació pot significar una amenaça per assolir els valors diaris d'activitat física recomanats, particularment entre les persones que feien aquests desplaçaments en modes actius i en transport públic.

El futur del comerç local, a l'expectativa per la irrupció del comerç electrònic

Un altre canvi important en la nostra activitat quotidiana causat per la pandèmia de la covid-19 ha estat la modificació dels patrons de compra de la població. D'una banda, han augmentat les compres per comerç electrònic: les empreses de logística i transport han experimentat un creixement del 50% en els enviaments procedents del comerç electrònic en els primers moments de confinament, dades similars al Black Friday.⁹ D'altra banda, també s'ha produït un retorn al comerç de proximitat i als circuits curts de consum. Tots dos patrons de comerç conviuen actualment en els nostres pobles i ciutats, i tenen conseqüències importants pel que fa a la mobilitat de les persones.

⁹<http://www.unologistica.org/la-paqueteria-vive-la-misma-tension-que-en-el-black-friday-con-un-incremento-de-los-envios-del-50-pero-con-mas-dificultades/>

Segons dades de l'estudi *Comerç online i mobilitat. Evolució 2018-2020* (Generalitat de Catalunya, 2020), les compres en línia a Catalunya han crescut un 27,7% l'any 2020 respecte d'abans de la pandèmia. Així mateix, un 30% de les persones residents a l'àrea metropolitana declaren que a partir del 2021 augmentaran les seves compres en línia, percentatge que augmenta fins al 44,5% entre la població de 16 a 29 anys (EMEF, 2020). Així doncs, es preveu que el volum de productes adquirits per aquest canal vagi consolidant-se.

Cada vegada més, el model de compra del comerç electrònic es caracteritza per la immediatesa i la rapidesa de moviments, fet que genera un gran nombre d'externalitats poc visibles per a la ciutadania. Aquest model genera un cost molt elevat pel que fa al nombre de desplaçaments –66 milions de lliuraments a domicili a l'any a Catalunya segons la Generalitat (2020)–, a més d'un 11% d'enviaments fallits (logística “absurda”) i l'allargament de les distàncies de transport. L'impacte que té en la mobilitat a les ciutats aquesta nova forma de comprar –particularment de productes que requereixen un enviament físic al client– és substancial. Abans de la pandèmia, s'estimava que un 20% dels vehicles que circulaven per la metròpoli de Barcelona eren camions i furgonetes, responsables d'un 40% de les emissions contaminants en aquest territori, segons dades de l'AMB.¹⁰ La pandèmia de la covid-19 no ha fet més que incrementar i accelerar aquesta tendència, particularment durant el període de confinament domiciliari i tancament de comerços no essencials. Així doncs, en l'àmbit de l'AMB l'aportació en el trànsit del transport de mercaderies ha passat d'una mitjana del 12% (fase pre-covid-19) a més d'un 20% durant el període de confinament. Aquesta activitat ha contribuït a accentuar les mancances existents pel que fa a gestió urbana de mercaderies, i a agreujar les tensions a l'espai públic.

El comerç local, per la seva banda, està patint els efectes de la pandèmia de manera variada segons la seva tipologia i ubicació. D'una banda, les botigues de queviures i supermercats urbans –establiments essencials que no han vist limitada la seva activitat en cap moment– han vist créixer les seves vendes al voltant d'un 8% en el primer semestre del 2020, respecte del mateix període del 2019 (INE, 2020). D'altra banda, en aquelles botigues considerades no essencials (que han patit restriccions d'aforament, d'obertura, etc.), segons dades de l'associació Barcelona Comerç, en la majoria d'eixos comercials de la ciutat la caiguda de vendes ha estat del 21% de mitjana.¹¹

Amb tot, aquestes compres en comerços de proximitat tenen una mobilitat associada que s'efectua principalment amb modes actius i en entorns propers a la residència que incrementen l'ús de la ciutat propera i que afavoreixen la mobilitat amb modes més sostenibles. Segons dades de l'EMEF20, en els desplaçaments per motius de compres, especialment les que no són quotidianes, s'han augmentat els fluxos amb origen i destinació al

¹⁰<https://www.eic.cat/gfe/docs/25263.pdf>

¹¹<https://eixosbcn.barcelona/noticies/els-eixos-comercials-de-proximitat-refrenen-els-tancaments/>

mateix municipi de residència, sent el 2019 del 67,1%, mentre que el 2020 aquest percentatge de desplaçaments interns s'ha incrementat fins a gairebé el 80%.

En el context actual, doncs, el repte consisteix a mantenir i impulsar un comerç de proximitat que genera uns beneficis per a la comunitat i una vitalitat per a l'entorn i per a les ciutats, i alhora, fer esforços –especialment a nivell de governança– perquè el comerç electrònic i els seus impactes no suposin un augment d'externalitats a l'espai públic i a l'ambient urbà. Per això, i tal com ja s'estava treballant des de diferents àmbits i actors, la col·laboració publicoprivada i el consens pel que fa a determinades polítiques que s'han d'abordar de manera consensuada per a tot l'àmbit metropolità (regulació d'horaris, distribució en l'últim quilòmetre més sostenible, punts de recollida o de conveniència, gestió de l'aparcament, entre d'altres) és cabdal. En aquest sentit, s'estan duent a terme actuacions rellevants, com ara l'extensió de l'aplicació mòbil de gestió d'aparcament en zones de càrrega i descàrrega a diversos municipis de l'entorn de Barcelona, així com diverses experiències en relació amb la ciclologística. També podem destacar la proposta de l'Ajuntament de Barcelona d'introduir una taxa per al repartiment a domicili de les compres en línia, fent valer l'article 16 de la Llei 18/2017, de comerç, serveis i fires. Amb aquesta mesura es pretén gestionar el creixent impacte de les vendes en línia i la proliferació de vehicles de més de dues rodes que aparquen per fer lliuraments de paquets a domicili. Més enllà de ser una iniciativa justificada per motius fiscals i econòmics, aquesta mesura pot proporcionar una manera de donar suport al comerç tradicional i de protegir el medi ambient, limitant el creixement desmesurat del transport de paqueteria pels carrers de la ciutat.

Consideracions finals

La disrupció profunda que ha suposat la crisi de la covid-19 ofereix alhora una oportunitat i una amenaça de cara a repensar l'actual model de mobilitat urbana i metropolitana. D'una banda, la reducció generalitzada de la mobilitat ens ha deixat entrellucar la possibilitat d'una transició cap a un model de mobilitat sostenible que requereixi *menys* desplaçaments, valorant aspectes com la proximitat i l'accessibilitat en comptes de la mobilitat en si mateixa. En la situació actual d'emergència climàtica és innegable la necessitat de reduir els impactes ambientals associats a la mobilitat, però fins ara havia estat gairebé un "tabú" plantejar la necessitat de fer decreixer els nivells de mobilitats actuals (Gössling i Scott, 2014; Rubin et al., 2020). D'altra banda, alguns dels canvis de mobilitat que ha comportat la pandèmia més aviat apunten a tendències negatives, com ara l'increment del prestigi del vehicle privat en detriment del transport públic o l'increment en les desigualtats socials i espacials associades a la mobilitat urbana.

A més a més, l'augment del teletreball i del comerç electrònic podrien tenir un efecte sobre els patrons residencials i laborals en el conjunt de l'àmbit metropolità a mitjà i llarg termini. Tot i que cal interpretar-les amb cautela, les dades del Padró de 2020 també mos-

tren un increment inusual de l'emigració des de Barcelona cap a municipis petits (menys de 20.000 habitants), principalment des de barris amb un nivell de renda alt (Ajuntament de Barcelona, 2021). Aquests resultats suggereixen un cert moviment cap a segones residències aprofitant la conjuntura de la covid-19. Amb la consolidació del teletreball en el futur, alguns d'aquests trasllats podrien adquirir un caràcter més permanent. De cara a una transició cap a un model de mobilitat més sostenible, les implicacions d'aquest escenari són més aviat ambigües. D'una banda, la reducció de la connexió geogràfica entre lloc de residència i treball podria generar una oportunitat per a nous equilibris territorials i contribuir a redreçar la centralitat excessiva de Barcelona, tant dins de l'àmbit metropolità com en el conjunt de Catalunya. D'altra banda, però, l'atractiu renovat d'ubicacions menys denses pot estimular l'ús del vehicle privat i estils de vida "rururbans" que comporten una major petjada ecològica. A més a més, aquesta tendència podria veure's enfortida per l'auge del comerç electrònic. Tal i com argumenten Nathan i Overman (2020), l'afebliment de la relació entre lloc de residència i treball (principalment per a les professions més ben remunerades) podria contribuir a augmentar desigualtats urbanes i no a l'inrevés: una menor importància de l'accessibilitat urbana podria incrementar els preus residencials en entorns suburbans que actualment ja es troben entre els més exclusius del territori metropolità.

En aquest context, és fonamental el desenvolupament de polítiques urbanes en el conjunt del territori amb prou flexibilitat per adaptar-se ràpidament als nous reptes que ens planteja la covid-19. Particularment, en l'àmbit de la metròpoli de Barcelona és essencial accelerar el desplegament de polítiques de transició socioecològica recollides en molts plans i programes municipals i metropolitans en l'actual escenari d'emergència climàtica i on la mobilitat ha de passar per models de proximitat en què la mobilitat activa i el transport públic guanyin pes.

Alhora, és important ser conscient dels límits de les polítiques de mobilitat locals i metropolitanes en impulsar una transició cap a un nou model de mobilitat. D'una banda, bona part de les inversions i canvis necessaris per impulsar la mobilitat sostenible requereixen iniciatives i regulacions a escala estatal i europea. Les polítiques urbanes de mobilitat han d'estar acompanyades de mesures de suport a les administracions locals i també per l'impuls de polítiques estratègiques que puguin tenir un fort impacte. Així, per exemple, el plantejament d'escenaris estatals o europeus en els quals el vehicle de combustió tingui una data de caducitat seria en aquest sentit una política de gran impacte per als entorns urbans. Per això, en aquest aspecte, cal una perspectiva realista que reconegui els límits de les competències de les administracions municipals i metropolitanes, però que alhora intenti explotar-les tant com sigui possible, i que busqui teixir aliances més enllà de l'àmbit local.

Referències

- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2017). "Estratègia de mobilitat turística". https://ajuntament.barcelona.cat/turisme/sites/default/files/estrategia_mobilitat_turistica_9.pdf
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2021a). "La bretxa digital a la ciutat de Barcelona el 2020". <https://bithabitat.barcelona/bretxadigitalbarcelona/ca/>
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2021b). "El moviment migratori de Barcelona en temps de COVID-19". http://www.bcn.cat/estadistica/catala/dades/inf/dem_covid/Impacte_covid_migracions.pdf
- BUDA, S.; ALTMANN, D.; DIERCKE, M.; HAMOUDA, O.; REXROTH, U. (2020). *Infektionsumfeld von erfassten COVID-19-Ausbrüchen in Deutschland*.
- CHECA, J.; MARTÍN, J.; LÓPEZ, J.; NEL-LO, O. (2020). "Los que no pueden quedarse en casa: movilidad urbana y vulnerabilidad territorial en el área metropolitana de Barcelona durante la pandemia COVID-19". *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 87.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2020). "Comerç online i mobilitat. Evolució 2018-2020". http://ccam.gencat.cat/web/.content/05_arees_actuacio/comerc/estudis/Mobilitat-de-les-compres-online.-Anys-2018-2020.pdf
- GÖSSLING, S.; COHEN, S. (2014). "Why sustainable transport policies will fail: EU climate policy in the light of transport taboos". *Journal of Transport Geography*, 39, 197-207.
- INE (2020). "El salto del comercio electrónico". Instituto Nacional de Estadística. https://www.ine.es/ss/Satellite?L=es_ES&c=INECifrasINE_C&cid=1259952923622&p=1254735116567&pagename=ProductosYServicios%2FINECifrasINE_C%2FPYSDetalleCifrasINE
- KRAUS, S.; KOCH, N. (2021). "Provisional COVID-19 infrastructure induces large, rapid increases in cycling". *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(15).
- MORENO, T.; PINTÓ, R. M.; BOSCH, A.; MORENO, N.; ALASTUEY, A.; MINGUILLÓN, M. C. ... i QUEROL, X. (2021). "Tracing surface and airborne SARS-CoV-2 RNA inside public buses and subway trains". *Environment international*, 147, 106326.
- NATHAN, M.; OVERMAN, H. (2020). "Will coronavirus cause a big city exodus?". *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 47(9), 1537-1542.
- OMS (2009). *Global health risks: mortality and burden of disease attributable to selected major risks*. Organització Mundial de la Salut.
- RUBIN, O.; NIKOLAIEVA, A.; NELLO-DEAKIN, S.; TE BRÖMMELSTROET, M. (2020). *What can we learn from the COVID-19 pandemic about how people experience working from home and commuting*. Amsterdam: Centre for Urban Studies, University of Amsterdam Working Paper.

8. La pandèmia i la contribució dels parcs metropolitans a la salut i el benestar

Tarik Serrano, Marcos González, Raúl Velasco-Fernández, Isabel Martín (AMB), Jordi Bordanove (AMB), Pau Guzmán (CREAF), Joan Pino (CREAF) i Joan Marull

Introducció

Les característiques ambientals del medi on habitem afecten la salut i el benestar de les persones, amb clares diferències entre entorns urbans i rurals (Verheij 1996; Verheij et al. 2008). Amb la crisi sanitària de la COVID-19 s'ha posat de manifest com les grans metròpo-

lis han sofert molt més aquesta pandèmia que zones amb baixa densitat urbana, tant per la concentració de població en espais limitats (el que afavoreix la propagació de les malalties infeccioses), com per la manca d'espais saludables i l'acumulació d'elements contaminants (Galea i Vlahov 2005).

Hi ha una relació històrica entre el desenvolupament de les ciutats i les epidèmies. De fet, la transició d'estructures urbanes medievals cap a ciutats modernes es va veure motivada, entre d'altres factors, per la recurrència de malalties contagioses (Galea et al. 2005; Vlahov et al. 2004). En els darrers decennis hem presenciats la transició de ciutats a grans metròpolis i fins i tot megaregions (Marull et al. 2013), xarxes de ciutats interconnectades arreu del planeta. En aquest sentit, el cas de Barcelona és particularment interessant des del punt de vista històric. La transició del model urbà medieval al model actual va ser iniciada el 1860 pel Pla de Reforma i Eixample a càrrec d'Ildefons Cerdà. Aquest disseny urbà va ser impulsat per la necessitat de traspasar les muralles que constreïen als ciutadans en condicions sovint insalubres. Per fer front a diverses epidèmies que van assolir la ciutat i millorar la qualitat de vida dels ciutadans, Cerdà va proposar una estructura molt innovadora en forma de quadrícula, oberta i igualitària (Sennet 2019).

El creixement de la ciutat de Barcelona i la seva connexió amb els nuclis de població del seu voltant va acabar constituint l'àrea metropolitana de Barcelona. Igual que amb el pas de la ciutat medieval a la ciutat moderna, la transició cap a metròpolis requereix comptar amb criteris i mètodes tant d'anàlisi com de planificació que transcendeixin l'escala de ciutat, i que entenguin aquest territori com un sistema en constant evolució i reforma, però sempre posant el focus en els factors que afecten directament la qualitat de vida dels ciutadans. En aquest sentit, considerar la xarxa de parcs urbans com una infraestructura verda metropolitana funcional és un repte i una oportunitat de planificació urbana, i ha de poder contribuir a la salut i el benestar de la població.

Evidències científiques de la relació entre parcs i salut

Existeixen nombroses evidències científiques que relacionen els parcs urbans amb els efectes, tant positius com negatius, sobre la salut de la població. Tot seguit fem una revisió sistemàtica de les relacions dels espais verds amb la mortalitat, la morbiditat (tant física com mental), l'obesitat, la immunitat, la gestació, i fins i tot amb factors indirectament relacionats com ara el capital social.

Efectes positius per a la salut

Nombrosos estudis científics han relacionat els parcs urbans amb beneficis per la salut i el benestar de la població. Així, s'han establert evidències en la reducció de la mortalitat (Mitchell i Popham 2007; Villeneuve et al. 2012), sobretot en la causada per malalties cardiovasculars (Gascon et al. 2015; Hu et al. 2008) i també respiratòries (Villeneuve et al. 2012;

Jaafari et al. 2020). També s'ha establert una relació amb l'esperança de vida. Per exemple, l'accés a zones verdes pels residents de Tokio s'ha associat amb un major percentatge de supervivència després d'un període de cinc anys en persones diagnosticades o en tractament per malalties com el càncer (Takano et al. 2002). Per altra banda, l'estudi de Xu et al. (2013) a Barcelona va trobar major mortalitat durant onades de calor en la població amb un menor contacte amb espais verds.

La morbiditat de diferents malalties s'ha demostrat menor en determinats grups de població vulnerable, com ara nens i grups de baix nivell socioeconòmic (Maas et al. 2009). Aquesta associació inversa entre presència d'espais verds i la incidència de malalties és més acusada per morbiditat relacionada amb problemes cardiovasculars (Mitchell and Popham 2008; Pereira et al. 2012; Tamosiunas et al. 2014; Grazuleviciene et al. 2015). Però altres malalties, com ara la diabetis, també es veuen reduïdes amb la presència de parcs urbans (Maas et al. 2009). Finalment, una de les contribucions més importants dels parcs urbans és la reducció de problemes respiratoris (malgrat la possible amenaça d'al·lèrgies que tractarem més endavant). Així, s'ha demostrat que els espais verds permeten reduir els nivells de contaminació de l'aire a les ciutats (Baró et al. 2014; Jaafari et al. 2020), una de les principals causes de problemes respiratoris en la població urbana (Sih 1999). Per exemple, malalties respiratòries com ara la pneumònia o la bronquitis són menys persistents quan el percentatge de parcs a les ciutats és alt o quan els ciutadans viuen a prop d'un espai verd (Shen i Lung 2017; Tischer et al. 2017).

Moltes de les contribucions de les àrees verdes a la reducció de la morbiditat està relacionada amb els beneficis derivats de l'activitat física de la població associada a aquests espais. Està demostrat que aquesta activitat és major quan la població té accés als espais verds, la qual redueix l'obesitat i per tant millora la salut en general. En aquest sentit, la reducció del sedentarisme s'ha associat amb l'ús dels espais verds, i s'ha demostrat que l'activitat física millora la salut cardiovascular i mental, el desenvolupament cognitiu i el benestar general, disminueix el càncer i l'osteoporosi (Kaczynski et al. 2008; Hillsdon et al. 2006; Triguero-Mas et al. 2015).

Altre aspecte molt interessant és la constatació de que els sistemes immunes de les persones es poden veure beneficiats pels entorns naturals (Rook 2013). Recentment, s'han descobert mecanismes de millora del sistema immune a través del contacte amb certs factors físics i químics de les zones verdes (White et al. 2019; Bach Pagès 2020). L'accés als espais verds permet més temps a l'aire lliure, la qual cosa té efectes positius com la síntesi de vitamina D per exposició al sol, que és important per la salut en general i en concret per la densitat òssia (Gillie 2005). L'accés a espais verds per les dones en gestació també s'ha associat amb el pes dels nadons, el qual és un indicador de salut en les primeres etapes de vida, ja que un pes baix al naixement és un dels majors factors de mortalitat neonatal i infantil (Dadvand et al. 2014b; Dzhambov et al. 2014).

Paral·lelament a l'estudi de la salut física, trobem un increment d'estudis que relacionen els espais verds amb la salut mental (Sugiyama et al. 2008; Alcock et al. 2014; Gascon et al. 2016). Així, nombrosos estudis sobre salut mental estableixen relacions dels espais verds amb aspectes com ara l'augment de la relaxació i la reducció de l'estrès (de Vries 2013; White et al. 2013; Pope et al. 2018; van den Bosch et al. 2015), la millor recuperació de problemes de salut (Hartig et al. 1991; Hartig et al. 2003), la millor qualitat de la son (Astell-Burt et al. 2013; Grigsby-Toussaint et al. 2015) o la reducció del soroll (González-Oreja et al. 2010; Irvine et al. 2009). A més, alguns estudis conclouen que l'existència d'espais verd en l'entorn residencial redueix la incidència de la depressió (Beyer et al. 2014; Reklaitiene et al. 2014). Finalment, l'aïllament social és un predictor conegut de morbiditat i mortalitat (Nieminen et al. 2010), i els espais verds juguen un paper important en acollir les interaccions socials i promoure el sentit de pertinença a una comunitat (Kim i Kaplan 2004; Maas et al. 2009).

Efectes negatius en la salut

Encara que l'evidència científica és clara sobre els nombrosos efectes positius dels espais verds en la salut i el benestar de la població, també existeixen potencials efectes negatius que no es poden menysprear. En aquest cas, els efectes negatius sovint són més amenaces potencials (que cal considerar en el disseny dels parcs urbans) que no pas correlacions epidemiològiques estrictes.

Per exemple, si els parcs són adjacents a fonts de contaminació de l'aire, com ara carreteres amb molt de trànsit, l'activitat física pot estar associada amb una major exposició a aquests contaminants. No obstant, depenent dels nivells de contaminació, els beneficis derivats de l'exercici poden fins i tot superar els efectes negatius de l'exposició a contaminants (Carlisle i Sharp 2001). Per altra banda, les relacions entre parcs urbans i major incidència d'asma i al·lèrgies són molt diverses i els estudis no són conclusius en aquest cas (Lovasi et al. 2013; Dadvand et al. 2014a). El que sí resulta clau és la cura en la selecció i sobreabundància de certes espècies vegetals que són fonts de pollen al·lèrgic (Cariñanos i Casares-Porcel 2011), com ara els arbres plataners (Vrinceanu et al. 2021). També existeix l'assumpció que l'exposició a pesticides i herbicides pot ser major en àrees residencials properes a espais verds si aquests són utilitzats de forma inapropiada (Guyton et al. 2015).

També hi ha certa evidència de major exposició a infeccions causades per zoonosi en espais verds, el que es relaciona amb la presència de paràsits com ara mosquits, puces i paparres (Medlock i Leach 2015). Els estudis també mencionen certs riscos per a la salut en espais verds amb excrements de gossos i gats, que poden ser vectors d'infecció per infants (Despommier 2003).

D'altra banda, l'activitat física en espais oberts incrementa el risc d'accidents i ferides, a causa de caigudes, impactes o accidents, inclosos els parcs de jocs infantils (Kendrick et al. 2005). La probabilitat de patir càncer de pell són majors per aquells ciutadans que passen

més temps en ambients oberts (Astell-Burt et al. 2014). I, finalment, alguns estudis apunten majors riscos percebuts d'exposició a la criminalitat en espais verds, on s'apunta a factors específics com ara la por de les dones a ser agredides o experiències passades, i que poden tenir més influència que factors socials i físics (Sreetheran i van den Bosch 2014).

Avaluació de la contribució dels parcs en la salut i el benestar

Tenint en compte totes aquestes evidències que relacionen espais verds i salut, així com la importància dels parcs metropolitans en l'actual context de crisi sanitària i en els possibles escenaris que es contempen després de la pandèmia de la COVID-19, hem trobat essencial oferir eines útils per a la planificació i la gestió dels parcs, contemplant els principals aspectes que milloren, o podrien millorar, la contribució d'aquests espais en la salut i el benestar. Tot seguit fem una revisió d'experiències internacionals sobre el planejament i la gestió dels parcs urbans en relació a la seva contribució en la salut i el benestar de la ciutadania i, en base a aquestes experiències, es proposa una metodologia aplicable a l'àrea metropolitana de Barcelona.

Experiències internacionals en el planejament urbanístic i territorial

Hem fet una revisió de casos pràctics de planejament urbanístic i territorial que han tingut en compte els efectes dels espais verds en la salut i el benestar. En general, la disposició dels espais verds, i l'accés tant visual com físic a aquests espais, es considera clau per incorporar la salut i el benestar en el disseny urbà (Jackson 2003). En aquest sentit, podem ressaltar tres conceptes en la planificació d'espais verds i salut. En primer lloc, la mida dels parcs, ja que s'ha demostrat que per una quantitat de superfície equivalent, els efectes en la salut són més positius en grans parcs que en molts de petits (WHO 2010; Aspinall et al. 2010; Gidlow et al. 2012; Sarkar et al. 2015). En segon lloc, la proximitat i l'accés de la població als espais verds té relació directa amb la salut (Lachowycz i Jones 2013; Sugiyama et al. 2010; Ward Thompson et al. 2013; Ekkel i Vries 2017). I en tercer lloc, és millor una distribució equitativa dels espais verds en la ciutat, ja que afavoreix la qualitat de l'aire general, redueix el soroll i tempera el clima (Ward Thompson et al. 2012; Alcock et al. 2015; Bowler et al. 2010; Jiang et al. 2014). Aquests tres conceptes generals per la planificació dels parcs urbans són senzills a nivell teòric però no sempre fàcils d'implementar a escales de ciutat i metropolitana. Per a la gestió específica de cada parc calen eines més complexes. El desenvolupament d'aquestes eines és l'objectiu principal d'aquest article.

Avaluació de la contribució dels parcs metropolitans de Barcelona

En base a una revisió d'experiències internacionals de planejament, la present proposta per a l'àrea metropolitana de Barcelona es fonamenta en un sistema multi-criteri d'indicadors que pretén avaluar les diverses contribucions dels parcs urbans en la salut i el benestar de la població, amb l'objecte de donar informació pràctica a gestors i planificadors

d'aquests espais verds. La pregunta que volem respondre és: Cóm es pot avaluar la contribució de cada parc metropolità en la salut i el benestar de la ciutadania, segons el context socioecològic on es troba, i el seu possible seguiment en el temps? Per assolir aquest objectiu ens hem basat en l'Anàlisi Socioecològica Integrada (SIA) (Padró et al. 2020), eina desenvolupada en el Laboratori Metropolità d'Ecologia i Territori de Barcelona (LET), que consisteix en una selecció d'indicadors complementaris i interrelacionats que cobreixen les diferents contribucions dels parcs urbans en la salut i el benestar. D'aquesta manera, partint de la recopilació d'evidències científiques relacionant àrees verdes amb salut i benestar, s'ha elaborat una anàlisi multi-criteri que permet l'avaluació dels parcs urbans en relació amb la seva potencial contribució a la salut pública. Aquests criteris i mètodes s'apliquen, com a prova pilot, a sis parcs urbans de l'àrea metropolitana de Barcelona.

Materials i mètodes

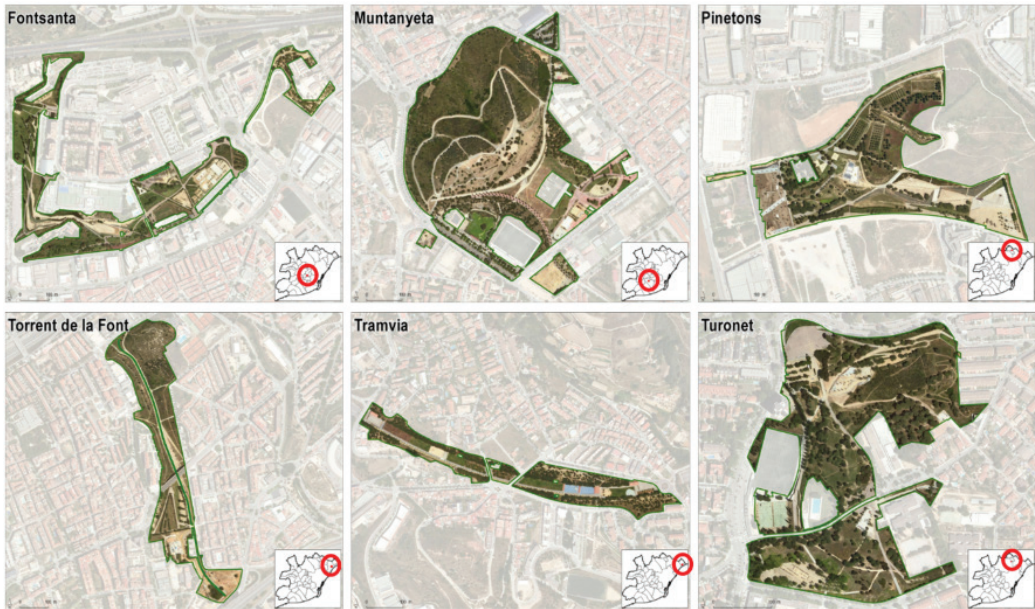
Cas d'estudi

Hem seleccionat sis parcs urbans (**Figura 1**), amb característiques socioecològiques diferenciades, que formen part de la xarxa de parcs de l'àrea metropolitana de Barcelona, conformada per un total de 51 parcs. Aquesta selecció de parcs està força repartida pel territori metropolità, i ens permet analitzar diversos casos en diferents contextos. El parc de la Font Santa (en els municipis Esplugues de Llobregat i Sant Joan Despí) i el parc de la Muntanyeta (municipi de Sant Boi de Llobregat) són al sud-oest. El parc del Turonet (municipi de Cerdanyola) i el parc de Pinetons (municipi de Ripollet) són al nord. Per últim, el parc de Torrent de la Font i Turó de l'Enric (municipi de Badalona) i el parc de Tramvia (en els municipis de Tiana i de Montgat) són al nord-est. A la vegada, aquests parcs cobreixen diverses característiques de la xarxa de parcs metropolitans, ja que difereixen en mida, forma i localització dins dels seus municipis.

Sistema d'indicadors de salut i benestar

En base a l'aproximació multi-criteri de l'Anàlisi Socioecològica Integrada (SIA) emprada en aquest treball, hem seleccionat un total de nou indicadors que ens serveixen per a caracteritzar conjuntament tres dimensions diferenciades: la relació amb la societat, l'estructura del parc i la funcionalitat del parc (**Taula 1**). Els indicadors assignats a cadascuna d'aquestes dimensions són complementaris entre si i avaluen conjuntament el concepte que es pretén mesurar. Aquesta bateria d'indicadors vol projectar una imatge integrada dels serveis que ofereix cada parc. Així, no només s'ofereix un valor agregat per avaluar la contribució de cada parc a la salut i el benestar de la ciutadania, sinó que es pot extreure una avaluació multi-criteri per a cadascuna de les tres dimensions per separat i, fins i tot, per a cadascun dels nou indicadors, el que permet una interpretació dels resultats segons objectius específics, el que facilita la gestió dels parcs.

Figura 1. Parcs urbans analitzats i la seva localització a l'àrea metropolitana de Barcelona.

Taula 1. Esquema de l'estructura d'indicadors socioecològics emprats per caracteritzar la contribució dels parcs metropolitans en la salut i el benestar de la ciutadania

A Relació amb la societat	A1 Disponibilitat
	A2 Població vulnerable
	A3 Freqüentació
B Estructura del parc	B1 Coberta vegetal
	B2 Frondositat
	B3 Biodiversitat
C Funcionalitat del parc	C1 Emissions VOC
	C2 Absorció de contaminants
	C3 Illa de calor

La dimensió A *Relació amb la societat*, representa un aspecte clau per a comprendre la contribució potencial dels parcs en la salut i el benestar. S'utilitzen tres indicadors complementaris: A1 *Disponibilitat* de superfície verda per a la població; A2 *Població vulnerable* socioeconòmicament que es beneficia del parc; i A3 *Freqüentació* de la població als parcs.

La dimensió B *Estructura del parc*, avalua les característiques físiques més rellevants en relació als efectes potencials en la salut i el benestar de la població que s'han identificat en la revisió bibliogràfica. S'utilitzen tres indicadors interrelacionats: B1 *Coberta vegetal* efecti-

va en relació amb la superfície total del parc; B2 *Frondositat* d'aquesta coberta vegetal; i B3 *Biodiversitat* que acull aquesta frondositat vegetal.

La dimensió C *Funcionalitat del parc*, mesura l'efecte directe de les superfícies verdes en la salut i el benestar, segons les evidències científiques disponibles. S'utilitzen tres indicadors clau: C1 *Emissions VOC* amb impactes positius en el benestar dels ciutadans; C2 *Abstracció de contaminants* per a mitigar els efectes de la contaminació atmosfèrica en les ciutats; i C3 *Illa de calor* essencial com adaptació als impactes del canvi climàtic.

A continuació es descriu cada indicador i el mètode emprat pel seu càlcul.

L'indicador A1 *Disponibilitat*, mesura la població potencialment beneficiària dels parcs urbans, a partir de l'àrea d'influència del parc (buffer de 300 metres al voltant) considerant la densitat de població. Els càlculs utilitzats per elaborar l'indicador s'obtenen creuant dades del cadastre i dades de seccions censals per arribar a la millor definició espacial possible d'on es troben els habitants de la ciutat (**Figura 2**). Aquests càlculs es poden crear amb dades sociodemogràfiques.

L'indicador A2 *Població vulnerable*, estima la població beneficiària del parc (determinada per l'àrea del *buffer* utilitzat en l'anterior indicador) sota el llindar de la pobresa, per determinar si els grups socials més vulnerables tenen accés als serveis del parc (**Figura 3**). Es fa una estimació de persones amb rendes sota el llindar de menys del 50% de la mediana de la distribució de renda metropolitana, que va calcular l'IERMB (Antón-Alonso et al. 2017) amb dades de seccions censals i de l'Enquesta de Condicions de Vida i Hàbits de la Població (ECVHP).

L'indicador A3 *Freqüentació*, mesura la proporció d'usuaris que visiten el parc diàriament. Aquest indicador fa referència de la freqüència d'ús del parc. Es basa en l'enquesta als usuaris dels parcs metropolitans (Àrea Metropolitana de Barcelona 2019) i representa el percentatge d'usuaris que fan visites diàries als parcs en relació al total de visitants.

L'indicador B1 *Coberta vegetal*, mesura la superfície verda en relació amb la superfície total del parc (**Figura 4**). La literatura científica proporciona una evidència directa entre mida de les àrees verdes i els efectes positius en la salut de la població, però com que no tota la superfície dels parcs està coberta per vegetació, cal establir quin és el percentatge de la coberta vegetal a cada parc.

L'indicador B2 *Frondositat*, es basa en l'Índex de Vegetació de Diferència Normalitzada (NDVI). La frondositat avalua l'activitat fotosintètica dels espais verds. Aquest indicador es nodreix de les dades que proporciona el satèl·lit Sentinel 2, disponibles a l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC). Permet donar un valor que diferencii la qualitat de les cobertes vegetals, ja que no són iguals a tots els parcs i això influeix en la seva contribució a la salut. En aquest cas, els valors representen una mitjana anual de la frondositat al parc (**Figura 5**).

Figura 2. Parc del Torrent de la Font i Turó de l'Enric (Badalona). Font: AMB.

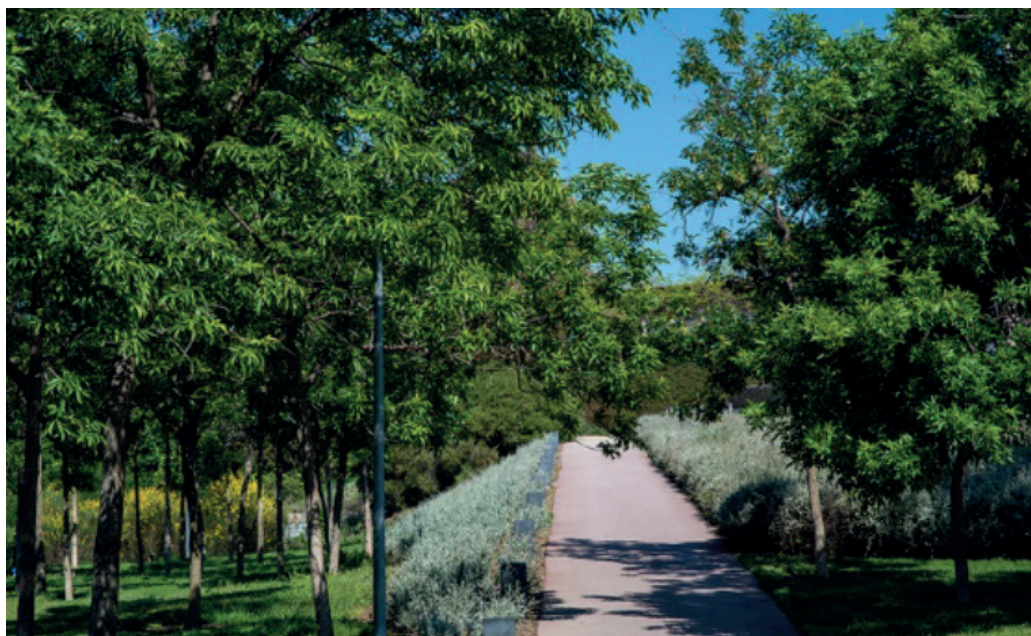

Figura 3. Parc del Turonet (Cerdanyola). Font: AMB.

Figura 4. Parc dels Pinetons (Ripollet). Font: Rafael López.

Figura 5. Parc de la Fontsanta (Sant Joan Despí, Esplugues de Llobregat i Sant Just Desvern). Font: Josep Cano.

L'indicador B3 *Biodiversitat*, permet conèixer el grau d'heterogeneïtat de les espècies presents al parc. El mètode utilitzat és l'índex de Shannon-Wiener, que mesura la diversitat considerant l'abundància de cada espècie. Per una banda, es calcula un indicador de diversitat vegetal amb les dades d'arbres disponibles a la cartografia de parcs metropolitans de l'AMB, i per altra banda es calcula un indicador de diversitat faunística amb la informació sobre papallones a cada parc que proporciona de l'Observatori Metropolità de Papallones (mBMS).

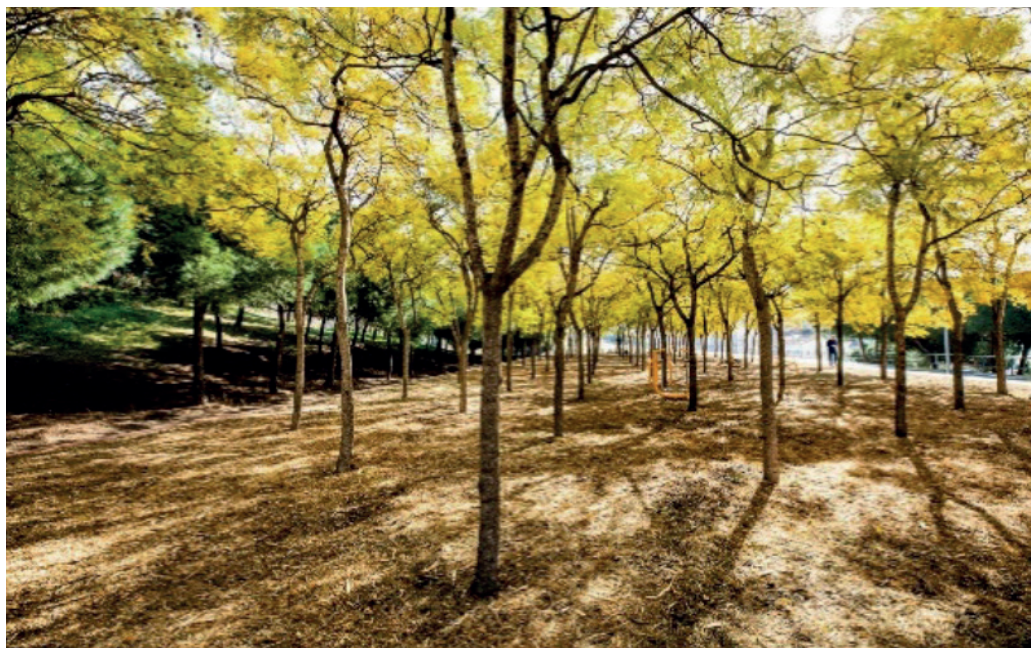
L'indicador C1 *Emissions VOC*, calcula les emissions de compostos orgànics volàtils, uns productes químics emesos a l'aire de forma natural per certa vegetació (per exemple, plantes aromàtiques, com ara pins) que recentment s'ha demostrat exerceixen efectes positius en la salut i el benestar de les persones (Bach Pagés 2020; White et al. 2019) (**Figura 6**). En concret, mesura la suma de l'emissió d'isoprè, monoterpè i altres VOCs minoritaris emesos pels arbres a cada parc (en kilograms totals). Els coeficients d'emissions VOC per diferents espècies vegetals provenen de Chaparro i Terradas (2010) i les dades d'arbrat als parcs s'obtenen de la cartografia de l'AMB.

L'indicador C2 *Absorció de contaminants*, mesura la contribució dels parcs a la qualitat de l'aire, mitjançant el càlcul de l'absorció per la cobertura vegetal de partícules en suspensió (PM_{10}) i el gas nociu per les persones NO_2 . Es calcula amb les dades dels arbres a cada parc a partir de la cartografia dels parcs metropolitans, i amb coeficients d'absorció dels arbres de Barcelona calculats per Baró et al. (2014) utilitzant el model i-Tree Eco.

Figura 6. Parc de la Muntanyeta (Sant Boi de Llobregat). Font: María José Reyes.

Figura 7. Parc del Tramvia (Tiana i Montgat). Font: Robert Ramos.

Finalment, per l'indicador C3 *Illa de calor* es va desenvolupar un sistema multivariable, basat en factors identificats en la literatura científica, per establir en quin grau cada parc pot contribuir a atenuar esdeveniments d'onades de calor. Per una banda, els parcs poden mitigar l'augment de temperatures extremes en el seu entorn urbà mitjançant factors de verdor i frescor (**Figura 7**), i per altra els parcs podrien servir com estratègia d'adaptació al canvi climàtic, convertint-se en refugis per la ciutadania, que pot gaudir de certes característiques dels parcs per suportar millor les onades de calor.

Adaptació al canvi climàtic

Primerament, cal explicar que l'efecte 'illa de calor' és un fenomen urbà segon el qual les ciutats acumulen calor i presenten temperatures més altes que els seus entorns rurals. Aquest fenomen es produeix per l'alta concentració de formigó i asfalt a les ciutats, els quals absorbeixen calor durant el dia. A aquest efecte se li suma la calor antropogènica generada per vehicles i altra maquinària, la crema de combustibles i el metabolisme humà (Sailor i Lu 2004). Les temperatures extremes contribueixen directament a defuncions per malalties respiratòries i cardiovasculars, especialment en persones grans (Robine et al. 2008).

Per contra, les cobertes vegetals actuen com a termoreguladores al retenir l'aigua (augment de la humitat superficial) i evapotranspirar-la amb l'efecte de la radiació solar, refrescant l'ambient (Oke 1982). Tot i que manquen estudis per caracteritzar millor la importància

dels múltiples factors que generen aquest efecte refrigerant dels parcs (Feyisa et al. 2014; Papangelis et al. 2012) i que en alguns parcs amb més del 50% de cobertura pavimentada i poca cobertura d'arbres poden ser més càlids que el seu entorn urbà (Chang et al. 2007), l'efecte refrigerant dels parcs es pot caracteritzar per un seguit de factors que afecten la intensitat i la distància d'influència.

La intensitat (PCI – Park Cooling Intensity) augmenta amb la grandària del parc (superfície), la quantitat (% cobertura vegetal) i la qualitat del verd (major NDVI del parc, arbrat, espècies, ombra), les característiques de l'entorn del parc (menor NDVI), la grandària de zones regades i masses d'aigua (sobretot durant el dia) i la major exposició al cel obert (sobretot durant la nit).

La distància d'influència (PCD – Park Cooling Distance) augmenta amb la grandària del parc (superfície) i la forma (Shape Index). Diversos estudis mostren que l'àrea d'influència d'un parc urbà s'estén una distància d'un cop el seu diàmetre en zones edificades circumdants (Chang et al. 2007; Jauregui 1990; Papangelis et al. 2012; Spronken-Smith i Oke 1998; Upmanis et al. 1998).

Les dades emprades per la superfície del parc i de l'àrea d'influència, la coberta vegetal, les masses d'aigua i les superfícies regades, provenen de la cartografia dels parcs metropolitans de l'AMB. Les dades NDVI del parc i de l'entorn provenen de satèl·lit Sentinel 2, disponibles a l'ICGC. Per calcular l'ombra als parcs hem fet una estimació basada en creuar la cartografia disponible a l'ICGC de localització de la vegetació als parcs (NDVI) amb cartografia LIDAR (Laser Imaging Detection and Ranging) que permet distingir l'alçada de la vegetació capaç de projectar ombra (Tooke et al. 2009; Kempeneers et al. 2013).

A part de contribuir a mitigar l'efecte illa de calor, els parcs urbans també juguen un paper clau en l'adaptació a les onades de calor, cada cop més freqüents amb el canvi climàtic. La línia d'acció 3 del Pla Clima de l'Ajuntament de Barcelona (Àrea Metropolitana de Barcelona i Barcelona Regional 2014) cerca adaptar els equipaments públics perquè tota la població, especialment la més vulnerable, tingui espais preparats per reduir l'impacte de l'augment de les temperatures. Són els anomenats 'refugis climàtics', on els parcs urbans juguen un paper estratègic. Seguint les línies d'actuació del Pla Clima, hem establert les següents dimensions per a caracteritzar els parcs urbans com a refugis climàtics: (i) Blaves: densitat de punts d'aigua per beure i proporció de superfícies d'aigua; (ii) Verdes: disponibilitat d'ombra i superfícies vegetals; i (iii) Lila: població total i econòmicament vulnerable a 5 minuts a peu dels parcs (300 metres). Aquesta caracterització s'ha proposat com un indicador addicional amb el propòsit d'interrelacionar aspectes que afavoreixen la mitigació de l'efecte illa de calor (com l'ombra o la proporció de superfície verda o blava) amb altres aspectes adreçats a la idea de refugi climàtic proposats al Pla Clima (com l'accés de la població o els punts d'aigua per hidratar-se). En definitiva, s'inclou una secció a l'adaptació al canvi climàtic ja que s'interrelaciona i complementa amb els indicadors de salut i benestar.

Resultats i discussió

Sistema d'indicadors de salut i benestar

Els valors obtinguts pel sistema d'indicadors de salut i benestar de la ciutadania als sis parcs metropolitans avaluats presenten una varietat de perfils interessant, on uns parcs destaquen per sobre dels altres. La **Taula 2** mostra un resum dels valors obtinguts als parcs urbans per tots els indicadors de les tres dimensions que caracteritzen la contribució dels

Taula 2. Resum dels valors de cada indicador socioecològic avaluat en els sis parcs metropolitans

Dimensió salut	Indicador de salut i benestar	Parc de la Font Santa	Parc de la Muntanyeta	Parc dels Pinetons	Parc del Torrent...	Parc del Tramvia	Parc del Turonet
A: Relació amb la societat	A1: Disponibilitat (població a 300 m)	14.578	16.158	2.326	19.403	6.085	12.034
	A2: Població vulnerable (<50% renda mediana)	2.052	2.485	157	2.075	480	1.024
	A3: Freqüència diària (%)	65%	57%	48%	71%	60%	68%
B: Estructura del parc	B1: Coberta vegetal (%)	0,57	0,68	0,60	0,88	0,56	0,69
	B2: Frondositat (Índex NDVI)	0,42	0,37	0,35	0,37	0,38	0,42
	B3: Biodiversitat (Índex Shannon)	4,6	3,1	3,5	2,6	1,1	4,2
C: Funcionalitat del parc	C1: Emissions VOC (kg VOC)	115	49	50	20	120	57
	C2: Absorció contaminants (kg PM ₁₀ + NO ₂)	781	3.497	1.360	1.174	698	1.725
	C3: Mitigació illa de calor (Índex compost)	3,9	5,4	1,0	2,5	1,6	2,8

parcs a la salut i el benestar. Aquesta taula comparativa fa una avaluació multi-criteri on cada indicador s'expressa en les seves unitats de mesura.

La **Taula 2** mostra com alguns parcs destaquen per la seva contribució a la salut i el benestar de la ciutadania, com ara el Parc de la Muntanyeta, que mostra valors alts en els indicadors de la dimensió *C Funcionalitat del parc* com a contribució directa a la salut. A l'altre extrem, el Parc dels Pinetons mostra valors més baixos en gairebé tots els indicadors, en comparació als altres cinc parcs seleccionats. Un cas intermediari seria el Parc del Turonet, que mostra valors mitjans en tots els indicadors, sense destacar en cap dimensió.

No obstant això, cal ressaltar que aquesta aproximació multi-criteri el que permet és mostrar com un mateix parc urbà pot tenir valors alts o baixos depenent de quina dimensió o indicador específic és avaluat. Aquesta forma de representació permet als gestors i planificadors identificar ràpidament quines són les fortaleses i debilitats dels parcs i, per tant, proposar millores concretes a cada un dels parcs. Per exemple, el Parc de la Font Santa té, en general, un bon rendiment, excepte per l'indicador *B1 Coberta vegetal* que no és proporcionalment tan alta com als altres parcs. Altre exemple pot ser la comparativa entre el Parc del Torrent de la Font i Turó de l'Enric i el Parc del Tramvia, que mostren valors quasi oposats en bona part dels indicadors avaluats. Així, el Parc de Torrent de la Font i Turó de l'Enric presenta valors molt alts en els indicadors de la dimensió *A Relació amb la societat*, al contrari que el Parc del Tramvia. Pel cas específic de l'indicador *C1 Emissions VOC*, les diferències entre aquests dos parcs és encara més gran, degut a la diferència de les espècies d'arbrat, que en el Parc del Tramvia són espècies de pins que contribueixen molt a aquestes emissions.

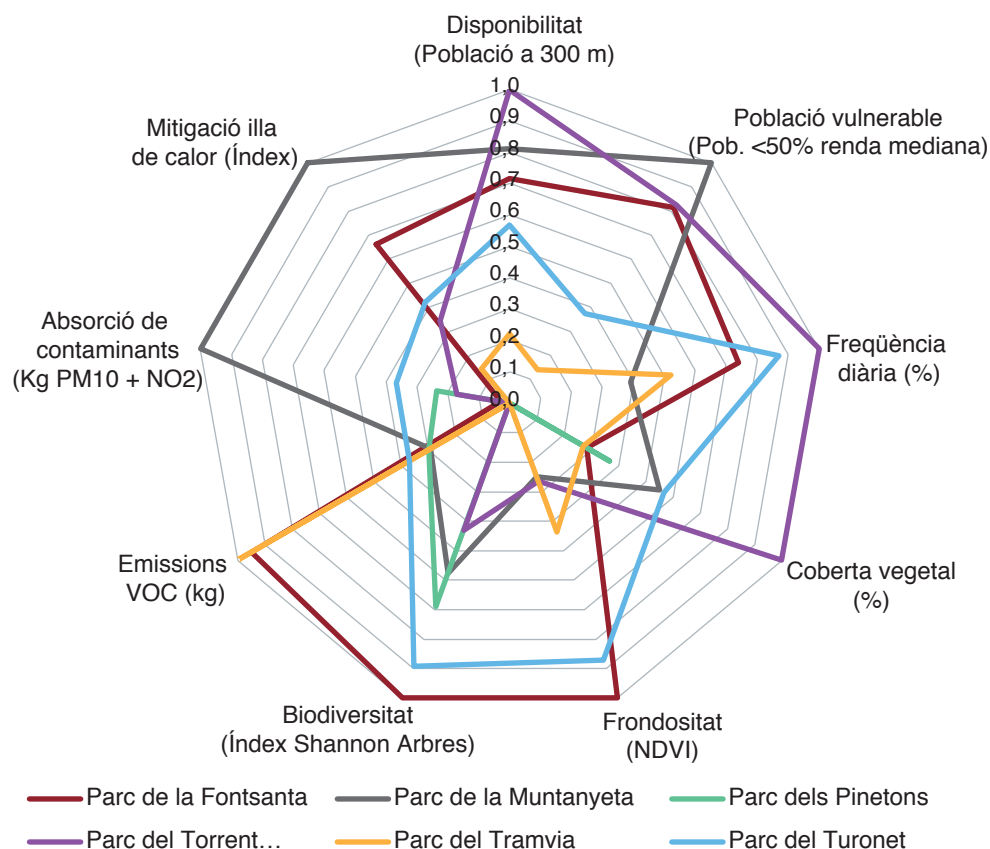
A la **Figura 8** es presenta el patró de cada parc pels nou indicadors normalitzats, on es pot comparar la qualitat relativa de la seva contribució a la salut i el benestar de la població.

Adaptació al canvi climàtic

Pel que fa als indicadors dels parcs metropolitans que relacionen l'adaptació al canvi climàtic amb la contribució a salut i el benestar, tot seguit passem a desagregar els diferents factors que componen aquests indicadors. Així, la **Taula 3** mostra els diversos factors que contribueixen a l'indicador *C3 Mitigació illa de calor*.

A la **Taula 3** podem observar com el Parc de la Muntanyeta presenta la major superfície, àrea d'influència, proporció de superfície blava i menor frondositat del seu entorn, així com valors mitjos pel que fa a la proporció de superfície verda, la seva frondositat, la superfície regada i l'ombra, el que el fa un dels parcs que millor potencial té per mitigar l'efecte illa de calor. El segueix el Parc de la Font Santa que, tot i tenir poca proporció de superfície verda, destaca per la seva frondositat i major proporció de superfície regada en comparació als altres parcs avaluats. Pel que fa al Parc del Tramvia, tot i ser un dels parcs més petits, desta-

Figura 8. Patró comparatiu de la contribució a la salut i el benestar de cada parc metropolità avaluat.

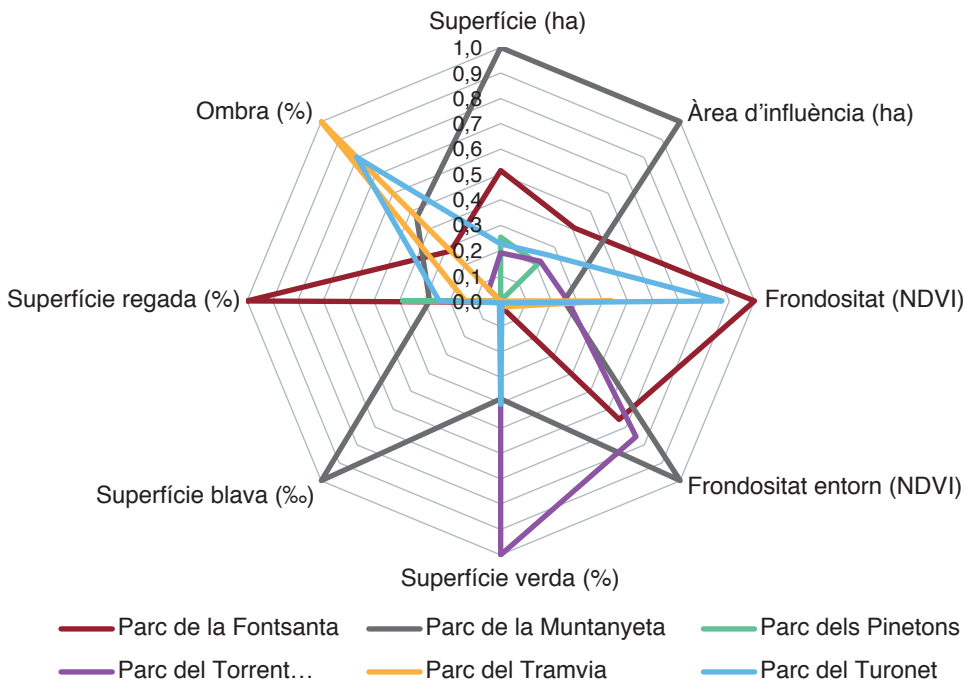
Taula 3. Factors desagregats que configuren l'indicador C3: Mitigació illa de calor

Mitigació illa calor	Parc de la Font Santa	Parc de la Muntanyeta	Parc dels Pinetons	Parc Torrent de la Font...	Parc del Tramvia	Parc del Turonet
Superfície (ha)	16	26	11	10	6,2	11
Àrea d'influència (ha)	87	175	58	60	27	65
Frondositat (NDVI)	0,42	0,37	0,35	0,37	0,38	0,42
Frondositat entorn (NDVI)	0,26	0,23	0,31	0,25	0,31	0,31
Superfície verda (%)	57%	68%	60%	88%	56%	69%
Superfície blava (%)	0,1	18	0,0	0,0	0,0	0,2
Superfície regada (%)	37%	14%	18%	6%	10%	13%
Ombra (%)	11%	17%	3,2%	5,1%	32%	26%

ca per tenir la proporció més gran d'ombra per les característiques del seu arbrat, però la poca superfície verda total i les característiques del seu entorn (un NDVI alt al voltant que redueix el seu potencial de diferencial tèrmic) fan que la seva contribució a la mitigació de l'illa de calor sigui força limitada. Com es pot veure, desagregar els factors que intervenen a l'efecte temperant dels parcs permet identificar quines actuacions concretes es podrien implementar en cada cas particular per tal de millorar la contribució dels parcs metropolitans en la mitigació de l'efecte d'illa de calor.

La comparativa del patró de la contribució en la mitigació de l'efecte illa de calor de cada parc es pot apreciar de forma normalitzada a la **Figura 9** (cal tenir en compte que els valors de frondositat de l'entorn s'han invertit al normalitzar, sent els valors propers a 1 els de menor frondositat, ja que major frondositat de l'entorn resta potencial de mitigació al parc).

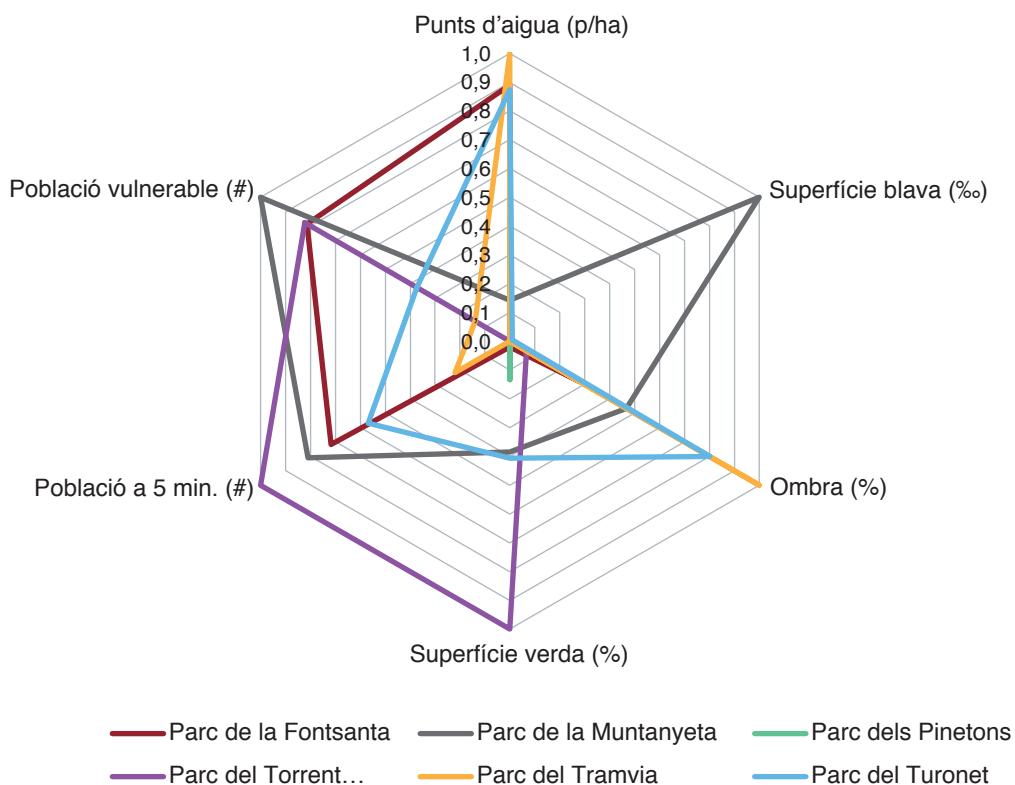
Seguint les línies d'actuació del Pla Clima i les evidències científiques sobre la contribució dels parcs a mitigar l'efecte illa de calor hem proposat un seguit de factors per caracteritzar el potencial dels parcs com a refugis climàtics. En la **Taula 4** es poden observar els valors dels diferents factors considerats per a tots els parcs avaluats.

Figura 9. Patró comparatiu de la contribució a la mitigació de l'illa de calor de cada parc metropolità.

Taula 4. Factors desagregats que configuren l'indicador de Refugi climàtic

Refugi climàtic	Parc de la Fontsanta	Parc de la Muntanyeta	Parc dels Pinetons	Parc del Torrent...	Parc del Tramvia	Parc del Turonet
Punts d'aigua (p/ha)	1,0	0,51	0,72	0,40	1,1	1,0
Superfície blava (%)	0,1	18	0,0	0,0	0,0	0,2
Ombra (%)	11%	17%	3,2%	5,1%	32%	26%
Superfície verda (%)	57%	68%	60%	88%	56%	69%
Població a 5 min	14.578	16.158	2.326	19.403	6.085	12.034
Població vulnerable a 5 min	2.052	2.485	157	2.075	480	1.024

Figura 10. Patró comparatiu de les característiques dels parcs metropolitans amb refugis climàtics.

Si bé el patró és semblant als valors observats a la **Taula 3**, la **Taula 4** pretén ser d'utilitat a gestors i planificadors dels parcs metropolitans per a dissenyar actuacions en aspectes concrets que poden millorar la capacitat dels parcs com a refugis climàtics. Per exemple, el

Parc de Torrent de la Font i Turó de l'Enric pot augmentar la seva infraestructura blava amb més densitat de fonts per beure i alguna massa d'aigua. En quant la seva infraestructura verda, malgrat disposar d'una gran proporció, la cobertura d'arbrat és escassa per donar ombra. En canvi, aquest parc té potencial com a refugi climàtic a l'estar en un entorn amb molts usuaris potencials i dels quals una considerable proporció presenta un perfil amb alta vulnerabilitat socioeconòmica.

La comparativa del patró de les característiques de cada parc com a refugi climàtic es pot apreciar de forma normalitzada a la **Figura 10**.

Nivells agregats de l'anàlisi socioecològica integrada

Gestionar els problemes de sostenibilitat des d'una visió sistèmica pot dificultar la comunicació a un públic no expert. Això podria representar un problema al no captar l'atenció de la ciutadania vers aquest tipus de problemes i, per tant, reduir la seva presència en l'agenda política. Per tal de capgirar aquest efecte, s'ha optat per presentar els resultats anteriors de forma agregada, més comprensible, en dos nivells addicionals, un per dimensió i un altre general en forma de rànquing.

Primer nivell d'agregació per dimensions

Per tal de construir el primer nivell d'agregació dels resultats, hem normalitzat i agregat els nou indicadors (**Taula 2**) per a cadascuna de les dimensions de salut i benestar, obtenint tres índexs compostos que van de 0 a 3 depenent de les característiques relatives de cada parc. Amb aquests valors hem generat una escala qualitativa amb les següents categories de la contribució de cada parc a la salut i el benestar de la ciutadania: de 0 a 0,5 molt baixa, de 0,5 a 1 baixa, d'1 a 1,5 mig baixa, d'1,5 a 2 mig alta, de 2 a 2,5 alta i de 2,5 a 3 molt alta. D'aquesta manera, obtenim els resultats de la **Taula 5**, on es pot apreciar el valor relatiu de

Taula 5. Comparativa de la contribució dels parcs metropolitans a la salut i el benestar de la ciutadania amb els indicadors normalitzats i agregats per dimensions (valors relatius)

Dimensions de salut i benestar	Parc de la Font Santa	Parc de la Muntanyeta	Parc dels Pinetons	Parc del Torrent...	Parc del Tramvia	Parc del Turonet
A: Relació amb la societat	Alta	Alta	Molt baixa	Molt alta	Baixa	Mitja alta
B: Estructura del parc	Alta	Mitja baixa	Baixa	Mitja alta	Molt alta	Alta
C: Funcionalitat del parc	Mitja alta	Alta	Baixa	Baixa	Mitja baixa	Mitja baixa

Valors qualitatius de la contribució de cada dimensió en la salut i el benestar de la ciutadania: de 0 a 0,5 molt baixa, de 0,5 a 1 baixa, d'1 a 1,5 mitja baixa, d'1,5 a 2 mitja alta, de 2 a 2,5 alta i de 2,5 a 3 molt alta.

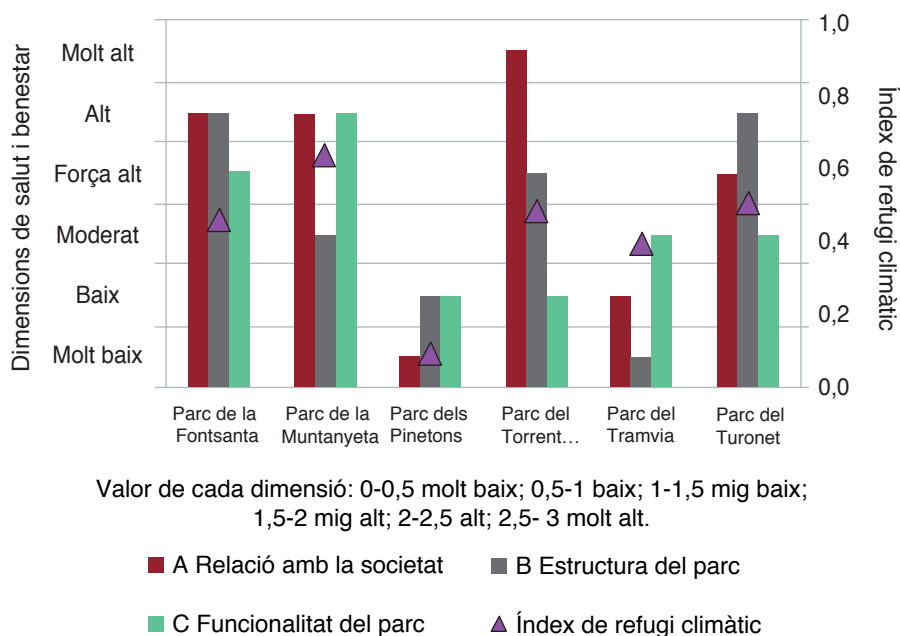
les dimensions en que destaca cada parc de forma simplificada i eloqüent, emprant una escala semafòrica.

Pel que fa a les característiques de cada parc com a refugi climàtic, hem generat un indicador que agrega la informació de sis factors (**Taula 4**) en un únic valor relatiu (entre 0 i 1) que es presenta a la **Taula 6**. Aquest indicador permet detectar ràpidament els parcs amb majors mancances i millors prestacions com a refugis climàtics.

Per tal de visualitzar conjuntament la informació de la **Taula 5** i la **Taula 6** hem generat la **Figura 11** on la contribució dels parcs a la salut i el benestar per dimensions (valors qualitatius de molt baix a molt alt) es representa en barres que es llegeixen a l'eix esquerra, mentre

Taula 6. Comparativa dels parcs metropolitans segons l'indicador refugi climàtic (valor relatiu entre 0 i 1)

Refugi climàtic	Parc de la Font Santa	Parc de la Muntanyeta	Parc dels Pinetons	Parc Torrent de la Font...	Parc del Tramvia	Parc del Turonet
	0,45	0,63	0,10	0,48	0,39	0,51

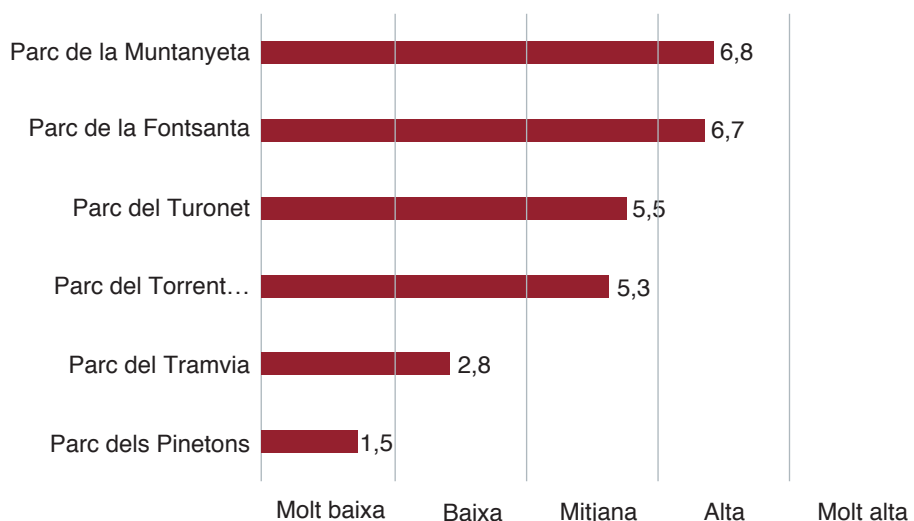
Figura 11. Comparació qualitativa dels parcs metropolitans per dimensions de salut i benestar. S'hi inclou l'indicador de refugi climàtic.

que l'indicador de refugi climàtic (0-1) es representa amb un marcador amb lectura a l'eix dret. Com es pot apreciar, hi ha parcs que presenten millors prestacions en comparació als altres, tot i que tots tenen marges de millora en una o altre dimensió.

Segon nivell d'agregació: rànquing de parcs

El segon nivell d'agregació consisteix en reunir tota la informació generada en un únic índex compost sobre la contribució relativa dels parcs metropolitans en la salut i el benestar de la ciutadania. Aquest índex contempla tots els indicadors explicats anteriorment, agregant les tres dimensions de salut i l'indicador de refugi climàtic. Conservant la normalització prèvia, aquest índex relatiu va de 0 quan té una contribució molt baixa (el parc que tindria pitjors resultats relatius en totes les categories) a 10 quan té una contribució molt alta (el parc amb millors resultats relatius en totes les categories). La **Figura 12** mostra com el Parc de la Muntanyeta i el de la Font Santa es diputen de prop el primer lloc amb valors alts, mentre que el parc dels Pinetons queda en darrera posició en relació als altres. En síntesi, aquesta eina d'anàlisi permet avaluar el marge de millora que tenen els parcs metropolitans per adaptar el seu disseny i gestió a escenaris post-pandèmia COVID-19 i canvi climàtic.

Com es pot veure, aquest tipus d'informació agregada facilita la comunicació dels resultats al gran públic i permet captar l'atenció de persones amb responsabilitat sobre la gestió

Contribució relativa dels parcs metropolitans en la salut i el benestar de la ciutadania:
0-2 molt baixa; 2-4 baixa; 4-6 mitjana; 6-8 alta; 8-10 molt alta.

Figura 12. Comparativa dels parcs metropolitans avaluats en relació amb la seva contribució a la salut i el benestar de la ciutadania. S'agrega en un sol valor l'aportació de les diverses dimensions considerades.

dels parcs metropolitans. No obstant, un tècnic precisa d'informació a nivells més desagregats, com els mostrats anteriorment, per orientar adequadament les actuacions necessàries. En aquest sentit, l'anàlisi multi-criteri i multi-nivell presentat proporciona una eina versàtil i complerta per la gestió i posada en valor de la contribució dels parcs metropolitans en la salut i el benestar de la població.

Conclusions

En base a una extensa recerca bibliogràfica sobre evidències científiques que demostren les múltiples contribucions dels parcs urbans en la salut i el benestar de la ciutadania, hem desenvolupat una bateria d'indicadors socioecològics estructurats en tres dimensions: A *Relació amb la societat* (on es consideren els indicadors A1 *Disponibilitat*, A2 *Població vulnerable* i A3 *Freqüentació*); B *Estructura del parc* (on es consideren els indicadors: B1 *Coberta vegetal*, B2 *Frondositat* i B3 *Biodiversitat*); i C *Funcionalitat del parc* (on es consideren els indicadors C1 *Emissions VOC*, C2 *Absorció de contaminants* i C3 *Illa de calor*). Complementant l'indicador sobre mitigació de l'illa de calor, hem afegit un indicador addicional de *Refugi climàtic*, el qual pretén ser d'utilitat en l'establiment d'una xarxa de refugis climàtics a l'AMB. Aquesta aproximació multi-criteri ha permès avaluar les fortaleses i debilitats de cada parc segons els diversos factors que afecten la salut i el benestar de la ciutadania, amb l'objecte de millorar la seva gestió i planejament.

Hem vist com els parcs urbans contribueixen a millorar la salut i el benestar de la població reduint la mortalitat i la morbiditat, millorant la qualitat de l'aire, el sistema immune i, fins i tot, la salut mental. També hem vist que hi ha potencials debilitats i amenaces, com les al·lèrgies i l'asma, l'exposició a la radiació UV, o el risc de zoonosi, però que en general els beneficis superen per molt els possibles riscos associats, que en tot cas es poden mitigar amb una bona gestió dels parcs. Criteris clau a considerar per una bona gestió i planejament dels parcs en relació a la salut i el benestar inclouen la seva mida, la proximitat i l'accés de la població, o la seva distribució equitativa en el territori. Aquests tres criteris són senzills a nivell teòric però no sempre fàcils d'implementar a escala de ciutat o metropolitana. Per a una gestió adequada de cada parc calen eines complexes que permetin captar els detalls que caracteritzen els parcs i orientin la seva gestió, així com visualitzar i comunicar a la població el paper dels parcs en la salut, però també els seus marges de millora. El desenvolupament d'aquestes eines ha estat l'objectiu d'aquest article.

El sistema d'indicadors socioecològics interrelacionats i complementaris desenvolupat en aquest treball, ha permès analitzar les diferents característiques dels sis parcs metropolitans, avaluats com a prova pilot, posant de relleu les fortaleses o debilitats de cadascun d'ells en diversos aspectes relacionats amb la salut i el benestar de la ciutadania. L'aproximació multi-criteri utilitzada ha proporcionat una visió sistèmica, detallada i completa, dels parcs metropolitans estudiats, amb l'objecte de ser d'utilitat en la seva gestió i planejament,

en escenaris territorials post-pandèmia COVID-19 i canvi climàtic. Per tal d'explotar tot el seu potencial, es recomana aplicar aquesta metodologia en l'avaluació i seguiment de la xarxa de 51 parcs metropolitans, repartits en 33 municipis, que gestiona l'AMB. Això permetria a la vegada millorar els valors dels resultats presentats al ser comparatius amb una base ampla de parcs de referència i no només amb els sis parcs d'aquesta prova pilot. A més, els resultats es podrien expressar en quantitats absolutes, contrastant amb valors de referència en el context de l'àrea metropolitana de Barcelona.

Referències

- ALCOCK, I.; WHITE, M. P.; WHEELER, B. W.; FLEMING, L. E.; DEPLEDGE, M. H. (2014). Longitudinal effects on mental health of moving to greener and less green urban areas. *Environmental science & technology*, 48(2), 1247-1255.
- ALCOCK, I.; WHITE, M. P.; LOVELL, R.; HIGGINS, S. L.; OSBORNE, N. J.; HUSK, K.; WHEELER, B. W. (2015). «What accounts for 'England's green and pleasant land'? A panel data analysis of mental health and land cover types in rural England». *Landscape and Urban Planning*, 142, 38-46.
- ANTÓN-ALONSO, F.; PORCEL, S.; CRUZ, I.; PUJOL, F. C. (2021). «La vulnerabilitat urbana a Barcelona». *Papers: Regió Metropolitana de Barcelona: Territori, estratègies, planejament*, (63), 50-67.
- ÀREA METROPOLITANA DE BARCELONA; BARCELONA REGIONAL (2014). *Pla de Sostenibilitat Ambiental de l'Àrea Metropolitana de Barcelona 2014-2020*: 392. <http://www.amb.cat/ca/web/medi-ambient/actualitat/publicacions/detall/-/publicacio/memoria-del-psamb/1138518/11818>.
- ÀREA METROPOLITANA DE BARCELONA. PROMOCIÓ I CONSERVACIÓ DE L'ESPAI PÚBLIC (2019). *Enquesta d'usuaris dels parcs de l'àrea metropolitana 2019. Presentació de resultats*.
- ASPINALL, P. A.; THOMPSON, C. W.; ALVES, S.; SUGIYAMA, T.; BRICE, R.; VICKERS, A. (2010). «Preference and relative importance for environmental attributes of neighborhood open space in older people». *Environment and Planning B: Planning and Design*, 37, 1022-1039.
- ASTELL-BURT, T.; FENG, X.; KOLT, G. S. (2013). Does access to neighbourhood green space promote a healthy duration of sleep? Novel findings from a cross-sectional study of 259 319 Australians. *BMJ open*, 3(8).
- ASTELL-BURT, T.; FENG, X.; KOLT, G. S. (2014). «Neighbourhood green space and the odds of having skin cancer: multilevel evidence of survey data from 267072 Australians». *J Epidemiol Community Health*, 68(4), 370-374.
- BACH PAGÉS, A. (2020). *Mediterranean forests and health: analysing the interactions between forest chemistry and humans* (Doctoral dissertation).
- BARÓ, F.; CHAPARRO, L.; GÓMEZ-BAGGETHUN, E.; LANGEMEYER, J.; NOWAK, D. J.; TERRADAS, J. (2014). «Contribution of ecosystem services to air quality and climate change mitigation policies: the case of urban forests in Barcelona, Spain». *Ambio*, 43(4), 466-479.
- BOWLER, D. E.; BUYUNG-ALI, L.; KNIGHT, T. M.; PULLIN, A. S. (2010). «Urban greening to cool towns and cities: A systematic review of the empirical evidence». *Landscape and Urban Planning*, 97, 147-155.
- BEYER, K. M.; KALTENBACH, A.; SZABO, A.; BOGAR, S.; NIETO, F. J.; MALECKI, K. M. (2014). «Exposure to neighborhood green space and mental health: evidence from the survey of the health of Wisconsin». *International journal of environmental research and public health*, 11(3), 3453-3472.
- CARIÑANOS, P.; CASARES-PORCEL, M. (2011). «Urban green zones and related pollen allergy: A review. Some guidelines for designing spaces with low allergy impact». *Landscape and urban planning*, 101(3), 205-214.

- CARLISLE, A. J.; SHARP, N. C. C. (2001). «Exercise and outdoor ambient air pollution». *British journal of sports medicine*, 35(4), 214-222.
- CHAPARRO, L.; TERRADAS, J. (2010). «Ecosystem services of urban forest». CREA. Ajuntament de Barcelona.
- VAN DEN BOSCH, V.; ANNERSTEDT, M.; ÖSTERGREN, P. O.; GRAHN, P.; SKÄRBÄCK, E.; WÄHRBORG, P. (2015). «Moving to serene nature may prevent poor mental health – Results from a Swedish longitudinal cohort study». *International journal of environmental research and public health*, 12(7), 7974-7989.
- CHANG, C. R.; LI, M. H.; CHANG, S. D. (2007). «A Preliminary Study on the Local Cool-Island Intensity of Taipei City Parks». *Landscape and Urban Planning* 80(4):386-395. doi: 10.1016/j.landurbplan.2006.09.005.
- DADVAND, P.; VILLANUEVA, C. M.; FONT-RIBERA, L.; MARTINEZ, D.; BASAGAÑA, X.; BELMONTE, J.; ... NIEUWENHUIJSEN, M. J. (2014a). «Risks and benefits of green spaces for children: a cross-sectional study of associations with sedentary behavior, obesity, asthma, and allergy». *Environmental health perspectives*, 122(12), 1329-1335.
- DADVAND, P.; WRIGHT, J.; MARTINEZ, D.; BASAGAÑA, X.; MCEACHAN, R. R. C.; CIRACH, M.; GIDLOW, C. J.; DE HOOGH, K.; GRAŽULEVIČIENĖ, R.; NIEUWENHUIJSEN, M. J. (2014b). «Inequality, green spaces, and pregnant women: Roles of ethnicity and individual and neighbourhood socioeconomic status». *Environment International*, 71, 101-108.
- DESPOMMIER, D. (2003). «Toxocaríasis: clinical aspects, epidemiology, medical ecology, and molecular aspects». *Clinical microbiology reviews*, 16(2), 265-272.
- DZHAMBOV, A. M.; DIMITROVA, D. D.; DIMITRAKOVA, E. D. (2014). «Association between residential greenness and birth weight: Systematic review and meta-analysis». *Urban Forestry & Urban Greening* 13, 621-629.
- EKKEL, E. D.; DE VRIES, S. (2017). «Nearby green space and human health: Evaluating accessibility metrics». *Landscape and Urban Planning*, 157, 214-220.
- FEYISA, G. L.; DONS, K.; MEILBY, H. (2014). «Efficiency of Parks in Mitigating Urban Heat Island Effect: An Example from Addis Ababa». *Landscape and Urban Planning* 123:87-95. doi: 10.1016/j.landurbplan.2013.12.008.
- GALEA, S.; FREUDENBERG, N.; VLAHOV, D. (2005). «Cities and population health». *Social science & medicine*, 60(5), 1017-1033.
- GALEA, S.; VLAHOV, D. (2005). «Urban health: evidence, challenges, and directions». *Annu. Rev. Public Health*, 26, 341-365.
- GASCON, M.; TRIGUERO-MAS, M.; MARTINEZ, D.; DADVAND, P.; FORNS, J.; PLASÈNCIA, A.; NIEUWENHUIJSEN, M. J. (2015). «Mental health benefits of long-term exposure to residential green and blue spaces: a systematic review». *International journal of environmental research and public health*, 12(4), 4354-4379.
- GASCON, M.; TRIGUERO-MAS, M.; MARTINEZ, D.; DADVAND, P.; ROJAS-RUEDA, D.; PLASÈNCIA, A.; NIEUWENHUIJSEN, M. J. (2016). «Residential green spaces and mortality: a systematic review». *Environment International*, 86, 60-67.
- GIDLOW, C. J.; ELLIS, N. J.; BOSTOCK, S. (2012). «Development of the Neighbourhood Green Space Tool (NGST)». *Landscape and Urban Planning*, 106, 347-358.
- GILLIE, O. (ed.) (2005). *Sunlight, Vitamin D and Health*. Health Research Forum occasional reports no. 2, London, UK.
- GONZÁLEZ-OREJA, J. A.; BONACHE-REGIDOR, C.; DE LA FUENTE-DÍAZ, A. A. (2010). «Far from the noisy world? Modelling the relationships between park size, tree cover and noise levels in urban green spaces of the city of Puebla, Mexico». *Interciencia*, 35(7), 486-492.

- GRAZULEVICIENE, R.; VENCLOVIENE, J.; KUBILIUS, R.; GRIZAS, V.; DEDELE, A.; GRAZULEVICIUS, T.; ... GIDLOW, C. (2015). «The effect of park and urban environments on coronary artery disease patients: a randomized trial». *BioMed research international*, 2015.
- GRIGSBY-TOUSSAINT, D. S.; TURI, K. N.; KRUPA, M.; WILLIAMS, N. J.; PANDI-PERUMAL, S. R.; JEAN-LOUIS, G. (2015). «Sleep insufficiency and the natural environment: Results from the US Behavioral Risk Factor Surveillance System survey». *Preventive medicine*, 78, 78-84.
- GUYTON, K. Z.; LOOMIS, D.; GROSSE, Y.; EL GHISSASSI, F.; BENBRAHIM-TALLAA, L.; GUHA, N.; SCOCCIANTI, C.; MATTOCK, H.; STRAIF, K. (2015). «Carcinogenicity of tetrachlorvinphos, parathion, malathion, diazinon, and glyphosate». *The Lancet Oncology*, 16, 490-491.
- HARTIG, T.; MANG, M.; EVANS, G. W. (1991). «Restorative effects of natural environment experiences». *Environment and behavior*, 23(1), 3-26.
- HARTIG, T.; EVANS, G. W.; JAMNER, L. D.; DAVIS, D. S.; GÄRLING, T. (2003). «Tracking restoration in natural and urban field settings». *Journal of environmental psychology*, 23(2), 109-123.
- HILLSDON, M.; PANTER, J.; FOSTER, C.; JONES, A. (2006). «The relationship between access and quality of urban green space with population physical activity». *Public Health*, 120, 1127-1132.
- HU, Z.; LIEBENS, J.; RAO, K. R. (2008). «Linking stroke mortality with air pollution, income, and greenness in northwest Florida: an ecological geographical study». *International journal of health geographics*, 7(1), 20.
- IRVINE, K. N.; DEVINE-WRIGHT, P.; PAYNE, S. R.; FULLER, R. A.; PAINTER, B.; GASTON, K. J. (2009). «Green space, soundscape and urban sustainability: an interdisciplinary, empirical study». *Local Environment*, 14(2), 155-172.
- JAAFARI, S.; SHABANI, A. A.; MOEINADDINI, M.; DANEHKAR, A.; SAKIEH, Y. (2020). «Applying landscape metrics and structural equation modeling to predict the effect of urban green space on air pollution and respiratory mortality in Tehran». *Environmental Monitoring and Assessment*, 192, 1-15.
- JACKSON, L. E. (2003). «The relationship of urban design to human health and condition». *Landscape and urban planning*, 64(4), 191-200.
- JAUREGUI, E. (1990). «Influence of a Large Urban Park on Temperature and Convective Precipitation in a Tropical City». *Energy and Buildings* 15(3-4):457-463.
- JIANG, B.; CHANG, C.-Y.; SULLIVAN, W. C. (2014). «A dose of nature: Tree cover, stress reduction, and gender differences». *Landscape and Urban Planning*, 132, 26-36.
- KACZYNSKI, A. T.; POTWARKA, L. R.; SAELENS, B. E. (2008). «Association of park size, distance, and features with physical activity in neighborhood parks». *American Journal of Public Health*, 98, 1451-1456.
- KEMPENEERS, P.; VANDEKERKHOVE, K.; DEVRIENDT, F.; VAN COILLIE, F. (2013). «Propagation of shadow effects on typical remote sensing applications in forestry», in: *2013 5th Workshop on Hyperspectral Image and Signal Processing: Evolution in Remote Sensing (WHISPERS)* (p. 1-5). IEEE.
- KENDRICK, D.; MULVANEY, C.; BURTON, P.; WATSON, M. (2005). «Relationships between child, family and neighbourhood characteristics and childhood injury: a cohort study». *Social science & medicine*, 61(9), 1905-1915.
- KIM, J.; KAPLAN, R. (2004). «Physical and psychological factors in sense of community: new urbanist kentlands and nearby orchard village». *Environment and Behavior*, 36, 313-340.
- Lachowycz, K.; Jones, A. P. (2013). «Towards a better understanding of the relationship between greenspace and health: Development of a theoretical framework». *Landscape and Urban Planning*, 118, 62-69.

- LABORATORI METROPOLITÀ D'ECOLOGIA I TERRITORI DE BARCELONA (2019). *Anàlisi de la gestió sostenible dels prats florits amb l'objecte d'incrementar la biodiversitat en la Xarxa de Parcs i Platges de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. El cas de les papallones diürnes.*
- LOVASI, G. S.; O'NEIL-DUNNE, J. P.; LU, J. W.; SHEEHAN, D.; PERZANOWSKI, M. S.; MACFADEN, S. W.; ... RUNDLE, A. (2013). «Urban tree canopy and asthma, wheeze, rhinitis, and allergic sensitization to tree pollen in a New York City birth cohort». *Environmental health perspectives*, 121(4), 494-500.
- MAAS, J.; VERHEIJ, R. A.; DE VRIES, S.; SPREEUWENBERG, P.; SCHELLEVIS, F. G.; GROENEWEGEN, P. P. (2009). «Morbidity is related to a green living environment». *Journal of Epidemiology and Community Health*, 63, 967-973.
- MARULL, J.; GALLETTO, V.; DOMENE, E.; TRULLÉN, J. (2013). «Emerging megaregions: A new spatial scale to explore urban sustainability». *Land Use Policy*, 34, 353-366.
- MEDLOCK, J. M.; LEACH, S. A. (2015). «Effect of climate change on vector-borne disease risk in the UK». *The Lancet Infectious Diseases*, 15(6), 721-730.
- MITCHELL, R.; POPHAM, F. (2007). «Greenspace, urbanity and health: relationships in England». *Journal of Epidemiology & Community Health*, 61(8), 681-683.
- MITCHELL, R.; POPHAM, F. (2008). «Effect of exposure to natural environment on health inequalities: an observational population study». *The lancet*, 372(9650), 1655-1660.
- NIEMINEN, T.; MARTELIN, T.; KOSKINEN, S.; ARO, H.; ALANEN, E.; HYYPPÄ, M. (2010). «Social capital as a determinant of self-rated health and psychological well-being». *International Journal of Public Health*, 55, 531-542.
- OKE, T. R. (1982). «The energetic basis of the urban heat island». *Quarterly Journal of the Royal Meteorological Society*, 108(455), 1-24.
- PADRÓ, R.; LA ROTA-AGUILERA, M. J.; GIOCOLI, A.; CIRERA, J.; COLL, F.; PONS, M.; PINO, J.; PILI, S.; SERRANO, T.; VILLALBA, G.; MARULL, J. (2020). «Assessing the sustainability of contrasting land use scenarios through the socioecological integrated analysis (SIA) of the metropolitan green infrastructure in Barcelona». *Landscape and urban planning*, 203, 103905.
- PAPANGELIS, G.; TOMBROU, M.; DANDOU, A.; KONTOS, T. (2012). «An Urban 'Green Planning' Approach Utilizing the Weather Research and Forecasting (WRF) Modeling System. A Case Study of Athens, Greece». *Landscape and Urban Planning* 105(1-2):174-183.
- PEREIRA, G.; FOSTER, S.; MARTIN, K.; CHRISTIAN, H.; BORUFF, B. J.; KNUJMAN, M.; GILES-CORTI, B. (2012). «The association between neighborhood greenness and cardiovascular disease: an observational study». *BMC public health*, 12(1), 1-9.
- POPE, D.; TISDALL, R.; MIDDLETON, J.; VERMA, A.; VAN AMEIJDEN, E.; BIRT, C.; BRUCE, N. G. (2018). «Quality of and access to green space in relation to psychological distress: results from a population-based cross-sectional study as part of the EURO-URHIS 2 project». *The European Journal of Public Health*, 28(1), 35-38.
- REKLAITIENE, R.; GRAZULEVICIENE, R.; DEDELE, A.; VIRVICIUTE, D.; VENSLOVIENE, J.; TAMOSIUNAS, A.; NIEUWENHUIJSEN, M. J. (2014). «The relationship of green space, depressive symptoms and perceived general health in urban population». *Scandinavian journal of public health*, 42(7), 669-676.
- ROBINE, J. M.; CHEUNG, S. L. K.; LE ROY, S.; VAN OYEN, H.; GRIFFITHS, C.; MICHEL, J. P HERRMANN, F. R. (2008). «Death Toll Exceeded 70,000 in Europe during the Summer of 2003». *Comptes Rendus - Biologies* 331(2):171-178.
- ROOK, G. (2013). «Regulation of the immune system by biodiversity from the natural environment: An ecosystem service essential to health». *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*, 110, 18360-18367.

- SAILOR, D. J.; LU, L. (2004). «A top-down methodology for developing diurnal and seasonal anthropogenic heating profiles for urban areas». *Atmospheric environment*, 38(17), 2737-2748.
- SARKAR, C.; WEBSTER, C.; PRYOR, M.; TANG, D.; MELBOURNE, S.; ZHANG, X.; JIANZHENG, L. (2015). «Exploring associations between urban green, street design and walking: Results from the Greater London boroughs». *Landscape and Urban Planning*, 143, 112-125.
- SENNET, R. (2019). *Construir y habitar: Ética para la ciudad*. Anagrama, 464 p.
- SHEN, Y. S.; LUNG, S. C. C. (2017). «Mediation pathways and effects of green structures on respiratory mortality via reducing air pollution». *Scientific reports*, 7(1), 1-9.
- SIH, T. (1999). «Correlation between respiratory alterations and respiratory diseases due to urban pollution». *International journal of pediatric otorhinolaryngology*, 49, S261-S267.
- SPRONKEN-SMITH, R. A.; OKE, T. R. (1998). «The Thermal Regime of Urban Parks in Two Cities with Different Summer Climates». *International Journal of Remote Sensing* 19(11):2085-2104.
- SREETHERAN, M.; VAN DEN BOSCH, C. C. K. (2014). «A socio-ecological exploration of fear of crime in urban green spaces—A systematic review». *Urban Forestry & Urban Greening*, 13(1), 1-18.
- SUGIYAMA, T.; LESLIE, E.; GILES-CORTI, B.; OWEN, N. (2008). «Associations of neighbourhood greenness with physical and mental health: do walking, social coherence and local social interaction explain the relationships?». *Journal of Epidemiology & Community Health*, 62(5), e9-e9.
- SUGIYAMA, T.; FRANCIS, J.; MIDDLETON, N. J.; OWEN, N.; GILES-CORTI, B. (2010). «Associations between recreational walking and attractiveness, size, and proximity of neighborhood open spaces». *American Journal of Public Health*, 100, 1752-1757.
- TAKANO, T.; NAKAMURA, K.; WATANABE, M. (2002). «Urban residential environments and senior citizens' longevity in megacity areas: the importance of walkable green spaces». *Journal of Epidemiology and Community Health*, 56, 913-918.
- TAMOSIUNAS, A.; GRAZULEVICIENE, R.; LUKSIENE, D.; DEDELE, A.; REKLAITIENE, R.; BACEVICIENE, M.; ... NIEUWENHUIJSEN, M. J. (2014). «Accessibility and use of urban green spaces, and cardiovascular health: findings from a Kaunas cohort study». *Environmental health*, 13(1), 1-11.
- TISCHER, C.; GASCON, M.; FERNÁNDEZ-SOMOANO, A.; TARDÓN, A.; MATEROLA, A. L.; IBARLUZEA, J.; DADVAND, P. (2017). «Urban green and grey space in relation to respiratory health in children». *European Respiratory Journal*, 49(6).
- TOOKE, T. R.; COOPS, N. C.; VOOGT, J. A. (2009). «Assessment of urban tree shade using fused LIDAR and high spatial resolution imagery». *Joint Urban Remote Sensing Event*, Shanghai, Xina, p. 1-6.
- TRIGUERO-MAS, M.; DADVAND, P.; CIRACH, M.; MARTÍNEZ, D.; MEDINA, A.; MOMPART, A.; ... NIEUWENHUIJSEN, M. J. (2015). «Natural outdoor environments and mental and physical health: relationships and mechanisms». *Environment international*, 77, 35-41.
- UPMANIS, H.; ELIASSON, I.; LINDQVIST, S. (1998). «The Influence of Green Areas on Nocturnal Temperatures in a High Latitude City (Goteborg, Sweden)». *International Journal of Climatology* 18(6):681-700.
- WARD THOMPSON, C.; ROE, J.; ASPINALL, P.; MITCHELL, R.; CLOW, A.; MILLER, D. (2012). «More green space is linked to less stress in deprived communities: Evidence from salivary cortisol patterns». *Landscape and Urban Planning*, 105, 221-229.
- WARD THOMPSON, C.; ROE, J.; ASPINALL, P. (2013). «Woodland improvements in deprived urban communities: What impact do they have on people's activities and quality of life?». *Landscape and Urban Planning*, 118, 79-89.

- VERHEIJ, R. A. (1996). «Explaining urban-rural variations in health: a review of interactions between individual and environment». *Social science & medicine*, 42(6), 923-935.
- VERHEIJ, R. A.; MAAS, J.; GROENEWEGEN, P. P. (2008). «Urban-rural health differences and the availability of green space». *European Urban and Regional Studies*, 15(4), 307-316.
- WHITE, M. P.; ALCOCK, I.; WHEELER, B. W.; DEPLEDGE, M. H. (2013). «Coastal proximity, health and well-being: results from a longitudinal panel survey». *Health & place*, 23, 97-103.
- WHITE, M. P.; ALCOCK, I.; GRELLIER, J.; WHEELER, B. W.; HARTIG, T.; WARBER, S. L.; FLEMING, L. E. (2019). «Spending at least 120 minutes a week in nature is associated with good health and wellbeing». *Scientific reports*, 9(1), 1-11.
- WHO (2010). *Urban Planning, Environment and Health: From Evidence to Policy Action*. Meeting Report. Copenhagen, Dinamarca: WHO Regional Office for Europe.
- VILLENEUVE, P. J.; JERRETT, M.; SU, J. G.; BURNETT, R. T.; CHEN, H.; WHEELER, A. J.; GOLDBERG, M. S. (2012). «A cohort study relating urban green space with mortality in Ontario, Canada». *Environmental research*, 115, 51-58.
- VLAHOV, D.; GIBBLE, E.; FREUDENBERG, N.; GALEA, S. (2004). «Cities and health: history, approaches, and key questions». *Academic medicine*, 79(12), 1133-1138.
- DE VRIES, S.; VAN DILLEN, S. M.; GROENEWEGEN, P. P.; SPREEUWENBERG, P. (2013). «Streetscape greenery and health: Stress, social cohesion and physical activity as mediators». *Social science & medicine*, 94, 26-33.
- VRINCEANU, D.; BERGHI, O. N.; CERGAN, R.; DUMITRU, M.; CIULUVICA, R. C.; GIURCANEANU, C.; NEAGOS, A. (2021). «Urban allergy review: Allergic rhinitis and asthma with plane tree sensitization». *Experimental and Therapeutic Medicine*, 21(3), 1-1.
- XU, Y.; DADVAND, P.; BARRERA-GÓMEZ, J.; SARTINI, C.; MARÍ-DELL'OLMO, M.; BORRELL, C.; ... BASAGAÑA, X. (2013). «Differences on the effect of heat waves on mortality by sociodemographic and urban landscape characteristics». *J Epidemiol Community Health*, 67(6), 519-525.

9. La pandèmia i l'ús social dels espais oberts metropolitans

Xavier Garcia, Elena Domene i Marta Garcia-Sierra

Introducció

La resposta global a la pandèmia covid-19 ha comportat canvis significatius en els patrons de mobilitat humana i en l'ús social de l'espai, i ha fet evident la necessitat de gaudir de ciutats més verdes i saludables, i també el rol dels espais oberts urbans (EOU) a l'hora de millorar la qualitat de vida de la població i fer ciutats més resilients. Els espais oberts urbans contempnen una gran varietat d'espais de superfícies i característiques molt diferents – parcs i jardins, horts urbans, platges o espais agrícoles o naturals protegits–, amb uns components naturals evidents –aigua, vegetació, fauna, etc.–, i disposats en un context urbà o periurbà. Els EOU han estat relacionats amb el proveïment d'una gran varietat de serveis ecosistèmics (Bolund i Hunhammar, 1999), entesos com els beneficis que les persones obtenen dels ecosistemes (de Groot et al., 2010). Entre aquests beneficis hi ha els serveis culturals, que es descriuen com «la contribució dels ecosistemes als beneficis no materials (per exemple, capacitats i experiències) que es deriven de les relacions humans-ecosistemes» (Chan et al., 2012). Dins d'aquest grup es categoritzen serveis com la possibilitat de practicar activitats d'esport, lleure i turisme, d'interaccionar amb altres persones, de dur a terme activitats d'educació i de sensibilització ambiental, de desenvolupar activitats de gestió, recerca i innovació, i finalment d'obtenir gaudi espiritual, religió i estètic.

S'ha evidenciat en diversos estudis que aquests serveis culturals dels EOU comporten efectes positius per a la salut mental i física de les persones (Twhig-Bennett i Jones, 2018). Per exemple, s'ha comprovat que estar en contacte amb aquests espais i/o fer-hi activitat física, sobretot als espais verds, comporta un estat de salut (general i mental) autoreportat més bo (Triguero-Mas et al., 2015; Preuß et al., 2019), millora l'estat d'ànim i redueix l'estrès (Ortega-Smith et al., 2004; Kondo et al., 2020), frena el declivi cognitiu en persones grans (de Keijzer et al., 2018), millora el sistema immunitari (Romero et al., 2010), i fins i tot redueix el risc de mortalitat (Crouse et al., 2017; Rojas-Rueda et al., 2019). Tanmateix, la qualitat del verd i l'ús –el temps d'estada, més minuts d'activitat física i més freqüència de contactes socials– dels EOU poden determinar els beneficis per a la salut obtinguts de l'experiència (Kempen et al., 2020; Kruize et al. 2020). Tots aquests, i altres resultats empírics, justifiquen que l'accés als EOU s'hagi convertit en una qüestió de salut pública, i que entitats com l'Organització Mundial de la Salut recomanin fermament intervencions en aquesta línia (OMS, 2016).

Durant els inicis de 2020, es va originar una de les crisis sanitàries mundials més importants de la història de la humanitat, la de la covid-19. Des de l'arribada de la pandèmia de la covid-19, i fins a l'inici del 2021, el nombre d'infectats i de morts causats per aquesta malaltia no ha parat de créixer. Amb data de 7 de febrer del 2021 s'han confirmat arreu del món més de 100 milions d'infectats i més de 2,3 milions de morts derivades de la infecció (OMS, 2021). Només a Catalunya, i en la mateixa data, s'han confirmat un total de 522.831 casos i 19.796 defuncions (GENCAT, 2021). Aquestes dades demostren que la covid-19 comporta un risc molt elevat per a la salut de les persones i justifiquen que, amb més o menys promptesa i severitat, les autoritats públiques hagin hagut de prendre mesures per contenir l'evolució de la pandèmia. Algunes d'aquestes mesures han estat l'obligatorietat o la recomanació de portar mascareta, mantenir un bon comportament higiènic i limitar les interaccions socials. La mesura més restrictiva ha estat el confinament domiciliari i la limitació absoluta de la mobilitat fora dels serveis essencials. Un cop superat el període de confinament domiciliari, altres mesures han estat les restriccions de mobilitat a nivell municipal, comarcal, regional o nacional. Destaquen també el tancament o limitació d'aforament dels espais públics (oberts), com ara parcs infantils o platges, o d'altres espais tancats, com ara establiments comercials, teatres, museus, bars i restaurants, entre d'altres. Amb menor o major grau, totes aquestes mesures han pogut limitar temporalment l'accés de les persones als EOU i, en conseqüència, el gaudi dels serveis ecosistèmics culturals.

Així doncs, aquesta limitació de la mobilitat personal pot haver comportat un impacte negatiu en la salut mental i física de les persones (Maugeri et al., 2020; Pieh et al., 2020). No obstant això, l'efecte de la covid-19 i de les mesures implantades també ha pogut estar acompanyada d'una revaloració de la població envers els EOU més pròxims, i d'un canvi en l'actitud cap a aquests espais i l'ús que se n'ha fet. Estudis recents amb *big data* apunten que la covid-19 pot haver fet augmentar l'interès cap als EOU (Ding et al., 2020; Kleinschroth i Kowarik, 2020). A partir d'una enquesta en línia a la ciutadania de Chengdu (Xina), Xie et al. (2020) reporten que la majoria de les persones enquestades després de les restriccions prefereixen visitar els EOU més pròxims al seu lloc de residència, és a dir, a menys de deu minuts a peu. Amb un mètode similar, aplicat a residents de sis països diferents (entre els quals Espanya), Ugolini et al. (2020) van observar que, sobretot a Espanya, les persones enquestades tendien molt més ara a visitar els EOU propers (< 200 metres). Aquestes enquestes es van fer a principis d'abril i fins a l'inici de maig, quan encara, en gran manera, era efectiu el confinament domiciliari. Aquest mateix grup de persones enquestades va reportar que trobava a faltar «molt» poder visitar EOU durant el confinament, i l'activitat que més van enyorar va ser «fer exercici a l'aire lliure». En un altre estudi a partir d'enquestes en línia a una mostra de la població de nou països, entre els quals Espanya, es reporta que les persones enquestades d'aquest país amb accés a EOU es mostren millor emocionalment (Pouso et al., 2020).

Tots aquests resultats poden apuntar cap a un increment significatiu de l'aflluència de persones usuàries dels EOU, un cop finalitzades les èpoques més restrictives de confinament. Tanmateix, un altre aspecte que pot haver variat per l'efecte de la pandèmia, a part

de l'afluència, és el perfil de la persona usuària dels EOU. Per exemple, Rice i Pan (2020) identifiquen que les persones grans podrien haver disminuït més la seva freqüentació als parcs en comparació amb la gent jove, cosa que pot haver fet variar el nombre total de visites, i fins i tot la franja del dia on més s'acumulen.

Avui dia, la pandèmia de la covid-19 encara pot perdurar uns mesos o anys més. L'aparició de les primeres vacunes és encoratjadora, però la lentitud amb la qual s'estan distribuint a la població i l'aparició de noves soques del virus fan rebaixar l'optimisme. A més a més, aquesta no serà la darrera pandèmia a què s'enfrontarà la humanitat, i possiblement tampoc la més perillosa (The Guardian, 2020). De fet, comencen a aparèixer les primeres evidències d'una relació entre el canvi climàtic i aquesta pandèmia, per tant, no és agosarat pensar que a mesura que s'acceleri aquest fenomen global, també s'incrementarà el risc d'aparició de noves pandèmies (Beyer et al., 2021).

Per tot plegat, és important entendre com aquesta crisi sanitària està afectant l'ús dels EOU, per tal de millorar-ne la gestió actual i futura, i, en definitiva, per fer les zones urbanes més resilients davant de futures crisis sanitàries (Honey-Rosés et al., 2020; Rice i Pan, 2020). L'objectiu, doncs, d'aquest estudi és entendre millor com la pandèmia de la covid-19, i les corresponents mesures de contenció aplicades a l'àrea metropolitana de Barcelona, ha fet variar els patrons d'ús social de tres EOU de gran importància en aquest àmbit: l'àmbit metropolità del riu Llobregat, el Parc Natural de la Serra de Collserola i les platges metropolitananes. Aquests canvis poden haver afectat en la manera com aquests EOU han proveït serveis ecosistèmics a les persones, i en conseqüència, les han influenciat en el seu estat físic i mental. És per això que resulta tan rellevant entendre com ha variat la interacció de les persones usuàries amb aquests espais.

El capítol s'organitza de la manera següent. Primerament, es detallen els aspectes metodològics de l'estudi, esmentant quins àmbits d'estudi s'han seleccionat, quines fonts de dades s'han utilitzat, i quines aproximacions analítiques s'han aplicat. En l'apartat de resultats, es detalla primerament la cronologia de la incidència de la covid-19 a l'àrea metropolitana de Barcelona, per posar en context els resultats obtinguts. Posteriorment es presenten els resultats, primer per al Llobregat i Collserola, i posteriorment, per a les platges metropolitananes. La discussió d'aquests resultats s'ofereix en l'apartat següent, i es tanca el capítol amb les conclusions.

Aspectes metodològics

Àmbits d'estudi

Els EOU que s'han utilitzat en aquest estudi són l'àmbit metropolità del riu Llobregat, el Parc Natural de la Serra de Collserola i el sistema de platges metropolità des de Montgat a

Castelldefels. Els tres representen els EOU de més superfície i els més visitats de l'àmbit metropolità, tot i que cadascun té unes dimensions físiques i socials ben diferents (**Mapa 1**).

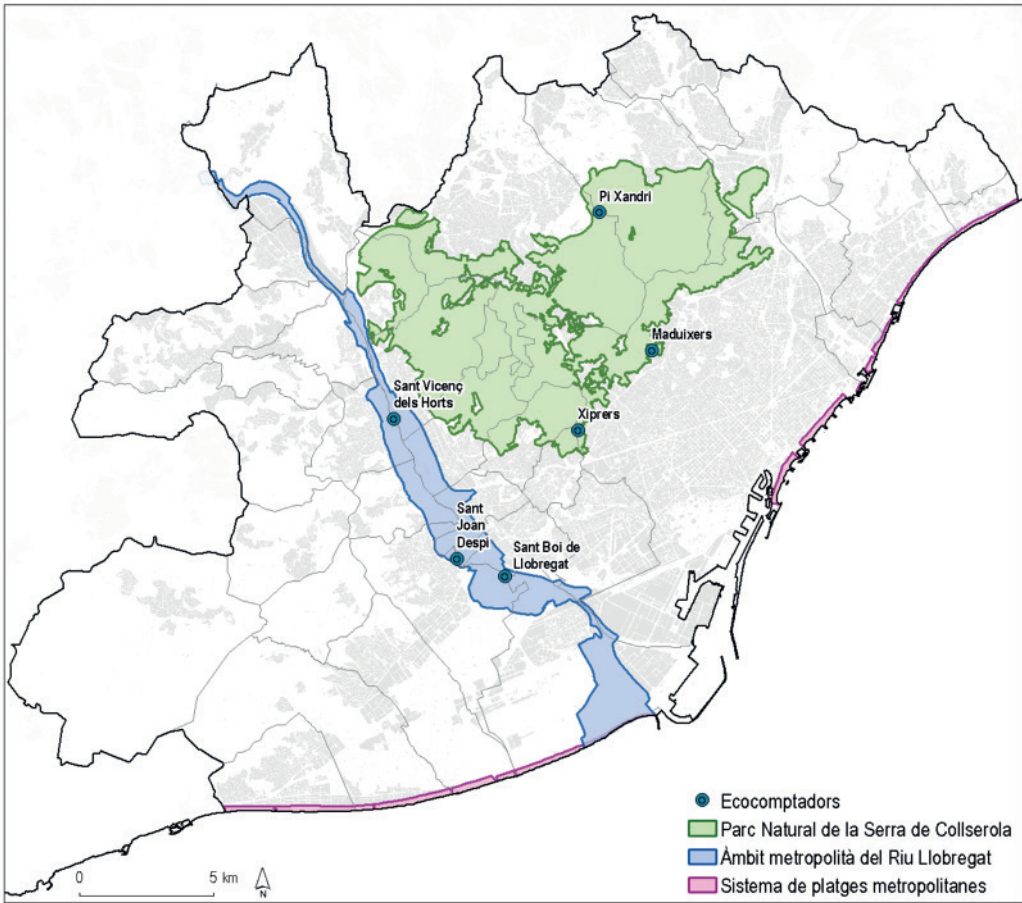
Pel que fa al primer, tot i que encara no existeix una delimitació formal de l'espai, en diversos estudis sobre aquest àmbit s'ha considerat una secció del riu d'uns 30 quilòmetres, partint del pont del Diable a Martorell fins a la seva desembocadura al mar, i travessant un total de 16 municipis metropolitans, amb una superfície d'unes 2.750 hectàrees (Garcia et al., 2019). A la part superior de l'àmbit metropolità del riu Llobregat hi ha la zona del pla d'espais d'interès natural (PEIN) del Riu Llobregat. A la zona del Papiol, l'àmbit metropolità del riu Llobregat limita amb l'espai natural de protecció especial (ENPE) de la Serra de Collserola. A la zona litoral, aquest espai inclou el PEIN del Delta del Llobregat. Finalment, aquest espai també inclou part del Parc Agrari del Baix Llobregat, el primer parc agrari que es va establir a Catalunya. Un estudi recent apunta al fet que l'afluència que aquest àmbit va tenir durant el 2018 se situaria al voltant d'un milió de visites (Garcia et al., 2019).

El Parc Natural de la Serra de Collserola (a partir d'ara, només Collserola) és un espai de 8.259 hectàrees situat a la serra de Collserola que gaudeix de protecció oficial des de l'any 1953 i que l'any 2010 va ser declarat parc natural per la Generalitat de Catalunya. Hi ha 9 poblacions que tenen part del seu terme municipal dins l'àmbit d'aquest espai. La serra de Collserola s'integra en el sector central de la serralada Litoral Catalana. Limita a l'est amb el riu Besòs; a l'oest, amb el riu Llobregat; les rieres de Sant Cugat i de Rubí en són el límit per la banda nord, i el pla de Barcelona, pel sud. El cim del Tibidabo (512 m) és el vèrtex natural de separació de les tres comarques. Aquests és un dels EOU més populars de la metròpoli barcelonina, ja que, recentment, s'hi ha comptabilitzat una afluència anual d'uns cinc milions de visites (Fariás-Torbidoni i Morera-Carbonell, 2020).

El sistema de platges metropolità (d'ara endavant les platges) són totes les platges localitzades als 8 municipis del litoral de l'àrea metropolitana. En total, la superfície de sorra (amb vegetació i sense) del conjunt d'aquestes platges suma unes 200 hectàrees. Són platges situades en contextos molt urbans (Badalona o Barcelona), o semiurbans (Montgat o Gavà), i fins i tot en espais poc urbanitzats (el Prat de Llobregat o Viladecans). En general, tot i que temporalment pot haver-hi afectacions, són platges amb una qualitat sanitària de l'aigua i de la sorra bona o excel·lent, i que estan ben equipades amb diversos tipus de serveis (zones de joc, lavabos, guinguetes, etc.). Algunes inclouen fins i tot sistemes dunars ben recuperats que fa que tinguin un valor natural rellevant (Garcia et al., 2021a). En conjunt, les platges serien els EOU amb més visites de l'àmbit metropolità, ja que s'estima que reben de mitjana uns deu milions de visites al llarg de l'any (**Mapa 1**).

Fonts d'informació i anàlisi

Les principals fonts de dades per a l'anàlisi de l'afluència de visites en aquests espais oberts metropolitans han estat els sistemes de comptatge automàtic de visites en els àm-

Mapa 1. Espais oberts urbans àmbit d'estudi: àmbit metropolità del riu Llobregat, el Parc Natural de la Serra de Collserola, i el sistema de platges metropolitans.
Font: IERMB.

bits de Llobregat i Collserola, i les enquestes i els comptatges manuals de visites executats a les platges metropolitans.

Sistemes de comptatge automàtic (Llobregat i Collserola)

Tant l'àmbit metropolità del riu Llobregat com el Parc Natural de la Serra de Collserola han tingut en funcionament durant alguns anys sistemes automàtics de comptatge de visites. Els sistemes actualment en funcionament es van instal·lar i són gestionats per l'empresa ECO-COUNTER, d'aquí que informalment als dispositius que hi ha instal·lats se'ls anomeni «ecocomptadors». Els que s'han utilitzat en aquest estudi són els ecocomptadors del sistema Eco-Multi. Aquests ecocomptadors recullen informació contínua durant tot l'any i

les 24 hores del dia, diferenciant entre vianants i bicicletes, i segons el sentit de la marxa. El sistema es basa en la combinació de dos sensors adaptats per comptar bicicletes i vianants (bucle Zelt i sensor Piro). El senyal captat pels sensors és analitzat per un sistema intel·ligent (Smart Connect) capaç de prendre decisions de prioritat per tal de distingir i classificar les persones vianants i les bicicletes (Garcia et al., 2021b).

Dels diversos ecocomptadors que hi ha en aquests EOU només s'han seleccionat els que: 1) han estat instal·lats amb anterioritat al 2018; 2) s'han mantingut en la mateixa localització entre el 2018 i el 2020; i 3) tenen tota la sèrie completa de dades de comptatge almenys per a l'any 2020. Aplicant aquests criteris, s'han seleccionat tres ecocomptadors a Collserola (Maduixers i Xiprers, a Barcelona, i Pi Xandri, a Cerdanyola del Vallès-Sant Cugat) i tres al Llobregat (Sant Boi de Llobregat, Sant Joan Despí i Sant Vicenç dels Horts) (Mapa 1). Per tant, inicialment es va fer una exploració i identificació minuciosa de comptatges buits o anòmals que poguessin indicar un mal funcionament dels dispositius.

S'ha treballat amb les dades horàries de comptatges automàtics de vianants i de ciclistes dels anys 2018, 2019 i 2020, considerant les dades del 2018 i del 2019 com a comptatges pre-covid, i les del 2020 com a comptatges amb incidència de la covid-19. Respecte dels buits de comptatges a causa d'incidències amb els ecocomptadors, només se n'han observat als ecocomptadors de Pi Xandri - Collserola (29/10/2018-06/02/2019) i Xiprers - Collserola (03/10/2019-24/10/2019). En tots dos casos, es van completar les dades buides amb comptatges realitzats durant la mateixa setmana, però de l'any anterior o posterior.

Les dades de comptatges automàtics (n / hora) de l'etapa pre-covid (2018 i 2019) i covid (2020) s'han creuat amb els factors següents per poder observar canvis en els patrons d'ús d'aquests EOU:

- Tipus de mobilitat (vianants o ciclistes).
- Dia de la setmana (dilluns, dimarts, ..., diumenge).
- Tipus de dia (festiu, no festiu): els dies festius inclouen caps de setmana –dissabte i diumenge–, i les festivitats estatals, autonòmiques i les locals de Barcelona.
- Hora del dia (de les 0 h fins a les 23 h).
- Setmana de l'any (de la 1 a la 53). A partir d'aquest factor, també s'exploraran els efectes de les diferents mesures de contenció de la pandèmia en l'ús d'aquests EOU.

Per tant, es van construir taules creuades (per exemple, pre-covid/covid vs. dia de la setmana) que calculaven la mitjana dels comptatges per a cada encreuament (per exemple, 102 comptatges/hora de mitjana els dijous durant la covid [any 2020]). Posteriorment es van com-

parar els resultats covid vs. pre-covid, per obtenir el percentatge d'increment (o disminució) de les mesures de comptatges automàtics. Aquest mateix procés es va aplicar tant per a les dades del Llobregat com per a les de Collserola (tres ecocomptadors corresponentment). Relativitzant les dades d'aquesta manera, es poden fer comparables els resultats per als dos EOU, per comprovar si hi ha diferències en les tendències en relació amb el nombre de visites.

Enquestes i comptatges manuals a les platges

Les fonts de dades utilitzades per explorar l'impacte de la covid-19 en els usos a les platges han estat les de tres estudis diferents. El primer és l'estudi sobre l'ocupació de les platges de l'àrea metropolitana de Barcelona durant la temporada d'estiu de l'any 2018 (IERMB-AMB, 2019), on d'una banda es van efectuar estimacions de l'afluència a les platges pels mesos de maig a setembre del mateix any a partir de comptatges manuals a les platges, i d'altra banda es va fer una enquesta de satisfacció dels usuaris de les platges (ESUP-AMB 2018). El segon estudi es va realitzar a partir de l'«Enquesta d'usuaris de les platges de Barcelona (EUP-BCN 2018)» (ABCN, 2019). Aquesta enquesta també es va fer durant els mesos de maig a setembre, i tindria els mateixos objectius que l'ESUP-AMB 2018, però només a les platges de Barcelona ciutat. Finalment, s'usa l'estudi derivat de l'«Enquesta sobre la despesa a les platges de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (EDPAMB 2020)» (IERMB-AMB, 2021), on es va recollir informació, entre d'altres, de la despesa realitzada per les persones usuàries de les platges, tant del municipi de Barcelona com de la resta de municipis litorals de l'AMB, i també es van efectuar estimacions d'afluència a partir de comptatges manuals a les platges. No obstant això, aquesta enquesta, i els corresponents comptatges de visites, es van realitzar només durant una setmana tipus del mes de juliol de 2020. Això implica que la comparació del nombre de visites a les platges entre l'any 2018 (pre-covid) i el 2020 (covid) queda restringida temporalment al mes de juliol.

La **Taula 1** mostra quines platges es van utilitzar en cada estudi, i les que, en funció d'això, es van seleccionar per dur a terme l'estudi del canvi d'ús causat per l'impacte de la covid-19. Segons aquesta taula, s'han pogut analitzar dades de comptatges manuals de visites de 22 platges, 9 de les quals a la ciutat de Barcelona.

En aquestes platges, i pel que fa als diversos anys estudiats, s'han dut a terme comptatges durant diferents dies de la setmana (entre setmana i cap de setmana), en diferents franges horàries (de 10 h fins a les 21 h), tant a l'aigua com a la sorra (no a les guinguetes ni als passejos). Aquests comptatges es van realitzar en parcel·les d'entre 100 i 150 metres d'amplada (respecte de la línia de la costa), i en les mateixes localitzacions els diferents anys. D'aquesta manera, s'aconsegueix que les dades de comptatges de persones usuàries siguin comparables entre els diferents anys.

Com ja s'ha dit anteriorment, en l'estudi del 2020 només es van efectuar comptatges uns dies representatius d'una setmana típica del mes de juliol, concretament el 24 (di-

Taula 1. Platges utilitzades per avaluar els canvis en l'ús de les platges a causa de la covid-19

Municipi	Platja	ESUP-AMB 2018	EUP-BCN 2018	EDPAMB 2020
Montgat	Can Tano	x		X
	Les Barques	x		X
Badalona	La Barca Maria	x		X
	Pont de la Botifarreta	x		X
	L'Estació	x		X
Sant Adrià de Besòs	Parc del Litoral	x		X
	Fòrum	x		X
Barcelona	Zona Banys Fòrum		x	
	Llevant Gossos		x	X
	Llevant		D*	D*
	La Nova Mar Bella		x	X
	La Mar Bella		x	X
	Platja del Bogatell		x	X
	Nova Icària		x	X
	Somorrostro		x	X
	La Barceloneta		x	X
	Sant Miquel		x	X
	Sant Sebastià		x	X
Prat de Llobregat (el)	Can Camins	x		X
Viladecans	La Pineda	x		X
Gavà	Gavà	x		X
Castelldefels	La Pineda	x		X
	Les Lluminetes	x		X
	Baixador	x		X

Font: IERMB.

Nota: *D: Platges en què la parcel·la de comptatge és d'una mida superficial diferent entre els estudis.

vendres), 25 (dissabte), 26 (diumenge) i 28 (dimarts). Per poder fer comparables els resultats amb les dades del 2018, d'aquest any només es van seleccionar els comptatges realitzats durant el mes de juliol, i els fets en divendres, dissabtes, diumenges i dimarts. En tots dos casos, també es van agregar les dades en tres franges de temps, concretament el matí (10:00 a 12:59), el migdia (13:00 a 16:59) i la tarda (17:00 a 21:00). Addicionalment, es van descartar aquells comptatges on el cel estigués majoritàriament ennuvolat. Finalment, es va calcular la diferència entre els comptatges del 2020 i els del 2018. Com a

resultat es va obtenir una base de dades amb 288 comptatges comparatius entre els diferents anys. Per analitzar l'impacte de la covid-19 en el nombre de visites, les variables de la diferència de comptatges totals (covid vs. pre-covid) s'han creuat estadísticament amb el dia de la setmana (divendres, dissabte, diumenge i dimarts) i la franja del dia (matí, migdia i tarda). A més a més, s'han exposat els resultats de les platges de Barcelona i els de la resta de municipis de l'AMB separatament, per comprovar si hi ha hagut tendències diferents.

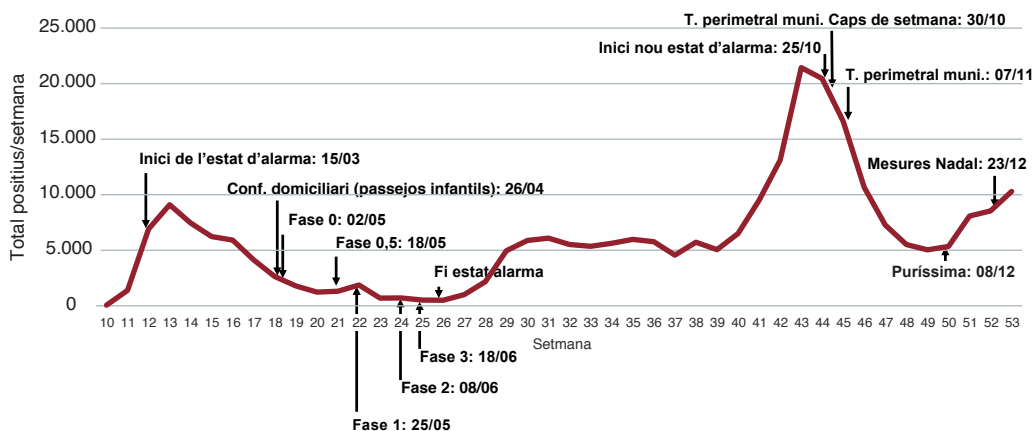
Resultats

En aquest apartat es descriuran els resultats obtinguts, primerament per a les anàlisis dutes a terme amb dades del Llobregat i Collserola, i posteriorment amb les dades de les platges. En l'apartat següent es discutiran aquests resultats, per tal d'aprofundir en les causes d'aquests efectes induïts per la pandèmia de la covid-19.

Cronologia de la incidència de la covid-19 a l'àrea metropolitana de Barcelona

Des que es va detectar el primer cas de covid-19 a Catalunya (25/02/2020), les dades de persones infectades han evolucionat seguint diversos patrons relacionats principalment amb les mesures de contenció que s'han pres i la seva eficàcia. El **Gràfic 1** mostra l'evolució dels positius a les regions sanitàries de: Barcelona ciutat, Metropolitana Nord i Metropolitana Sud. Aquestes regions no coincideixen exactament amb els límits de l'àmbit de l'àrea metropolitana de Barcelona, però ajuden a tenir una visió molt aproximada de com ha evolucionat la pandèmia en aquest àmbit.

A continuació es descriu quina han estat la cronologia de les mesures aplicades per contenir la pandèmia, i que més han afectat l'ús que les persones podien fer dels EOU. La primera mesura, i la més contundent, va ser decretar l'estat d'alarma (15 de març), que comportava el confinament domiciliari de la població, amb poques excepcions, com passejar els gossos o comprar productes bàsics. També va comportar el restabliment del control de les fronteres terrestres. El 26 d'abril va començar a relaxar-se aquest confinament domiciliari i es va permetre sortir amb els infants, tot i que només es podia fer un cop al dia durant una hora, i limitat a una franja horària (de 9:00 a 21:00). El 2 de maig el govern estatal comença a aplicar el pla de desconfinament, compost per 4 fases, i partint de la fase 0. En aquesta fase, es permetia fer exercici físic però aplicant franges horàries per grups d'edat. Concretament, les persones entre 14 i 70 anys podien sortir de 6 h a 10 h i de 20 h a 23 h; les de més de 70 anys, de 10 h a 12 h i de 19 h a 20 h, i els adults amb infants, de 12 h a 19 h. Aquestes franges s'aplicaven en aquells municipis de més de 5.000 habitants; per tant, la majoria de l'àmbit de l'AMB. Es deixava fer activitat física a les platges, però no estava permès el bany. El 18 de maig, les regions sanitàries metropolitanas no passen a la fase 1, però avancen cap a l'anomenada fase 0,5. En aquesta, es permet anar als comerços

Gràfic 1. Evolució setmanal del nombre de positius en covid-19 detectats a les regions sanitàries de Barcelona ciutat, Metropolitana Nord i Metropolitana Sud, indicant les dates on s'apliquen mesures de contenció de la pandèmia.

Font: IERMB a partir de GENCAT (2021).

Nota: Quan es comparen les dades de positius en covid-19 detectats de la primera i la segona onades, semblaria que la segona va tenir més incidència en aquestes regions. Cal remarcar, però, que aquests resultats estan molt influenciats per la millora en la capacitat de detecció de la malaltia, que va tenir lloc durant la segona onada.

sense cita prèvia i s'obren alguns equipaments públics, com els museus o les biblioteques. Però pel que fa a l'ús dels EOU, no es modifiquen les restriccions horàries per grups d'edat de la fase 0. La fase 1 arriba el 25 de maig, però es mantenen les mateixes restriccions horàries. El canvi més notori és la possibilitat de moure's per la província per realitzar activitats a l'aire lliure. El 8 de juny les regions sanitàries metropolitanas passen a la fase 2. En aquesta fase ja no s'apliquen les restriccions horàries per franges d'edat, i s'obre la temporada de bany –ja es pot anar a les platges a banyar-se i prendre el sol–. Cal remarcar aquí que, tot i que es permetia fer aquestes activitats a les platges, les autoritats locals i metropolitanas feien un seguiment dels aforaments a les platges, i el regulaven per evitar aglomeracions i situacions de risc. La fase 3 arriba el 18 de juny i, amb aquesta, es permet la mobilitat interprovincial. Pocs dies després, el 21 de juny, i sense passar per la fase 4, s'aixeca l'estat d'alarma i s'entra en la fase de «nova normalitat» o «represa». Aquesta fase comporta també l'obertura de les fronteres a les persones viatgeres dels països de l'espai Schengen, i més tard (1 de juliol) a les persones viatgeres de tercers països (sempre que aquests països complissin amb certs requisits, principalment epidemiològics). També és important destacar que les autoritats locals i metropolitanas van decidir tancar les platges la nit de Sant Joan (23 de juny), per evitar grans concentracions de persones i els corresponents riscos sanitaris. La nova normalitat es manté fins a l'arribada de la segona onada de la pandèmia a Catalunya i a l'Estat.

Es decreta un nou estat d'alarma el dia 25 d'octubre, que, a diferència del primer, posa en mans de les administracions autonòmiques la gestió de les mesures de contenció, això sí, marcant-ne unes directrius. Per exemple, aquest segon estat d'alarma no contempla el confinament domiciliari estricte. No obstant això, sí que permet el toc de queda, que a Catalunya s'estableix de les 6 h a les 22 h. Cinc dies després, el 30 d'octubre, el govern de la Generalitat decreta el tancament perimetral a nivell de municipi, en principi només durant el cap de setmana. Tot i això, a partir del 7 de novembre, el tancament perimetral municipal s'aplica també durant la resta de dies de la setmana. Aquest tancament perimetral municipal només s'aixecarà durant el pont de la Puríssima (8 de desembre) i les festes de Nadal, a partir del 23 de desembre i fins al 7 de gener.

L'efecte de la covid-19 en els usos socials al Llobregat i a Collserola

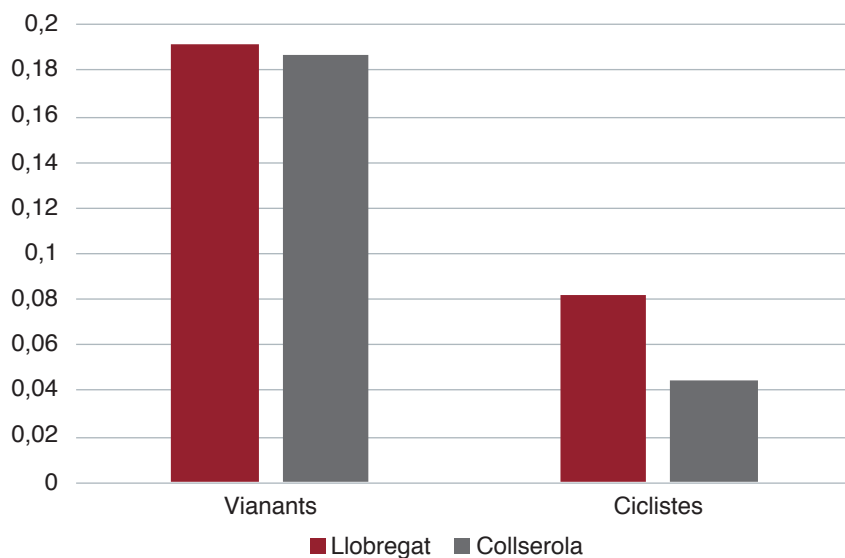
Abans de començar, cal recordar que, per tal de poder fer comparatius els resultats entre EOU (Llobregat i Collserola), les dades s'han relativitzat en termes percentuals. Per tant, increments (o decreixements) percentuals més importants en un o altre EOU no impliquen una major aflluència total. Com s'esmenta en l'apartat 2.1, el nombre de visites a Collserola pot arribar a ser fins a cinc vegades superior al del Llobregat.

El **Gràfic 2** mostra en termes percentuals el canvi en el nombre de visites comparant l'any covid (2020) amb els anys pre-covid (2018 i 2019), en relació amb el tipus de mobilitat, vianant o ciclista, tant al Llobregat com a Collserola. El primer que s'observa és que els percentatges són sempre positius, és a dir, hi ha hagut més visites durant l'any covid que en la mitjana dels dos anys anteriors. En concret, s'ha produït un augment de prop del 19% pel que fa a vianants, i d'entre el 4% i el 8% en ciclistes. En segon lloc, i sempre en termes relatius, l'augment en el nombre de visites sempre ha estat superior al Llobregat en comparació amb Collserola, especialment de ciclistes.

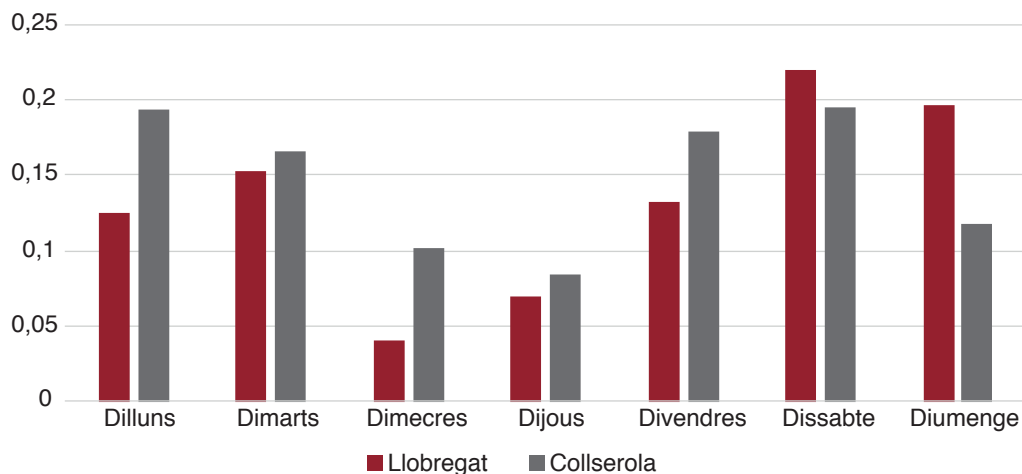
Pel que fa al dia de la setmana (**Gràfic 3**), s'observa un increment positiu tots els dies en tots dos indrets. Tot i això, el dissabte és el dia que el diferencial entre any covid i any pre-covid és més gran, tant al Llobregat (19%) com a Collserola (22%). És molt destacable també l'increment de visites esdevingut a Collserola els dilluns, que, després del dissabte, és el dia on l'augment de visites ha estat més significatiu en aquest EOU. Al Llobregat, en canvi, aquesta segona posició correspondria al diumenge.

Pel que fa a la tipologia de dia (festiu o no festiu) (**Gràfic 4**), els resultats són molt diferents entre àmbits. Mentre que al Llobregat es produeix un augment comparatiu de visites tots dos tipus de dies, però especialment durant els festius, a Collserola l'augment s'ha notat principalment durant els dies no festius i, contràriament, ha disminuït durant els festius.

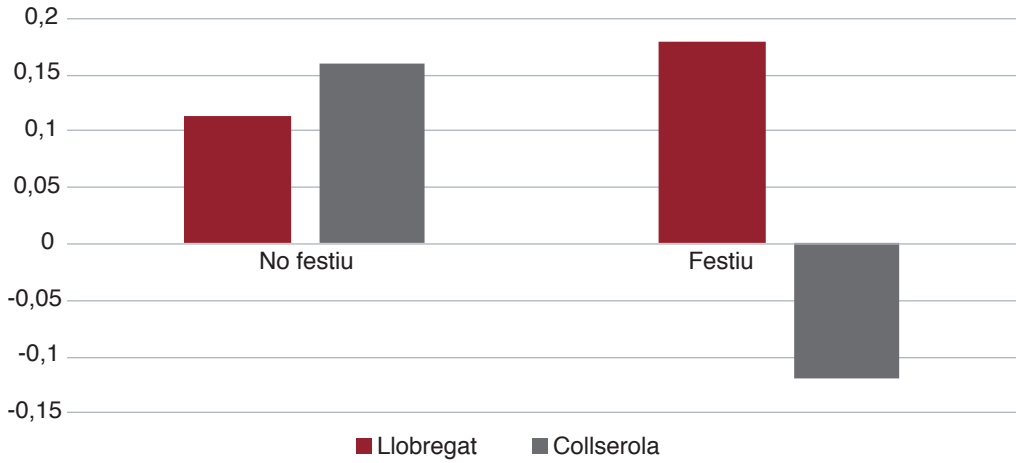

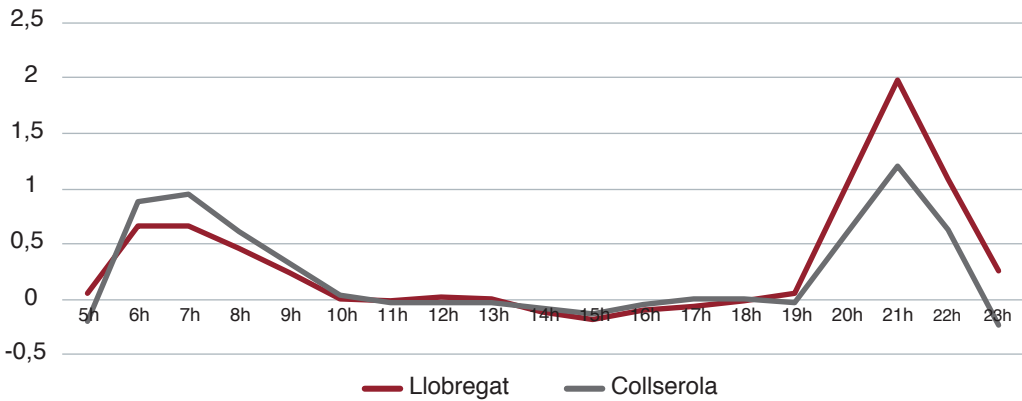
Gràfic 2. Canvis percentuals en el nombre de visites comparant l'any covid (2020) amb els anys pre-covid (2018 i 2019), en relació amb el tipus de mobilitat (vianants i ciclistes). Llobregat i Collserola.
Font: IERMB.

Gràfic 3. Canvi percentual en el nombre de visites comparant l'any covid (2020) amb els anys pre-covid (2018 i 2019), en relació amb dia de la setmana. Llobregat i Collserola.
Font: IERMB.

Gràfic 4. Canvi percentual en el nombre de visites comparant l'any covid (2020) amb els anys pre-covid (2018 i 2019), en relació amb el tipus de dia (festiu / no festiu). Llobregat i Collserola. Font: IERMB.

Gràfic 5. Canvi percentual en el nombre de visites comparant l'any covid (2020) amb els anys pre-covid (2018 i 2019), en relació amb el tipus de dia. Llobregat i Collserola. Font: IERMB.

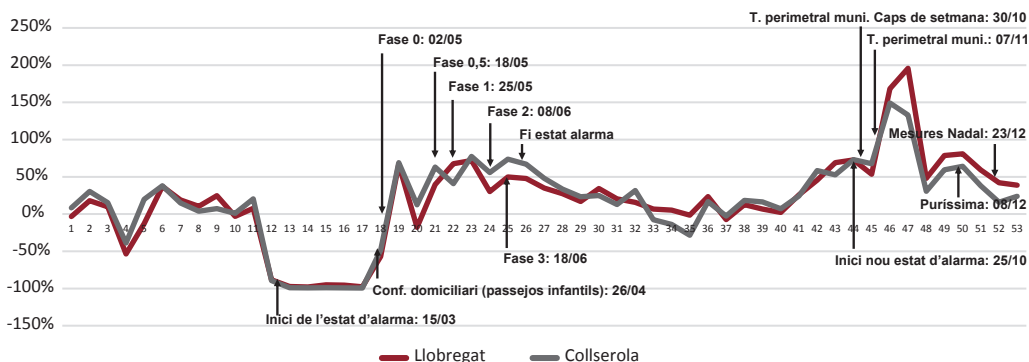
El **Gràfic 5** mostra les variacions percentuals del nombre de visites en comparació amb l'hora del dia, que són molt més intenses que les trobades amb el tipus de mobilitat o amb el dia de la setmana, i en algun dels casos arriben a doblar-se respecte del període pre-covid. Els augments més importants en tots dos EOU coincideixen molt bé amb les restriccions horàries per grup d'edat, concretament de 6 h a 10 h i de 20 h a 23 h, que és la franja que correspon a les persones amb més de 14 anys però menys de 70. És interessant veure que hi ha diferències entre les persones usuàries del Llobregat i de Collserola en relació

amb quina franja (matí o vespre) ha augmentat més. A Collserola s'hi poden veure més visites matineres i al Llobregat al vespre.

Finalment, el **Gràfic 6** mostra quina ha estat l'evolució en termes percentuals del nombre de visites en relació amb les setmanes de l'any (1-53) i destacant els moments cronològicament rellevants pel que fa a les mesures de contenció de la pandèmia aplicades. Tot i que la tendència de les primeres setmanes de l'any sembla ser lleugerament positiva, es veuen molt bé també els efectes de la tempesta Glòria (setmana 4), que va fer reduir perceptiblement el nombre de visites tant al Llobregat com a Collserola.

No obstant això, el descens més brusc coincideix amb l'inici del primer estat d'alarma i el confinament domiciliari estricte, en què gairebé no hi ha visites i els percentatges se situen al voltant del -100%. Aquestes dades evidencien, doncs, el compliment generalitzat del confinament domiciliari, o dit d'una altra manera, que aquesta mesura va impedir l'ús social quotidià d'aquests espais durant les sis setmanes que va durar. Amb la possibilitat de fer passejos infantils es percep un augment de les visites, tot i que encara estaria molt per sota del nivell d'ús que hi hauria en un any pre-covid.

Això canvia sobtadament a partir de la fase 0, i la possibilitat de sortir a fer activitat física per franges horàries segons el grup d'edat. A partir d'aquest moment, els increments es tornen positius i sovint són superiors al 50%. Durant aquestes setmanes, aquest increment es va veure notablement reduït a causa de la mala climatologia (setmana 20). Tot i que a les fases de desconfinament 0,5 i 1 encara s'aplicaven les limitacions per franges horàries, durant aquest temps l'increment de visites és dels més alts en comparació amb els anys pre-covid. Amb la fase 2 desapareixen les limitacions per franges horàries, i això sembla

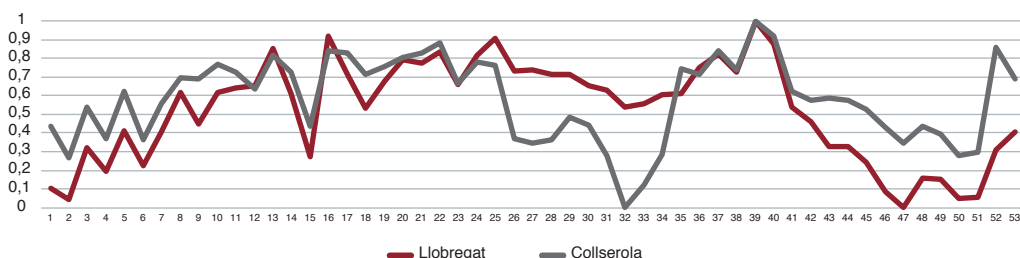

Gràfic 6. Canvi percentual en el nombre de visites comparant l'any covid (2020) amb els anys pre-covid (2018 i 2019), en relació amb la setmana de l'any i destacant la cronologia de les mesures de contenció aplicades. Llobregat i Collserola.

Font: IERMB.

impactar més en termes relatius en l'augment del nombre de visites a Collserola, cosa que demostra l'important paper que té aquest espai com a pulmó verd de la ciutat per al conjunt de la població. A partir de la fase 3, i de la fi del primer estat d'alarma, en què es permet la mobilitat interprovincial, el nombre de visites a tot dos EOU es va reduint a valors més semblants al dels anys pre-covid durant la mateixa època. Fins i tot a Collserola passa a haver-hi una taxa negativa durant el mes d'agost. Entre l'última setmana de setembre i principis d'octubre (setmana 40) es reprèn la tendència percentual a l'alça, setmana rere setmana, tot i que encara no hi ha aplicada cap mesura de restricció.

Això continua fins a l'inici del segon estat d'alarma, implantat per fer front a la segona onada de la pandèmia, en què les dades s'estabilitzen. No obstant això, un cop decretat el tancament perimetral dels municipis, es produeixen els increments relatius més importants de la sèrie analitzada en tots dos EUO, però sobretot al Llobregat. En aquest punt cal recordar que, tot i que pot semblar que sigui durant aquestes dates que es registren els nombres de visites més elevats, ho és només comparativament parlant (covid / pre-covid), i que el nombre de visites, en nombres absoluts, és significativament superior a Collserola que al Llobregat. De fet, el **Gràfic 7** mostra que, tant al Llobregat com a Collserola, és a la setmana 39 (finals de setembre) el moment amb més visites durant el període de normalitat pre-covid; en canvi, durant les setmanes de la 47 a la 51, sobretot al Llobregat, és quan hi ha menys visites. La disminució sobtada de la setmana 48, en comparació amb els valors dels anys pre-COVID, és també atribuïble al temps advers per a la pràctica d'activitat a l'aire lliure. Tot i que el tancament perimetral a escala municipal es treu durant els dies del pont de la Puríssima, o potser a causa d'aquest fet, els valors relatius del nombre de visites tornen a augmentar. Posteriorment, i amb la proximitat de les festes de Nadal, que és quan succeeix el darrer aixecament del tancament perimetral municipal, els percentatges tornen a disminuir, és a dir, el nombre de visites covid i pre-covid serien més semblants.

Gràfic 7. Variable escalada* del nombre de visites durant l'any pre-covid (2018 i 2019) en relació amb la setmana de l'any. Llobregat i Collserola.

Nota: * Per escalar la variable s'ha restat cada valor de la sèrie de cadascun dels espais amb el valor mínim i dividit pel rang.

Font: IERMB.

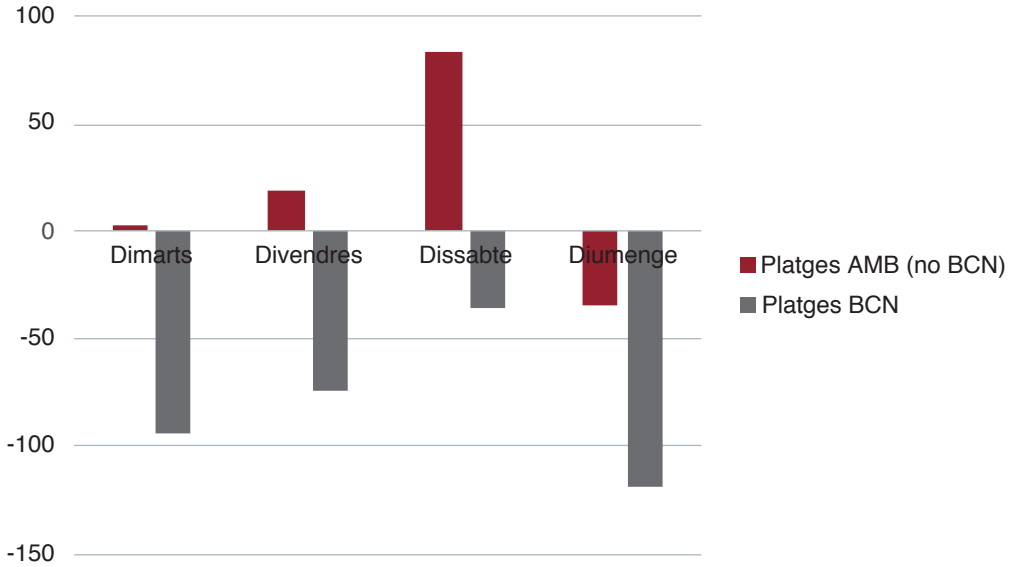
L'efecte de la covid-19 en els usos de les platges

Tot i que la naturalesa de les dades de les platges és molt diferent de les usades per a l'anàlisi del Llobregat i Collserola, els resultats extrets són també molt interessants. En aquest cas no s'ha comparat dades anuals de comptatges automàtics de visites per a diversos anys, sinó dades de comptatges manuals efectuats durant el juliol per als anys 2018 (pre-covid) i 2020 (covid).

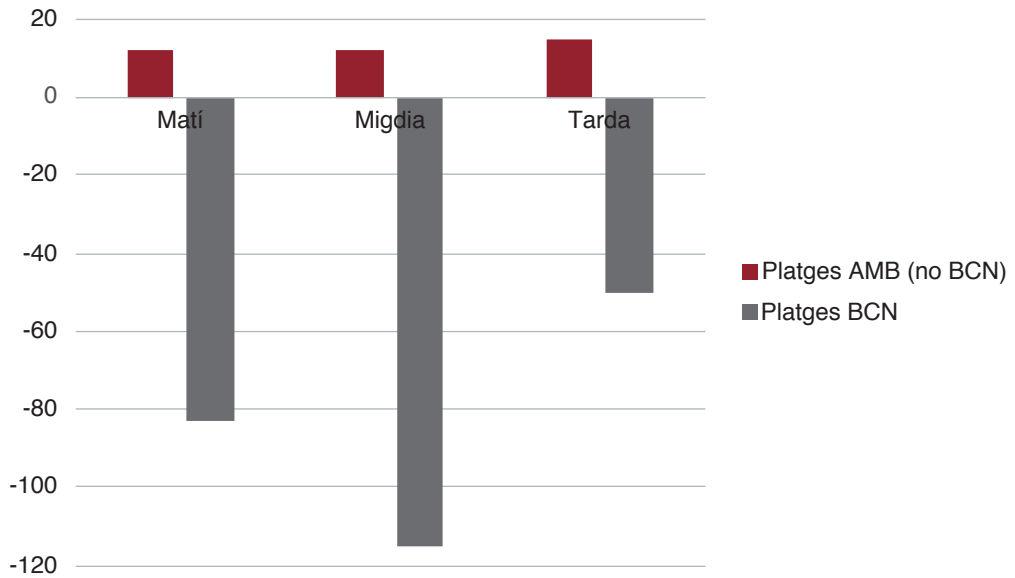
D'altra banda, abans d'explicar els resultats, val la pena exposar que durant els dies de juliol de 2020 que es van fer les tasques de treball de camp (comptatges manuals), en algunes platges es va regular l'accés i fins i tot es va tancar la platja per assegurar el distanciament social entre les persones usuàries. Per exemple, a les platges de Barcelona durant el dissabte 25 es va regular l'accés a les platges de Sant Sebastià, Sant Miquel, Barceloneta, Nova Icària, Mar Bella i Llevant, i es va tancar l'accés a la platja del Bogatell. Durant el diumenge 26 es va regular l'accés a les platges de Sant Sebastià, Sant Miquel, Barceloneta i Llevant, i es van haver de tancar les de Nova Icària, Bogatell i Mar Bella. Els dies 24 (divendres) i 28 (dimarts) no es va aplicar cap mesura a les platges de Barcelona. Similarmet, a la resta de platges de l'AMB també es van fer tancaments per evitar aglomeracions. Això va succeir tant el 25 com el 26 a les platges de l'Estany i Gavà (Gavà), i el 26 a les de Can Tano, Montsolís i les Barques (Montgat). Tanmateix, l'estat de les platges era consultable per internet, i quan l'ocupació era alta, es recomanava a les persones usuàries no visitar aquelles platges.

El **Gràfic 8** mostra dues tendències molt diferents quan es compara la mitjana de la diferència de comptatges en relació amb el dia de la setmana, i la zona on s'han realitzat (AMB [sense Barcelona] i Barcelona). Es pot observar que a les platges de l'AMB (sense Barcelona) en general hi ha hagut un augment del nombre de visites, i passa el contrari a les platges de Barcelona. Tot i això, hi ha diferències importants entre els dies de la setmana. Per començar, a les platges de l'AMB (sense Barcelona) el dia on hi ha hagut un augment més important de visites és el dissabte, entre setmana no varia gaire, i el diumenge disminueix. A les platges de Barcelona les diferències en el nombre de visites són sempre negatives, independentment del dia, i ho són sobretot el diumenge, i en menor mesura el dissabte.

Pel que fa a la franja del dia (**Gràfic 9**), les dades recollides a les platges de l'AMB (sense Barcelona) mostren que les diferències de visites entre l'any covid i pre-covid són negligibles. En canvi, per al cas de les platges de Barcelona semblaria que quan més han disminuït les visites és durant el migdia, i quan menys és durant les tardes.

Gràfic 8. Diferència entre els comptatges d'usuaris de les platges comparant l'any covid (2020) amb els anys pre-covid (2018), en relació amb el dia de la setmana. Platges de l'AMB (sense Barcelona) i de Barcelona.
Font: IERMB.

Gràfic 9. Diferència entre els comptatges d'usuaris de les platges comparant l'any covid (2020) amb els anys pre-covid (2018), en relació amb la part del dia. Platges de l'AMB (sense Barcelona) i de Barcelona.
Font: IERMB.

Discussió

Un dels resultats més destacables d'aquest estudi és que es demostra que la covid-19 ha fet augmentar el nombre de visites als EOU objecte d'estudi. A continuació s'apunten algunes possibles explicacions d'aquest fet. La primera és l'increment del valor que els EOU tenen per a les persones arran de les privacions implantades per contenir la pandèmia, com han estat el tancament dels centres comercials, la prohibició d'esdeveniments públics, de la restauració, de l'oci en espais tancats, dels gimnasos, etc. (Geng et al., 2020; Kleinschroth i Kowarik, 2020). Per tant, els serveis ecosistèmics culturals dels EOU han esdevingut substitutius d'altres serveis proveïts per activitats socials o comercials, com són, per exemple, l'oportunitat d'interaccionar socialment o de fer exercici físic. Similarment, els EOU més propers han proveït els serveis ecosistèmics culturals que anteriorment eren cercats en espais naturals o espais oberts més llunyans, de més qualitat, i amb característiques més popularment demandades (Grahn i Stigsdotter, 2010). La segona podria ser l'augment de la conscienciació de la ciutadania de la necessitat de fer activitat física, de forma segura, per suportar els efectes negatius de la reclusió a casa sobre la salut, a causa de la pandèmia (Maugeri et al., 2020). Una tercera explicació podria ser, com a fruit també de la privació, un enfortiment de la necessitat vital d'estar en contacte amb la natura, o del que es coneix com a *biofília*, a mesura que les persones utilitzaven aquests espais amb més freqüència (Schnell et al., 2019). Finalment, s'ha de tenir en compte que moltes persones han perdut de manera temporal o permanentment els seus llocs de treball. Concretament, a Catalunya, el 4t trimestre de l'any 2019 la taxa d'atur se situava al voltant del 10,45%, i el 4t trimestre del mateix any havia pujat fins al 13,87% (IDESCAT, 2021). Per tant, un grup molt important de persones han disposat de més temps lliure per tal de, entre d'altres, visitar aquests EOU.

Segui quin sigui el pes que cadascun d'aquests factors ha tingut, suposem que són els que millor expliquen aquest ús més intensiu dels EOU durant la pandèmia. L'única excepció serien les platges de Barcelona, i les principals raons d'això podrien ser, d'una banda, la baixada del turisme, i de l'altra, les limitacions d'aforament implantades. Concretament, el percentatge de persones de fora de l'àmbit metropolità que van visitar les platges de Barcelona l'any 2018 era del 29,7% (ABCN, 2019). A la resta de platges de l'AMB aquest percentatge va ser del 16,16% (IERMB-AMB, 2019). Com era previsible, les recomanacions i restriccions a la mobilitat nacional i internacional han fet que menys persones visitin la ciutat de Barcelona i, de retruc, una de les seves atraccions turístiques més importants, les platges (Zielinski i Botero, 2020). Evidentment, també les restriccions d'accés i els tancaments de platges per evitar aglomeracions poden haver influït en aquesta disminució de l'afluència. Tot i això, cal remarcar que els dies 24 i 28 (divendres i dimarts) no es van haver d'activar aquestes restriccions a les platges de Barcelona, cosa que correspon al nombre comparativament inferior de visites detectat. D'altra banda, cal dir que a les platges de l'AMB (sense Barcelona), sí que hi ha hagut un augment del nombre de visites a causa de la covid-19, i això es podria explicar pel rol que aquests EOU han tingut a l'hora de proveir de serveis ecosistèmics culturals la població local o regional.

Un altre resultat important de l'estudi és que ha demostrat que la pandèmia, i les mateixes mesures aplicades per contenir-la, han repercutit en la manera com les persones usuàries interaccionen amb aquests EOU o, fins i tot, en el perfil majoritari d'aquestes persones (per grups d'edat o segons si són vianants o ciclistes). Una evidència d'això ha estat l'increment del nombre de visites en les franges horàries que estaven reservades a la majoria de la població (de 6 a 10 h i de 20 a 23 h) o la caiguda en picat de les visites totals durant el confinament domiciliari del primer estat d'alarma. S'apunta a dues causes principals d'això. La primera és que les mesures d'aïllament social i de contenció han estat seguides pel conjunt majoritari de la societat, i aquestes han influït en la interacció amb els EOU, tant temporalment com espacialment (Geng et al., 2020). La segona, la mateixa por o percepció del risc de contagi que es produeix fora de l'espai domèstic, que afecta sobretot els grups d'edat avançada, i que ha fet alterar no tan sols el comportament de la població, sinó també la seva salut mental (Fofana et al., 2020).

Aquestes conclusions són aplicables de manera general a tots els EOU estudiats aquí. No obstant això, els resultats deixen entreveure particularitats i diferències importants entre espais respecte de la manera com n'ha canviat l'ús a causa dels efectes de la pandèmia. Per començar, és interessant veure que l'increment de visites ha estat causat majoritàriament per vianants, i menys per ciclistes. Això implica que són els usos com el passeig (individual o en companyia) o sortir a córrer els que més s'han incrementat durant la pandèmia (Xie et al., 2020). Pel que fa a la temporalitat dels usos, destaca en tots els EOU el fort increment de visites esdevingudes els dissabtes. A les platges de Barcelona, de fet, és el dissabte el dia de la setmana que menys decreixen les visites quan es compara el nombre de visites dels dos anys (covid vs. pre-covid). La raó d'això no és fàcil d'entendre a partir de les evidències. Una possible explicació pot raure en el fet que el grup d'edat que més podria haver incrementat el seu nombre de visites hagin estat les persones joves, ja que són les que menys por tenen de les conseqüències d'infectar-se (Rice i Pan, 2020), i també les que tenen una necessitat més gran d'interacció social amb els seus (Andrews et al., 2020).

Un altre resultat molt interessant és la diferència entre els canvis en el nombre de visites al Llobregat i a Collserola durant els dies (no) festius. Concretament, al Llobregat les visites augmenten sempre i sobretot els dies festius. En canvi, a Collserola ha augmentat el nombre de visites els dies no festius i ha disminuït durant els dies festius. La causa d'això pot ser el fet que una part important de la població que té més bon accés a Collserola, o almenys a les zones on estan instal·lats els ecocomptadors, té més possibilitats de teletreballar, en comparació amb la població que viu propera al Llobregat (o als espais on hi ha els seus ecocomptadors). Per tant, això fa que puguin tenir més temps disponible per visitar els EOU els dies no festius (Honey-Rosés et al., 2020). Un altre factor que pot explicar aquesta diferència és el fet que un conjunt important de les persones que visiten Collserola pot tenir més possibilitats de viatjar durant els caps de setmana i els festius a segones residències o altres allotjaments fora de l'àmbit metropolità. Aquest fet es veu reflectit en el Gràfic 7, que

correspon als comptatges en anys pre-covid, i s'hi pot veure que és durant la primera setmana d'agost quan més baixa el nombre de visites a Collserola, cosa que no succeeix al Llobregat.

Una altra tendència destacable que pot ser explicada també per les diferències en la incidència del teletreball (amb jornada flexible) entre els usuaris del Llobregat i de Collserola és el fet que a Collserola hi hagi un increment més intens en el nombre de visites durant les primeres hores del matí (de 6 a 9 h), i al Llobregat durant el vespre (de 19 a 23 h). I és que els teletreballadors poden treballar amb jornada flexible en major mesura, cosa que possibilita visitar els EOU a primera hora del matí dels dies no festius, evitant les aglomeracions de les tardes i dels dies festius. Tanmateix, l'increment de persones que han perdut la feina temporalment o de manera permanent a causa de la covid-19 també pot explicar per què, tant al Llobregat com a Collserola, hi ha un augment tan important de visites a primeres hores del dia.

Limitacions de l'estudi

Es destaquen algunes limitacions de l'estudi que cal tenir en compte a l'hora d'interpretar-ne els resultats. La primera és que, a diferència de les dades del Llobregat, la sèrie de dades de visites de Collserola presenta buits de comptatges ocasionats per problemes amb els mecanismes instal·lats, sobretot a l'ecocomptador del Pi Xandri (període 29/10/2018 - 06/02/2019). Tot i que s'han pres mesures per poder fer comparatives entre les sèries de dades dels dos EOU, aquests errors de mesura hi són presents. També s'ha de tenir present que dos dels tres ecocomptadors analitzats a Collserola es troben als sectors del Passeig de les Aigües SO i del Passeig de les Aigües NE, on s'ha donat un registre d'afluència més elevat (Farías-Torbidoni et al., 2021), i que aquestes importants variacions no s'han mantingut iguals en tots els sectors de Collserola.

La segona limitació és que no es té la certesa de si, en cas que la covid-19 no hagués existit, hi hauria hagut igualment un increment del nombre de visites al Llobregat i a Collserola, o fins i tot a les platges metropolitananes. De fet, les dades de les primeres setmanes de l'any 2020 apunten cap a aquesta direcció. Però el que està clar és que els canvis relatius observats tan intensos s'han d'atribuir als efectes de la pandèmia. El contrari podria haver succeït a les platges, a causa de la pèrdua de sorra, originada pel temporal Glòria (del 15 al 25 de gener de 2020). És a dir, que durant el 2020 hi hagués menys sorra a les platges pot haver influït en el nombre de visites, independentment dels canvis influïts per la covid-19 i les mesures de limitació de l'accés i de restricció de la mobilitat i el turisme.

La tercera limitació és que els ecocomptadors seleccionats en aquest estudi poden no representar les tendències (i els seus canvis) del conjunt d'usuaris d'aquests espais, pel fet que la seva distribució espacial no segueix criteris de representativitat, i per tant el perfil predominant de les persones visitants comptades pot estar esbiaixat.

Conclusions

La covid-19 ha canviat la vida de la població metropolitana de moltes maneres. Una d'aquestes ha estat com s'ha interaccionat amb els EOU metropolitans. En termes generals, s'ha pogut comprovar que hi ha hagut més visites a aquests espais propers, tot i (o especialment a causa de) les restriccions de distanciament social i de mobilitat imposades. Això demostra que, durant aquesta pandèmia, els EOU metropolitans han estat un actiu molt important per pal·liar els efectes negatius sobre l'estat d'ànim, la vitalitat i la salut mental de la població. Aquests espais han representat un lloc d'esbarjo, de passeig, de realització d'activitat física, de retrobament amb el verd i amb la llum del sol, factors que tant es van trobar a faltar sobretot durant l'estat d'alarma. Per tant, la planificació de les ciutats i les metròpolis ha de continuar apostant per una planificació i disseny amb més EOU, de diferents característiques físiques, funcions (esport, lleure, contacte amb la natura, producció d'aliments, etc.), i distribuïdes de manera proporcional a la seva potencial demanda. Fer això tindrà diverses implicacions molt importants.

Per començar, una de les grans lliçons que s'ha après d'aquesta pandèmia és que som més conscients que formem part d'un món globalitzat, i de les incerteses que això comporta. Les pandèmies víriques i els efectes del canvi climàtic han deixat de ser una ficció i poden esdevenir fenòmens cada cop més habituals i severos. Les metròpolis s'han d'adaptar a aquests nous riscos, i això comporta, entre d'altres, integrar criteris de salut pública en el disseny i la planificació dels EOU. D'aquesta manera, a més de molts altres beneficis, s'enfortirà la resiliència de les ciutats a aquestes noves amenaces.

D'altra banda, tot i que és una qüestió que no s'ha investigat encara en profunditat, pot existir una forta segregació espacial en l'accés als EOU en l'àmbit metropolità de Barcelona, sobretot en els espais densament urbanitzats. És a dir, pot haver-hi hagut moltes persones que hagin tingut més dificultats per accedir als EOU metropolitans i que no hagin pogut gaudir del seu efecte positiu en l'estat d'ànim, la vitalitat i la salut mental. Per tant, les mesures postpandèmia poden ser una oportunitat per proporcionar un millor accés a EOU propers i de qualitat al conjunt de la ciutadania metropolitana, i sobretot a aquelles persones que no tenen unes condicions d'habitabilitat tan bones a la seva llar i que se'n beneficiarien encara més.

Finalment, val la pena reflexionar sobre si aquesta revaloració dels EOU es prolongarà en el temps, o bé s'esvairà un cop es torni a una situació semblant a la que existia abans de la pandèmia. Si succeeix el primer, es pot donar el cas que en alguns EOU l'impacte de la pressió humana pugui causar una degradació dels hàbitats, intensificar el risc d'incendis i afectar negativament la biodiversitat, entre altres efectes. D'altra banda, també pot fer disminuir la satisfacció de les persones usuàries o fins i tot comportar un risc per a la salut pública. I és que els mitjans s'han fet ressò que en EOU com Collserola o les platges, durant el 2020, es van viure episodis d'aglomeració a causa del gran nombre de visites en mo-

ments puntuals. Per tant, enfortir el sistema metropolità amb implementació de nous EOU o amb la millora dels existents, dispersarà en el territori la demanda d'accés a aquest tipus d'espais, i aleshores, reduirà l'impacte ambiental a aquells hàbitats vulnerables que durant la pandèmia van ser altament visitats.

En definitiva, la planificació futura hauria de consolidar, recuperar i millorar els EOU metropolitans, que en els darrers anys han esdevingut tot un referent com a espai social i de lleure per al conjunt de la població metropolitana.

Agraïments

Voldríem mostrar el nostre agraïment per la seva col·laboració en proporcionar les dades i pels seus valuosos comentaris i suggeriments a l'equip de la Coordinació d'innovació i infraestructures, Servei d'Infraestructura verda de l'AMB, l'equip de Serveis de l'Espai Públic de l'AMB, l'equip de Medi Ambient i Serveis Urbans de l'Ajuntament de Barcelona, i l'equip del Consorci del Parc Natural de la Serra de Collserola.

Referències

- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2019). *Enquesta d'usuaris de les platges de Barcelona. 2018*. Consultable a: <https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/handle/11703/113647>
- ANDREWS, J. L.; FOULKES, L.; BLAKEMORE, S. J. (2020). «Peer influence in adolescence: Public-health implications for COVID-19». *Trends in Cognitive Sciences*, 24(8), 585-587.
- BEYER, R. M.; MANICA, A.; MORA, C. (2021). «Shifts in global bat diversity suggest a possible role of climate change in the emergence of SARS-CoV-1 and SARS-CoV-2». *Science of The Total Environment*, 145413.
- BOLUND, P.; HUNHAMMAR, S. (1999). «Ecosystem services in urban areas». *Ecological Economics*, 29(2), 293-301. [https://doi.org/10.1016/S0921-8009\(99\)00013-0](https://doi.org/10.1016/S0921-8009(99)00013-0)
- CHAN, K. M. A.; SATTERFIELD, T.; GOLDSTEIN, J. (2012). «Rethinking ecosystem services to better address and navigate cultural values». *Ecological Economics*, 74, 8-18. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2011.11.011>
- CROUSE, D. L.; PINAULT, L.; BALRAM, A.; HYSTAD, P.; PETERS, P. A.; CHEN, H.; ... VILLENEUVE, P. J. (2017). «Urban greenness and mortality in Canada's largest cities: a national cohort study». *The Lancet Planetary Health*, 1(7), e289-e297.
- DE GROOT, R. S.; ALKEMADE, R.; BRAAT, L.; HEIN, L.; WILLEMEN, L. (2010). «Challenges in integrating the concept of ecosystem services and values in landscape planning, management and decision making». *Ecological Complexity*, 7(3), 260-272. <https://doi.org/10.1016/j.ecocom.2009.10.006>
- DE KEIJZER, C.; TONNE, C.; BASAGAÑA, X.; VALENTÍN, A.; SINGH-MANOUX, A.; ALONSO, J.; ... DADVAND, P. (2018). «Residential surrounding greenness and cognitive decline: a 10-year follow-up of the Whitehall II cohort». *Environmental health perspectives*, 126(7), 077003.
- DING, D.; DEL POZO CRUZ, B.; GREEN, M. A.; BAUMAN, A. E. (2020). «Is the COVID-19 lockdown nudging people to be more active: A big data analysis». *British Journal of Sports Medicine*, 54(20), 2019-2020. <https://doi.org/10.1136/bjsports-2020-102575>

- FARIAS-TORBIDONI, E.; MORERA-CARBONELL, S. (2020). *Estudi d'aflluència, freqüentació i caracterització dels visitants-usuaris del Parc Natural de la Serra de Collserola*. Consultable a: https://www.researchgate.net/publication/343537841_ESTUDI_D%27AFUENCIA_FREQUENTACIO_I_CHARACTERITZACIO_DELS_USUARIS-_VISITANTS_DEL_PARC_NATURAL_DE_LA_SERRA_DE_COLLSEROLA_2019
- FARIAS-TORBIDONI, E.; MORERA-CARBONELL, S.; DORADO-MARTINEZ, V. (2021). *Informe de seguiment de l'ús públic al Parc Natural de la Serra de Collserola*. Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya. Inèdit.
- FOFANA, N. K.; LATIF, F.; SARFRAZ, S.; BASHIR, M. F.; KOMAL, B. (2020). «Fear and agony of the pandemic leading to stress and mental illness: an emerging crisis in the novel coronavirus (COVID-19) outbreak». *Psychiatry Research*, 291, 113230.
- GARCIA, X.; DOMENE, E.; GARCIA, M.; CÀTEDRA, J.; DELGADO, A.; COLL, F.; BRUNA, M.; PONS, M. (2019). *El parc riu Llobregat. Avaluació espacial dels usos socials*. Consultable a: <https://iermb.uab.cat/ca/estudi/el-parc-riu-llobregat-avaluacio-especial-dels-usos-socials/>
- GARCIA, X.; DOMENE, E.; GARCIA, M.; CÀTEDRA, J.; DELGADO, A.; COLL, F. (2021a). *Avaluació del valor econòmic de les platges de l'àrea metropolitana de Barcelona*. Consultable a: <https://iermb.uab.cat/ca/recerca/estudis/desenvolupament-urba-sostenible/>
- GARCIA, X.; DOMENE, E.; CÀTEDRA, J. (2021b). *Proposta d'ubicació dels sistemes automàtics de comptatge de vianants i ciclistes a l'àmbit metropolità del Riu Llobregat*. Consultable a: <https://iermb.uab.cat/ca/recerca/estudis/desenvolupament-urba-sostenible/>
- GENCAT - GENERALITAT DE CATALUNYA (2021). *Salut/Dades COVID*. Consultable a: <https://dadescovid.cat/>
- GENG, D. (CHRISTINA); INNES, J.; WU, W.; WANG, G. (2020). «Impacts of COVID-19 pandemic on urban park visitation: a global analysis». *Journal of Forestry Research*, 0123456789. <https://doi.org/10.1007/s11676-020-01249-w>
- GRAHN, P.; STIGSDOTTER, U. K. (2010). «The relation between perceived sensory dimensions of urban green space and stress restoration». *Landscape and urban planning*, 94(3-4), 264-275.
- HONEY-ROSÉS, J.; ANGUELOVSKI, I.; CHIREH, V. K.; DAHER, C.; KONIJNENDIJK VAN DEN BOSCH, C.; LITT, J. S.; MAWANI, V.; MCCALL, M. K.; ORELLANA, A.; OSCILOVICZ, E.; SÁNCHEZ, U.; SENBEL, M.; TAN, X.; VILLAGOMEZ, E.; ZAPATA, O.; NIEUWENHUIJSEN, M. J. (2020). «The impact of COVID-19 on public space: an early review of the emerging questions – design, perceptions and inequities». *Cities & Health*, 1-17. <https://doi.org/10.1080/23748834.2020.1780074>
- IDESCAT - INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2021). *Taxes d'activitat, ocupació i atur. Per sexe i grups d'edat*. Consultable a: <https://www.idescat.cat/indicadors/?id=conj&n=10218&t=202004>
- IERMB – AMB - INSTITUT D'ESTUDIS REGIONALS I METROPOLITANS DE BARCELONA (2019). *Platges de l'àrea metropolitana de Barcelona. Presentació de resultats*. Consultable a: <http://www.amb.cat/ca/web/territori/actualitat/publicacions/detall/-/publicacio/enquestes-platges-2018/7332895/11656>
- IERMB – AMB - INSTITUT D'ESTUDIS REGIONALS I METROPOLITANS DE BARCELONA (2021). *Enquesta sobre la despesa a les platges de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (EDPAMB 2020)*. Consultable a: <https://iermb.uab.cat/ca/recerca/estudis/desenvolupament-urba-sostenible/>
- KLEINSCHROTH, F.; KOWARIK, I. (2020). «COVID-19 crisis demonstrates the urgent need for urban greenspaces». *Frontiers in Ecology and the Environment*, 18(6), 318-319. <https://doi.org/10.1002/fee.2230>
- KONDO, M. C.; TRIGUERO-MAS, M.; DONAIRE-GONZALEZ, D.; SETO, E.; VALENTÍN, A.; HURST, G.; ... NIEUWENHUIJSEN, M. J. (2020). «Momentary mood response to natural outdoor environments in four European cities». *Environment international*, 134, 105237.

- KRUIZE, H.; VAN KAMP, I.; VAN DEN BERG, M.; VAN KEMPEN, E.; WENDEL-VOS, W.; RUIJSBROEK, A.; ... NIEUWENHUIJSEN, M. (2020). «Exploring mechanisms underlying the relationship between the natural outdoor environment and health and well-being – Results from the PHENOTYPE project». *Environment international*, 134, 105173.
- MAUGERI, G.; CASTROGIOVANNI, P.; BATTAGLIA, G.; PIPPI, R.; D'AGATA, V.; PALMA, A.; DI ROSA, M.; MUSUMECI, G. (2020). «The impact of physical activity on psychological health during Covid-19 pandemic in Italy». *Heliyon*, 6(6), e04315. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e04315>
- OMS - ORGANITZACIÓ MUNDIAL DE LA SALUT (2016). *Urban Green Space and Health: Intervention Impacts and Effectiveness*. Bonn (Alemanya): WHO Regional Office for Europe.
- OMS - ORGANITZACIÓ MUNDIAL DE LA SALUT (2021). *WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard*. Consultable a: <https://covid19.who.int/>
- ORSEGA-SMITH, E.; MOWEN, A. J.; PAYNE, L. L.; GODBEY, G. (2004). «The interaction of stress and park use on psycho-physiological health in older adults». *Journal of Leisure Research*, 36(2), 232-256.
- PIEH, C.; BUDIMIR, S.; PROBST, T. (2020). «The effect of age, gender, income, work, and physical activity on mental health during coronavirus disease (COVID-19) lockdown in Austria». *Journal of Psychosomatic Research*, 136(May), 110186. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychores.2020.110186>
- POUSO, S.; BORJA, Á.; FLEMING, L. E.; GÓMEZ-BAGGETHUN, E.; WHITE, M. P.; UYARRA, M. C. (2020). «Contact with blue-green spaces during the COVID-19 pandemic lockdown beneficial for mental health». *Science of the Total Environment*, 756, 143984. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.143984>
- PREUSS, M.; NIEUWENHUIJSEN, M.; MARQUEZ, S.; CIRACH, M.; DADVAND, P.; TRIGUERO-MAS, M.; ... ZIJLEMA, W. (2019). «Low childhood nature exposure is associated with worse mental health in adulthood». *International journal of environmental research and public health*, 16(10), 1809.
- RICE, W.; PAN, B. (2020). «Understanding drivers of change in park visitation during the COVID-19 pandemic». *A spatial*, 44(8), 1689-1699. <https://doi.org/10.1088/1751-8113/44/8/085201>
- ROJAS-RUEDA, D.; NIEUWENHUIJSEN, M. J.; GASCON, M.; PEREZ-LEON, D.; MUDU, P. (2019). «Green spaces and mortality: a systematic review and meta-analysis of cohort studies». *The Lancet Planetary Health*, 3(11), e469-e477.
- ROMEO, J.; WARNBERG, J.; POZO, T.; MARCOS, A. (2010). «Physical activity, immunity and infection». *Proceedings of the Nutrition Society*, 69(3), 390-399.
- SCHNELL, I.; HAREL, N.; MISHORI, D. (2019). «The benefits of discrete visits in urban parks». *Urban Forestry & Urban Greening*, 41, 179-184.
- THE GUARDIAN (2020). *WHO warns Covid-19 pandemic is 'not necessarily the big one*. Consultable a: <https://www.theguardian.com/world/2020/dec/29/who-warns-covid-19-pandemic-is-not-necessarily-the-big-one>
- TRIGUERO-MAS, M.; DADVAND, P.; CIRACH, M.; MARTÍNEZ, D.; MEDINA, A.; MOMPART, A.; ... NIEUWENHUIJSEN, M. J. (2015). «Natural outdoor environments and mental and physical health: relationships and mechanisms». *Environment international*, 77, 35-41.
- TWOHIG-BENNETT, C.; JONES, A. (2018). «The health benefits of the great outdoors: A systematic review and meta-analysis of greenspace exposure and health outcomes». *Environmental research*, 166, 628-637.
- UGOLINI, F.; MASSETTI, L.; CALAZA-MARTÍNEZ, P.; CARIÑANOS, P.; DOBBS, C.; OSTOIC, S. K.; MARIN, A. M.; PEARLMUTTER, D.; SAARONI, H.; ŠAULIENE, I.; SIMONETI, M.; VERLIĆ, A.; VULETIĆ, D.; SANESI, G. (2020). «Effects of

the COVID-19 pandemic on the use and perceptions of urban green space: An international exploratory study». *Urban Forestry and Urban Greening*, 56(October). <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2020.126888>

XIE, J.; LUO, S.; FURUYA, K.; SUN, D. (2020). «Urban parks as green buffers during the COVID-19 pandemic». *Sustainability (Switzerland)*, 12(17), 1-17. <https://doi.org/10.3390/SU12176751>

ZIELINSKI, S.; BOTERO, C. M. (2020). «Beach tourism in times of COVID-19 pandemic: Critical issues, knowledge gaps and research opportunities». *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(19), 1-19. <https://doi.org/10.3390/ijerph17197288>

V. Metròpoli, covid-19 i la governança de l'emergència complexa

10. La pandèmia i el model de governança: agilitat, adaptabilitat i innovació pública a Barcelona

Marc Martí-Costa, Roger Barres, Andreu Termes

El 2020 va ser l'any de la irrupció de la covid-19 i l'inici d'una crisi global i multidimensional. Per fer-hi front, els governs d'arreu van haver d'emprendre mesures excepcionals. Ja a l'estiu del 2020, 133 països havien introduït un total de 564 mesures polítiques en resposta a la covid-19, en els àmbits sanitari, econòmic i de serveis socials i educatius (Gentili et al., 2020). Després de la declaració de pandèmia internacional per part de l'Organització Mundial de la Salut, la primera resposta del govern espanyol va ser l'aprovació, el 14 de març de 2020, del Reial Decret 463/2020, que declarava l'estat d'alarma i li atorgava ser l'autoritat competent per a la gestió de la crisi sanitària.

A partir de la pròrroga del 7 de juny (Reial Decret 555/2020), els presidents de les comunitats autònomes passen a ser les autoritats competents delegades per gestionar la desescalada en els territoris respectius. La centralitat dels sistemes sanitaris en la gestió de la crisi, competència de les comunitats autònomes, i l'establiment de la «cogovernança» entre l'Estat i les comunitats per tal de gestionar les mesures restrictives després de la primera onada (i posteriorment el pla de vacunació) van fer que els governs locals quedessin invisibilitzats al llarg de la gestió de l'emergència.

Tanmateix, la pandèmia ha tingut una clara dimensió urbana. Les grans ciutats, pel fet de ser nodes de connexions internacionals, han estat una de les entrades del virus als diversos països. La densitat de població, que afavoreix la interacció social, ha facilitat també la propagació del virus en els entorns urbans, almenys durant la primera onada. La contaminació urbana i la seva relació amb malalties respiratòries ha estat un dels factors afavoridors de la morbiditat de la covid-19. Les ciutats són també espais on es concentra aquella població

---

¹Aquest article està basat en l'informe «La governança de l'emergència complexa: la covid-19. Actuacions, adaptació organitzativa i innovacions de l'Ajuntament de Barcelona», desenvolupat per l'IERMB per encàrrec de l'Ajuntament de Barcelona. La metodologia es va basar en la creació i explotació d'una base de dades sistematitzant totes les accions anunciades per l'Ajuntament de Barcelona en el marc de la covid-19 des del març fins al juliol de l'any 2020; la revisió d'una extensa documentació (incloent-hi normativa) sobre els canvis en l'organització, la gestió i els serveis en aquest període; i la realització de 26 entrevistes a directius i directives del mateix Ajuntament.

més vulnerable, la que no té una llar on confinar-se, la que no té accés a les ajudes estatals i autonòmiques. És també on s'expressa de forma més crua la desigualtat territorial: les condicions dels habitatges són pitjors als barris més vulnerables, la possibilitat de realitzar teletreball és menor i les bretxes digitals en l'àmbit escolar són més profundes.

Els governs locals, tot i la seva invisibilització, han esdevingut fonamentals per tal de mitigar els efectes de la pandèmia en l'àmbit social, però també en la salut, l'economia, la cultura i l'educació, per la seva trajectòria en aquests àmbits, la seva proximitat a les necessitats de la comunitat i el seu coneixement del territori (OCDE, 2020). Han contribuït decisivament a garantir els serveis públics essencials, tenint en compte les diferències i desigualtats socioterritorials, i alhora a planificar i executar les mesures de recuperació més ben ajustades a la realitat de cada municipi.

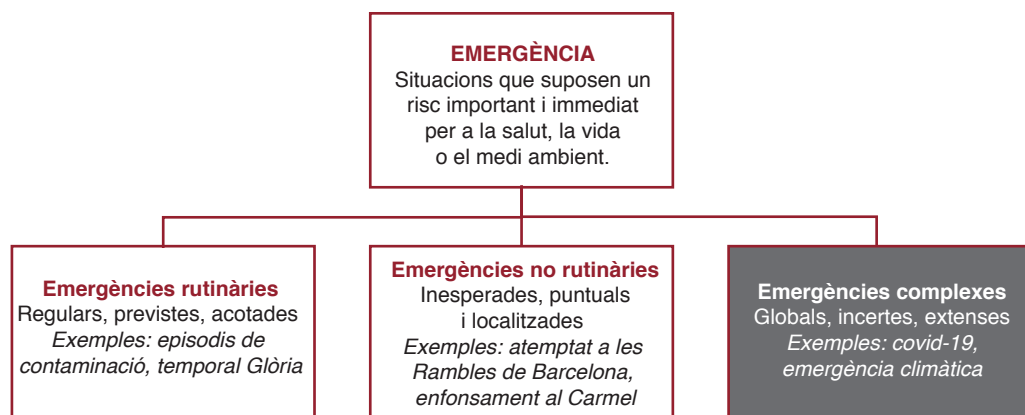
La resposta municipal de Barcelona va començar el 26 de febrer, setmanes abans de la declaració de l'estat d'alarma, quan l'Ajuntament de Barcelona va crear el Comitè de Coordinació i Seguiment del Pla de Contingència de la covid-19 per preparar l'Ajuntament i els seus serveis a la nova possible situació d'excepcionalitat. Fins a la finalització de la primera onada, es van esdevenir una sèrie de canvis organitzatius i un seguit de noves mesures per fer front a la crisi sanitària i els seus efectes en l'àmbit social i econòmic que són objecte d'aquest article. L'emergència ha significat un gran repte per a la gestió pública municipal, mostrant-ne tant les debilitats, com per exemple la limitada transformació digital de l'administració pública, com les seves forteses pel que fa a la proximitat i la capacitat d'anticipació.

L'article s'inicia definint l'emergència de la covid-19 com un nou tipus d'emergència, atesa la seva llarga temporalitat, complexitat i el fet d'haver de gestionar gairebé simultàniament la crisi multidimensional, les conseqüències de les accions de mitigació i les accions de recuperació. Així, l'emergència complexa requereix una governança diferent de la de les emergències tradicionals, on l'agilitat, l'adaptació i l'aprenentatge esdevenen les virtuts fonamentals. En l'apartat següent, s'analitzen les accions que ha emprès l'Ajuntament de Barcelona durant la primera onada per valorar-ne la focalització i l'extensió. Després d'analitzar què s'ha fet, en l'apartat següent s'analitza el com. És a dir, quins canvis interns l'Ajuntament de Barcelona ha hagut d'emprendre per tal de desplegar el conjunt d'accions de resposta amb prou agilitat i eficàcia. Ens centrem, doncs, en els engranatges de la governança de l'emergència complexa i en els mecanismes d'adaptació empresos en els àmbits del lideratge, la presa de decisions, la capacitat institucional i la regulació. A continuació, ens fixem en les innovacions en els àmbits de la governança, els serveis, la gestió interna i la regulació de l'espai públic produïdes per l'Ajuntament durant la crisi. Finalment, en l'últim apartat es valoren l'agilitat i l'adaptabilitat, tot destacant deu aspectes clau per a la governança de l'emergència de la covid-19 des d'una institució com l'Ajuntament de Barcelona.

Les emergències complexes i la seva governança

L'emergència i la crisi derivades de la covid-19 formen part d'un nou tipus d'emergències anomenades complexes: globals, més desconegudes, on es combinen simultàniament la resposta a l'emergència amb elements de mitigació del risc i accions de resposta i transformació, i que generen canvis disruptius en l'organització i en la societat mateixa. L'*Emergency Governance Initiative* o EGI (CGLU, Metropolis i LSE Cities, 2020) defineix les emergències com una situació que comporta un risc immediat i significatiu per a la salut, la vida, la propietat o el medi ambient, i el diferencia d'altres conceptes que hi poden estar relacionats, com els de crisi, esdeveniments extrems, desastres o catàstrofes. D'emergències n'hi ha de diferents tipus, depenent de si son predictibles, rutinàries, o del seu impacte i temporalitat (**Figura 1**). Les característiques de les emergències complexes són les següents:

- Tenen un major grau d'incertesa i és difícil aplicar-hi aprenentatges de crisis anteriors.
- Les seves causes es troben en el marc de fenòmens globals. Una bona governança multinivell esdevé clau.
- La pervivència del perill és més continuada: la gestió s'allarga en el temps.
- Les mesures de mitigació (ex. confinament) necessiten l'acceptació social i tenen efectes negatius en altres àmbits (ex. activitat econòmica). Una bona comunicació del risc i la gestió esdevé clau.

Figura 1. Classificació de les emergències.

Font: EGI, 2020. Exemples propis.

- La seva major temporalitat, la incapacitat de donar-hi respostes clares i els seus efectes directes i indirectes impliquen un potencial desestabilitzador però també un potencial transformador de les societats.

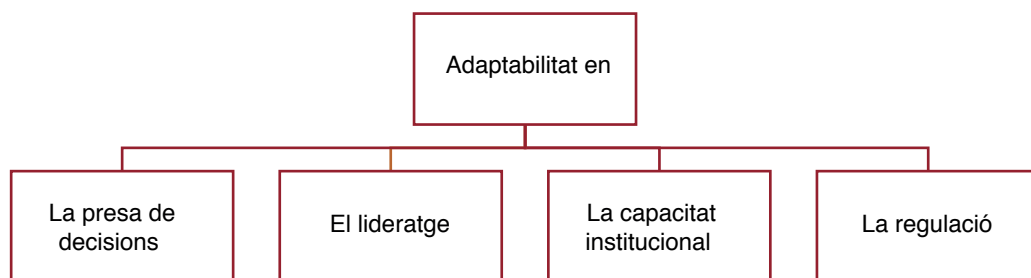
La resposta institucional: agilitat i adaptació

Les institucions públiques tenen l'obligació i la responsabilitat de liderar una resposta immediata al desastre/amença, adoptant mesures per tal de salvaguardar vides i béns, tot adaptant-les a l'evolució dels esdeveniments i treballant per una ràpida recuperació. L'agilitat i l'eficàcia esdevenen aspectes crítics en contextos d'emergència. Tant la presa de decisions, que en una institució pública i democràtica requereix processos de deliberació i de control ampliat, com la capacitat institucional, estructurada i organitzada per donar-hi resposta a través de processos regulars i regularitzats, no estan pensades per operar de manera àgil i eficaç en entorns d'emergència. Per tant, cal adaptar-ne el funcionament sense que la institució entri en crisi.

Així, l'eficàcia i l'agilitat són possibles si la institució és capaç d'adaptar el seu funcionament, almenys en els àmbits següents:

- a) En la presa de decisions, l'encert de les quals depèn de la informació, el coneixement i l'expertesa disponibles.
- b) L'autoritat i el lideratge per guiar el conjunt de l'organització a través d'una comunicació continuada, empàtica i realista, tot possibilitant també uns lideratges executius distribuïts i col·lectius (Ansell, Sørensen i Torfing, 2020; Dirani et al., 2020).
- c) La capacitat institucional per fer efectives les decisions. Aquesta capacitat depèn de l'organització mateixa de la institució (els valors, les normes o l'assignació i distribució de responsabilitats, tasques, funcions), els recursos humans/talent, així com les infraestructures, els sistemes i les eines disponibles (per exemple, espais, sistemes informàtics, etc.). Així, en un entorn de crisi, l'adaptació organitzativa passa per un doble procés: en primer lloc, haver de garantir el seu propi funcionament en un entorn substancialment diferent de l'habitual, i en segon lloc, readaptar processos i recursos per fer front a la situació de crisi.
- d) El canvi normatiu. Una nova regulació, que possibiliti el nou funcionament suspentent temporalment, per exemple, algunes obligacions i controls (**Figura 2**).

L'adaptabilitat, per tant, està vinculada amb l'adequació organitzativa i la capacitat d'aprenentatge de l'organització en aquests contextos d'incertesa i canvi (Jenssen i van der Voort, 2020). A banda de l'estabilització del risc, la gestió de les conseqüències indirectes i

Figura 2. Àmbits d'adaptació en l'emergència complexa.

Font: Elaboració pròpia.

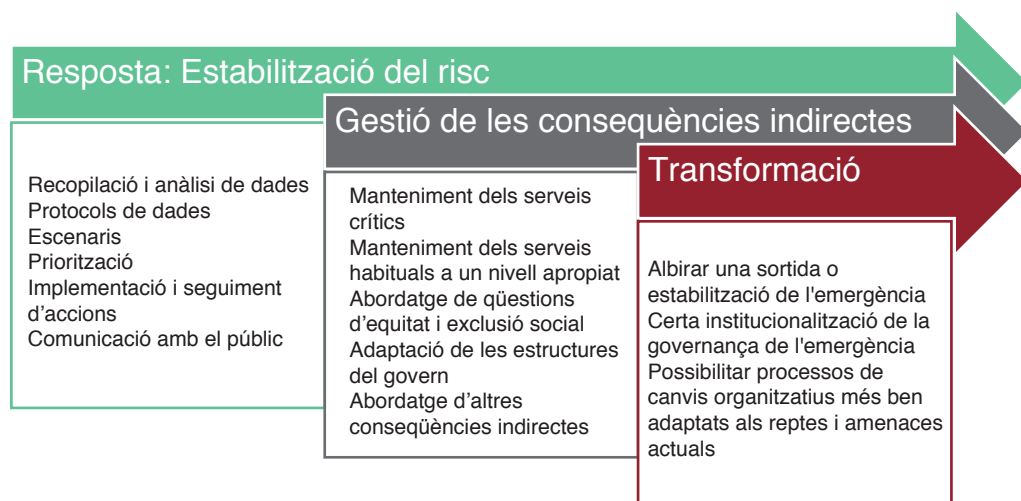
la transformació a llarg termini, també s'han de seguir mantenint una sèrie de garanties democràtiques i de control. EGI (2020) estableix la importància del consell de científics però també el manteniment de mecanismes de transparència i rendició de comptes (a l'oposició, als mitjans de comunicació i al públic en general) sobre unes accions que poden limitar drets i llibertats, i alhora tenir conseqüències per a la justícia social, així com l'establiment d'espais participatius per valorar les noves mesures, ja siguin espais deliberatius en forma de pactes entre els principals actors socials i econòmics de la ciutat o bé jurats formats per ciutadans escollits aleatòriament.

Una de les característiques definitòries de les emergències complexes és la seva prolongació en el temps i el fet que les accions que s'adopten no sempre tenen un efecte immediat. Això genera importants reptes a nivell de gestió, ja que dificulta un abordatge seqüencial o preestablert. Així, a més de continuar les funcions bàsiques de la institució, aquesta ha de gestionar al mateix temps: a) accions d'estabilització del risc; b) accions per mitigar les conseqüències indirectes, i c) les accions d'adaptació, transformació i innovació de més llarg recorregut (**Figura 3**).

Per tal de fer tot això amb agilitat i eficàcia, resulta clau disposar de les finances i altres recursos adequats, adaptar els marcs legals vigents a les necessitats de la pròpia organització, tenir capacitat de gestió de dades, informació i coneixement i tenir perfils amb capacitats de gestió en entorns de risc i incerts.

Els resultats: disrupció i innovacions

La innovació és un concepte contextual, debatut i controvertit. Tanmateix, en els estudis d'innovació del sector públic, una definició habitualment acceptada és la que defineix *innovació* com «un procés a través del qual una idea, una pràctica o un objecte són creats, desenvolupats o reinventats i els quals són percebuts com a nous per part de les persones o la unitat que els adopta» (Rogers, 2003: 12). Altres autors apunten que la innovació no im-

Figura 3. Processos i accions de l'emergència complexa.

Font: Adaptació d'EGI, 2020: 11.

plica només l'existència de noves idees en una organització, sinó que aquestes idees s'hagin desenvolupat. Així, la innovació seria una nova idea que és explotada, «posada a treballar», amb la intenció que tinguin uns efectes significatius (Sørensen i Torfing, 2011) i –afegirem– voluntat de perdurabilitat en el temps. La necessitat d'innovar en el sector públic deriva, sobretot, de la naturalesa complexa dels nous problemes socials i del caràcter incert i elusiu de les respostes ja conegudes (Longo, 2012: 51).

Cal diferenciar entre les accions d'adaptació i les d'innovació. En el segon cas, entenem que implica canvis més profunds pel que fa a l'escala, la capacitat de transformació i la perdurabilitat dels canvis en el temps. A més, el factor de la pandèmia mateixa pot ser un catalitzador, la producció d'innovacions «sobrevingudes» pel context extraordinari que es produeix arran de l'esclat de l'emergència, o bé un accelerador: l'emergència accelera processos d'innovació que ja s'havien iniciat prèviament. Si bé totes dues comparteixen les característiques pròpies que hem identificat per a la innovació, el procés d'aparició és anterior a la pandèmia o bé durant la pandèmia.

A l'hora de classificar tipus d'innovacions podem recórrer a moltes tipologies (Hartley, 2005; Moore i Hartley, 2008; Damanpour, 1991; Damanpour i Schneider, 2009; De Vries et al., 2006; Walker, 2006 i 2014; Halvorsen et. al., 2005; Longo, 2012, etc.), però podem sintetitzar-les en tres tipus d'innovacions:

- Innovacions en serveis: creació de nous serveis públics, ja sigui donant nous serveis als usuaris i usuàries actuals, ampliant el servei a nous públics o totes dues coses alhora (Damanpour i Schneider, 2009).

- Innovacions en processos: ja sigui per la introducció de noves tecnologies o per la reorganització dels recursos humans. Es canvien les maneres de fer amb la idea de millorar l'eficàcia i l'eficiència (Walker, 2006). Alguns autors diferencien la innovació de procés per la introducció de noves tecnologies i la innovació de procés per la reorganització dels recursos humans (Damanpour, Walker i Avallaneda, 2009).
- Innovacions en governança: noves relacions amb altres actors/organitzacions. Alguns autors la identifiquen com una innovació auxiliar de la innovació dels processos (Damanpour, 1987; Walker et al., 2002), mentre que altres autors la diferencien com a innovació en la governança (Hartley, 2005; Moore i Hartley, 2008).
- Finalment, hi afegim també les innovacions en l'espai públic. Es tracta d'un seguit d'experiències que tenen un encaix més difícil en les classificacions més recurrents d'innovació en el sector públic, però que ja tenen un recorregut en els estudis urbans (vegeu, per exemple, Lydon, 2012).

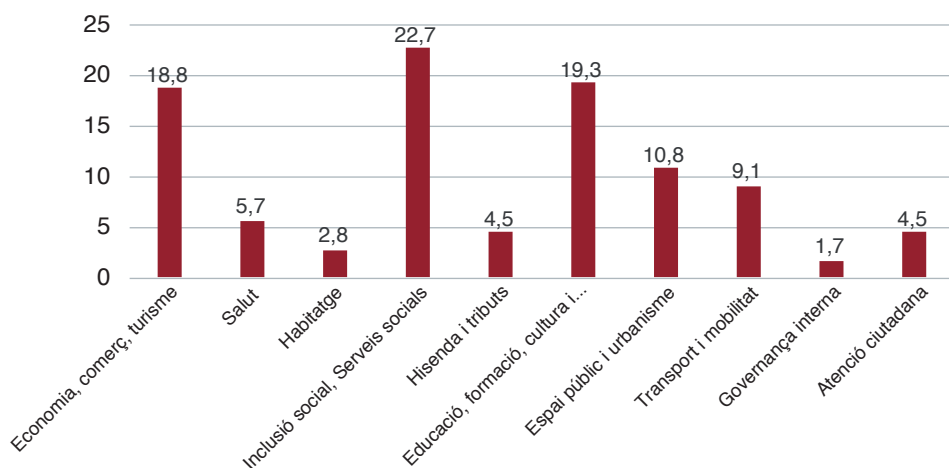
Les respostes orientades a la ciutadania: una anàlisi quantitativa

En aquest capítol analitzem les actuacions anunciades i publicades per l'Ajuntament de Barcelona relacionades amb la covid-19, des de la declaració de l'estat d'alarma fins a finals de juliol de 2020. En concret, s'han identificat 176 accions en aquest període, els àmbits prioritaris de les quals han estat: inclusió social (22,7%); educació, cultura i esport (19,3%); economia, comerç i turisme (18,8%); espai públic i urbanisme (10,8%), i transport i mobilitat (9,1%) (**Gràfic 1**).

Les accions d'inclusió social (el 22,7% del total) es relacionen amb el reforçament dels serveis de suport a persones vulnerables en un sentit ampli (gent gran, persones sense sostre, dones que pateixen situacions de violència masclista). Aquestes accions inclouen tant instruments de provisió directa de serveis com informatives, des d'ajudes econòmiques, fins a teleassistència.

El segon àmbit en termes quantitius d'accions sectorials són les accions educatives, culturals i esportives (19,3%). Inclou les accions educatives (distribució de tauletes digitals i material escolar entre l'alumnat en situació de vulnerabilitat, el no cobrament de les quotes de les escoles bressol municipals, o el pla extraordinari d'activitats d'estiu per a joves), culturals (subvencions extraordinàries per a nous projectes culturals o per adaptar espais culturals, reforç de la programació existent com el Grec, l'ampliació del programa En Residència o Tot Dansa, Músics al Carrer, i un llarg etcètera) i esportives (reorganització del calendari esportiu, ajornament de quotes dels clubs esportius municipals...).

Gràfic 1. Accions segons sector prioritari (%), Barcelona.

Font: Elaboració pròpia.

Les accions relatives al sector econòmic (18,8%) inclouen des d'actuacions de caràcter més general (per exemple, iniciatives per a la digitalització del conjunt de l'economia, Pla de reactivació i estratègia 2030, Pla de xoc per l'ocupació), així com actuacions específiques destinades al teixit comercial i les persones autònomes (ajuts econòmics directes, informació i orientació sobre ajuts i convocatòries d'altres administracions...), a persones amb dificultats econòmiques (per exemple, orientació laboral per a persones en situació d'atur, assessorament per a persones en situació d'ERTO, acompanyament per a joves en situació de transició laboral), a l'economia social i solidària (per exemple, línia de subvencions per finançar la creació i l'enfortiment de l'ESS, conveni amb Coòpolis...) o al turisme (per exemple, assessorament BCN Safe city-safe visit, seguiment de l'impacte de la covid-19 en el sector turístic per part de l'Observatori del Turisme a Barcelona –OTB– o el Pla d'Accions per reimpulsar el turisme a la ciutat).

Les accions en l'espai públic i l'urbanisme (10,8%) passen, entre d'altres, pel reforçament de serveis de neteja a l'espai públic i llocs vulnerables (per exemple, residències de gent gran), la reordenació (obertura, tancament) de l'espai públic incloent-hi parcs, jardins, zones de joc infantil i platges, l'ampliació de l'espai per a la restauració i les terrasses, o les intervencions tàctiques en l'espai públic.

L'àmbit del transport i la mobilitat (9,1%) inclou accions com la reorganització del servei del transport públic (canvis en la freqüència, digitalització –com el nou bitllet senzill electrònic amb validació sense contacte al bus), obertura i tancament viaris, així com conversió en zona de vianants i pacificació de carrers, el reforçament del Bicing, l'aturada i la posterior recuperació de la ZBE, el Pla de xoc per al sector del taxi, o les targetes d'aparcament personalitzables, entre d'altres.

Les accions classificades en l'àmbit de salut han estat més escasses quantitativament (5,7%), però altament significatives, entre les quals hi ha: la cessió de pavellons i hotels com a extensions hospitalàries (per exemple, l'Hospital de Sant Pau i l'Hospital del Mar), la xarxa local de fabricació de mascaretes tèxtils, o la posada en marxa dels autobusos solidaris que transportaven pacients de covid-19.

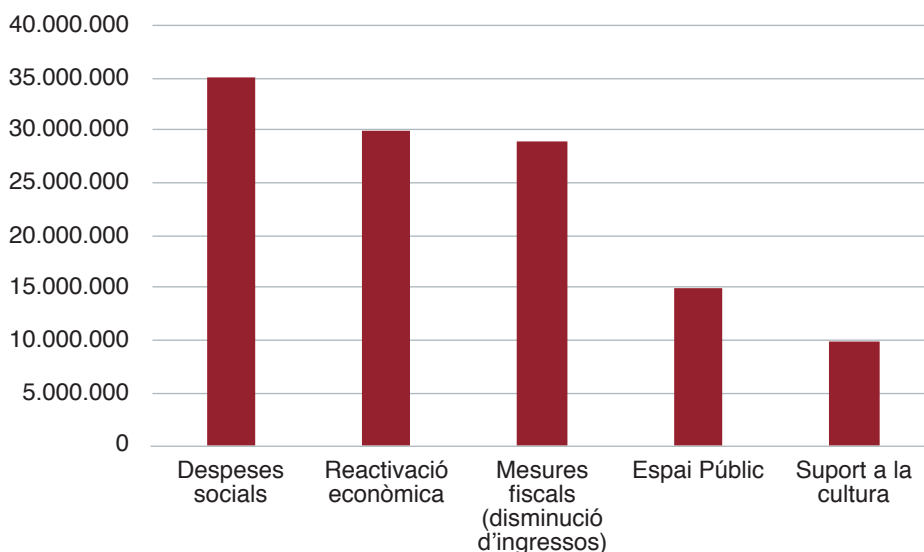
Una darrera tipologia d'accions identificades han estat tots aquells plans i pactes de xoc i de reconstrucció davant els efectes de la crisi de la covid-19. En clau metropolitana, l'anàlisi ha permès identificar que es tracta de les mesures més integrals i ambicioses –en termes de sectors i instruments implicats, pressupost assignat i capacitat de transformació.² En el cas de Barcelona, aquests s'articulen a través, per exemple, del «Pla de xoc social per fer front al efectes de la covid-19», que crea un fons d'emergència; el «Pla de xoc als barris més afectats pel coronavirus», que contemplava el reforçament de serveis municipals (neteja, mediació, Guàrdia Urbana, Pla de Barris...) als barris de Sant Andreu, Sant Martí, Horta-Guinardó i Ciutat Vella; o l'adaptació del PAM com a pla de reconstrucció. També el «Pacte per Barcelona: Un nou impuls per la ciutat», un procés de concertació i diàleg per impulsar una sortida col·lectiva de la crisi derivada de la covid-19.

A diferència d'altres accions, aquests promouen, en la seva diagnosi i disseny, la participació de múltiples actors a través de diverses eines: taules de treball, fòrums en línia, grups de treball sectorial i comissions executives i informatives, d'entre altres. En aquest sentit, destaca la implicació de la societat civil en la Taula del Pacte de Barcelona, amb gairebé dues-centes organitzacions i entitats participants.³ Sovint, atesa la seva envergadura, tenen una visió que supera els límits municipals, i inclouen perspectives metropolitanes i regionals en el seu disseny.

En conjunt, les despeses directes de les mesures (executades o previstes per executar) sumen un total de 90 milions d'euros. D'aquestes, la partida més important és efectivament la del Pla de xoc social, seguida de les mesures de reactivació econòmica, dotades amb 30 milions, les actuacions d'adequació de l'espai públic, amb 15 milions d'euros, i el pla de xoc de la cultura, dotat amb 10 milions d'euros. A tot això s'hi ha de sumar el que es deixa de recaptar per mesures fiscals com les deduccions o suspensions de les taxes de les terrasses, de la recollida comercial de residus, les taxes de guinguetes i serveis de platges, etc., que sumen uns 29 milions d'euros de despesa indirecta (**Gràfic 2**).

²L'anàlisi als 22 plans de xoc metropolitans va posar de relleu que es tracta de mesures multisectorials: la mitjana de sectors involucrats en aquestes mesures és de 2,45 (la mitjana del conjunt de mesures és de 1,08); en paral·lel, l'instrument més usat és la planificació (77,3%).

³D'entre aquestes: la Síndica de Greuges de Barcelona; actors econòmics com sindicats (CCOO, UGT), patronals (Foment Nacional del Treball, PIMEC) i comerciants (Consell de Gremis de Comerç, Serveis i Turisme de Catalunya); associacions veïnals, familiars i entitats del Tercer sector (FAVB, FAPAC, Taula del Tercer sector, CJB, Creu Roja, Càritas, SOS Racisme, Banc d'Aliments); equipaments culturals i museístics (CCCB), o universitats i centres de recerca (UAB, UB, UPF, UPC, CIDOB, ESADE, Fundació Jaume Bofill, ICREA, Open Society), etc.

Gràfic 2. Despeses (milions d'euros) per grans àmbits d'actuacions.

Font: Ajuntament de Barcelona.

La governança de l'emergència complexa

Amb la perspectiva temporal que ara tenim podem diferenciar clarament dos grans moments: la primera fase, durant el primer estat d'alarma, quan l'organització, a través del Comitè Covid, els plans de contingència i la creació de les Oficines (en parlarem a continuació), s'adapta al canvi disruptiu amb algunes dificultats (dificultats per realitzar el teletreball, escassetat d'equips de protecció, etc.) i comença a donar resposta a la situació. Es col·labora en l'àmbit sanitari i d'autoprotecció, fent complir la restriccions de mobilitat i d'ús de l'espai públic i mitigant les conseqüències socials més immediates (reforç teleassistència, alimentació, pavelló a la fira per a persones sense llar, etc.). La crisi és viscuda com una crisi humanitària, d'una gran intensitat, solidaritat i entrega, en un entorn també bolcat a donar resposta a l'emergència.

La segona gran fase s'inicia amb el desconfinament després de la primera onada i es caracteritza per una sensació de retorn a la (nova) normalitat. El risc continua present però sembla que està més controlat, ja no hi ha escassetat de materials de protecció i existeix un major coneixement tant de la malaltia com de les accions que cal realitzar. Així, es produeix una certa institucionalització de la gestió de l'emergència. Si bé hi ha una intensitat menor en la gestió de l'emergència que durant el primer estat d'alarma, també hi ha un major cansament.

En aquesta fase es continua amb el Comitè Covid però amb menys periodicitat i es van creant noves oficines per fer possible la nova normalitat, per exemple per a l'obertura de les

escoles o dels equipaments. Malgrat que hi ha un cert major control de la crisi sanitària, el que caracteritza aquesta nova fase, que s'allargarà durant les onades posteriors, és la simultaneïtat de la gestió de la crisi sanitària i la implementació de les mesures de mitigació i recuperació en l'àmbit social, cultural i econòmic, cosa que ja es pot fer amb les estructures de gestió habituals. Alhora, continua la incertesa sobre quins canvis iniciats en la fase anterior s'han de consolidar i de quina manera, ja sigui en l'àmbit de serveis o bé en la gestió interna (per exemple, com s'instaura el teletreball a la pròpia administració).

Els espais de pilotatge i execució

Tot i activar-se el Centre de Coordinació d'Emergències, liderat pel Tinent de Preveïció i Seguretat seguint el Pla Bàsic d'Emergències, el principal espai de pilotatge i de presa de decisions a l'Ajuntament de Barcelona ha estat el «Comitè de Coordinació i seguiment del Pla de Contingència de la covid-19» o, simplement, Comitè Covid. És un òrgan creat *ad hoc*, sense estar previst en els plans d'emergència, però que ha tingut prou flexibilitat i pluralitat per anar-se adaptant a les diverses fases i necessitats sobrevingudes durant la pandèmia. El Comitè Covid és l'espai on s'identificaven els temes que calia abordar en funció dels esdeveniments, es determinaven les prioritats i es feia un seguiment general de la situació. Durant les setmanes més intenses es va reunir cada dia i després amb una periodicitat setmanal o quinzenal, depenent de les necessitats.

El treball més tàctic i operatiu es derivava a les respectives gerències específiques quan les accions que s'havien de desenvolupar es podien emmarcar en les respectives línies de treball habitual (ex. Mobilitat o Seguretat), o bé, quan hi havia temes que requerien un important treball transversal, a grups operatius específics, anomenats «Oficines». La importància operativa i l'agilitat que van arribar a tenir algunes d'aquestes han fet que fossin, juntament amb el Comitè Covid, el principal engranatge de la governança de l'emergència complexa de l'Ajuntament de Barcelona.

La major part de les Oficines no responien a estructures preexistents i també eren equips creats específicament per complir la tasca que tenien assignada, ja sigui muntar extensions hospitalàries en equipaments esportius, contenir la propagació de la pandèmia a les residències geriàtriques o bé garantir la reobertura dels equipaments municipals amb condicions de seguretat. És per això que també hi ha hagut una gran diversitat entre elles en relació amb la mida, la durada, les metodologies concretes de treball i, fins i tot, la funció. Algunes han estat més orientades a donar una resposta molt executiva a les necessitats de l'emergència sanitària (Pavellons Salut, Residències, Cistella AntiCovid) o a les diverses fases de l'estat d'alarma (barris en confinament, reobertura d'equipaments), i d'altres més orientades a la planificació de les accions de recuperació (Re-set Urbà, CECORE). En qualsevol cas, totes han estat fortament orientades a resultats, conformades per equips multidisciplinaris i amb una gran autonomia de decisió, gestió i execució un cop fixada la seva missió (**Taula 1**).

Taula 1. Comitè Covid i Oficines: engranatges de la governança de l'emergència complexa

	Comitè covid-19	Oficines
Funcions	Avaluació i seguiment de la situació i de les mesures Coordinació entre diferents àrees i serveis Presa de decisions estratègiques	Desenvolupar missions específiques Planificació, coordinació, seguiment i/o execució Generació de nova informació o coneixement
Direcció	Presidència: Alcaldessa Vicepresidència: 1a Tinència d'alcaldia Presidència executiva: Regidora de Salut, envelliment i cures + gerència municipal + gerència ASPB	Gerents d'àrees o de districtes i equip de confiança <i>ad hoc</i>
Participants	Esfera presencial i virtual Gerents i polítics de les àrees més afectades per l'emergència + ASPB + comunicació	Esfera presencial i virtual En funció de les necessitats, motivació i disponibilitat del personal
Durada i intensitat	Durada: tota l'emergència complexa Intensitat: modular segons la fase	Durada: en funció de la missió Intensitat: alta
Característiques clau	Espai polític i gerencial Visió global Orientació a l'acció Capacitat d'anticipació	Transversalitat Multidisciplinarietat Orientació a resultats Autonomia de decisió operativa i execució

Font: Elaboració pròpia.

L'adaptació de l'organització a l'emergència

La complexitat de garantir els serveis essencials en condicions de seguretat, tant per les persones treballadores, com per part dels usuaris i usuàries, va requerir importants canvis en l'organització i la provisió dels propis serveis, com és el cas dels serveis socials. En aquest àmbit, es van haver d'adequar els sistemes de treball en remot i enfortir els sistemes d'atenció telefònica dels professionals dels centres de serveis socials. Alguns serveis van haver de ser reforçats, com la teleassistència, el d'àpats a domicili o el de repartiment d'aliments. D'altres van haver de patir importants reorganitzacions, com els Serveis d'Assistència Domiciliària, o fins i tot es van haver de crear nous equipaments, com els d'atenció d'emergència a les persones sense llar. En molts casos no tan sols implicava la reorganització del personal de l'ajuntament sinó també l'adaptació de les empreses proveïdores i els seu personal, o bé la contractació de noves empreses per poder operar els nous serveis i equipaments.

Novament, tant la bona predisposició i voluntat d'empreses proveïdores i personal (intern i extern) com els procediments de contractació d'emergència van fer possible una adaptació àgil dels serveis existents o la possibilitat d'oferir-ne de nous, operats per diferents proveïdors.

S'ha de recordar que una part dels serveis essencials no son prestats directament per part de l'Ajuntament, sinó mitjançant contractes de concessió amb empreses proveïdores de serveis. Per tant, no tan sols s'havia de regular la contractació d'emergència, sinó també què succeïa amb els contractes de serveis vigents. Per això es va haver d'aprovar un primer decret d'alcaldia el dia 17 de març en què s'establia que aquelles empreses de contractes vinculats a serveis essencials o susceptibles de prestar-ne s'havien de continuar prestant, i que les empreses proveïdores havien de presentar un pla de contingència on s'havien d'especificar les mesures adoptades per tal de prevenir els riscos per a la salut del personal adscrit al contracte. Aquest decret es va haver d'anar adaptant a les noves regulacions aprovades per part de l'Estat i la Generalitat en matèria de contractació pública, motiu pel qual es van aprovar nous decrets d'alcaldia el 23 de març i el 8 d'abril modificant els anteriors, on es regulaven els diferents contractes amb l'Ajuntament, no tan sols els contractes de serveis.

Els principals esculls per a una òptima adaptació de l'organització a la nova situació han estat, sense dubte, la manca de preparació per al treball en remot i una manca de digitalització dels procediments interns. En el primer cas, la manca d'equips informàtics corporatius, la manca d'infraestructura tecnològica per treballar en remot i la manca de formació i familiaritat amb les eines de teletreball han estat els aspectes crítics. En el segon cas, una manca d'adaptació dels equips i dels procediments a l'administració digital, amb molts tràmits i circuits amb presència del paper.

Anteriorment hem definit quatre grans àmbits en què l'organització municipal s'ha d'adaptar per tal de desplegar una resposta àgil i eficaç a l'emergència complexa: la presa de decisions, el lideratge i la comunicació, la regulació i la capacitat institucional. A continuació, sintetitzem i exemplifiquem aquells aspectes clau en cada àmbit que han aflorat durant la recerca (**Taula 2**).

La relació entre emergència i innovació

Com hem vist, les característiques de les emergències complexes (incertesa, extensió territorial i pervivència temporal...), la multidimensionalitat dels seus efectes (directes i indirectes) i el fet que es tracti d'un esdeveniment sobrevingut i disruptiu exigeixen respostes innovadores; en aquest sentit, Brugué, Blanco i Boada (2014) parlen del motor extern de la innovació.

El xoc extern en aquest cas ha estat tan intens perquè ha arribat fins al nucli mateix de funcionament de l'organització (organització del treball, procediments de gestió, prestació de serveis, etc.), afectant de forma transversal la major part d'àrees i ens de l'administració local. Com a conseqüència, podem observar que algunes de les innovacions detectades tenen aquest caràcter organitzatiu i transversal en relació amb la gestió interna dels equips

Taula 2. Adaptació i governança de l'emergència complexa

	Aspectes clau per a l'adaptació	Exemples
Preses de decisions	• Creació de nous espais de decisió transversals, la capacitat d'anticipació i l'orientació a l'acció • Centralitat de l'ASPB en l'assessorament per a la presa de decisions • Suspensió o readaptació d'alguns espais de decisió/coordinació existents • Manteniment de la interlocució amb els sindicats i partits de l'oposició en clau de transparència i rendició de comptes	Comitè Covid-19 Oficines Centralitat de l'Agència de Salut Pública de Barcelona
Lideratge i comunicació	• Capacitat d'alinejar tota l'organització cap a objectius comuns no sectorials • Lideratge motivador, empàtic i basat en valors • Lideratge executiu distribuït a través de l'estructura directiva-gerencial • Capacitat d'identificar i empoderar nous lideratges entre comandaments intermedis • Intensitat comunicativa (videoconferències i serveis de missatgeria instantània entre comandaments + comunicats i butlletins digitals a la resta de personal)	Comunicats Interns de l'Ajuntament Informa Missatges setmanals de la gerent municipal al butlletí Mes Lideratges de gerents de Districtes en Oficines Aparició de nous lideratges executius entre els comandaments
Regulació	• Anticipació i adaptació de la normativa estatal i autonòmica • Indicacions i elaboració de plans de contingència per àrees, ens i empreses proveïdores i plans de restabliments • Regulació pròpia dels nous espais de decisió, condicions extraordinàries del personal i criteris de contractació pública municipal • Pautes per a aspectes encara no regulats (ex. teletreball)	Decrets sobre mesures preventives, de protecció i organitzatives Decret d'Alcaldia de 26 de febrer sobre la creació del Comitè de Coordinació i Seguiment del Pla de Contingència Covid-19 Instrucció sobre el teletreball
Capacitat institucional	• Procediments d'emergència i flexibilitat en les subvencions, la compra i la contractació pública municipal • Provisió i ús intensiu de les tecnologies per part del personal, tant en els procediments com en els serveis i en l'organització interna • Estructura gerencial-directiva consolidada, implicada i polivalent. Empoderament comandaments intermedis • Reassignació de funcions entre el personal municipal en funció de les prioritats i entre serveis essencials i no essencials • Ampliació i reorganització de plantilla en serveis crítics • Vehicular el personal motivat i compromès per donar suport als serveis essencials i altres requeriments • Creació d'espais de treball transversals i multinivell orientats a les necessitats urgents	Decrets sobre la contractació pública i subvencions Decret sobre la mobilització del personal de Serveis Socials Gerents de Districte com a serveis essencials Increment de l'accés remot, actualització de programari i compra de nous equips informàtics portàtils Ampliació del personal de l'Agència de Salut Pública de Barcelona Creació d'oficines Borsa de voluntariat

Font: Elaboració pròpia.

i recursos humans, canvis en metodologies de treball, les noves formes de comunicació interna i lideratges distribuïts i compartits. L'emergència ha accelerat processos de canvi i ha fet caure resistències i barreres inserides dins de la mateixa cultura administrativa de l'organització.

A continuació (**Taula 3**) repassem algunes de les innovacions que s'han produït arran de l'esclat de la pandèmia en l'àmbit dels serveis, la gestió interna, la governança i l'espai urbà. Recordem que la innovació és contextual i l'hem identificat com aquelles idees que «es posen a treballar», és a dir, que s'implementen efectivament, amb caràcter de perdurabilitat en el temps i amb efectes significatius, tant sobre la societat (valor públic) com en les orga-

Taula 3. Innovacions detectades en l'emergència de la Covid-19, Ajuntament de Barcelona

Tipus d'innovació	Dimensions	Exemples
Innovació en els serveis	Creació de nous serveis i/o especialització de serveis existents	Dispositiu d'allotjament per a dones sense llar i dispositius per a joves
	Nous instruments de política econòmica	- Microcrèdits a pimes i autònoms - Planificació de la producció de béns de primera necessitat (mascaretes i equips de protecció)
	Incorporació de noves tecnologies o digitalització de serveis	- Atenció telefònica i digitalització dels serveis socials - Web covid Oficina de Dades
Innovació en la gestió interna	Incorporació de noves tecnologies i digitalització de processos	- Foment del teletreball i incorporació d'eines per al treball en remot - Sistemes d'informació en temps real (plataforma de dades)
	Canvis en els recursos humans/equips, relacions internes i metodologies de treball, comunicació i lideratge	- Comunicació interna més empàtica - Equips i oficines transversals - Lideratge distribuït o compartit posant en valor el territori, la proximitat i les gerències de districtes - Registre de persones voluntàries
Innovació en la governança	Suport a la innovació social	- Xarxa de producció i distribució de mascaretes - Equipaments de proximitat per a xarxes comunitàries
Innovació en l'espai públic	Intervencions en l'espai públic	- Nou espai destinat a la mobilitat tova a partir d'urbanisme tàctic - Activació/acceleració d'infraestructures i serveis de mobilitat sostenible - Ocupació de terrasses en espais d'aparcament

Font: Elaboració pròpia.

nitzacions. Per tant, la innovació l'hem de buscar en aquelles accions amb caràcter transformador i permanent.

Recapitulant

L'Ajuntament de Barcelona, com la resta d'administracions, no estava preparada per fer front a una emergència com la que hem viscut. Tanmateix, la covid-19 ha significat una forçada experimentació i aprenentatge en les formes de governança que assenyalen un camí suggeridor per tal d'afrontar emergències complexes que resumim en 10 elements clau (**Taula 4**).

A continuació, a partir dels resultats de la recerca, es valora l'agilitat en l'execució de les decisions i l'adaptabilitat de l'organització en diferents àmbits, així com una reflexió final del vincle entre la innovació i l'emergència.

Agilitat

En relació amb l'agilitat de la resposta, la reacció de l'Estat espanyol va ser tardana un cop detectada la transmissió comunitària a Itàlia, com ho va ser a la resta de països europeus. En aquest context, l'Ajuntament de Barcelona va reaccionar amb agilitat i fins i tot amb anticipació. En un primer moment, aquesta agilitat va ser possible per la forta vocació a l'acció del govern municipal, l'anticipació de la direcció, una estructura gerencial consolidada i flexible, i l'enorme intensitat de dedicació del seu personal.

Taula 4. Deu elements clau per a la governança de l'emergència complexa

Deu elements clau

1. Estructura gerencial-directiva consolidada, amb confiança política, professionalitat, vocació de servei públic i una direcció per valors
2. Creació d'un comitè de direcció i seguiment politicogerencial amb un lideratge plural i col·lectiu
3. Creació de grups de treball transversals amb missions operatives específiques i autonomia de gestió que posen en valor el coneixement territorial
4. Governança multinivell reforçada i col·laborativa. Minimització del conflicte polític
5. Col·laboració amb sindicats, organitzacions socials, empreses de serveis i altres empreses
6. Assessorament de l'Agència de Salut i generació de nou coneixement inexistent o fragmentat sobre l'evolució de la pandèmia i la gestió municipal
7. Establiment de plans de contingència per a cada àrea i ens instrumental de l'Ajuntament. Reorganització del personal i adaptació dels serveis essencials a les noves necessitats
8. Regulació pròpia (dins el marc legal vigent d'estat d'alarma) dels serveis essencials, dels contractes públics i del treball a distància
9. Lideratge executiu politicogerencial distribuït i adaptatiu, capacitat d'orientar la resposta a l'emergència sanitària, social i econòmica i alhora planificar accions per a la recuperació
10. Comunicació periòdica, directa i empàtica al conjunt de l'organització

Per tal de donar resposta a una emergència complexa que s'allarga en el temps, però, és imprescindible una adaptació organitzativa que la sostingui en el temps. Això és el que ha succeït a l'Ajuntament de Barcelona amb la millora dels sistemes d'informació, la compra d'equips, la millora de les tecnologies per al treball en remot, la dinàmica de treball en grups específics, el reforç de personal, etc.

Podem il·lustrar aquesta agilitat i anticipació amb diversos exemples. El Comitè Covid, principal espai col·legiat de direcció de la crisi a nivell municipal, malgrat que de manera informal ja s'havia posat en funcionament abans, es va constituir formalment el dia 26 de febrer. A continuació, l'aprovació del Decret d'Alcaldia l'11 de març que activava la preparació dels plans de contingència es va fer dos dies abans que es declarés l'estat d'alarma. I un dia abans de la declaració ja s'havia activat el CECOR municipal. Posteriorment, durant la primera quinzena de l'estat de l'alarma, es van aprovar un important nombre de mesures en diversos àmbits. Entre aquestes, cal destacar l'habilitació dels pavellons Salut: el dimecres 25 de març es creava l'equip per fer-ho possible i el diumenge 29 ja s'inaugurava, equipat i operatiu, el primer pavelló annex a la Vall d'Hebron.

Aquesta agilitat es va anar mantenint durant la vigència de l'estat d'alarma, amb l'adopció constant de noves mesures per tal de donar resposta als nous esdeveniments i als sectors afectats. Així, el 18 de març, cinc dies després que es declarés l'estat d'alarma, l'Ajuntament de Barcelona ja feia públic un primer paquet de mesures destinades a donar suport al sector cultural i el 16 d'abril es creava un fons de 25 milions d'euros per ajudar els diferents sectors econòmics de la ciutat afectats.

Una situació semblant es va produir durant la primera fase de desconfinament. El 27 d'abril es presentava el pla de desconfinament per part del govern central (que començava a ser efectiu l'1 de maig) i el dia 30 d'abril l'Ajuntament ja presentava una xarxa d'itineraris segurs en cada barri, amb un total de 18,5 quilòmetres de carrers pacificats per facilitar el passeig segur.⁴ Una mica més va trigar l'aprovació de la regulació extraordinària per a l'ampliació de terrasses de bars i restaurants, que es va fer efectiva el 21 de maig de 2020.

Adaptabilitat

L'adaptabilitat, com hem definit, està vinculada amb l'adequació organitzativa a la nova situació sense entrar en col·lapse, garantint el manteniment de les seves funcions bàsiques i donant resposta a les noves demandes. En el treball hem diferenciat conceptualment quatre grans àmbits de l'adaptabilitat: el regulatiu, el de la presa de decisions, el del liderat-

---

⁴El dia 15 de maig s'ampliava a 12 carrers més.

ge i el de la capacitat institucional. En tots els àmbits s'han detectat canvis útils per tal d'adaptar-se a la nova situació, però en alguns d'ells també s'hi han trobat dificultats.

En organitzacions públiques com l'Ajuntament de Barcelona, subjectes al dret públic, és fonamental garantir l'ordre jurídic. El que va succeir durant l'emergència va ser una important modificació de l'ordre vigent arran del Reial Decret on es declarava l'estat d'alarma. Per tal d'adequar-se a la nova situació d'excepcionalitat jurídica, es va haver de modificar la regulació de l'organització (amb la determinació de serveis essencials i serveis no essencials, l'elaboració dels plans de contingència i l'adopció del teletreball) i els processos administratius vinculats a la compra pública, la contractació pública i les subvencions. Posteriorment, algunes mesures adoptades pel mateix Ajuntament també han requerit nous decrets, ja sigui l'esmentada regulació de les terrasses o bé la modificació de taxes i impostos, entre d'altres. Assegurar l'ordre jurídic al llarg de l'emergència i l'adaptació a les noves circumstàncies ha estat una de les necessitats cabdals per assegurar el bon funcionament de l'organització. Així, l'àmbit regulatiu ha vingut fonamentalment de l'àmbit executiu, a través de decrets d'alcaldia, i del gerencial, a través d'instruccions. Les necessitats d'agilitat i d'anticipació, i l'entorn canviant, també s'han traduït en la necessitat d'anar ajustant els decrets ja aprovats amb nous decrets successius, com en el cas del decret d'organització interna o els diversos decrets sobre contractació pública.

Pel que fa a la presa de decisions, per tal de fer-les àgils i efectives es van haver de crear, en primer lloc, nous espais de coordinació i decisió. Ateses les característiques de l'emergència complexa, això va implicar que els serveis d'emergència (guàrdia urbana, bombers) tinguessin menys centralitat en els espais de decisió a favor d'espais de treball més plurals i transversals, com el Comitè Covid. En segon lloc, com és habitual, es van haver d'intensificar enormement les reunions als espais de coordinació i decisió, amb reunions diàries del Comitè mateix. En tercer lloc, una característica clau va ser la creació de grups de treball específics amb gran autonomia i capacitat executiva que asseguressin la transversalitat interna i la col·laboració amb la Generalitat de Catalunya, ja sigui en l'àmbit de la salut, les residències o l'èsscolar. Això va comportar, primerament, una intensitat de treball molt més gran del que és habitual en els consorcis existents que treballen en aquests àmbits, i en segon lloc, el lideratge per part de l'Ajuntament en alguns àmbits (com en de les residències) malgrat no ser-ne l'autoritat competent.

En una emergència d'aquestes característiques ha resultat clau en l'agilitat de la presa de decisions comptar amb el coneixement instal·lat a l'Agència de Salut Pública de Barcelona, tant en el Comitè Covid com en els grups de treball que ho han requerit. Això també ha enfortit les capacitats d'anticipació a l'hora de prendre decisions i de fer-ho de forma més consistent i informada en relació amb l'evolució de la pandèmia a la ciutat. Un dels grans reptes ha estat la construcció d'un sistema d'informació consistent d'indicadors epidemiològics, responent a una dificultat que també s'ha reproduït a nivell autonòmic i estatal, i que a la ciutat s'ha pogut establir gràcies a la capacitat (també reforçada) de l'ASPB. Una altra de

les dificultats ha estat disposar d'una informació completa en àmbits clau de gestió del mateix Ajuntament. Si bé la descentralització i desconcentració de la gestió en àrees, ens i districtes pròpia de l'Ajuntament de Barcelona ha estat un punt fort en l'execució i la resposta àgil, la descentralització i la fragmentació de la informació i gestió en diferents àrees i ens també ha representat una dificultat, almenys a l'inici, a l'hora de tenir una visió global de la gestió.

Tenir un lideratge capaç de prioritzar i d'alinejar tota l'organització cap a uns objectius clars esdevé clau en entorns de crisi. I fer-ho des de l'empatia, entenent les situacions personals de desconcert, minimitzant les pors i malestars, i assenyalant una sortida positiva a la crisi. Aquest ha estat precisament el missatge per part de la gerència municipal cap al conjunt de l'organització, a través dels butlletins interns. Les crisis són també moments d'expressió de solidaritat, d'esforç col·lectiu i de motivació individual que cal vehicular. La creació de grups de treball ha facilitat aquesta tasca, possibilitant uns lideratges executius distribuïts i reclutant, en aquests equips, persones motivades i valuoses per a les missions encomanades. L'habilitació d'una borsa interna de voluntaris i voluntàries també ha estat una novetat i una manera de vehicular la solidaritat dins de l'organització. Finalment, la recerca també ha posat en relleu el rol de lideratge que han adquirit algunes gerències de districtes i el valor del coneixement territorial i de proximitat, no tan sols alhora d'implementar, sinó també de generar coneixement i prendre decisions més acurades en cada districte.

Quan parlem de la capacitat institucional, ens hem referit sobretot a les característiques i l'organització dels recursos humans, així com a la disponibilitat de les tecnologies necessàries per assegurar una òptima execució de les decisions. El moment d'emergència comporta establir les mesures de protecció i reorientar recursos cap a on aquests són més necessaris. Això s'ha articulat amb la determinació dels serveis essencials i l'elaboració de plans de contingència. La realització de plans de contingència de forma descentralitzada a nivell de gerència, ens i districtes ha facilitat la ràpida planificació adequant-los a cada àmbit de forma específica. Caldria, però, una avaluació més aprofundida sobre la manera de poder millorar aquest mecanisme de cara a futures emergències complexes, avaluant què ha estat útil i què no en aquests plans de contingència. I també una revisió dels serveis declarats essencials, independentment de si s'operen de forma presencial o telemàtica.

Per explicar l'agilitat de l'Ajuntament de Barcelona en relació amb la capacitat institucional, ha estat clau l'existència d'una estructura directiva i gerencial consolidada, acostumada a les tasques de direcció i coordinació, la gestió de recursos humans i materials, la seva orientació a resultats i una organització força descentralitzada en àrees, ens i districtes; tot això ha garantit que fos possible aquesta agilitat en la resposta i l'adaptació durant les diverses fases de l'emergència.

També ho ha facilitat la disponibilitat de recursos econòmics i la bona predisposició de la plantilla i de les empreses prestadores de serveis. Més enllà de la manca de material de protecció als inicis de la crisi, el principal coll d'ampolla, sens dubte, ha estat que l'organització no estava preparada per al treball a distància. Ni els processos estaven plenament digitalitzats, ni la plantilla disposava de la formació ni dels equips necessaris, ni la infraestructura tecnològica de l'Ajuntament estava preparada per al treball en remot en les dimensions que requeria la situació. Almenys durant un temps, aquest factor ha estat un important limitador de la capacitat de treball de l'organització per continuar realitzant bona part de les funcions habituals.

Innovacions

Finalment, en l'estudi s'ha constatat que la resposta a l'emergència ha produït innovacions en l'àmbit de serveis, de la gestió, de la governança i en l'espai públic. En alguns casos són veritables novetats, i en d'altres suposen l'acceleració de canvis que ja s'havien iniciat amb anterioritat a la crisi. Podem afirmar que la crisi del coronavirus ha estat tant generadora com acceleradora d'innovacions dins de l'organització municipal i les seves polítiques. La crisi ha representat una finestra d'oportunitat per tal de promoure canvis interns i en el conjunt de la ciutat (**Taula 5**).

Les innovacions introduïdes o accelerades durant la crisi de la covid-19 a l'Ajuntament de Barcelona, més que no pas consistir en una simple adaptació a una situació excepcional, reforcen moltes de les característiques desitjables en una administració pública: agilitat, capacitat de resposta, lideratges col·lectius i distribuïts, posada en valor de les habilitats del personal municipal més enllà de les seves posicions, col·laboració amb altres agents per aconseguir un objectiu comú, més orientació a resultats que al compliment de procedi-

Taula 5. Orígens, processos a desenvolupar i àmbits d'innovació en relació amb l'emergència de la covid-19

		Reorganització interna	Gestió de la crisi sanitària	Gestió dels efectes indirectes
Acceleració	Escalar	Agilitació de processos Nous estils de comunicació i lideratge	Valor a la governança de proximitat i publico-comunitària	Intervencions espai públic (urbanisme tàctic i mobilitat)
Novetat	Experimentar i iterar	Treball en remot	Sistemes d'informació en temps real	Noves accions en l'àmbit social, cultural i de política econòmica local

Font: Elaboració pròpia.

ments, capacitat d'experimentar noves solucions i escalar-les, etc. Cal treballar, doncs, per institucionalitzar moltes de les innovacions que, en un context d'excepcionalitat, l'Ajuntament de Barcelona ha estat capaç d'impulsar, combinant-les amb procediments de control, transparència i debat democràtic.

Bibliografia

- ANSELL, C.; SØRENSEN, E.; TORFING, J. (2020). «The COVID-19 pandemic as a game change for public administration and leadership? The need for robust governance responses to turbulent problems». *Public Management Review*.
- ARUNDEL, A.; BLOCH, C.; FERGUSON, B. (2019). «Advancing innovation in the public sector: Aligning innovation measurement with policy goals». *Research Policy*, 789-798.
- BOLDEN, R. (2011). «Distributed leadership in organizations: A review of theory and research». *International Journal of Management Reviews*, 251-269.
- BRECHENMACHER, S.; CAROTHERS, T.; YOUNGS, R. (2020). «Civil society and the coronavirus: Dynamism despite disruption». *Carnegie Endowment for International Peace*.
- BRUGÉ, Q.; BLANCO, I.; BOADA, J. (2014). «Entornos y motores para la innovación en las políticas públicas». *Revista del CLAD Reforma y Democracia*.
- CAMPOS, C. (2020). «La nueva regulación del teletrabajo en el sector público: claves para su traslación al ámbito local». *Revista digital CEMCI*, 1-21.
- CGLU; METROPOLIS; LSE CITIES (2020). *Hacia un concepto y marco de gobernanza de emergencias complejas*.
- DAMANPOUR, F. (1987). «The Adoption of Technological, Administrative and Ancillary Innovations: Impact of Organizational Factors». *Journal of Management*, 657-688.
- DAMANPOUR, F. (1991). «Organizational Innovation: A Meta-Analysis of Effects, of Determinants, and Moderators». *Academy of Management Journal*, 555-590.
- DAMANPOUR, F.; SCHNEIDER, M. (2009). «Characteristics of Innovation and Innovation Adoption in Public Organizations: Assessing the Role of Managers». *Journal of Public Administration Research and Theory*, 495-522.
- DAMANPOUR, F.; WALKER, R.; AVELLANEDA, C. (2009). «Combinative Effects of Innovation Types and Organizational Performance: A Longitudinal Study of Service Organizations». *Journal of Management Studies*, 650-675.
- DE VRIES, H.; BEKKERS, V.; TUMMERS, L. (2016). «Innovation in the Public Sector: A Systematic Review and Future Research Agenda». *Public Administration*, 146-166.
- DIRANI, K. M.; ABADI, M.; ALIZADEH, A.; BARHATE, B.; CAPUCHINO GARZA, R.; GUNASEKARA, N.; MAJZUN, Z. (2020). «Leadership competencies and the essential role of human resource development in times of crisis: a response to COVID-19 pandemic». *Human Resource Development International*, 380-394.
- FEMP (2018). *Innovación pública en el ámbito local. Una aproximación a las metodologías y experiencias*. FEMP.
- GENTILI, U.; ALMENFU, M.; ORTON, I.; DALE, P. (2020). *Social Protection and Jobs Responses to Covid-19: A Real-Time Review of Country Measures*. Washington DC: Banc Mundial.
- HALVORSEN, T.; HAUKNES, J.; MILES, I.; RØSTE, R. (2005). «On the differences between public and private sector innovation». *Public Report D*.

- Hartley, J. (2005). «Innovation in Governance and Public Services: Past and Present». *Public Money & Management*, 27-34.
- JENSSEN, M.; VAN DER VOORT, H. (2020). «Agile and adaptive governance in crisis response: Lessons from the COVID-19 pandemic». *International Journal of Information Management*.
- KEZAR, A.; HOLCOMBE, E. (2017). *Shared leadership in higher education: Important lessons from research and practice*. Washington DC: American Council on Education.
- LONGO, F. (2012). «Innovación en gobernanza: Entornos colaborativos y liderazgos relacionales». *Ekonomiaz: Revista vasca de economía*, 46-69.
- LYDON, M. (ed.) (2012). *Tactical Urbanism*, vol. 2. Accessible a: <http://issuu.com/streetplanscollaborative/docs/tactical_urbanism_vol_2_final?e=4528751/2585800>.
- MOORE, M.; HARTLEY, J. (2008). «Innovations in governance». *Public Management Review*, 3-20.
- OCDE (2020). *The territorial impact of COVID-19: Managing the crisis across levels of government*. Accessible a: https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=128_128287-5agkkojaaa&title=The-territorial-impact-of-covid-19-managing-the-crisis-across-levels-of-government
- OSPINA, S. (2017). «Collective leadership and context in public administration: Bridging public leadership research and leadership studies». *Public Administration Review*, 275-287.
- ROGERS, E. M. (2003). *Difussion of Innovations*. Nova York: Simon & Schuster.
- SØRENSEN, E.; TORFING, J. (2011). «Enchancing Collaborative Innovation in the Public Sector». *Administration & Society*, 842-868.
- SIMONOVIC, S.; ARUNKUMAR, R. (2016). «Comparison of static and dynamic resilience for a multipurpose reservoir operation». *Water Resources Research*, 8630-8649.
- WALKER, R. (2006). «Innovation type and diffusion: An empirical analysis of local government». *Public Administration*, 311-335.
- WALKER, R.; JEANES, E.; ROWLANDS, R. (2002). «Measuring Innovation: Applying the Literature-Based Innovation Output Indicator to Public Services». *Public Administration*, 201-214.

LA METRÒPOLI (POST)-COVID

IMPACTES, ESCENARIS
I REPTES

ANUARI METROPOLITÀ
DE BARCELONA 2020